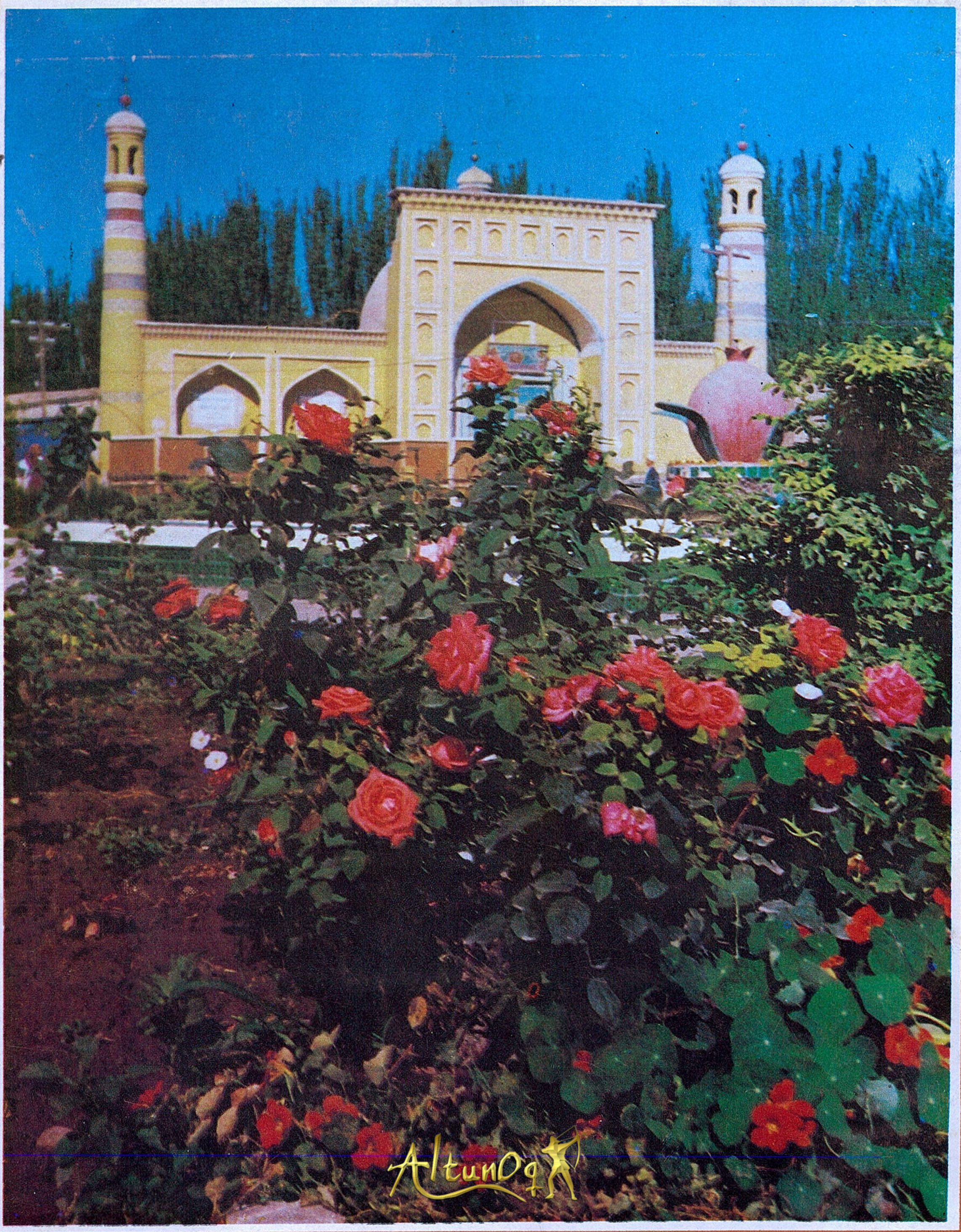

AltunOq

KASHGAR LITERATURE

قەشقەر ئەدەبىياتى

4

1990

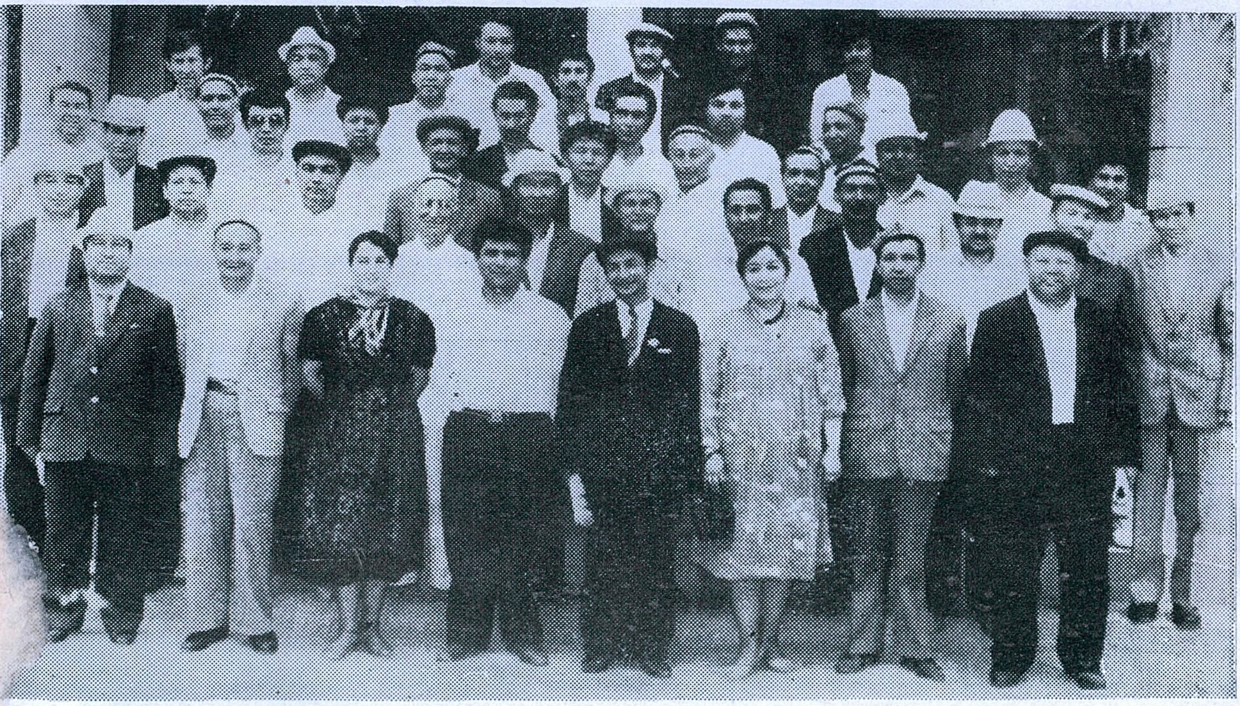

ژۇرنىلىمىزنىڭ 100 سان نەشىرىنى تەبرىكلەش يىغىنىغا قاتناشقان ۋەكىللەر خاتىرىسى

قەشقەر ئەدەبىياتى

(قوش ئايلىق ژۇرنال)

4
1991

20 - يىل نەشرى

(ئومۇمىي 101 - سان)

«قەشقەر ئەدەبىياتى» تەھرىر بۆلۈمى

AltunOq

بۇ سانىدا

100 سان مۇبارەك

تۇرسۇنئاي ئوبۇلقاسىم ...... «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 100 سان نەشر قىلىنغانلىقى تەبرىكلەندى 1

ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ھەيئەت ئەزاسى ۋالى ۋېيچىنىڭ «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 100 سان نەشر قىلىنغانلىقىنى تەبرىكلەش يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى 3

« قەشقەر ئەدەبىياتى » ژۇرنىلىنىڭ 100 سان نەشر قىلىنىشى مۇناسىۋىتى بىلەن يېڭى دەۋردىكى مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلەرنى باھالاش پائالىيىتىدە مۇكاپاتلانغان ئەسەرلەر 8

نەسرىي ئەسەرلەر

يالقۇن ...... قۇربان تولۇمنىڭ يېڭى تەرجىمىھالى (ئەدەبىي ئاخبارات) 10

ياسىنجان سادىق ...... خورلانغان ئەقىدە 17

تەلئەت ئاتاۋۇللا ...... مەن گۇناھكار 27

تۇخان غوپۇر ...... سۆيگۈ ئىزتىزلىماس 38

تۇرغۇن سادىر ...... كەچۈرۈم 50

شېئىرىيەت گۈلزارى

گۈلبوستان ئابدۇرېھىم ...... پارتىيەم، چەن مېھرىڭ قەلبىمدە گۈلخان 57

ئابدۇكېرىم مەخسۇت ...... شېئىرلار 58

ھاجى ئەخمەت ...... شېئىرلار 62

تۇرسۇن نىياز ...... رۇبائىيلار 65

تۇرسۇنبەگ ئىبراھىم ...... شېئىرلار 69

غېنى قۇربان ...... چۈشلىرىم چۈش ئېيتار يېڭى چۈشلەرگە 71

ئابدۇۋاھىت توختى (ۋاھىدى) ...... شېئىرلار 73

ئابلىمىت باتۇر ...... رۇبائىيلار 75

ئابلىكىم روزى ...... ئىككى شېئىر 76

ئەدەبىي ئىجادىيەتكە دائىر مۇلاھىزىلەر

مۇھەممەت رەھىم ...... شائىر تېيىپجان ئېلىيېۋنىڭ يېزىقچىلىق ئادەتلىرى ۋە ئىستىلى 77

مۇھەممەتتۇرسۇن ئابدۇكېرىم ...... شېئىرىيىتىمىزدىكى ئالەم تۇيغۇسى 87

ئالىم ۋە ئەدىبلىرىمىز

مۇھەممەتتۇرسۇن ئىبراھىم ...... يادىكارلىقتىن يادىكارلىق 93

مۇھەممەتئىمىن قۇربانى (ئىشقى) شېئىرلىرىدىن 101

ئەدەبىي ساۋات

كېرىمجان ئابدۇرېھىم ...... پروزىچىلىقنىڭ يېڭى قوللانمىسى 104

جاھاننەما

مۇتەللىپ سىدىق ...... مىسىردا ئۆتكەن بىر يىل 114

بالىلار ئەدەبىياتى

ئابدۇجېلىل ئابدۇخېلىل ...... كۈتۈش (ھېكايە) 122

(بۇ ساندىكى قىستۇرما رەسىم ۋە ھۆسنخەتلەرنى غەيرەتجان قاسىم ، يالقۇن قۇربان ، جۇمە ئابدۇللالار ئىشلىگەن)

«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 100 سان نەشر قىلىنغانلىقى تەبرىكلەندى

6 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىشچىلار مەدەنىيەت سارىيى زالى ئىسسىق شاد ـ خۇراملىققا چۆمگەن، كىشىلەر چېھرىسىدە تەبەسسۇم جىلۋىلەنگەنىدى. ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ بىر قىسىم مەسئۇللىرى، مەملىكەتلىك ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ سەنئەت شۆبىۋەنىنىڭ باشلىقى غازى ئەھمەت؛ «ئىلى دەرياسى»، «ئاقسۇ ئەدەبىياتى»، «بوستان» ژۇرنىلى قاتارلىق بىر قىسىم قېرىنداش ۋىلايەت (ئوبلاست) لاردىكى ژۇرناللارنىڭ ۋەكىللىرى، قەشقەر رايونىدىكى يازغۇچى، شائىرلار، ئاخبارات ـ نەشرىيات خادىملىرى بولۇپ 200 دىن ئارتۇق كىشى بۇ كۈندىكى «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 20 يىللىقى، 100 سان نەشر قىلىنغانلىقىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتنىشىۋاتاتتى.

ھازىر قىدەك ھۆسن تۈزگىچە،
نەشر سانىڭ يەتتى يۈزگىچە.
تىلەكداشىمىز ۋەتەن بېغىدا —
ئېچىل خۇش ھىد چېچىپ ئۆزگىچە.

شۇنداق، شائىرلارنىڭ يىغىنغا بېغىشلاپ يازغان شېئىرلىرىدا كۆرسىتىلگىنىدەك، «قەشقەر ئەدەبىياتى» نەشر قىلىنىشقا باشلىغان 1971 ـ يىلدىن بۇيانكى كىچىكلىكتىن چوڭلۇققا، ئاددىيلىقتىن مۇرەككەپلىككە، بىر خىللىقتىن كۆپ خىللىشىشقا قاراپ تەرەققىي قىلىپ، ئاز بولمىغان ئۆزگىرىشلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى. ۋىلايەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ مەسئۇلى تۇرسۇن نىياز يىغىندا سۆز قىلىپ، يىغىن ئەھلىگە ژۇرنالنىڭ 20 يىللىق تەرەققىيات ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى.

20 يىللىق مۇساپە جەريانىدا «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى ئۆزىنىڭ كۆپ خىل سەھىپىلىرىدە ئەدىبلىرىمىزنىڭ كۆزنى قاماشتۇرىدىغان نادىر ئەسەرلىرىنى، كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزنىڭ، جاھان ئەدەبىياتىنىڭ ئېسىل دۇردانىلىرىنى كەڭ كىتابخانلارغا تەقدىم قىلىپ، ۋىلايىتىمىز ۋە ئاپتونوم رايونىمىز ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنىڭ گۈللەپ ياشنىشىغا ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشتى، ئەدەبىيات ـ سەنئەت قوشۇنىنى تەربىيىلەش، يېتەكلەش، زورايتىش، ئىجادىيەت سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش جەھەتلەردە ئاكتىپ رول ئوينىدى، كۆپچىلىكنىڭ سىرداش دوستى ۋە يېتەكچىسىگە ئايلاندى، ئۇ يوقلۇقتىن بارلىققا كېلىپ ۋە ساغلام راۋاجلىنىپ، قەشقەر خەلقىنىڭ ئەدەبىيات سەھنىسىنى بىر نۇرلۇق چىراغ بولۇپ يورۇتتى؛ قەشقەردىكى ئەدىبلەر، ھەۋەسكارلارنىڭ ماھارەت كۆرسىتىش سەھنىسىگە ئايلىنىپ، زور بىر تۈركۈم ياش كۈچلەرنى يېتىشتۈردى. بۇ نەتىجىلەرنىڭ قولغا كەلتۈرۈلۈشىنى — ۋىلايىتىمىزدىكى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ غەمخورلۇقى، ژۇرنال تەھرىرلىرىنىڭ جاپالىق ئەجرى، قەلەمكەشلەرنىڭ تىرىشىپ ئىزدىنىشىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ، ئەلۋەتتە.

Altunoq

يىغىندا، «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 100 سان نەشر قىلىنغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى سەيپىدىن ئەزىزىنىڭ «خەلق ئۈچۈن ئىشلەش روھىنى جارى قىلدۇرۇپ، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت تەرەققىياتى ئۈچۈن تېخىمۇ چوڭ تۆھپە ياراتايلى» دېگەن بېغىشلىمىسى؛ مەملىكەتلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، دۆلەت مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ئىسمايىل ئەھمەتنىڭ «سوتسىيالىزم ئىشلىرىمىز سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتقا مۇھتاج. ‹قەشقەر ئەدەبىياتى› نىڭ پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت فاڭجېنىدا چىڭ تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكى ۋە يەرلىك ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ، تېخىمۇ كۆپ ياخشى ئەسەرلەرنى ئېلان قىلىش، تېخىمۇ كۆپ ئىختىساسلىق ئەدەبىيات خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن بوشاشماي تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىنى ئۈمىد قىلىمەن» دېگەن بېغىشلىمىسى؛ ئاپتونوم رايون رەھبەرلىرىدىن تۆمۈر داۋامەت، جانابىل، فېڭ داجېن، ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى قېيۇم تۇردى ھەمدە «تارىم»، «تەڭرىتاغ»، «ئەدەبىي تەرجىمىلەر»، «مىراس» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى قاتارلىق 21 ئورۇن ئەۋەتكەن تەبرىك تېلېگراممىسى ئوقۇپ ئۆتۈلدى. يىغىندا، مۇئاۋىن ۋالىي مۇھەممەتئىمىن ھەلىمىدىن ۋە غازى ئەھمەت يولداشلار سۆز قىلىپ، ژۇرنالنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا 100 سان نەشر قىلىنغانلىقىنى تەبرىكلىدى، نەتىجىلەرنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەتلەرگە ئۇتۇقلۇق تىلىدى.

تەبرىكلەش يىغىنىدا، «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنى يىللاردىن بۇيان سۈپەتلىك ئەسەر بىلەن تەمىنلەپ ئاممىنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولغان، بۇ قېتىم تاللاش ئارقىلىق مۇنەۋۋەر نەسرىي ئەسەر ئىجادىيىتى، مۇنەۋۋەر شېئىرى ئەسەر ئىجادىيىتى، مۇنەۋۋەر دراما، باللار ئەدەبىياتى، ئەدەبىي ئوبزور ئىجادىيىتى بويىچە 42 نەپەر ئاپتور مۇكاپاتلاندى (مۇكاپاتلانغانلارنىڭ ئىسىملىكى ئايرىم بېرىلدى — تەھرىر). ھايات ۋاقتىدا ژۇرنالنى قىممەتلىك ئەسەرلەر بىلەن تەمىنلەپ تۇرغان مەرھۇم شائىر نۇرمەھەممەت ئېركى، ئابدۇرېھىم ئىسمايىل، ھامىت مەھمۇدىلەرنىڭ ئائىلە تەۋەلىرىگە شەرەپ گۇۋاھنامىسى تەقدىم قىلىندى.

بۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن سۆھبەت يىغىنى ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، قېرىنداش ژۇرناللاردىن كەلگەن ۋەكىللەر ۋە ۋىلايىتىمىز ئاخبارات - نەشرىيات ساھەسىدىكى بىر قىسىم يولداشلار بىلەن، «قەشقەر ئەدەبىياتى» نى قانداق باشقۇرۇش، ژۇرنال سۈپىتىنى يەنىمۇ ئۆستۈرۈش قاتارلىق جەھەتلەردە تەكلىپ، تەدبىر، ئۈمىدلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى. يىغىن ئەھلى ئاخىرىدا ئۆزلىرىنىڭ ئۈمىدىنى مۇنۇ بىر كۇپلېت شېئىر بىلەن ئىپادىلەشتى:

يۈز سانىڭنى قۇتلۇقلايمىز دىللاردىن،
كۈيلىرىمىز چاچقۇ چاچار تىللاردىن.
ياشنا مەڭگۈ ئەلنىڭ سەنئەت بېغىدا،
قۇدرەت تېپىپ زەپەر قۇچقان يىللاردىن.

تۇرسۇنئاي ئوبۇلقاسىم («قەشقەر گېزىتى» مۇخبىرى)

مەسئۇل مۇھەررىرى: **ئەركىن ئەبەيدۇللا**

ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ھەيئەت ئەزاسى ۋاڭ ۋىنچىننىڭ «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 100 سان نەشر قىلىنغانلىقىنى تەبرىكلەش يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى

(1991 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى)

يولداشلار:

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 70 يىللىقى يېتىپ كېلىش ئالدىدا، بىز «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 100 سان نەشر قىلىنغانلىقىنى تەبرىكلەش چوڭ يىغىنىنى ئاچتۇق. مەن ئالدى بىلەن ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرىي مەھكىمىگە ۋاكالىتەن چوڭ يىغىننى قىزغىن تەبرىكلەيمەن، يىغىنغا قاتناشقان مېھمانلارنى قىزغىن قارشى ئالىمەن. «قەشقەر ئەدەبىياتى»غا ئەسەر ئەۋەتكەن، تەھرىرلىگەن، نەشر قىلىش، تارقىتىش ئىشلىرىغا تۆھپە قوشقان يولداشلار ۋە «قەشقەر ئەدەبىياتى»غا كۆڭۈل بۆلۈپ قوللىغان بارلىق يولداشلارغا چىن قەلبىمدىن چوڭقۇر مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن!

بىر ئەدەبىي ژۇرنال ــ پارتىيىنىڭ ئىدىيىۋى تەشۋىقات خىزمىتىنىڭ مۇھىم بىر قىسمى بولۇپ، ئۇ، مىللەتنىڭ مۇنەۋۋەر مەدەنىيەت ئەنئەنىسىنى جارى قىلدۇرۇش، مىللەتنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇش، ئاممىنى تەربىيىلەش، كىشىلەرنىڭ مىجەزى، خۇلقىنى يېتىلدۈرۈش، مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشتا مۇھىم رول ئوينايدۇ. قەشقەر ــ دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدا نامى بار، ئۇزۇن تارىخ ۋە پارلاق مەدەنىيەتكە ئىگە قەدىمكى يىپەك يولىدىكى مۇھىم شەھەر. «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1971 ـ يىلدىن بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر 20 يىللىق مۇساپە جەريانىدا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، سوتسىيالىستىك يېڭى ئادەم، يېڭى ئىشلارنى مەدھىيىلەش، قەشقەرنىڭ سىرتقا بولغان تەسىرىنى كېڭەيتىش، قەدىمكى يىپەك يول مەدەنىيىتىنى قايتىدىن ئۇرغۇتۇش قاتارلىق جەھەتلەردە كۆپلىگەن خىزمەتلەرنى ئىشلەپ، كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. بۇ جەرياندا، ئاپتونوم رايون ۋە ۋىلايىتىمىزدىكى مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلەر ۋە مۇناسىۋەتلىك تارماقلار «قەشقەر ئەدەبىياتى»نى زور كۈچ بىلەن قوللىدى ۋە ئۇنىڭغا غەمخورلۇق قىلدى. بۇ، «قەشقەر ئەدەبىياتى»نىڭ ئوڭۇشلۇق تەرەققىياتىنىڭ مۇھىم كاپالىتى.

ئەدەبىي ژۇرناللار يېڭى تارىخىي دەۋردە سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى. ئەدەبىيات ـ سەنئەتتىن ئىبارەت بۇ بازىنى كىم ئىگىلىسە، ئۇ شۇنىڭ ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ، ئۇنى پرولېتارىيات ئىگىلىسە، ئۇ پرولېتارىيات ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ، ئۇنى بۇرژۇئازىيە ئىگىلىسە، ئۇ بۇرژۇئازىيە ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. «قەشقەر ئەدەبىياتى» ئۆزىنىڭ 100 سان نەشر قىلىنىشى جەريانىدا، مىللەتنىڭ ئېسىل مىللىي مەدەنىيىتىنى جارى قىلدۇرۇش، سىرتقا قارىتا ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ئەدەبىياتىنى تونۇشتۇرۇش، ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ قىممەتلىك مەدەنىي مىراسلىرىنى قېزىشتا كۆپ پايدىلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. پارتىيىنىڭ «ئەدەبىيات ـ سەنئەتنى خەلق ئۈچۈن خىزمەت

قىلدۇرۇش، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش يۆنىلىشى ۋە پارتىيىنىڭ «ھەممە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىملار بەس - بەستە سايراش» فاڭجېنىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ژۇرنالنى مەزمۇنى مول، ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە قىلىپ باشقۇرۇپ، ھەر خىل سەھىپىلەرنى ئاچتى. مەسىلەن: «مارت چېچەكلىرى»، «ئۈممىد غۇنچىلىرى»، «ياش ھەۋەسكار»، «خەزىنە»، «شەبنەم»، «قېرىنداش مىللەتلەر ئەدەبىياتى»، «چەت ئەل ئەدەبىياتى»، «ئەدەبىي ئىجادىيەت ھەققىدە مۇلاھىزە»، «مەدەنىي يادىكارلىق ۋە تارىخ» قاتارلىق بۇ سەھىپىلەر كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ قىزغىن ھەۋىسىنى قوزغاپ، مۇشتىرىلار كۆپىيىپ، خەلق ئاممىسىنى قىممەتلىك مەنىۋى ئوزۇق بىلەن تەمىن ئەتتى. بۇنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسىم مۇنەۋۋەر ئەسەرلەر ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئاپتونوم رايون ۋە مەملىكەت دائىرىسىدە مۇكاپاتقا ئېرىشىپ، قەشقەرنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتى ئىشلىرى ئۈچۈن شان - شەرەپ كەلتۈردى.

پارتىيىنىڭ 11- نۆۋەتلىك 3- ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرى باشقا ئىشلارغا ئوخشاش جۇش ئۇرۇپ راۋاجلاندى. پارتىيە ھەر مىللەت ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمەتچىلىرىگە ئۆز ئەقىل - پاراسىتى ۋە قابىلىيىتىنى جارى قىلدۇرۇشقا كەڭ زېمىن ھازىرلاپ بەردى. ئون يىلدىن بۇيان «قەشقەر ئەدەبىياتى» مۇ تېز تەرەققىي قىلىپ، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشنى تەشۋىق قىلىش، يېڭى دەۋردىكى قەھرىمان - نەمۇنىچىلارنى مەدھىيىلەش جەھەتتە نۇرغۇن پايدىلىق خىزمەتلەرنى ئىشلەپ، ئاز بولمىغان مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى ئېلان قىلدى. ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت دائىرىسىنى ئۈزلۈكسىز كېڭەيتىپ، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى تەسىرى بىر قەدەر چوڭ بولغان ئەدەبىي ژۇرنالغا ئايلاندى.

يولداشلار، دەۋر ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە، تارىخ تەرەققىي قىلماقتا، پارتىيە بىلەن خەلق بىز ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمەت خادىملىرىغا تېخىمۇ يېڭى، تېخىمۇ يۇقىرى تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى. نۆۋەتتە دۆلىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلق ئاممىسى پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىدە، پۈتۈن زېھنىي كۈچىنى مەركەزلەشتۈرۈپ، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ. مۇشۇنداق تارىخ تەرەققىيات جەريانىدا، ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمىتى ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. خەلق ئاممىسى ساغلام، مول مەزمۇنلۇق مەنىۋى مەدەنىيەت تۇرمۇشىغا تەقەززا. كۆپلىگەن مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلەر ئارقىلىق، ئۇلارنىڭ ئۇلۇغ ئەمەلىيىتىنى ئەكس ئەتتۈرۈشكە، ئۇلارنىڭ ئىنتىلىۋاتقان يېڭى غايىسىگە ئىلھام بېرىشكە، ئۇلارنىڭ ئالغا بېسىشىنى قوزغىتىشقا ۋە رىغبەتلەندۈرۈشكە مۇھتاج. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىمىز رېئال تۇرمۇشنى تېرىشىپ ئەكس ئەتتۈرۈپ، سوتسىيالىستىك يېڭى ئىش، يېڭى ئادەملەرنى تەسۋىرلەپ ۋە يارىتىپ، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ قاتناشقۇچىلىرى ۋە ئىجادچىلىرىنىڭ ئوبرازىنى يارىتىپ، ۋىلايىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مول رېئال تۇرمۇش ۋە كۆرەش تارىخىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ئالغا بېسىش يولىدىكى قىيىنچىلىق ۋە توسقۇنلۇقلارنى تونۇش ۋە يېڭىشقا ياردەم بېرىشى، ئۇلارنىڭ سوتسىيالىستىك ئېتىقادىنى مۇستەھكەملىشى لازىم. سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا، ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمىتى مەيلى خەلق ئاممىسىنىڭ مەنىۋى مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى

بېيىتىش جەھەتتە بولمىسۇن، مەيلى سوتسىيالىستىك مەدەنىيەتلىك، ئەخلاقلىق، غايىلىك، ئىنتىزامچان يېڭى ئادەملەرنى تەربىيىلەپ، پۈتۈن مىللەتنىڭ، پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ ئىدىيە، مەدەنىيەت، ئەخلاقىي سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش جەھەتتە بولمىسۇن، باشقا تارماقلار ئۇنىڭ ئورنىنى باسالمايدىغان مۇھىم مەسئۇلىيەتكە ئىگە. ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرى يۈكسەك تەرەققىي تاپقان سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن پائال تۆھپە قوشۇشى كېرەك. يۈكسەك ئىنقىلابىي مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن پارتىيىنىڭ ئۈمىدى، دەۋرنىڭ بىزگە تاپشۇرغان شەرەپلىك ھەم مۇشكۈل تارىخىي ۋەزىپىنى زىممىمىزگە ئېلىشىمىز لازىم.

ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ يۇقىرىقىدەك ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن، كەڭ ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرى چوقۇم پائال تۈردە ئىجتىمائىي ئەمەلىيەتكە چۆكۈشى، خەلق ئاممىسى ئارىسىغا بېرىپ، خەلق ئاممىسى بىلەن ھەمنەپەس، تەقدىرداش بولۇپ، ماركسىزم، لېنىنىزم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسى بىلەن تۇرمۇشنى كۆزىتىپ، تەھلىل قىلىپ ۋە چۈشىنىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشى بىلەن خىزمىتى، ئەمگىكى بىلەن ئىجادىيىتى، خۇشاللىقى بىلەن خاپىلىقىنى چۈشىنىپ، ئوتتەك قىزغىن تۇرمۇشىدىن ماتېرىيال، باش تېما، ۋەقەلىك تاللاپ، جۇڭگوچە ئۇسلۇب ۋە جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە ئەدەبىي ئەسەر ئارقىلىق، سوتسىيالىستىك يېڭى ئادەملەرنىڭ ئىچكى دۇنياسى ۋە قەھرىمانلىق ئىش - ئىزلىرىنى قايتا ئەكس ئەتتۈرۈپ، جاپالىق، تېتىك، كىشىلەرنى تەسىرلەندۈرىدىغان بەدىئىي ئوبرازنى يارىتىپ، يېڭى دەۋردىكى ئىگىلىك تىكلىگۈچىلەرنىڭ ئىنقىلابىي غايىسى ۋە ئىلمىي پوزىتسىيىسى، ئالىيجاناب پەزىلىتى بىلەن ئىجادچانلىق قابىلىيىتى، كەڭ نەزەر دائىرىسى بىلەن ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىدىغان روھىنى قايتا ئەكس ئەتتۈرۈشى لازىم. پەقەت مۇشۇنداق بولغاندىلا، بىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىمىزنىڭ ئەدەبىي ھاياتى تولۇپ تاشقان ھاياتىي كۈچىنى مەڭگۈ ساقلاپ قالىدۇ.

قەشقەر ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي چېگرىسىغا جايلاشقان. ئۇنىڭ ستراتېگىيىلىك ئورنى ئىنتايىن مۇھىم. نۆۋەتتە، خەلقئارادا ئۆزگىرىشلەر كۆپ بولۇۋاتىدۇ، شەرقىي ياۋروپادىكى سوتسىيالىستىك ئەللەرنىڭ خاراكتېرىدە ئىلگىرى - كېيىن ئۆزگىرىشلەر بولۇۋاتىدۇ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىچكى ۋەزىيىتى داۋالغۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. جاھانگىرلار بىلەن دۆلەت سىرتىدىكى دۈشمەن كۈچلەر ۋەزىيەتنى خاتا مۆلچەرلەپ، بىزگە تارتقان «تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىش» ستراتېگىيىسىنى تېزلىتىپ، بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ بىرلىكىنى پارچىلاشقا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى بۇزۇشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ. ۋىلايىتىمىز «تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىش»كە قارشى تۇرۇش، بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇشنىڭ ئالدىنقى سەپىدە تۇرىدۇ. ھەر خىل خاتا پىكىر - ئېقىملار خەلق ئارىسىدا ئاسانلا بەلگىلىك ئىدىيىۋى قالايمىقانلىق تۇغدۇرىدۇ. بىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىمىز چوقۇم پارتىيە مەيدانىدا چىڭ تۇرۇپ، قولغا قەلەمنى ئېلىپ، ئەدەبىياتنى قورال قىلىپ، بايرىقى روشەن ھالدا «تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىش»كە قارشى تۇرۇشى، بۇرژۇئازىيىچە ئەركىنلەشتۈرۈشكە قارشى تۇرۇشى، مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇشى، تۇرغۇن ئالماسنىڭ «ئۈچ كىتاب»ىنى پىپەن قىلىپ، ئۇنىڭ زەھىرى ۋە تەسىرىنى تازىلاپ، ئاڭلىق ھالدا ۋە-

تەنىنىڭ بىرلىكىنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغدىشى لازىم. نۆۋەتتە، ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرى ئەمەلىيەتتە بىرلەشتۈرۈپ، ماركسىزم، لېنىنىزم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى، بولۇپمۇ ئىلمىي سوتسىيالىزم نەزەرىيىسى ۋە جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە سوتسىيالىزم قۇرۇش توغرىسىدىكى ھۆججەتلەرنى چوڭقۇر ئۆگىنىپ، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئۆگىنىپ، مۇستەھكەم سوتسىيالىستىك ئېتىقاد بىلەن سوتسىيالىستىك دەۋر روھىنى توغرا ئەكس ئەتتۈرۈش ئاڭلىقلىقىنى ئۆستۈرۈش لازىم. شۇنى چوقۇم ئايدىڭلاشتۇرۇش كېرەككى، بىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئىتىمىز — سوتسىيالىستىك دۆلەت ھاكىمىيىتى رەھبەرلىكىدىكى، كومپارتىيە رەھبەرلىكىدىكى ئەدەبىيات - سەنئەت، شۇنىڭ ئۈچۈن تۈرلۈك ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىغا قارىتا پەرقلەندۈرمەي قوبۇل قىلىش مۇمكىن ئەمەس. ئۇ بىر نەرسىنى تەكىتلىمەسلىكى، بىر نەرسىنى تەشەببۇس قىلماسلىقى، بىر نەرسىگە قارشى تۇرماسلىقى، بىر نەرسىنى چەكلىمەسلىكى مۇمكىن ئەمەس. قىلچە ئىككىلەنمەستىن شۇنداق كېسىپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، بىزنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرىمىزدىكى دەۋرنىڭ ئاساسىي ئېقىمى بولىدىغان نەرسە — سوتسىيالىستىك دەۋر روھى بولۇش كېرەك. بىز تەشەببۇس قىلغان دەۋر روھى — سوتسىيالىزمنى، كوللېكتىۋىزمنى، ۋەتەنپەرۋەرلىكنى مەركىزىي مەزمۇن قىلغان، ۋىلايىتىمىزنىڭ «تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىش» كە قارشى تۇرۇش، مىللىي بۆلگۈنچىلەرگە قارشى تۇرۇشنىڭ ئالدىنقى سېپىدە تۇرغان بۇ بىر ئالاھىدە ئەھۋالنى نەزەردە تۇتۇپ، پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت لۇشيەنى بىلەن بۇ ئالاھىدە ئەھۋالنى بىرلەشتۈرۈپ، ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمىتىمىزنى ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا خىزمەت قىلدۇرۇش كېرەك. مۇشۇنداق بولغاندا، بىز تۈرلۈك مۇرەككەپ ئەھۋال، ئۆزگىرىپ تۇرۇۋاتقان خەلقئارالىق شارائىتتا، كاللىمىزنى سەگەك تۇتۇپ، توغرا نىشاندا چىڭ تۇرالايمىز.

سىرتقا قارىتا ئېچىۋېتىشنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، جۇڭگو بىلەن چەت ئەللەرنىڭ مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشى ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلدى. قەشقەرنى سىرتقا تەشۋىق قىلىش، مىللەتنىڭ ئېسىل مەدەنىيىتىنى تەشۋىق قىلىش — ۋىلايىتىمىزنىڭ سىرتقا قارىتا ئېچىۋېتىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش، مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ۋە سەيلە - ساياھەت ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. سىرتقا قارىتا تەشۋىقات ئېلىپ بارىدىغان ئەسەرلەرنىڭ ئۆتكۈرلىكىنى قاتتىق ئىگىلەپ، ئۆزىمىزنى ئاساس قىلىش فاڭجېنىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ھەقىقىي مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىپ، تېخىمۇ كۆپ دوست كىشىلەرگە قەشقەرنى چۈشەندۈرۈپ، ئۇلارنى قەشقەرگە ئىنتىلدۈرۈش لازىم.

ئەدەبىي ئىجادىيەت بىر خىل ئىجادچانلىقى كۈچلۈك مەنىۋى ئەمگەك، يازغۇچى ئىنسانلار روھىنىڭ ئىنژېنېرى. ئۇنىڭ زىممىسىدە خەلق ئاممىسىنىڭ ئىدىيىۋى ئەخلاق ساپاسى ۋە پەن مەدەنىيەت ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشتەك مۇقەددەس ۋەزىپە بار. جەمئىيەتكە ساغلام، پايدىلىق مەنىۋى ئوزۇق يېتىشتۈرۈش مەجبۇرىيىتى بار. تەشۋىقات، مەدەنىيەت تارماقلىرى ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش، «بىر قولدا تەرتىپكە سېلىشنى تۇتۇش، بىر قولدا گۈللەندۈرۈشنى» تۇتۇپ، يازغۇچىلارنىڭ روشەن

سوتسىيالىستىك دەۋر روھىغا ئىگە، مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىشنى تەشەببۇس قىلىش ۋە ئىلھام بېرىش كېرەك. پارتىيىنىڭ «ئىككى ئۈچۈن خىزمەت قىلىش» يۆنىلىشى ۋە «قوش فاڭجېن» يېتەكچىلىكىدە، ئىجادىيەت مەزمۇنىنىڭ كۆپ خىللىقىدا، دەۋرنىڭ ئاساسىي ئېقىمىنى گەۋدىلەندۈرۈش، كۆپ خىل ئىپادىلەش ئۇسۇلىدا مىللىي خاراكتېر ۋە ئاممىۋىلىقنى تەكىتلەش لازىم ھەم مول تەربىيىۋى ئەھمىيەتكە ئىگە ھەم بىر قەدەر يۇقىرى سەنئەت قىممىتىگە ئىگە مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى جەمئىيەتكە چىقىرىش لازىم.

ئەدەبىي ئىجادىيەتكە بولغان ئوبزورچىلىقنى قانات يايدۇرۇش — پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەتكە بولغان رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىش ۋە ياخشىلاش، ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ سوتسىيالىزم يۆنىلىشىدە چىڭ تۇرۇپ، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنىڭ مۇھىم تەدبىرى. ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسى ئەدەبىي ئوبزورچىلىقنى، ئەدەبىياتنى گۈللەندۈرۈشنى بىر مۇھىم ۋەزىپە سۈپىتىدە ھەقىقىي يوسۇندا تۇتۇشى لازىم.

يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ «يەنئەن ئەدەبىيات - سەنئەت سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن نۇتۇق»ى ماركسىزمنىڭ قائىدىلىرىنى جۇڭگونىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرگەنلىكىنىڭ مەھسۇلى، ئەدەبىيات - سەنئەت نەزەرىيىسى ئاساسىي مەسىلىلىرى توغرىسىدىكى مۇكەممەل بايان. ئۇ بىزنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ ھازىرقى زامان ئىنقىلابىي ئەدەبىيات - سەنئىتىنىڭ گۈللەپ تەرەققىي قىلىشىدىن ئىبارەت يېڭى ۋەزىيىتىنى يارىتىشىمىزغا يېتەكچىلىك قىلغان. بۈگۈنكى ۋەزىيەت بۇرۇنقى بىلەن ئوخشاش بولمىسىمۇ، لېكىن «نۇتۇق» روھىنىڭ ۋاقتى ئۆتكىنى يوق، ئۇ يەنىلا بىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت لۇشيەنىمىزگە يېتەكچىلىك قىلىدۇ. بىز چوقۇم «نۇتۇق» نىڭ روھىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئەدەبىيات - سەنئەت يۆنىلىشىمىزنى توغرىلىشىمىز لازىم. كەڭ ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىنى ماركسىزم، لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنى ئۆگىنىشكە، ماركسىزم، لېنىنىزم ۋە ماۋزېدۇڭنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت توغرىسىدىكى ئەسەرلىرىنى، «دېڭ شياۋپىڭنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت توغرىسىدا» نى ئۆگىنىشكە، پارتىيىنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى لۇشيەن، فاڭجېن ۋە سىياسەتلىرىنى ئۆگىنىشكە، ئەدەبىيات - سەنئەت نەزەرىيىسى ۋە ھازىرقى زامان ئىلىم-پەن بىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە تەشكىللەش كېرەك. يازغۇچىلار ئەمەلىيەتكە چوڭقۇر چۆكۈپ، ئامما ئارىسىغا چوڭقۇر چۆكۈپ، تۇرمۇش تەجرىبىلىرىنى توپلاپ، تىرىشىپ ئۆزىنىڭ ئىدىيىۋى سەۋىيىسى ۋە كەسپىي ساپاسىنى ئۆستۈرۈش كېرەك. ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئوبزورچىلىقنى قانات يايدۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ پىكىرىنى كەڭ تۈردە قوبۇل قىلىپ، تەشۋىقات ۋە ئىنكاس قىلىشتىن ئىبارەت ياخشى سۈپەتلىك ئايلىنىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش لازىم.

يولداشلار، جۇڭخۇا مىللىتى ناھايىتى مۇھىم بىر تارىخىي پەيتكە دۇچ كەلمەكتىمىز. بۇ دەۋردە ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىنىڭ ۋەزىپىسى شەرەپلىك ۋە مۇشكۈل، پارتىيە ۋە ھەر مىللەت خەلقى بىز ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىدىن سەمىمىي ئۈمىد كۈتمەكتە. شۇنىڭ ئۈچۈن كەڭ ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرى تېخىمۇ تولۇپ تاشقان ئىجادىيەت قىزغىنلىقى بىلەن تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىپ، قەشقەرنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن، قەشقەرنىڭ مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن يەنە يېڭى تۆھپە يارىتىشلىرىنى ئۈمىد قىلىمىز.

«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 100 سان نەشر قىلىنىشى مۇناسىۋىتى بىلەن يېڭى دەۋردىكى مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلەرنى باھالاش پائالىيىتىدە مۇكاپاتلانغان ئەسەرلەر

نەسرىي ئەسەرلەر

«ئويقۇلۇق سەھەر» (ھېكايە)، ئەختەم ئۆمەر، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1988- يىللىق 1- سان.

«يۇلتۇزلارنىڭ بىرى» (پوۋېست)، ئابلىمىت ھاجى، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1988- يىللىق 5- سان.

«ئۇنتۇلغان زېمىن» (پوۋېست)، ئەخمەت مۇساق، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1989- يىللىق 2- سان.

«قۇمغا كۆمۈلگەن جەسەت» (پوۋېست)، سېيىت زۇنۇن، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1986- يىللىق 5- سان.

«نەيرلىك كېچە» (ھېكايە)، ئابلىمىت سابىر، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1983- يىللىق 2- سان.

«جىن تەگكەنلەر» (ھېكايە)، نۇر روزى، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1986- يىللىق 3- سان.

«چالا چوكان» (ھېكايە)، ماھىگۈل پەخرىددىن، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1987- يىللىق 5- سان.

«ئازاب چەككەن يۈرەكلەر» (ھېكايە)، مۇنى تابىلدى، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1989- يىللىق 3- سان.

«ئارسلان قوترايدۇ» (ھېكايە)، ئابدۇللا ساۋۇت، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1989- يىللىق 3- سان

«ئىزدەنگۈچىنىڭ كەچۈرمىشى» (ئەدەبىي ئاخبارات)، ساھەت سادىق، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1990- يىللىق 2- سان.

«بىر كارخانىستنىڭ خاتىرىسى» (ئەدەبىي ئاخبارات)، ئابلىز ئۆمەر، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1990- يىللىق 5- سان.

«ئانا» (ھېكايە)، دىلبەر قەييۇم، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1984- يىللىق 1- سان.

«يايلاقتىكى ناخشا» (ھېكايە)، ئاتىكەم زەمىرى، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1983- يىللىق 6- سان.

«مۈڭگۈزدىكى ئامەت» (ھېكايە)، مۇتەللىپ سېيىت، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1988- يىللىق 1- سان.

«يامغۇرلۇق كېچىدىكى چاقما قىلمىق ئويلار» (نەسىر)، ئابدۇرىشىت سەلەي، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1988- يىللىق 4- سان.

«يالقۇن ئىچىدىكى يالقۇنلۇق تۇيغۇلار» (نەسىر)، ئەمەت دەرۋىش، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1991- يىللىق 1- سان

«ئانا قەلبى» (نەسىر)، ئادالەت ھېبىبۇللا، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1984 ـ يىللىق 2 ـ سان.

شېئىرىي ئەسەرلەر

«چۈنكى مەن ـــ ئادەم»، تاھىر تالىپ، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1982 ـ يىللىق 5 ـ سان.

«بىباھا تۇپراق» (داستان)، مىرزاھېيت كېرىمى، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1984 ـ يىللىق 5 ـ سان.

«كەچۈر مېنى مۇھەببەت» (داستان)، يالقۇنجان ئىسلام، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1986 ـ يىللىق 1 ـ سان.

«ياشلىقىمدا يېزىلمىغان شېئىرلار»، تۇرسۇن نىياز، قەشقەر ئەدەبىياتى» 1987 ـ يىللىق 5 ـ سان.

«ئادەم بۇلاق» (باللادا)، تۇرسۇنبەگ ئىبراھىم، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1985 ـ يىللىق 6 ـ سان.

«شېئىرىيەت ھەققىدە رۇبائىيلار»، سۇزۇك، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1990 ـ يىللىق 3 ـ سان.

«سېمونت ئىشچىسى» (داستان)، قۇربان ئىمىن، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1981 ـ يىللىق 3 ـ سان.

«قوغۇن قېقى» (باللادا)، ئۇچقۇنجان ئۆمەر، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1988 ـ يىللىق 6 ـ سان.

«يالپۇز»، ھوشۇر ئىبراھىم، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1985 ـ يىللىق 6 ـ سان.

«پىراق»، ئابدۇسەمەت خېلىل، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1986 ـ يىللىق 6 ـ سان.

«قاغىلىق ھەققىدە رىۋايەت»، قاۋۇل ساۋۇر، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1990 ـ يىللىق 4 ـ سان.

«مەسەللەر»، ۋاھىتجان غوپۇر، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1984 ـ يىللىق 1 ـ سان.

«غەزەللەر»، جېلىلى، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1989 ـ يىللىق 5 ـ سان.

«قەلب تارلىرى»، مۇكەررەم ئەبەيدۇللا، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1989 ـ يىللىق 2 ـ سان.

«مۇنچاق ئاسقان شېئىرلار»، ئابلەت ئىسمايىل، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1987 ـ يىللىق 6 ـ سان.

«باتۇر خىيال»، ئابابەكرى تۇيغۇن، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1986 ـ يىللىق 5 ـ سان.

«گۈلگە ئوخشىسام»، گۈلباھار مەمتىمىن، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1986 ـ يىللىق 2 ـ سان.

سەھنە ئەسەرلىرى

«مەسلىھەت چېيى» (دراما)، مەمتىلى زۇنۇن، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1981 ـ يىللىق 2 ـ سان.

بالىلار ئەدەبىياتى ئەسەرلىرى

«كىچىك كارۋان» (پوۋېستتىن پارچە)، ئابلا ئەخمىدى، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1981 ـ يىللىق 1 ـ سان.

«ئاتا مېھرى» (ھېكايە)، ھاجى ئەخمەت، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1984 ـ يىللىق 3 ـ سان.

«ئانا مۈشۈك بىلەن ئاسلان» (مەسەل)، ئابلىمىت قۇربان، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1989 ـ يىللىق 4 ـ سان.

«ئىناقلىققا پايدىسىز»، ئابلىكىم روزى، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1990 ـ يىللىق 6 ـ سان.

(ئاخىرى 37 ـ بەتتە)

يالقۇن

قۇربان تۇلۇمنىڭ ئىككى تەرجىمھالى

(ئەدەبىي ئاخبارات)

ئەگەر ھەر بىر تارىخىي باسقۇچ مەۋجۇتلۇقىدا، ئۆزىنىڭ ئىجتىمائىي ئىدېئولوگىيىسى، تىلى، كىچىكلىتىلگەن سۈرىتى ئەكسلەنگەن بىر تىپقا ھامىلدار بولالمىسا، كېيىنكىلەرنىڭ ئۆتكەن ئاشۇ تارىخنى پەرقلەندۈرۈشى ۋە ئەستە ساقلىشى تولىمۇ مۈشكۈلگە چۈشكەن بولماسمىدى؟

— ئاپتور خاتىرىسىدىن

ئۆلگەندىن كېيىن قايتا تىرىلىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكى، ھاياتلىق ئالەمدىكى تەۋرەنمەس ئېيتىقادىي چۈشەنچە. لېكىن، 21 - ئەسىرنىڭ بۈگۈنكى ھارپا كۈنلىرىدە، ئۆلگەن ئادەمنىڭ « تىرىلگەنلىكى » توغرىسىدا يازغىنىمدا، ئىشەنمەسلىكىڭىز، ھەتتا قەلەم ئىگىسىنىڭ نورمال روھىي ھالىتىدىن گۇمانلىنىشىڭىز مۇمكىن.

ھۆرمەتلىك كىتابخان، ئىنسانلارنىڭ ئېگىز يۈكسەك تەرەققىي قىلىپ، تەسەۋۋۇرسىز مۆجىزىلەر مەيدانغا كېلىۋاتقان بۈگۈنكى دەۋرىمىزدە، بۇنداق « غەلىتىلىك » لەرنىڭ مەۋجۇتلۇقىدىن ئەجەبلەنمەڭ ! چۈنكى، دەۋرىمىز رېئاللىق ئىنسان پەرزىنى، شۇنداقلا قەدىمكى ئەپسانە رىۋايەتلەرنى ئاخباراتقا ئايلاندۇرۇۋاتقان دەۋردۇر. كىتابخانلارنىڭ كۆڭۈل ئالبۇمىدا مۇنداق بىر پارچە سۈرەت ساقلىنىپ قالغان بولسا كېرەك:

بېشىغا ئاق شاپاق دوپپا كەيگەن، چىرايىدىن شادلىق تەپچىپ تۇرغان، كەككە ساقىلى ئۈچتەك ئاقارغان، ئاق يەكتەكنى يېشىل پوتا بەلباغ بىلەن باغلىۋالغان، ئېگىز، ئورۇق كەلگەن ئاتمىش ياشلاردىكى بىر ئۇيغۇر دېھقان بوۋاي رەئىس ماۋزېدۇڭ بىلەن قول ئېلىشىپ تۇرغان سۈرەت. بۇ سۈرەتتىكى بوۋاي 50- يىللاردىكى شىنجاڭ، ھەتتا پۈتۈن مەملىكەت بويىچە تونۇشلۇق بولغان « ئاخباراتلىق شەخس » قۇربان تۇلۇم ئىدى. ئۇ گەرچە بۇنىڭدىن ئوتتۇز نەچچە يىل ئىلگىرىلا ياشاپ ئۆتكەن بولسىمۇ، لېكىن، يېقىندىن بۇيان ئاخبارات ۋاستىلىرى، بۇ بوۋاينىڭ خوتەننىڭ قوشنىسى بولغان قەشقەردە « پەيدا » بولۇپ قالغانلىقىنى خەۋەر قىلىپ، كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. مەن مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن بۇ « قايتا تىرىلگەن » بوۋاينى زىيارەت قىلدىم.

زاماننىڭ ئۆزگەرگەنلىكىدىن بولسا كېرەك ، ئۇ بوۋاي ئىسمىنى مەمەت ئوسمانغا ، كەتمىنىنى پىچاققا ئۆزگەرتىۋاپتۇ.

قەھرىمانىمىزنىڭ ئۆز ئۆتمۈشى توغرىسىدىكى قىسقىچە بايانى

مەن 1930- يىلى قەشقەر يېڭىشەھەرنىڭ تۇغچى يېزىسىدا نامرات پادىچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدىم. دادام پومېشچىكنىڭ قويىنى باقاتتى، كېيىن تاپقان ئازراق پۇلىغىمۇ قىمار ئويناپ ئائىلىدىكىلەر بىلەن چاتىقى بولمىغىنى ئۈچۈن، بىچارە ئانام شەھەرگە كىرىپ كىشىلەرنىڭ كىرىنى يۇيۇش، نېنىنى يېقىپ بېرىش قاتارلىق ئەمگەكلەر ئار-

قىلىق، بىز سەككىز بالىنى ئۆلۈم ھالاكىتىدىن ساقلاپ كەلدى.

مەن بولسام پومىشچىكنىڭ قويلىرىنى بېقىپ، ئائىلىمىزنىڭ يۈكىنى ئازراق بولسىمۇ يېنىكلىتىشكە تىرىشاتتىم. مەن يىگىرمە ياشقا قەدەم قويغان يىللىرى، بەش يۇلتۇزلۇق قىزىل بايراقنىڭ نۇرلىرى يېزىمىزغا يېتىپ كېلىپ، مەندەك ئۆلۈم گىردابىغا چۈشۈپ قالغان نامراتلارنىڭ قاباھەتلىك كۈنلىرىگە خاتىمە بەردى. مەن ئۇ چاغلاردا چوڭلارغا ئەگىشىپ، پومىشچىكلارنى كۈرەش قىلىش يىغىنلىرىغا قاتنىشاتتىم. چوڭلار بىلەن تەڭ شۇئار توۋلاپ، كىچىككىنە ۋۇجۇدۇمغا ئورنىشىپ كەتكەن ئېزىلىشكە بولغان غەزەپ - نەپرىتىمنى ئىپادىلەيتتىم.

ئازادلىق ئارمىيىنىڭ نامراتلارنى قۇتقۇزۇپ، يۇرتىمىزنى گۈزەل، باياشاد يۇرت قىلىپ قۇرۇپ بېرىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، خۇشاللىقىمدىن، قانداق ھەرىكەتلەرنى قىلىپ كەتكەنلىكىمنى ئەسلىيەلمەيمەن. كېيىن دېگەندەك پارتىيىنىڭ، ئازادلىق ئارمىيىنىڭ شاپائىتى بىلەن ئېزىلىشتىن، يوقسىزلىقتىن قۇتۇلۇپ، بەختىيار كۈنگە ئۇلاشتۇق. مەن ئەسلى ئاتا كەسپىم بويىچە قوي بېقىپ قويچىلىق قىلدىم، كېيىن قەشقەر شەھىرىگە يېتىپ كىردىم. پارتىيە 11- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3- ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيىنىڭ ئىسلاھات، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش سىياسىتىنى يولغا قويۇشى بىلەن شەھەرنىڭ مەركىزىي كوچىلىرىدىن بولغان ئۆستەڭبويىدا① قاساپلىق دۇكىنى ئېچىپ، پارتىيىمىزنىڭ پۇقرالارنىڭ بەختىگە كاپالەتلىك قىلىدىغان ئادىل، نۇرانە سىياسىتىنىڭ مېغىزىنى چاقماقتىمەن.

تەشەككۇرنى قۇچاقلىغان «ئاشقىلىق»

ئامەت قۇشى مىڭدىن بىر كىشىنىڭ بېشىغا قونۇشى سەۋەبلىكلا ئۇلۇغلىنىپ كېلىۋاتقان «قۇشتۇر».

ھازىر ئۇ ھەر كۈنلىكى ئۈچ قوي سويۇپ سېتىپ تۈگىتىپ، ئايدا 400 يۈەندىن ئارتۇق كىرىم قىلىدۇ. يېقىندىلا ئۇ يىگىرمە ئالتە مىڭ يۈەن پۇل خەجلەپ، شەھەرگە يەر ئاستىلىق ئۈچ قەۋەتلىك ئۆي - جاي سېلىۋالدى. ئۆيلىرىنىڭ سەرەمجانلاشتۇرۇلۇشمۇ يېڭىچە بولۇپ، زامانىۋى ئۆي جاھازلىرى ھېسابلانغان تېلېۋىزور، شامالچى، كىر ئالغۇ ۋە تۈرلۈك ئىشكاپلار بىلەن زىننەتلەندى. ئالتە بالىسىنىڭ ھەممىسى ئىش - ئوقەتتە، ئۇ ھازىر ھېچقانداق نەرسىگە ھاجەتمەن ئەمەس، چۈنكى يانچۇقىدا قانداق خەجلىسە يەتكۈدەك پۇلى بار.

ئۇ بۇنىڭ چۈشى ياكى ئويغى ئىكەنلىكىدىن خېلى ۋاقىتلارغىچە گۇمانلىنىپ، ئۆز ئۆزىگە ئىشىنەلمەي يۈردى. لېكىن ۋاقىت ئۇنىڭغا، بۇ بەختىنىڭ رېئاللىق ئىكەنلىكىگە ئىشەندۈردى. ئۇ يېقىندىن بۇيان مەيلى دۇكاندا ياكى ئۆيدە بولسۇن، «تېپىشماق» تېپىۋاتقان ئادەمدەك، گەپ - سۆزسىز ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ يۈرۈيدىغان بولۇپ قالدى. بىر كۈنى ئۇ بۇ «تېپىشماق» نىڭ جاۋابىنى، ھۆكۈمەتتە ئىشلەيدىغان بىر كادىر گۆش ئالغىلى كەلگەندە ئۇنىڭدىن سورىدى:

① ئۆستەڭبويى — بىر كوچا باشقارمىنىڭ نامى.

— ئېيتىڭىزا ئۇكام، مەندەك نامراتلارنى بۈگۈنكىدەك بەختىيار كۈنگە ئېرىشتۈر-
گەن زادى كىم؟

ئوتتۇرا ياشلاردىكى بۇ يولداش، قاساپ ئۇستىنىڭ سۆزىدىن دەرھال ھەيرانلىق ھېس قىلغان بولسىمۇ، ئۇستىنىڭ جاۋاب ئېلىشقا ئالدىراپ تۇرغان ھالىتىنى كۆرگەندىن كېيىن ئويلىنىپ تۇرماي جاۋاب بەردى:

— بىزنى بۇ بەختىيار كۈنگە ئېرىشتۈرگەن ئۇلۇغ كوممۇنىستىك پارتىيە ۋە يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ دانا رەھبەرلىكى ئۇستام.

— كوممۇنىستىك پارتىيە، دېڭ شياۋپىڭ... دېڭ شياۋپىڭ... ئۇ بۇ سۆزلەرنى خۇددى ئۇنتۇپ قېلىشتىن ئەنسىرىگەندەك، ئارقا - ئارقىدىن بىر نەچچە قېتىم تەكرارلىۋالدى. ئاخىرى تېپىشماق تېپىلدى.

ئۇ ئەتىسى كىتاب - ژۇرنال ساتىدىغان يايمىچىلارنىڭ يايمىلىرىنى ئارىلاپ يۈرۈپ بىر دانە «خەلق» رەسىملىك ژۇرنىلىنى سېتىۋېلىپ كېلىپ، ژۇرنالدىكى دېڭ شياۋپىڭ، جياڭ زېمىن، ياڭ شاڭكۇن، لى پېڭ قاتارلىق دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ رەسىمىنى يىرتىپ ئېلىپ، مېھمانخانا ئۆيىنىڭ تۆرىگە چاپلاپ قويدى. ئۇ شۇندىن باشلاپ خېرىدار گۆش يۆگەشكە ئېلىپ كەلگەن گېزىتلەرنى بىر - بىرلەپ ئېچىپ قاراپ باقىدىغان، ئەگەر گېزىتتە دېڭ شياۋپىڭ-نىڭ سۈرىتى بولۇپ قالسا، شۇ خېرىدارغا بىر ھازاغىچە قاراپ سۆزلەپ كېتىدىغان، ھەتتا بەزى ئاچچىقى كېلىپ قالسا، گېزىتنى خېرىدارنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىپ شۇ خېرىدارغا گۆش ساتمايمۇ قالىدىغان بولۇپ قالدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇنىڭ قەلبىدە، يولداش دېڭ شياۋپىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۆزىنىڭ پارتىيىنىڭ شەپقىتىگە بولغان چەكسىز تەشەككۈرىنى ئىپادىلەش ئىستىكى ئوت بولۇپ يانىدى. كۈندۈزلىرى سەپەر تەييارلىقىدا، كېچىلىرى شې-رىن خىياللارنىڭ قۇچىقىدا ۋىسال ئىزدەپ، كىرپىك قاقماي ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى. ئۇ مۇشۇ چاغدىلا، «كىشىلەرنىڭ ئاشىقلىق دېگىنى مۇشۇ بولسا كېرەك» دەپ ئويلاپ قالدى.

«ئاشىقلىق»، «كۈندەشلىك» كە ئايلاندى

يورۇقلۇق تۈن قوينىغا شۇڭغۇماقتا ئىدى. ئۇ ئەمدىلا دۇكىنىنى يىغاي دەپ تۇرۇشى-غا، ۋېلسىپىت مىنگەن بىر خېرىدار گۆش ئالغىلى كېلىپ قالدى. ئۇ گۆشنى خېرىدارغا بې-رىۋېتىپ، ئۇنىڭ كۆزى خېرىدارنىڭ ۋېلسىپىتىنىڭ كەينىدىكى «ياچىيكا تۇرمۇشى» ژۇر-نىلىغا چۈشتى. ئۇ ژۇرنالنى ئېلىپ ئۇنىڭغا قارىغىنىچە بىر ھازا تۇرۇپ كەتكەندىن كې-يىن، يېنىدىكى خېرىدارنى ئېسىدىن چىقارغان ھالدا: «دەل ئۆزى شۇ! دەل ئۆزى شۇ» دېۋەتتى. ئۇ ئۆزىگە قاراپ تۇرغان خېرىدارنى كۆرگەندىن كېيىنلا ئېسىگە كەلدى ۋە يې-لىنىش تەلەپپۇزىدا بۇ ژۇرنالنى سېتىپ بېرىشنى ئۆتۈندى. خېرىدار بۇ ئۇستىنىڭ قاي-داقىسىگە بۇ ژۇرنالغا قىزىقىپ قالغانلىقىغا چۈشەنمىگەن ھالدا ژۇرنالنى بېرىۋېلا كې-تىپ قالدى.

ئۇ قايتىدىن ژۇرنالدىكى سۈرەتكە سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى. ژۇرنالنىڭ مۇقاۋى-سىدىكى سۈرەت—تۇرپان بەش يۇلتۇز يېزىسىدىكى بىر پېشقەدەم ئۇيغۇر دېھقاننىڭ يولداش

دېڭ شياۋپىڭغا ئىككى دانە قوغۇن تەقدىم قىلىنىۋاتقان سۈرىتى ئىدى. سۈرەتنى كۆرۈۋېتىپ ئۇنىڭ خۇشاللىقى ئاچچىققا ئايلاندى:

— ئەجەب بۇ دېھقان يولداش دېڭ شياۋ پىڭ بىلەن كۆرۈشىدىكەن، مەن نېمىشقا كۆرۈشەلمەيدىكەنمەن؟ ئۇنىڭ مەندىن نەرى ئارتۇق ئىكەن؟ ئۇ دېھقان ئىككى قوغۇن تەقدىم قىلغان بولسا، مەن ئون، ھەتتا بىرەر تاغار قوغۇن تەقدىم قىلالمامدىكەنمەن؟ شۇنچە يىراقتىن كەلگەن داھىيمىز ئاران ئىككى قوغۇن تەقدىم قىلغان بارمۇ... خەپ توختاپ تۇر...

ئۇ كۆڭلىگە شۇ خىياللارنى پۈكتى - دە، دەرھال دۇكىنىنى يىغىشتۇرۇپ، ئۆيىگە قايتتى. ئۆيىگە كىرىپلا ئايالىغا بۈگۈندىن باشلاپ ئۆي ئىشلىرىنى قىزىغا تاپشۇرۇپ، بېيجىڭغا بېرىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىشقا بۇيرىدى. ئايالى شۇ كېچىدىن باشلاپ چىراغ تۈۋىدە دوپپا تىكىشكە كىرىشىپ كەتتى.

ئۇ بىر نەچچە كۈن دۇكان ئاچماي چېپىپ يۈرۈپ، ئىككى دانە تاشكەنت دوپپا ۋە ئون نەچچە كىلو يەرلىك قۇرۇق مېۋىلەردىن تەركىب تاپقان يول تەييارلىقىنى پۈتتۈرۈپ سەپەرگە چىقىشقا تەرەددۇتلىنىۋاتقاندا، بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان ۋىلايەتنىڭ مەسئۇللىرى ئۇنىڭغا، ھازىر يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ خىزمىتىنىڭ ئالدىراش ئىكەنلىكىنى، چوقۇم يېقىن مەزگىلدە كۆرۈشۈشكە پۇرسەت يارىتىپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭدىن سەپىرىنى كېچىكتۈرۈشنى تەلەپ قىلدى. بۇ قېتىم ئۇ چوقۇم بېرىشقا بېلىنى باغلاپ قويغانىدى، شۇڭا ۋىلايەت رەھبەرلىرىنىڭ ئۆزىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەي سەپىرىنى توسۇپ قويغانلىقىغا ئاچچىقى كەلدى، شۇندىقتىمۇ ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرمىدى. ئۇ شۇ كۈنى كۆڭۈل غەشلىكىدە تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرۇپ، تېلېۋىزوردىن يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ خىزمىتىنىڭ ھەقىقەتەن ئالدىراش ئىكەنلىكىنى كۆردى - دە، «راست يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ خىزمىتى ئالدىراش ئىكەن، بۇنىڭ ھەممىسى يەنىلا بىزنىڭ بەختىمىز ئۈچۈن» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ، ۋىلايەت رەھبەرلىرىنىڭ سۆزلىرىگە قايىل بولدى.

ئەتىسى تەييارلىغان سوۋغاتلىرى بىلەن بىر پارچە خەتنى پوچتا ئارقىلىق يولداش دېڭ شياۋپىڭغا ئەۋەتتى. خەت تۆۋەندىكى مەزمۇندا يېزىلغانىدى:

«قەدىرلىك داھىي دېڭ شياۋپىڭ:

مەن مەمەت ئوسمان ۋە پۈتۈن ئائىلەمدىكىلەر، قەدىمكى شەھەر قەشقەردىن سىزگە ئەڭ ئالىي سالام يوللايمىز ۋە ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشىڭىزنى تىلەيمىز.

كومپارتىيىنىڭ غەمخورلۇقى ئاستىدا، بىز خۇشال - خۇرام تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتىمىز. خەنزۇ قېرىنداشلارنىڭ ئەنئەنىۋى بايرىمى — باھار بايرىمى ھارپىسىدا، سىزگە ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى يەرلىك مەھسۇلاتى بولغان بىر قىسىم سوۋغاتلارنى ئەۋەتتىم. قوبۇل قىلىلا. تەنلىرىڭىزنىڭ سالامەت بولۇشىنى، باھار بايراملىرىڭىزنىڭ خۇشال - خۇرام ئۆتۈشىنى ئۈمىد قىلىمەن (تىلەيمەن).»

ئۇزۇن ئۆتمەي جاۋاب خەت كەلدى. خەتتە، ئەۋەتىلگەن خالتا ۋە خەتلەرنىڭ تاپشۇرۇۋېلىنغانلىقى، يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ سالامەتلىكىنىڭ ياخشى، خىزمىتىنىڭ ئالدىراش ئىكەنلىكى، يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ مەمەت ئوسمانغا سالام يوللىغانلىقى يېزىلغانىدى.

بۇ خەت ئۇنىڭ دائىم يېنىدىن ئايرىمايدىغان ئەڭگۈشتىرى بولۇپ قالدى.

ۋىسال شولىسى چۈشۈرۈلگەن قىستۇرمىلار

1989- يىلى 10- ئاينىڭ 24- كۈنى، چۈشتىن كېيىن، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم دائىمىي ھەيئەتلەر يىغىنى زالى.

بۈگۈن ئۇ ھەقىقەتەن خاسىيەتلىك چۈش كۆرگەنىدى. تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ، قەشقەرگە خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن كەلگەن يولداش ۋاڭ ئېنماۋ بىلەن كۆرۈشۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولدى. ئۇ تۇيۇقسىز كەلگەن بۇ ئامەتتىن ھاياجىنىنى بېسىۋالالماي قالدى. چۈنكى ئۇ، ئۇزاقتىن بۇيان كۈتۈپ كەلگەن «غەنىمەت پۇرسەت» نىڭ بۇنداق تاسادىپىي تۇغۇلۇپ قېلىشىنى خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى - دە!

ئۇ سول يېڭى بىلەن مەڭزىگە دومىلاۋاتقان شادلىق يامغۇرلىرىنى ئېتسا، ئوڭ قولى بىلەن يولداش ۋاڭ ئېنماۋ بىلەن كۆرۈشۈپ، تىترەك ئاۋاز بىلەن تۆۋەندىكى جۈملىلەرنىلا قىلالىدى:

— قەدىرلىك رەھبەر، تەنلىرى سالامەت تۇردىمۇ؟ يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ سالامەتلىكى ياخشىمۇ؟ مېنىڭ ھېچقانداق دادۇ ئەھۋالىم يوق، پەقەت بىرلا ئارزۇيۇم يولداش دېڭ شياۋپىڭ بىلەن كۆرۈشۈش، بۇ مېنىڭ ھاياتىمدىكى بىردىنبىر ئارزۇيۇمىدى.

يولداش ۋاڭ ئېنماۋ ئۇنىڭ بۇ ئارزۇسىنىڭ چوقۇم ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقىنى، سالامەتلىكىنى ياخشى ئاسرىشىنى ئېيتتى.

ئۇ ئايالى تىككەن ئىككى دانە دوپپىنى ئۆز قولى بىلەن يولداش ۋاڭ ئېنماۋ ۋە يولداش سۇڭ خەنلياڭغا كەيدۈردى.

1990- يىلى 6- ئاينىڭ 11- كۈنى.

مەمەت ئوسمانغا ئامەت يەنە بىر قېتىم ئۆز كۆلەڭگۈسىنى تاشلىدى.

ئۇ ياتاق دېرىزىسىدىن، كەڭ كەتكەن ھەيۋەتلىك ئىمارەتلەر ۋە يۇلتۇزلاردەك جىمىرلىشىپ تۇرغان رەڭگا - رەڭ چىراغلاردىن كۆزىنى ئۈزمەي، ئۈرۈمچىنىڭ كەچكى باھار پەيزىنى سۈرمەكتە. مەيىن شامال، ئۇنىڭ يۈز ئېرىقچىلىرىدا توختاپ قالغان بەخت تامچىلىرىنى يېنىك داۋالغۇتماقتا.

ئەر - خوتۇن ئىككەيلەننىڭ ئۈرۈمچىگە كەلگىنىگە بىر نەچچە كۈن بولۇپ قالغانىدى. بۈگۈن ئۇلار يولداش ۋاڭ ئېنماۋنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولۇپ، قەدىناس دوستلاردەك مۇڭداشتى. يولداش ۋاڭ ئېنماۋ مەمەت ئوسماننىڭ يولداش دېڭ شياۋپىڭ بىلەن كۆرۈشۈش ئارزۇسىنىڭ تېزراق ئەمەلگە ئېشىشىغا چوقۇم غەمخورلۇق قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇلار يەنە بىر نەچچە پارچە خاتىرە سۈرەتكە چۈشۈشنىمۇ ئۇنتۇپ قېلىشمىدى.

ئۇ دېرىزىدىن كۆزىنى ئېلىپ، ئەتىكى سەپەر تەييارلىقلىرىنى قىلىۋاتقان ئايالىنىڭ يېنىغا بېرىپ، قول سومكىسىدىن يولداش ۋاڭ ئېنماۋ سوۋغا قىلغان شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 35 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن ئىشلەنگەن رەڭلىك رەسىملەر ژۇرنىلىنى ئېلىپ، يەنە يېڭىباشتىن ۋاراقلاشقا باشلىدى. رەسىملىك ژۇرنالنىڭ باش بېتىگە يولداش ۋاڭ ئېنماۋنىڭ «كوممۇنىستىك پارتىيىنى قىزغىن سۆيگەن يولداش مەمەت ئوسمانغا تەقدىم» دېگەن بېغىشلىمىسى يېزىلغانىدى.

ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى بىر خىل تاتلىق سېھىرىي كۈچ ئىغىدىقلىماقتا ئىدى. ۋىسال شولىسىنىڭ قاش - قاپىقىنى ئوينىتىشى، ئۇنى نائۈمىد قويمايدىغانلىقىغا ئىشەندۈرمەكتە.

بوران - چاپقۇندىكى تەۋرەنمەس ئېتىقاد

1

1989 - يىلى 4 - ئايدا بېيجىڭ ئاسمىنىدا قارا بۇلۇتلار پەيدا بولۇپ، چاقماق چېقىشقا باشلىدى.

ئۆز بېشىدىن ئۇرغۇن ئىسسىق - سوغۇقلارنى كەچۈرگەن جۇمھۇرىيەت ۋە پارتىيىنىڭ تەقدىرى قىل ئۈستىدە قېلىپ، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى بىر قېتىملىق زور تارىخىي سىناققا دۇچ كەلتۈرمەكتە ئىدى. ۋەتەننىڭ تومۇرى ئەنسىز سوقماقتا ئىدى. بۇ كۈنلەردە مەمەت ئوسمانمۇ ناھايىتى ئالدىراش بولۇپ كەتتى. بىر تەرەپتىن دۇكىنىنى ئاچسا، بىر تەرەپتىن ئەھۋال تىڭ - تىڭلاپ، ئۆز ئەنسىزچىلىكلىرىنى تېزراق بېسىشقا تىرىشاتتى. ئۇ ئەنسىرىمەكتە ئىدى، ئۆزىنى بۈگۈنكىدەك بەختىيار كۈنگە ئىگە قىلغان پارتىيىنىڭ تەقدىرىدىن، ئۆزى كۆرۈشكە ئىنتىزار بولۇۋاتقان يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ سالامەتلىكىدىن ئەنسىرىمەكتە ئىدى. ئاشۇ «كەپسىز»، «بەڭباش» ئوقۇغۇچىلارنىڭ بالىلىقىدىن رەنجىيتتى. ئۇ بۇ توغرىدا سۆز بولۇپ قالغىنىدا:

— «ئوقۇغۇچى دېگەن شۇنداق كەمئەقىل بولامدۇ، ئۆزىنى ئوقۇتۇپ چوڭ قىلغان پارتىيىگە، پارتىيىنىڭ دانا رەھبەرلىكىمۇ شۇنداق يولسىزلىق قىلغان بارمۇ؟ ھۇ، ئىگىسىنى ئالدىغان قۇشلار!» - دەپ قوياتتى. ئۇ تېلېۋىزوردىن ھەربىي ھالەت يۈرگۈزگۈچى قىسىملارنىڭ جاپا - مۇشەققەتلىك شارائىتىنى كۆرگەندىن كېيىن بىر خالتا ھال سوراش سوۋغىتى تەييارلاپ، ھەربىي ھالەت يۈرگۈزگۈچى قىسىملارنىڭ قوماندانلىق شتابىغا ئەۋەتتى. بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن قوماندانلىق شتابىنىڭ خالتىنى تاپشۇرۇپ ئالغانلىق جاۋاب خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالدى.

تەلەيلىك مەمەت ئوسماننىڭ تىلەكلىرى تەڭرىنىڭ ئىجازىتىگە ئېرىشتى بولغاي، ئاز كۈن ئۆتمەي قارا بۇلۇتلار تاراپ، ئالتۇنرەڭ قوياش ئاۋۋالقىدەكلا ئۆزىنىڭ ھاياتبەخش ئەتكۈچى سېخىي نۇرلىرى بىلەن كىشىلەر كۆڭلىنى ئەمىن تاپقۇزدى.

شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەمەت ئوسمان ئۆيىگە كىرىپ، ئۆيدىكىلەرنىڭ تېلېۋىزور ئالدىدا كۆز ياشلىرىنى ئېتىشىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، زادى نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەيدۇ. ئۇ تېلېۋىزور ئالدىغا ئۆتۈپ، كۆپ ئۆتمەيلا، قولى بىلەن ياشلىرىنى ئېتىپ تۇرۇپ، ئېسەدېگەن ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ، پۈتۈن ئائىلە مۇسىبەت كەيپىياتىغا چۆمۈلىدۇ.

بۇ ۋاقىتتا تېلېۋىزوردا تيەنئەنمېندىكى مالىمانچىلىقتا، ئىنقىلابىي قۇربان سۆيگۈچىنىڭ ۋەھشىلەرچە كۆيدۈرۈلۈۋاتقان كۆرۈنۈشى كۆرسىتىلىۋاتقانىدى.

ئەتىسى پۈتۈن ئائىلىدىكىلەر، ئون كىلوگىرامدىن ئارتۇق قۇرۇق يەل - يېمىش ۋە بىر پارچە خەت ئەۋەتىپ، ئىنقىلابىي قۇرباننىڭ ئائىلىسىدىن ھال سورىدى.

2

1990 - يىلى 4 - ئايدا، ئاقتۇ ناھىيىسىنىڭ بارىن يېزىسىدا يۈز بەرگەن ئەكسىلئىنقىلابىي قوراللىق توپىلاڭ، مەمەت ئوسماننىڭ قاتتىق غەزىپىنى كەلتۈرۈۋەتتى. ئەگەر ھۆكۈمەت قوشۇلىدىغان بولسا، ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي، ئۆز تىلىمىدىكى ئاشۇ بىر

ئۈچۈم «تۇز كورلار» بىلەن بىر قەپەز ئىلىشقانىمۇ بولاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ياشىنىپ كۈچتىن قالغانلىقىغا بەكمۇ ھەسرەت چەكتى.

كېچىلىرى ئۇ ئۆز ئورنىدا مۈكۈنۈپ تۇرۇپ، سەي بازىرىنىڭ ئامانلىق خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىدى. كۈندۈزلىرى ئەكسىيەتچىلەر بىلەن كېچە-كۈندۈز مۇشەققەتلىك جەڭ قىلىۋاتقان قەشقەر قوراللىق ساقچى ئەترىتى قوماندانلىق شتابىغا بېرىپ، كوماندىر-جەڭچىلەردىن ھال سورىدى ۋە 200 يۈەن قىممىتىدىكى بىر قوي، بىر خالتا ئۇن، بىر خالتا گۈرۈچنى تەقدىم قىلىپ، رەھبەرلىكتىن جەڭچىلەرنىڭ ئوزۇقلۇقىنى ياخشىلاپ بېرىشنى ھەمدە «تۇزكور» مىللىي بۆلگۈنچىلەرگە قەتئىي، رەھىمسىز، تەلتۆكۈس زەربە بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

3

«بارلىق مال-مۈلكۈمنىڭ ھەممىسى، پارتىيە ۋە دۆلەتكە تەئەللۇق. دۆلەتنىڭ غېمى مېنىڭ غېمىم، چۈنكى بۇ بايلىقلارنى ماڭا پارتىيە، دۆلەت بەرگەن».

بۇ مەمەت ئوسماننىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى بىردىنبىر ئېتىقاد قىلىدىغان سۆزى.

ئۇ بۇيىل بىر ئاي ئىچىدىلا بېيجىڭدە ئېچىلىدىغان ئاسىيا ئولىمپىك تەنھەرىكەت يىغىنىغا، قەشقەردە ئۆتكۈزۈلىدىغان ئاپتونوم رايونلۇق 2-نۆۋەتلىك ياش-ئۆسمۈرلەر تەنھەرىكەت يىغىنىغا ۋە مىللىي مائارىپقا بولۇپ 500 يۈەندىن ئارتۇق پۇل ئىئانە قىلدى. ئۇ: «بۇ مېنىڭ پارتىيىگە، دۆلەتكە ئۆز تەشەككۈرۈمنى بىلدۈرىدىغان پۇرسەت، دۆلەت ماڭا ئېھتىياجلىق بولىدىكەن، مەن نېمەمنى ئايايتتىم» دەپلا يۈردى.

قىسقىغىنا بىر مەزگىل ئىچىدە يۈز بەرگەن بىر قانچە ئىشلار، بۇ ساۋاتسىز بوۋاينى ئىدىيە جەھەتتىن چېنىقتۇردى ۋە پارتىيىگە، ئارمىيىگە بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملىدى.

ئاخىرقى سۆز

ئۇ يېقىندا، ئۆزى توغرۇلۇق خەۋەر بېسىلغان «خەلق گېزىتى» نى ماڭا كۆرسىتىۋېتىپ، ئالدىنقى كۈنى يولداش دېڭ شياۋپىڭ بىلەن كۆرۈشۈش توغرىسىدا يولداش دېڭ بوفاڭغا خەت يازغانلىقىنى، خەتنىڭ جاۋابى كەلگەندە ماڭا كۆرسىتىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى، بۈگۈن يەنە چوڭ يولنىڭ دوقمۇشىدا ئۇچرىشىپ قالدۇق:

— ھە ئۇستام، ئالدىراپ قەيەرگە ماڭدىلىرى؟

— نەگە بولاتتى ئۇكام، بېيجىڭغا ئاپىرىدىغان ئانارلارنىڭ بىر قىسمى بۇزۇلۇپ قالغىلى تۇرۇپتىكەن، بىر ئاز ئانار ئالايمىكى دەپ بازارغا مېڭىشىم.

— ئەھۋالدىن قارىغاندا تېخى جاۋاب خەت كەلمىگەن ئوخشايدۇ-دە؟

— ئاز قالدى ئۇكام، يېقىنىنىڭياغى چۈشلىرىمدە بېشارەت بولۇۋاتىدۇ.

— قارىغاندا نىيەتلىرىدىن يانمايدىغان ئوخشىمامىلا ئۇستام؟

— توۋا دەڭ ئۇكام، بېيجىڭغا مېڭىپ بېرىپ يولداش دېڭ شياۋپىڭ بىلەن كۆرۈشۈشكە رازىمەنكى، بۇ يولدىن ھەرگىز يانمايمەن. ئەگەر بۇ ئارزۇيۇمغا يېتەلمەي ئۆلۈپ كەتسەم، ئۇ ئالەمگە كۆزۈم ئوچۇق كەتمەسمۇ ئۇكام؟

ئۇ ئالدىراش ھالدا كېتىپ قالدى، شۇ دەقىقىنىڭ ئۆزىدە نېمىلەرنى خىيال قىلغانلىقىمنى ئۆزۈممۇ ئېسىمگە ئالالمايمەن. لېكىن كىمنىڭدۇ بىرىنىڭ مۇنداق بىر جۈملە سۆزى خىيالىمدىن كەچتى:

«ئېتىقادقا سەل قارىلىپ، سۇسلىشىدىكەن ۋە ياكى يوقىلىدىكەن، يەنە قايسى ئارزۇلاردىن سۆز ئېچىش مۇمكىن؟».

ياسىنجان سادىق

خورلانغان ئەقىدە

(ھېكايە)

قولۇمغا ئەمدىلا كىتابنى ئېلىپ، قاتلاپ قويغان بەتنى ئېچىپ تۇرۇشۇمغا، تۇيۇقسىز ھويلا دەرۋازىسىنىڭ سەت غىچىرلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئارقىدىن ئۆينىڭ ئىشىكى يەڭگىل ئۈچ قېتىم چېكىلدى. خوشيا قىمىغان ھالدا كىتابنى ئۈستەلگە قويدۇم-دە، بېرىپ ئىشىكنى ئاچتىم. ئالدىمدا ئاقسېرىق، ياداڭغۇ، ئېگىز بوي، تۇرقىدىن ئۇزاق يەردىن كەلگەنلىكى چىقىپ تۇرىدىغان ناتونۇش بىر قىز تۇراتتى.

— رابىيەم توختىنىڭ ئۆيى مۇشۇمۇ؟ — ئېغىز ئېچىشىمنى كۈتمەيلا ئالدىراپ سورىدى قىز.

— ھەئە، مەن شۇ...

مەن، ئۆزۈمنى تونۇشتۇرۇپ بولغىچە، ئۇ قىزغىنلىق بىلەن قولۇمنى قىستى.

— ئۇھ... ئەمدى ھاردۇقۇم چىقىدىغان بولدى. مەن تېخى سىلىنى ئىزدەپ تاپالارمەنمۇ، دەپ تولىمۇ ئەندىشە قىلغانىدىم.

— قېنى، ئۆيگە كىرسىلە...

ئۇنىڭ باش-ئاخىرى يوق سۆزلىرىدىن سەل ئەجەبلەندىم. ئۇ خۇددى بۇ ئۆينىڭ كوندىلىك مېھمىنىدەك، تارتىنماي تۇرمايلا ئۆيگە كىردى-دە، «ئۇھ، ۋايجانەي» دېگىنىچە دىۋانغا چۆكتى.

— قىزىق چاي قۇيايمۇ، سوغۇق چايمۇ؟ — سورىدىم مەن ئۇنىڭدىن ئەدەپ بىلەن.

— چاينىڭ ئىسسىقى بىلەنمۇ، سوغۇقى بىلەنمۇ پەقەتلا خوشام يوق. بىز دېھقان خەق سوغۇق سۇ ئېچىپ كۆنۈپ قاپتىمىز. بىر چىنە سوغۇق سۇ بەرگەن بولسىلىمۇ بوپتىكەن. ئەجەبمۇ ئۇسساپ كەتتىم.

ئۇ بىر چىنە سوغۇق سۇنى گۈپۈلدىتىپ ئىچىۋەتكەندىن كېيىن، يەنە سۆزلەشكە باشلىدى:

— «يول ئازابى — گۆر ئازابى» دېگەن گەپ راستكەن. ئاپتوبۇس شوپۇرلىرىمۇ ساپلا ئىنسابسىز بولۇپ كېتىپتۇ. يولدا كەلگۈچە بىر ئاپتوبۇسنىڭ ئىچىدە قويمۇ، ئادەممۇ قىستىلىشىپ بىللە كەلدۇق. ئاپتوبۇسنىڭ ئىچىگە ئادەمنى خۇددى قاپقاچامغۇر قاچىلىغاندەك قاچىلىدى. ئاياللارنىڭ، ئۇششاق باللارنىڭ نالىلىرى قۇلىقىغا كىرىپمۇ قويمىدى، خاپا بولماي سۇلىرىدىن يەنە بىر يۇتۇم بەرسىلىمۇ بوپتىكەن.

ئۇنىڭ سۆزلىرىنىڭ ھېچبىر مەنىسىگە چۈشەنمەيتتىم، گەپ-سۆز ۋە كېيىنىشلىرىدىن سەھرا قىزلىرىغا خاس ساددىلىق ۋە تۈزلۈك چىقىپ تۇراتتى. مەن، ئۇنىڭغا يەنە بىر چىنە سۇ ئەكىلىپ بېرىپ، ئاستا سورىدىم:

— سىلە ...؟

— مەن سەلىمىخاننىڭ دوستى بولىمەن.

— سەلىمىخان؟ — مەن بۇ ئىسىمنى دەماللىققا ئېسىمگە ئالالمىدىم.

— ھېلىقى سىلىنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئەڭ يېقىن ئۆتكەن ساۋاقداشلىرىچۇ؟ ئالتە

ئاي ئىلگىرى قوشباغقا ئەرگە تېگىپ چىقىپ كەتكەن. سىلە ئۇنىڭغا خەت يېزىپ تىكەنلا، سەلىمەخان ماڭا گەپلىرىنى تولا قىلىپ بېرەتتى.

ئەمدى ئېسىمگە ئالدىم، شۇنىڭ بىلەن كۆڭلۈمدە پەيدا بولغان بارلىق تۈگۈنلەر ئۆزلۈكىدىنلا يېشىلىپ كەتكەندەك بولدى. چۈنكى، بۇ قىز گېپىنى قىلىۋاتقان سەلىمىخان، مېنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئەڭ يېقىن ئۆتكەن ساۋاقدىشىم ھەمدوستۇم ئىدى.

— سەلىمىنىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟ سالامەت تۇردىمۇ؟ — ئالدىراپ سورىدىم مەن.

— ئىش قىلىپ ھازىرچە يامان ئەمەس.

— ئېرى بىلەن قانداقراق ئۆتۈۋاتىدۇ؟

— ئۇ، تۈنۈگۈن ئاجرىشىپ كەتتى، مېنىڭ شەھەرگە كىرمەكچى بولغانلىقىمنى ئاڭلاپ، سىلىگە بۇ ئىككى پارچە خەتنى تاپشۇرۇپ بېرىشىمنى تاپىلىغانتى.

— ئۇ ئېرى بىلەن نېمە سەۋەبتىن ئاجرىشىپ كەتتى؟

ئالدىراپ سورىغان بۇ سوئالىمغا، ئۇ بىپەرۋالىق بىلەن جاۋاب قايتۇردى:

— ئۇ تەرەپلىرىنى سۆزلەپ كەلسەم گەپ تولا، مەن ئالدىرايمەن، بۈگۈن تۈگىتىۋالمىسام بولمايدىغان مۇھىم ئىشلىرىم بار. سەلىمىخانىمۇ ئۆگۈنلۈككىچە كەپقېلىشى مۇمكىن. قالغان گەپلەرنى ئۆزىدىن سوراپ بىلىۋالالا. خوش ئەمىسە، مەن چىقاي.

— بىردەم ئولتۇرسىلا، تاماق ئېتەي.

— خوش، رەھمەت.

ئۇ شۇنچە تەكەللۇپلىرىمغا ئۆزرە ئېيتىپ، ئالدىراپ چىقىپ كەتتى. ئۇنى ئۇزىتىپ قويۇپ ئۆيگە كىردىم. قولۇمدىكى ئىككى پارچە خەت ماڭا خۇددى سەلىمىدەكلا قاراپ تۇراتتى. مەن خەتنى ئوقۇشقا ئالدىرىمىدىم. كۆز ئالدىمدىن بۇ بەختسىز دوس-تۇمغا ئائىت بۇرۇنقى ئىشلار ئۆتۈشكە باشلىدى:

سەلىمە، باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتىكى پارتىداش ساۋاقدىشىم ئىدى. ئىككىمىز ناھايىتى يېقىن دوستلاردىن ئىدۇق. ئۇ تولىمۇ نومۇسچان ۋە يۈزى تۆۋەن قىز ئىدى. ئىككىمىز ھەر قانداق ئىچكى گېپىمىزنى بىر - بىرىمىزدىن يوشۇرمايتتۇق. مەن ئۇنىڭغا تولاراق مەكتەپتىكى ئوغۇل ساۋاقداشلارنىڭ يازغان مۇھەببەت خەتلىرى ھەققىدە پاراڭ سېلىپ بېرەتتىم. چۈنكى، مېنىڭ گۈزەل چىرايىم خېلى كۆپ ئوغۇللارنى جەلپ قىلاتتى. شۇڭلاشقا، ماڭا مۇھەببەت تەلىپىنى قويىدىغان ئوغۇللار كۆپ ئىدى. سەلىمە مېنىڭ بۇ ھەقتىكى پاراڭلىرىمنى كۆزىنى چەملىدىتىپ تۇرۇپ ھەيران بولغان ھالدا تىڭشايتتى، لېكىن بىر ئېغىزمۇ سوئال سوراپ قويمايتتى. بىر قېتىم مەن ئۇنىڭدىن:

— ئېيتە سەلىمە، سەن ھازىرغىچە قانچە ئوغۇللاردىن سۆيگۈ خېتى تاپشۇرۇۋالدىڭ؟ — دەپ سورىغىنىمدا، ئۇ قىزىرىپ تۇرۇپ، يەردىن ئۈستۈن قارىماي:

— ماڭا ھېچكىم ئۇنداق خەت يېزىپ باققىنى يوق، — دەپ كېكەچلەپ تۇرۇپ جاۋاب بەرگەنىدى.

سەلىمە ۋاي دەپ كەتكۈدەك چىرايلىق بولمىسىمۇ، لېكىن ئانچە سەتمۇ ئەمەس ئىدى. كىيىم - كېچەكلىرى ئاددى ۋە رەتلىك، مىجەزى ئېغىر - بېسىق، زىيادە پاراڭ-چاقچاقلارغا ئارىلاشمايدىغان قىز ئىدى. شۇڭلاشقىمۇ ئوغۇللار ئۇنىڭغا چاقچاق قىلىشتىن، يېقىنچىلىق قىلىشتىن تەپتارتاتتى. مەن، ئۇنىڭغا شۇ چاغقىچە بىرەر ئوغۇل ساۋاقداشنىڭ تەلەپ قويمىغىنىنى شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك، دەپ چۈشىنەتتىم.

بىز تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ ئائىلىگە قايتقاندىن كېيىن، توپتوغرا بەش ئاي سەلىمە بىلەن كۆرۈشەلمىدىم. چۈنكى مەن، يىراق ناھىيىگە ياتلىق بولۇپ كەتكەن ئاچامنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇزاقراق تۇرۇپ قالغانىدىم. ئۆيگە قايتىپ كەلگەن[1] كۈننىڭ ئەتىسىلا سەلىمىنى يوقلاپ باردىم. ئۇ كىيىم تىكىش ماشىنىسىدا رىشلىيە ئىشلەۋېتىپتىكەن، مېنى كۆرۈپلا ئالدىمغا يۈگۈردى، قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتۇق. بەش ئاي ئىچىدە سەلىمە كۆزۈمگە خېلىلا ئۆزگەرگەندەك كۆرۈندى. بۇرۇنقى مۇرەسسەلىككىنى تاشلىغان، چىرايىمۇ خېلىلا رەڭ تۇزەپ قالغانىدى.

— ئېيتە، بەش ئاينىڭزى نېمە ئىش قىلدىڭ؟

— شەھەرلىك مىللىي كىيىم - كېچەك زاۋۇتى ئاچقان كەشتىچىلىك كۇرسقا قاتناشتىم. ھازىر ئۆيدە ھۈنەر قىلىۋاتىمەن.

ئۇ قولىدىكى رەختنى ماڭا كۆرسەتتى، رەختكە چېكىلگەن گۈللەر تولىمۇ نەپىس ئىدى.

— نېمە بۇ؟ - سورىدىم مەن، قولۇمدىكى رەختنى ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ.

— يوتقان كىرلىكى.

— خەقنىڭ بۇيرۇتمىسىما؟

— ياق.

— ئەمىسە، كىمنىڭ؟

— ئۆزۈمنىڭ.

— ھە، توپۇڭغا تەييارلىق قىلىۋېتىپسەن-دە.

ئويلىمايلا قىلغان چاقچىقىم راست چىقىپ قالدى. چۈنكى، سەلىمە چاقچىقىمغا ئىنكاس بىلدۈرمەي، چىرايىغا مەيىنلىك كۈلۈمسىرەپ قارىدى. تۇرقىدىن ماڭا مۇھىم بىر مەخپىيەتلىكىنى ئاشكارىلىماقچى بولۇۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ سورىدىم:

— يىگىتىڭنىڭ ئىسمى نېمە؟

— سادىر، - سەلىمە ئاستاغىنە شۇ ئىسىمنى ئېيتتى - دە، ئېيتىلىپ كېلىپلا بويىنۇمغا گىرە سالدى ۋە يۈز - كۆزلىرىمگە سۆيۈشكە باشلىدى.

— ساراڭغىلا ئوخشاپ قاپسەنغۇ تەلۋە.

مەن سەلىمىنىڭ قولىنى بويىنۇمدىن تەستە ئاجراتتىم ۋە سوئال سوراشقا باشلىدىم:

— سادىر نېمە ئىش قىلىدىغان يىگىت؟

— كۇرستا ئوقۇيدۇ.

— قايسى كۇرستا؟

— كىيىم تىكىش...

— كۇرستا ئوقۇغاندا تونۇشۇپ، مۇھەببەتلەشكەن دېگىنە. مۇبارەك بولسۇن!

شۇ كۈنى سەلىمە مېنى ئۆيگە كەتكىلى قويمىدى. كېچىچە بويىنۇمغا گىرە سېلىپ يېتىپ سادىر ھەققىدە پاراڭ قىلىپ چىقتى. ئۇ سادىرنى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ. ئانىسىدىن باشقا ئادەمنى سۆيۈپ باقمىغان بۇ ساددا دوستۇم تۇنجى قېتىم سادىرنىڭ ئوتلۇق سۆيۈشلىرىدىن مەسخۇش بوپتۇ. ئۇنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، سادىر ناھىيىمىزنىڭ ئەك چەت قوشباغ يېزىسىدىن بولۇپ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، سەيپۇڭلۇقنى يېزىسىدا ئۆگەنگەن، كۇرسقا ھۈنىرىنى پىششىقلاش ۋە يېڭى پوسۇندا كىيىم تىكىشنى ئۆگىنىش ئۈچۈن كەلگەنىكەن.

بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، سادىر بىلەن سەلىمىنى ئۆيگە چاقىرىۋالدىم. تۇنجى كۆرۈشۈشتىلا سادىر كۆزۈمگە خېلىلا يامان ئەمەس كۆرۈندى. ئۇ كۆزىنى سەلىمىدىن پەقەتلا ئۈزەلمەيتتى، ھەر بىر ئېغىز سۆز قىلغاندا سەلىمىگە خۇشامەت قىلىشنى پەقەتلا ئۇنۇتمايتتى. مەن سەلىمىدىن ئۆزىنىڭ بىر

ئايدىن كېيىن سادىر بىلەن توي قىلىشقا پۈتۈشكەنلىكىنى، بۇ ئىشقا ئاتا-ئانىسىنىڭمۇ رازىلىقىنى ئېلىپ بولغانلىقىنى ئۇقتۇم.

— نېمىشقا بۇنچىۋالا ئالدىراپ كەتتىڭ؟ بىرەر يىل توختاپ توي قىلساڭمۇ بولاتتىغۇ؟

— يىگىرمە كۈندىن كېيىن سادىرنىڭ كۇرسى ئاخىرلىشىدۇ، قوشباغقا توي قىلىپ بىللە كېتەيلى، دەپ تۇرۇۋالدى.

— توي دېگەن ئۆمۈر سودىسى تۇرسا، بەك ئالدىراپ كەتمىگىنىڭ ياخشى ئىدى.

— ئۇغۇ شۇنداق، بىراق ھامىنى توي قىلىدىغان بولغاندىكىن كېيىنگە تارتقاننىڭ نېمە پايدىسى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەن ئۇنىڭغا شۇنداق ئۆگىنىپ كېتىپتىمەنكى...

— بوپتۇ، ئۇنداق بولسا ئۆزۈڭ بىل.

مەن سەلىمىگە بۇنىڭدىن ئۇشۇق گەپ قىلمىدىم، ئۇلار تېزلا توي تەييارلىقىغا تۇتۇندى. سەلىمە قېشىمغا پات-پات يوقلاپ كېلەتتى. توي ۋاقتىغا ھەپتە قالغان كۈنى كەچ تەرەپتە، سەلىمە تۇيۇقسىز ئۆيگە ئۇسسۇپ كىردى-دە، بوينۇمغا ئېسىلغىنىچە ئۈن سېلىپ يىغلىۋەتتى. مەن ئۇنىڭ بۇ غەلىتە قىلىقىدىن ھەيران قالدىم:

— نېمە بولدى ساڭا؟ ئىچىمنى پۇشۇرۇپ يىغلاۋەرمىگىنە.

— سادىر... سادىر... ئۇ...— سەلىمە ئېسەدەپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدى، — سادىر يالغانچىكەن، ئۇنىڭ يېزىدا ئايالى بىلەن بىر بالىسى بار ئىكەن. مەن بىلەن توي قىلىش ئۈچۈن ئايالىنى قويۇۋېتىپ كەپتۇ، ئۇ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى مېنى ئالداپ...

— مۇشۇنچىلىك ئىشقىمۇ چۇقان كۆتەرگەن بارمۇ؟ ئۇ سېنى ياخشى كۆرگەچكە ئايالى بارلىقىنى يوشۇرغان بولغىيتى.

— ياق رابىيە، ئۇ ھەتتا ماڭا قەسەم قىلىپ، بىرەر قىز بىلەن يۈرۈپمۇ باقمىدىم دېگەن، ئۇ مېنى ئالدىدى. ئويلاپ باق، ئۇ بۈگۈن مېنى دەپ ئايالىنى قويۇۋەتسە، كەلگۈسىدە باشقا بىرسىنى دەپ مېنىمۇ... يالغانچى، ئىككى يۈزلىمىچى ئادەمدىن قانداقمۇ ۋاپا كۈتكىلى بولسۇن. ئۇ ئۇچىغا چىققان ئالدامچى، ئۇنىڭ ئايالىنى قويۇۋېتىپ، مەن بىلەن توي قىلىش قارارىغا كەلگەنلىكى ھەرگىزمۇ مېنى ياخشى كۆرگەنلىكىدىن ئەمەس.

سەلىمىنىڭ بۇ سۆزلىرى سادىرغا بولغان نەپرىتىمنى شۇنداق قوزغىدىكى، قولۇمدىن كەلسە بېرىپلا ئۇنى چايناپ پارچە-پارچە قىلىۋەتكۈم كەپكەتتى. بىز قىزلار ئەزەلدىنلا ساددە كېلىمىز، يىگىتلەرنىڭ ئىككى ئېغىز ياغلىما گېپىگە ئاسانلا ئىشىنىپ كېتىمىز-دە، بارلىقىمىزنى ئۇلارغا تەقدىم قىلىۋېتىمىز، ئالدانغانلىقىمىزنى بىلگىنىمىزدە بولسا دەردىمىزنى كۆز ياشلىرىمىزدىن ئالىمىز. كىشىلەر ئاياللارنىڭ ھېلىسى تولا دېيىشىدۇ، ئەمما بۇ ھېلىگەرلىك پەقەت ۋۇجۇدىمىزدىكى پاكلىق، ساداقەتمەنلىك، ئاق كۆڭۈللۈك ئەشۇنداق تاش يۈرەك، ۋىجدانسىز ئەرلەر تەرىپىدىن دەپسەندە قىلىنغاندىن، بۇلغانغاندىن كېيىن ئاندىن پەيدا بولىدۇ. مەن ئىچ ئاغرىتقان ھالدا سەلىمىگە قارىدىم. ئۇ گويا، ئۆزى ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئويۇنچۇقىنى باشقىلارنىڭ سۇندۇرۇپ پارە-پارە قىلىۋەتكەنلىكىنى كۆرگەن كىچىك بالىغا ئوخشاش بوغۇلۇپ-بوغۇلۇپ يىغلايتتى. مەن ئۇنىڭ كۆز يېشىغا چىداپ تۇرالمىدىم:

— بولدىلا، تېپىلما سىنىڭ خورمىسىمەتتى

ئۇنداق ۋىجدانسىز، ئۆزۈڭنى ئوشۇق ئۇپراتمىغىنا.

— بىراق... بىراق... سادىر... مەن... ئۇ...

سەلىمەنىڭ ئاغزى شۇ سۆزدىن باشقا ھېچنېمىگە كەلمەيتتى. كۆز يېشى پەقەتلا توختىمايتتى. كۆڭلۈمدە، سەلىمە سادىرغا غەزەپلەنگىنى بىلەن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمايۋاتسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم – دە، ئۇنىڭغا قوپاللىراق تەگدىم:

— بولدىلا، خەقتىن ئايرىلىپ كېتىشكە كۆزۈڭ قىيمىسا تويۇڭنى قىلىۋەرمەمسەن. سادىرمۇ سېنى دەپ بالىسى بىلەن ئايالىنى تاشلاپتىغۇ؟

— سەن... سەن...

گەپلىرىم سەلىمىگە ئېغىر كەلدىمۇ قانداق، ئورنىدىن دىككىدە تۇردى – دە، يىغلىغىنىچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. ئەتىسى چوڭ ئاپامنى يوقلاپ كېلىش ئۈچۈن ۋىلايەت مەركىزىگە كېتىپ قالدىم. ئون كۈندىن كېيىن كېلىپ، سەلىمەنىڭ سادىر بىلەن توي قىلغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىدىم. لېكىن دوستۇمنىڭ بۇ تويى مېنى پەقەتلا خۇشال قىلمىدى، كۆڭلۈمنىڭ بىر يەرلىرى غەش ئىدى. ھەپتە ئۆتكەندە سەلىمەنىڭ ئانىسىدىن ئادرېسىنى سوراپ ئارقىمۇ ئارقا ئۈچ قېتىم خەت يازدىم. لېكىن سەلىمە بىر پارچىمۇ جاۋاب خەت يېزىپ قويمىغانىدى. مانا بۈگۈن ئويلىمىغان يەردىن ئۇنىڭ ئىككى پارچە خېتى بىرلا قولۇمغا كەپقالسا بولىدۇ.

مەن قولۇمدىكى ئىككى دانە كونۋېرتقا قارىدىم. كونۋېرتنىڭ بىرسى خېلى قېلىن بولۇپ، ئاستىغا بۇنىڭدىن ھەپتە ئاۋۋالقى چېسلا يېزىلغان؛ يەنە بىرى نېپىز بولۇپ، تۈنۈگۈنكى چېسلا يېزىلغانلىق ئىدى. مەن ھەپتە ئاۋۋال يېزىلغان خەتنى ئېچىپ ئوقۇشقا باشلىدىم:

«ئەسسالام قەدىرلىك دوستۇم رابىيە، سالامەت، ياخشى تۇرۇۋاتامسەن؟

رابىيە، بەلكىم سەن بۇ خەتنى قولۇڭغا ئېلىپلا ئەجەبلىنەرسەن، سەلىمەنىڭ نېمە ئۈچۈن خەت يازغۇسى كەپقالغاندۇ، دەپ ھەيران بولارسەن. لېكىن نېمىلا دەپ ئويلىما، بۇ خەتنى بىر قۇر ئوقۇپ چىقىدىغانلىقىڭغا ئىشىنىمەن.

ئېسىڭدىمۇ رابىيە، ھېلىقى كۈنى قېشىڭغا يىغلاپ كىرگىنىمدە ئېيتقان سۆزلىرىڭ!؟ مەن شۇ كۈنى بەكمۇ تەڭلىكتە قالغانىدىم. قېشىڭغا مەسلىھەت سوراپ ئەمەس، بەلكىم يىغلاپ، ئىچىمنى بوشىتىۋېلىش ئۈچۈن كەلگەنىدىم. سادىرنىڭ ئىككى يۈزلىمىچى، ۋاپاسىزلىقى ئاشكارىلانغاندىن كېيىن، ئەلۋەتتە پۇشايمىنى قىقىپلا «بۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچىلەپ كۆزۈمگە كۆرۈنمەڭ، مەن سىزگە ئوخشاش ۋاپاسىز ئادەم بىلەن توي قىلالمايمەن» دەۋەتسەم بولۇۋېرەتتى. لېكىن... بىلەمسەن دوستۇم، شۇ كۈنى مەن ساڭا مۇشۇ «لېكىن» نىڭ كەينىگە يوشۇرۇنغان، يۈرىكىمنى قاتتىق ئازابلايدىغان سۆزنى ئاشكارىلاشقا جۈرئەت قىلالمىدىم. ئۇچۇقىنى ئېيتقاندا، نومۇس قىلغانىدىم. مانا ئەمدى يوشۇرۇشنىڭ ئورنى قالمىدى.

سادىر بىلەن توي ۋاقتىمىزنى بېكىتكەن كۈنى، قىزلىق نومۇسۇم بىلەن ئەبەدىل-ئەبەد خوشلاشقانىدىم. ئويلاپ باق دوستۇم، ئەھۋال ئەنە ئاشۇنداق تۇرسا، ئۆزۈمنى «قىز» دېگەن چىرايلىق نام بىلەن پەردازلاپ، قانداقسىگە باشقا بىر يىگىت بىلەن توي قىلىپ، خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرەلەيمەن. مەن سادىرغا ھەر قانچە نەپرەتلەنسەممۇ، چوقۇم ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىشىم، توي قىلغان، چوكان بولغان ئاتاقنى

ئېلىشىم كېرەك ئىدى. شۇڭلاشقا مەن تۈنجى تويۇمنى سادىردىن باشقا ئادەم بىلەن ھەرگىز قىلالمايتتىم.

توي — ئىنسان ھاياتىدا ئەڭ ئاز نېسىپ بولىدىغان، ۋەھىمىلىك، قورقۇنچلۇق، شېرىن ھېس - تۇيغۇلار بىرلىشىپ كەتكەن، ئىنسان قەلبىدە مەڭگۈ يادلىنىدىغان مۇقەددەس خاتىرە كۈن. ھەر قانداق بىر مىللەتنىڭ ئۆرپ - ئادىتىدە تويى بولغان قىز-يىگىت دوستلىرىنى تەكلىپ قىلماي مۇراسىم ئۆتكۈزىدىغان قائىدە بولمىسا كېرەك. بىز ئۇيغۇرلاردىمۇ ھەم شۇنداق.

مەن توي كۈنۈمنىلا ئەمەس، بەلكىم توي دېگەن بۇ ئاتالغۇنى ئېسىمگە ئالسامۇ، پۈتكۈل تېنىم گويا زەھەرلىك يىلان يامىشىۋالغاندەك شۈركىنىپ، يۈرىكىم ئامبۇردا قىسىلغاندەك چىدىغۇسىز ئازابلىنىدۇ. كىشىلەر قىزلارنىڭ توي كۈنىسى تۆككەن كۆز يېشىنى خۇشاللىق يېشى، بەخت يېشى دەپ تەرىپلىشىدۇ. ئەمەلىيەتتىمۇ بەزى تەلەيلىك قىزلارنىڭ بۇ كۈندىكى كۆز يېشى، بەخت، خۇشاللىق بىلەن تاماملىنىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ قەلبىدە لەززەتلىنىپ، ھوزۇرلىنىپ ئەسلەيدىغان، ئۇنتۇلماس ھايات كارتىنىسى بولۇپ قالىدۇ. ئەپسۇسكى، مېنىڭ توي كۈنىسى تۆككەن كۆز يېشىمغا كىمكى بۇنداق باھا بېرىدىكەن، ماڭا پۈتۈنلەي ئۇۋال قىلغان بولىدۇ. چۈنكى مېنىڭ كۆز يېشىم خورلۇق، بەختسىزلىك، نادامەت يېشى ئىدى. توي كۈنى مېنىڭ يالغۇز كۆزۈملا ئەمەس، يۈرىكىم، پۈتكۈل ۋۇجۇدۇم دەريا - دەريا ياش تۆكۈپ يىغلىغانىدى.

مەن بىرمۇ دوستۇمنى تويغا چاقىرمىدىم، سەن موماڭنىڭ قېشىغا كەتكەن ئىكەنسەن. ئەگەر بولغان بولساڭمۇ، ئوخشاشلا سېنىمۇ تويغا چاقىرماس ئىدىم. توي كۈنىسى ئىچكىرى ئۆيدە يالغۇز دېگۈدەك كۆز يېشى قىلىپ ئولتۇردۇم. ۋۇجۇدۇمنى پۇشايمان ئۆرتەيتتى. قولۇمنىڭ ئۇچىنى سادىرغا ئالدىراپ تۇتقۇزۇپ قويغانلىقىم ئۈچۈن قاتتىق ئۆكۈنەتتىم.

بىر ۋاقىتتا ئانام قېشىمغا كېلىپ، كۆز يېشىمنى سۈرتۈپ تۇرۇپ:

— قوپ بالام، ھازىر نىكاھ ئوقۇلىدۇ. ئىشىكنىڭ تۈۋىگىرەك بېرىپ تۇر، - دېدى قولتۇقۇمدىن يۆلەپ.

تاشقىرىقى ئۆيدە سادىر ۋە ئۇنىڭ ئاغىنىلىرى ھەم نىكاھ ئوقۇپ قويماقچى بولغان موللام، ئىچكىرىكى ئۆيدە مەن، ئانام ۋە ئىككى-ئۈچ قوشنا ئاياللار، ئارىلىقىمىزدا ئىشىك. شۇ تاپتا سادىر دوستلىرى بىلەن غالىپلاردەك گىدىيىپ خۇشال ئولتۇرىدىغاندۇ، مەنچۇ؟ خۇددى شاپتۇلدەكلا ئېزىلىپ كەتكەنىدىم.

ئوقۇغان ئايەتتىن كېيىن موللام بىرچاغدا سوزۇپ:

— سەلىمەخان، ئۆز ئىختىيارلىقلىرى بىلەن ئۆزلىرىنى سادىراخۇنغا خوتۇنلۇققا قوبۇل قىلدىلىمۇ؟ - دەپ سورىدى.

موللامنىڭ بۇ سوئالى بىلەن تەڭلا ۋۇجۇدۇمغا يەنە كۈچلۈك يىغا ئولاشتى. موللام بايىقى سوئالىنى يەنە ئىككى قېتىم تەكرارلىدى. ئانام قېشىمدا تۇرۇپ: «قوبۇل قىلدىم دەڭ» دەپ زورلايتتى. مېنىڭ بولسا، «ياق، ئۇنداق ئالدامچىغا تەگمەيمەن» دەپ، بار ئاۋازىم بىلەن توۋلىغۇم كېلەتتى. بىراق، كۆڭلۈم بۇرۇقتۇم، ۋۇجۇدۇمدا ھەسرەت، كۆزلىرىمدە لىق ياش، لەۋلىرىم مىدىرلايتتى، لېكىن گەپكە كەلمەيتتى. ئۆزۈمگە پۈتكۈل ئەزايىمدىن ياش قۇيۇلۇۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. بەلكىم يۈرەكتىن قايناپ چىققان نارازىلىق، خورلۇق،

بى ئىلاجلىق كىشىنى ئەنە ئاشۇنداق تۇيغۇغا كەلتۈرۈپ قويسا كېرەك. ئانام مېنى ئاخىرى گەپ قىلدۇرۇپ بولالماي موللامغا: «قوبۇل قىلدىم دېدى» دەپ يەتكۈزدى. نىكاھ پەتىسىدىن كېيىن، مېنى كىگىزگە سېلىپ ئەپچىقىپ، ماشىنىنىڭ كېپىنكىسىگە ئولتۇرغۇزۇشتى. يۈرىكىم مانا ئەمدى كۆكرىكىمدە ئات چاپقاندەك سوقۇشقا باشلىدى. تۇيۇقسىز كاللامغا ماشىنىدىن ئۆزۈمنى تاشلاپ ئۆلۈۋېلىش نىيىتى كەلدى. لېكىن بىر يېنىمدا سادىر ماڭا چاپلىشىپ ئولتۇراتتى، بىر يېنىمدا بولسا شوپۇر. ئۈنلۈك يىغلايمەن، يىغلىغانغا ئادەمنىڭ كۆز يېشى تۈگەپ كەتمەيدىكەن. تۈن تەڭ بولغاندا سادىرنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدۇق. ئازابلىق، خورلۇق مىنۇتلار باشلاندى. سادىرنىڭ ئاچ قالغان مۈشۈكتەك يالاپ - سۆيۈشلىرى، قۇچاقلاشلىرى... ۋۇجۇدۇمدا ھېچقانداق غەيرىي سېزىم قوزغىيالمىدى. ئۆزۈمنى ياغاچقا ئوخشاشلا سېزەتتىم، شۇنداق قىلىپ، يېڭى بىر ھاياتقا كۆز يېشىمنى پايانداز قىلىپ قەدەم باستىم.

ئەپۇ قىل رابىيە، خېتىم بەكمۇ ئۇزۇراپ كەتتى، ئەسلىدە ساڭا بۇ ئىشلارنى سۆزلەپ ئولتۇرمىسامۇ بولاتتى. لېكىن ھېس قىلغانسەن، مەن مۇشۇ چاغقىچە، سەندىن باشقا ھېچكىمگە دەرد تۆكۈپ باقمىغان. يازغان ئۇچلى پارچە خېتىمنى تاپشۇرۇپ ئالدىم، كۆڭلۈمدە سەن بىلەن ئۇزاق مۇڭداشتىم، نېمە ئۈچۈندۇر قەلەم بىلەن قەغەزنى قولۇمغا ئالغۇم كەلمىدى. گەرچە سادىرنىڭ ئالدامچىلىقىغا ھەر قانچە نەپرەتلەنگەن بولسامۇ، لېكىن يەنىلا ئۇنى ئەپۇ قىلىپ، بىر ۋاپادار خوتۇن بولۇشنى كۆڭلۈمگە پۈكتۈم. چۈنكى بېشىمنى ھەر قانچە تاشقا ئۇرغىنىم بىلەنمۇ، ئۇ، مېنىڭ قانۇنلۇق ئېرىم بولۇپ بولغانىدى. شۇڭلاشقا، ئۇنىڭدىن بۈگۈن توي قىلىپلا ئەتىسى ئاجرىشىپ كېتىشنى خالىمىدىم. ئەپسۇسكى، تويدىن كېيىنلا سادىرنىڭ پىلە قۇرتىدەك يۇمشاق مىجەزى بىردىنلا ئۆزگەردى. ئۇنىڭ بىلەن بولغان تۇنجى زىددىيىتىمىز تويىنىڭ دەل ئىككىنچى ھەپتىسى باشلاندى. شۇ كۈنى ئۆيىنىڭ ئىشلىرىنى بىر قۇر تۈگەتكەندىن كېيىن ھويلىدا ئاپتاپ سۇنۇپ ئولتۇراتتىم، سادىر دەرۋازىدىن كىرىپلا، ئۇستى بېشىمغا شۇنداقلا سەپ سېلىپ چىراينى تۈردى:

— ئەسلىرىدىن چىقارمىسلا خېنىم، سىلە ھازىر مېنىڭ ئىلكىمدىكى ئادەم، — ئۇ تولىمۇ چوڭچىلىق بىلەن سۆزلەيتتى، — ھويلا ئارامغا چىققاندا يۈزلىرىگە چۈمبەل سېلىپ چىقسىلا، ھويلىغا بەزىدە يات ئادەم كىرىپ قالىدۇ.

— چاقچاق قىلىۋاتمايدىغانسىز، سادىر؟! — يۇمشاقلىق بىلەن ئۇنىڭ كېپىنى بۆلدۈم، — مەن مەكتەپتە ئون يىل رۇپاش بولماي دەپ ئوقۇمىغان، چۈمپەردە دېگەن كونىلىق، بىز ...

— بەس، تولا كاپشىماي، زۇۋانلىرىنى چىمىقتۇرسىلا خېنىم، ھېلىباكار قاڭشارلىرى تۈزلىنىپ، ئوتتۇز ئىككى چىشلىرى تۆكۈلۈپ كەتمىسۇن يەنە. مەكتەپتە نەچچە يىل ئوقۇغانلىرى بىلەن مېنىڭ چاتىقىم يوق، ئەمما مېنىڭ ئەمرىمگە ئۆتكەن ئىكەنلا، نېمە دېسەم شۇنى قىلىلا، بويۇن تولغاشلىرىغا رۇخسەت يوق. ئۇقتىلىمۇ؟ شۇنىمۇ ئەسلىرىدە مەھكەم تۇتۇۋالسىلا، ئەركىشى دېگەن خوتۇن كىشىنىڭ يېرىم خۇداسى. ئېرىدىن قارغىش ئالغان خوتۇن، ئۆمران جەننەت يۈزى كۆرەلمەيدۇ.

«تۇۋا» دەپ ئۇنىڭغا قارايمەن، تويدىن ئاۋۋالقى سادىر

شۇمىدۇر - ئەمەسمىدۇر دەپ ھەيران بولىمەن، ئۇنىڭغا قارشى يەنە سۆزلىگۈدەك بولسام، نېمە كۈن كۆرىدىغانلىقىم ئۆزۈمگە مەلۇملۇق، گەپ-سۆز قىلماي ئۆيگە كىرىپ كەتتىم ...

ئەتىسى ھويلىدا كىر يۇيۇپ ئولتۇراتتىم، تۇيۇقسىز گەجگەمگە تەگكەن قاتتىق تېپىكنىڭ زەربىدىن ئالدىمغا دۈم چۈشتۈم. ئۆزۈمنى ئوڭشاپ بولغۇچە، كۈچلۈك بىر قول چېچىمدىن قامallap تۇرغۇزۇپ قويدى. قارىسام، سادىر ئىكەن، مېنى ھېچ گەپتىن-ھېچ گەپ يوق ئۇدۇل كەلگەن يېرىمگە ئۇرۇپ كەتتى، تاياق زەربىدىن يىقىلىپ چۈشتۈم. ھوشۇمغا كەلسەم، سۇپىدا يېتىپتىمەن، كەچ بولۇپ قاپتۇ، سادىرنىڭ ئانىسى بېشىمدا كۆزلىرىنى ئالايتىپ قاراپ تۇرۇپتۇ:

— ئېرىنىڭ تەربىيىسىنى قولاقتا تۇتمىغان خوتۇنغا ئۆلۈممۇ ھەق!-قېيىن ئانام شۇلارنى دېگەچ، بىر چىنە سۇيقاشنى بېشىمدا دوققىدە قويۇپ چىقىپ كەتتى. خېلى ئۇزاق باش قاتۇرۇپ يۈرۈپ، يېگەن تاياقنىڭ سەۋەبىنى ئاندىن چۈشەندىم. ئەسلىدە كىر يۇيىمەن دەپ، يۈزۈمگە چۈمپەردە سالمىغانلىقىم ئۈچۈن، سادىر ماڭا قاتتىق تەن جازاسى بەرگەن ئىكەن. شۇنىڭدىن كېيىن يۈزۈمنى يېپىپ يۈرۈشكە مەجبۇر بولدۇم. مەن سادىرنىڭ خوتۇنى ئەمەس خىزمەتكارى، ئانىسىنىڭ كېلىنى ئەمەس، قولى بولدۇم. دەرۋازىدىن سىرتقا چىقىشىمغا روخسەت قىلىنمىدى.

مەن ئىلگىرى، ئەگەر توي قىلىپ قالسام، قېيىن ئانامنىمۇ خۇددى ئۆز ئانامغا ئوخشاش ياخشى كۆرىمەن، ئۆز ئانامدەك كۆرۈپ ھۆرمىتىنى قىلىمەن. خىزمىتىنى ئوبدان قىلىپ، دۇئاسىنى ئالىمەن، دەپ ئويلىغانىدىم. قوينىدا ياتقان ئەرنىڭ ئانىسىنى يامان كۆرۈش، بىھۆرمەتلىك قىلىش-ئەخلاق، پەزىلەت مىزانىغا يات، يامان ئىللەت دەپ ئويلايتتىم. لېكىن، سادىرنىڭ ئانىسىنىڭ شۇنچە خىزمىتىنى قىلىپ، ئايىغىدا پايپېتەك بولۇپمۇ، قىلچىلىك ئىززەت كۆرمىدىم. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن قېيىن ئانىلىق مېھىر - ئىچكۆيەرلىك دەيدىغان نەرسىنىڭ سۇنۇقىنىمۇ تاپالمىدىم. ئۇ، ماڭا خۇددى خىزمەتكارىغا، قۇلىغا مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلاتتى، ھەدېسىلا سادىرنىڭ ئىلگىرىكى ئايالىنى داڭلاپ، مېنى كەمسۇندۇراتتى. ھەتتا ماڭا بىر قېتىممۇ ئوچۇق چىراي ئاچمىدى، قىلغان ئىشلىرىمدىن قۇسۇر چىقىرىپ، ئەيىبلەپ، دەشنام بېرىپلا تۇراتتى...

ھايات مەن ئۈچۈن مانا مۇشۇنداق ئۆتمەكتە، مەن بۇ ئۆيدە ئۆگىتىلگەن ھايۋانغا ياكى ماشىنا ئادەمگە ئوخشاش، قەپەزگە سولاپ قويۇلغان ھالەتتە تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلىدىم. مەن بۇ تۇرمۇشتىن جاراھەتلەنگەن يۈرىكىمگە قىلچىمۇ مەلھەم تاپالمىدىم. سادىر كۆزۈمگە بارغانسېرى سەت كۆرۈنۈشكە باشلىدى. مەن ئاخىرى نارازىلىقىمنى تونجى قېتىم ئىپادىلىدىم.

— ئاجرىشىپ كېتەيلى دەملا؟- دېدى سادىر گەپىمنىڭ بېشى چىقىپ بولغىچە كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ،- قۇرۇق خىيالنى ئاز قىلسىلا، خېنىم. مەن سىلىنى ئاز دېگەندە مىڭ كوي پۇل خەجلەپ ئالدىم. بۇنداق ئاسان ئىش بولمايدۇ.

— ماڭا تويلۇق كىيىملەرنىڭ ھېچقايسىسى كېرەك ئەمەس، ئۆيدىن مۇشۇ تۇرقۇم بىلەنلا چىقسام بولدى.

— توي كۈنىسى ئاپارغان ئاش سۈيى ۋە باشقا چىقىملارنىڭ پۇلىچۇ؟

سادىر دومۇس قىلماي مۇشۇلارنى دېدى-دە، تىكىشكە تېگىشلىك كېيىملەردىن بىر مۇنچىسىنى ۋەزىپە قىلىپ بېرىپ كېتىپ قالدى. مەن شۇ چاغدىلا ئۆزۈمنىڭ بۇ ئۆيدىكى ئورنۇمنى ھەقىقىي چۈشىنىپ يەتتىم. تېزراق ئاجرىشىپ كېتىمەن، تېزراق زالىم ئەرنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ ئەركىنلىككە چىقىمەن، بۇ دوزاقتىن بالدۇرراق قۇتۇلۇپ، ئەركىنى، كىشىلىك ھوقۇقۇمنى، ئىززەت-

نەپسىمنى، غۇرۇرۇمنى تېزراق ئەسلىگە كەلتۈرىمەن دەيدىكەنمەن، سادىرغا كۆپرەك بايلىق يارىتىپ بېرىشىم، تويغا كەتكەن بارلىق چىقىملارنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇپ بېرىشىم كېرەك ئىكەن. مەن تىكىشكە تېگىشلىك كېيىملەر كۈنسېرى كۆپىيىشكە باشلىدى. ۋاقتىدا تىكىپ ئۈلگۈرتۈپ بېرەلمىسەم، سادىرنىڭ تىل-دەشنامىلىرىدىن باش ئالالمايتتىم. ئۆي ئىشلىرى سەل-پەللا قىلىنمىسىز قالسا قېيىن ئانام زەھەرلىك نەشتەرلىرىنى سانجىۋېلىشقا ئارانلا تۇراتتى. شۇڭلاشقا كېچىلىرىمۇ خېلى ۋاقىتقىچە كېيىم تىكىپ ئول-تۇرىدىغان بولدۇم.

مەھەللىدىكى ئاياللارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك مېنى ئۆچ كۆرەتتى. ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە، مەن سادىرنى ئازدۇرۇپ، بېشىنى ئايلاندۇرۇپ يۈرۈپ بالىسى بىلەن ئايالىنى قويدۇرۇۋېتىپ تېگىۋالغان بۇزۇقمىشمەن. بۇ نېمە دېگەن چىدىغۇسىز ھاقارەت-ھە! كېيىنچە سادىرنىڭمۇ كىشىلەرگە: «ئالمىساڭ ئۆلۈۋالىمەن، دەپ تۇرۇۋالغانلىقى ئۈچۈنلا توي قىلدىم» دەپ يۈرگەنلىكىنى ئاڭلىدىم. بۇ سۆزلەر يۈرىكىمدىكى زېدىنى تېخىمۇ بەك يوغىنىتىۋەتتى.

ئاتا-ئانامنى يوقلاپ كېلىشىمگە پەقەتلا يول قويۇشمىدى. سادىر ئىككى قېتىم بېرىپ تىنچلىقىنى ئۇقۇشۇپ كەلگەن بولدى. شۇ چاغدىلا سادىرنىڭ مېنى ئاسانلىقچە قويۇۋەتمەيدىغانلىقىغا كۆزۈم يەتتى. بۇ يەردىكى تارتقان ئازابلىرىمنى خەت ئارقىلىق ئاتا-ئانامغا ئۇقتۇرۇشنى ئويلىغان بولساممۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى بىئارام قىلماي دەپ خەت يازمىدىم. شۇنىڭ بىلەن باشقا بىر ئامال قىلىپ، بۇ قەپەزدىن تېزراق قۇتۇلۇش ھەققىدە چارە ئويلاشقا باشلىدىم. مەن سادىردىن ئاجرىشىپ كېتىپ ھۆرلۈككە چىقىش ئۈچۈن، ھەر قانداق ئىشنى قىلىشقا رازى ئىدىم.

مەن سادىرغا ئاجرىشىپ كېتىش تەلىپىمنى يەنە بىر قېتىم ئېيتتىم. بۇ قېتىممۇ ئۇ ماڭا مۇش-پەشۋالىرى بىلەن جاۋاب قايتۇردى، تاياق-دۇمبالنى بولدى دېگۈچە يېدىم. كاللامغا باشقىدىن بىر ئەقىل كەلدى، دەسلەپ ئۇنىڭغا ساداقەتمەنلىك بىلەن ئىشلەپ

بېرىپ، قۇربىمنىڭ يېتىشىچە توي چىقىمى-
نى تۆلەپ بېرىپ، كۆز-قارىنىنى مال - دۇنى-
ياغا تويغۇزۇپ قويسام، ئاندىن خېتىمنى
ئاسانراق بېرەر دەپ ئويلىغان ئىكەنمەن.
ئەسلىدە ۋۇجۇدىدا ئىنساپ، ۋاپا دېيىلگەن
نەرسە بولمىغان ئادەمنىڭ ئاچكۆز، دۇنيا-
پەرەس بولىدىغانلىقىنى چۈشەنمەپتىكەنمەن.
مانا ئاخىرى چۈشەندىم. مەن ھەر قانچە ئې-
شەكتەك ئىشلەپ بەرگىنىم بىلەنمۇ، سادىر
ماڭا قىلچە رەھىم قىلمايدىكەن. ئاخىرى
ۋۇجۇدۇمدىكى ساداقەتمەنلىك، ئىتائەتمەن-
لىك مانا ئەمدىلىكتە قارشىلىق، ئىسيانكار-
لىققا ئالماشتى. شۇنىڭ بىلەن زۇلۇمغا قار-
شى «ئىش تاشلاش» قارارىغا كەلدىم - دە،
قولۇمنى ھېچ ئىشقا ئەگرى قىلماي يېتى-
ۋالدىم. سادىرنىڭ دوق، پوپوزىلىرى، يېپى-
لىنىش - يالۇۋۇرۇشلىرى، ھېچقايسىسىغا قۇ-
لاق سالمىدىم، تەرەتكە چىققاندىن باشقا ۋا-
قىتتا، ئورنىمدىن قوپماي يېتىۋالدىم. ئې-
شەك دۈمبالىغاندەك ئۇرۇشلار، كىچىك با-
لىنى شىلىغاندەك ئالداشلار تەكرارلىنىپ
تۇردى.

دوستۇم رابىيە، ئادەم تىل - تاياققا ئۆل-
مەيدىكەن، مەن پەقەت مۇشۇ قەپەزدىن قۇ-
تۇلۇش ئۈچۈن بارلىق ئازابلارغا چىدىدىم.
مال - دۇنياغا بېرىلگەن ئىنساننىڭ ۋۇجۇ-
دىدا ۋاپادارلىق، رەھىمدىللىكنىڭ زەررى-
سىمۇ بولمايدىكەن. ساق بىر ئاي ئۆتكەن-
دە، ئۇلار مېنى بىكار ياتقۇزۇپ قويۇپ بې-
قىشقا پەقەتلا چىدىمىدى. مېنى تاياق بى-
لەن قورقىتىشقا، باش ئەگدۈرۈشكە كۆزلى-
رى يەتمىگەن بولسا كېرەك، ئاخىرى ئۈچا-
دىكى كىيىمدىن باشقا بىر قېتىم يېپ چاغ-
لىق بىر نەرسە ئالماسلىققا مەندىن ۋەدە ئې-
لىپ، خېتىمنى بېرىشكە ماقۇل بولدى.

قەدىرلىك دوستۇم رابىيە، ئاران تەس-
تە قولۇمغا كەلتۈرگەن ئەركىنلىك، كىشىلىك
ھوقۇقۇمنىڭ ئالدىدا، ئۈنچىلىك لاتا - پى-
تىلەر قانچىلىك نەرسىتى دەيسەن؟ ئۇلار-
نىڭ تەلىپىگە دەرھاللا قوشۇلدۇم.

رابىيە، مەن بۇ خەتنى شۇ خۇشاللىقىمدا
يېزىۋاتىمەن. ئاھ! يەنە بىر ھەپتىدىن كې-
يىن مېنىڭ قولۇمغا كېلىدىغىنى، ئاددىيلا
نىكاھدىن ئاجرىشىش خېتى ئەمەس، بەلكى
قۇللۇققا مەھكۇم بولغان دېھقانلىقنىڭ بىر
جاپادا قولغا كەلتۈرگەن ھۆرلۈك گۇۋاھنا-
مىسى بولىدۇ. ئەپۇ قىل، ئۆزۈمنىڭ گېپى
بىلەن بولۇپ كېتىپ، سېنىڭ ئەھۋالىڭدىن
ئازراقمۇ سوراپ قويماپتىمەن. ھازىر نېمە
ئىش قىلىۋاتىسەن؟ خىزمەت تاپتىڭمۇ؟ يا-
كى ھازىرمۇ ئىش كۈتۈپ تۇرۇۋاتامسەن؟
ساڭا سالىدىغان مۇنداق بىر مەسلىھەتىم بار،
ياخشى ئويلىنىپ جاۋابىنى بەر: مەن ھازىر
كىيىم - كېچەك پىچىپ - تىكىشتە (بولۇپمۇ
ئاياللارنىڭ كىيىملىرىنى) خېلى كامالەتكە
يېتىپ قالدىم. ئالتە خىل ئاياللچە كىيىمنىڭ
يېڭى پاسونىنى لايىھىلەپ قويدۇم. مەن بار-
غاندىن كېيىن ئىككىيلەن ھەمكارلىشىپ،
مەخسۇس ئاياللارنىڭلا كىيىمىنى تىكىدىغان
بىر كىيىم تىكىش دۇكىنى ئاچايلى. سەنمۇ
ئىش كۈتمەن، دەپ بىكار يۈرۈۋەرمە. ھا-
زىر ئىسلاھاتنىڭ جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنى-
ۋاتقان دەۋرى. ھەر كىمنىڭ ئۆز قابىلىيى-
تىنى جارى قىلدۇرۇشقا كەڭرى سورۇن ھا-
زىرلانغان، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت بىزنى قول-
لايدۇ. شۇڭلاشقا كۆز قورقىتىپ ئولتۇرماي،
ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ، ئەقىل - پاراسەت
ۋە ئىقتىدارىمىزنى تولۇق جارى قىلدۇرى-
دىغانلا بولساق، ئىشىنىمەنكى، چوقۇم مۇ-
ۋەپپەقىيەت قازىنالايمىز. ئاندىن كېيىن يې-
تەرلىك مەبلەغ جۇغلىۋېلىپ دۇكىنىمىزنى

(ئاخىرى 49 - بەتتە)

Altun

تەلئەت ئاتاۋۇللا

مەن گۇناھكار

(ھېكايە)

ئالەم بىنا بولغاندىن بېرى، ئۆزىنىڭ ئاچچىق جۇدۇنى ۋە نەمەتسىزلىكى بىلەن يېتىم - مۇساپىر، نامرات - مىسكىنلەرنى زار قاقشىتىپ كېلىۋاتقان قىش پەسلى ئېگىز تام ۋە سىم توساقلار بىلەن ئىھاتىلەنگەن تۈرمە قوروسىغا يىللاردىكىدىنمۇ دەھشەتلىك بولغان جۇتلۇق ھاۋانى باشلاپ كىردى.

ئەزەلدىن كىشىلەرنىڭ ئېڭىدا سوغۇق ۋە ۋەھىمىلىك ھېس قىلىنىدىغان قارا دەرۋازىلىق بۇ قورونىڭ ئىچىدىكى ئۆيلەردىن كىشىلەرنىڭ ئاۋازلىق تىترەشلىرى، ئۇزۇلمەي يۆتىلىشلىرى ۋە ھاياسىز سۆزلەر بىلەن سوغۇق ئۇستىدىن شىكايەت قىلىشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بىر كۈنلۈك ئوتۇن - كۆمۈر ئاللىقاچان قالىنىپ تۈگىگەچكە، كامېرلارنىڭ تېمپېراتۇرىسى سىرتتىكىدىن ھېچ قانچە پەرقلەنمەيتتى.

ئۇ، تارغىنە سۇپا ئۈستىدە پۇت - قولىنى رۇس سۇنۇپ ئوڭدا ياتقان بولۇپ، گويا قېتىپ قالغان مۇردىغا ئوخشايتتى. سەزگۈسىنى يوقاتقان ياش ۋۇجۇدى نە سوغۇق، نە ئىسسىقنى سەزمەيتتى، ئۇنى بۇ ھالەتتە كۆرگەن ھەر قانداق ئادەم تىرىك ھېسابلىمايتتى. پەقەت ھەرىكەتسىز قارىچۇقتىن ئۈزۈلۈكسىز ئېتىلىپ چىقىپ، قۇلاق تۈۋىنى بويلاپ تۆۋەنگە سىرغىۋاتقان ياشقا قاراپ، ئۇنىڭ تىرىك جان ئىكەنلىكىنى بىلىش مۇمكىن ئىدى.

— ئۇكام ئادەمنىڭ يۈرىكىنى بۇنچە ئەزمە! مېنىڭمۇ ماشىنام ئۆرۈلۈپ كېتىپ ئۈچ ئادەم ئۆلدى. ئۇنىڭ بىرسى مېنىڭ شاگىرتىم ئىدى، بۇنىڭغا مەنمۇ چىداۋاتىمەن. ئوغۇل بالا دېگەن ئاسانلىقچە كۆزىدىن ياش چىقارغۇلۇق ئەمەس، قاپلاندەك بىر يىگىت تۇرۇپ، بۇنچىلىك ئوڭۇشسىزلىق ئالدىدا ئۆزۈڭنى يوقىتىپ قويساڭ بولامدۇ؟ ئۆزۈڭنى بۇنداق ئازابلاۋەرسەڭ تۈگىشىپ كېتىسەن، ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ئازراق بىر نەرسە يە!

ماشىنا ئۆرۈلۈپ كېتىش سەۋەبى بىلەن توختىتىلىپ قويۇلغان ئەللىك ياشلار ئەتراپىدىكى بۇ شوپۇرنىڭ يۇقىرىقى سۆزىگە ئۇ خېلى ئۇزۇن داۋام قىلغان سۈكۈتتىن كېيىن ئىنكاس قايتۇردى:

— جېنىم ئاكا، سىز بىلمەيسىز، ناسىر مۇئەللىم مېنىڭ قەلبىمدىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئادەم ئىدى. ئۇ مېنىڭ قەلبىمنى ئاتىلىق مېھرىدىن بەھرىمەن قىلغان شاپائەتچىم ئىدى. مەن، ماڭا ئادەم بولۇشنى ئۆگەتكەن ئاشۇ مېھرىبان ئادەمنىڭ بىئەجەل ئۆلۈپ كېتىشىگە سەۋەبچى بولدۇم. مەن بۇ ۋىجدان ئازابىنى قانداق كۆتۈرەلەيمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، قىرىشقاندەك مامۇت موللاق دېگەن توڭگۇزنىڭ ماڭا ئۆلۈپ بەرگىنىنى دېمەمسىز؟ مەن ئىككى ئادەمنىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەبچى بولغان تۇرۇقلۇق، يەنە نېمىدىن ئۈمىد كۈتىمەن، مەن ئەمدى

تۈگەشتىم، پۈتۈنلەي تۈگەشتىم...!

ئۇ بېشىنى ئىككى يانغا تاشلاپ، خۇددى كىچىك بالىدەك ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى. تاش يۈرەك ئادەمنىڭمۇ باغرىنى ئەزگۈچى بۇ ئازابلىق سادا كىچىككىنە كامىرنىڭ تاملىرىنى تىترىتىپ ئۆتۈپ كەتتى.

— ئۇنداق دېمە ئۇكام، كەچمىشىڭنى ئاڭلىدىم، مۇئەللىمىڭ ئۆز ئەجىلى بىلەن كېتىپتۇ، بۇنى ھەرگىزمۇ سەندىن كۆرگىلى بولمايدۇ. مامۇت موللاقىنىڭمۇ ئۆلۈپ كېتىشىمۇ تاسادىپىلىقتىن بولغانىدەك قىلىدۇ. سەن ئويلاپ باقتىڭمۇ؟ سەن ئۇنىڭ كېلىنى بوغمىساڭ، يا ماشىنىغا باستۇرۇۋەتمىسەڭ كىرىلودىن① چۈرۈپ تاشلىۋەتكەنگىمۇ ئادەم ئۆلۈپ قالامدۇ؟ سەن بۇنى ئالدىراپ ئۆزۈڭگە ئېلىۋالساڭ بولمايدۇ، تەشكىل سېنى تەكشۈرمەيلا جىنايەتچى قىلىۋەتمەيدۇ.

كامىرداشىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئازابقا تولغان قەلبى بىر ئاز تەسەللىي تاپقاندەك بولسىمۇ، لېكىن، كۆزىنى يۇمۇپ ئاچقىچە بولغان ئارىلىقتا يۈز بەرگەن بىر قاتار تراگېدىيىلىك ۋەقەلەرنىڭ كۆرۈنۈشلىرى گويا سۈرەتكە تارتىلىپ كامىرنىڭ ئىچىگە چاپلاپ قويۇلغانىدەك ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن نېرى كەتمەيتتى.

× ×

ئېلىيار مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى مامۇت موللاقىنىڭ قېيىن ئاتىسىنىڭ ئۆيى جايلاشقان بۇ مەھەللىگە مۇشۇنىڭ بىلەن ئۈچ قېتىم كەلدى. ئۇنىڭ ھەر قېتىم كېلىشى قىش پەسلىنىڭ سوغۇق كۈنلىرىگە توغرا كەلدى. ھەر قېتىم كەلگەندە، جۇيجاڭنىڭ قېيىن ئاتىسى ئۈچۈن ئۇتۇن — كۆمۈر، سەي قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ كەلدى. بىرىنچى قېتىمدا مامۇت موللاقىنىڭ ئايالى بىلەن، ئىككىنچى قېتىمدا ئۇنىڭ ئوغلى بىلەن كەلگەنىدى، بۇ قېتىم ئەر — ئايال ھەر ئىككى خوجايىن بىللە كەلدى. بىر-بىرى بىلەن بەسلەشكەندەك ھەددىدىن زىيادە سەمىرىپ كەتكەن بۇ ھالاۋەت ئىگىلىرى كابىنكىدا قىستاڭچىلىق پەيدا قىلغاچقا، ئېلىيار بىر بۇلۇڭغا قىستىلىپ رولنى ئاران باشقۇرۇپ كېتىپ باراتتى. سېمىز كىشىلەرنىڭ بەدىنىدىن ھارارەت كۆپ چىقامدۇ قانداق، سىرتتا چايان زەھىرىدەك قاتتىق شىۋىرغان ھۇشقىرىتىۋاتقىنىغا قارىماي، كابىنكىنىڭ ئىچى خېلى ئىسسىپ كەتكەنىدى. ماشىنا كىچىك ئېرىقلارنىڭ كۆۋرۈكىدىن خۇددى دۇتار پەدىسىگە ئوخشاپ قالغان مەھەللە يولىدىن ئايرىلىپ چوڭ يولغا چىققاندىن كېيىن، ماشىنىدىكى ئۈچ كاللا تەڭلا ئۆز خىياللىرىنى باشلىدى: «بېرىپ كېلىش ئىككى يۈز ئاتمىش كىلومېتىر يول، ئاز دېگەندە 30 كىلو ماي كۆيىدۇ دېگەن گەپ. ئالتە پاي چاق بۈگۈن يەنە بىكارغا پىقىرىدى. توۋا، مەن نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىم. ئوتتۇز كىلو ماي دېگەن باشقا ئىشلارنىڭ ئالدىدا قانچىلىك گەپتى، جۇيجاڭ ئۆتكەن يىلى «شەنجاڭلار مەھەللىسى» گە ئۆي سالغاندا، ئون ئىككى ئېغىز ئۆيگە كېتەرلىك ماتېرىياللارنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى مۇشۇ ماشىنىدا توشۇدۇم. بۇنىڭ ئۈچۈن مەكتەپكە بىر سېنتىمۇ تاپشۇرمىدى، بۇنىڭ ھېسابىنى قىلغىلى ئادەم چىقمىغان يەردە، ئوتتۇز كىلو ماينىڭ ھېسابىنى قىلىپ كەتكىنىم نېمىسى؟ ئۈچ يىلدىن بۇيان، ئۇنىڭ شەخسىي ئىشى ئۈچۈن ماشىنىنى ئاز دېگەندە يۈز قېتىم ئىشلەتكەندىمەن، بۇنىڭغا ھازىرغىچە «غىڭ» قىلىدىغان ئادەم چىقمىدىغۇ؟...»

ئېلىيار ئۆز كۆڭلىدە يۇقىرىقى مۇلاھى-

① كىرىلو — ماشىنىنىڭ كابىنكىسىغا چىقىپ چۈشۈشتە دەسسەيدىغان تۆمۈر تاختاي.

زىلەرنى يۇرگۈزۈۋاتقان ۋاقىتتا، مامۇت موللاقمۇ سىمىزلىكىدىن كىچىكلەپ كەتكەن كۆزلىرىنى يۇمۇۋېلىپ، ئۆز تەقدىرى ئۈستىدە ئويلىنىۋاتاتتى:

« قېيىن ئاتا دېگەن مۇشۇ خوتۇنىنىڭ دادىسىدەك بولسا، ھەر يىلى ئىككى - ئۈچ بورداق قوي بىلەن تەمىنلەپ تۇرىدۇ. بۈگۈن ماشىنىغا سېلىپ بەرگەن ئېرىكتىنىمۇ ئاز دېگەندە ئەللىك جىڭ گۆش چىقىدىغاندەك، سائەت يەتتىدىن بۇرۇن ناھىيىگە بېرىۋالساق تەييارلىقنى غاچ - غۇچ پۈتتۈرۈپ، ئاپتونوم رايوندىن كەلگەن خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەرنى يەنە بىر قېتىم مېھمان قىلىۋېلىش كېرەك، شۇ قاتاردا رېۋىزىيە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ھاپىز تۇڭ بىلەن، تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بەردى توختىنىمۇ چاقىرىپ، ئۇلارنىڭ تىلىنىمۇ پالەچ قىلىش كېرەك. مېزىلىك كاۋاپ، ئېسىل شارابلارنىڭ قۇدرىتى بىلەن ئۇستۇمدىكى بولۇۋاتقان قورقۇنچلۇق مىش - مىش گەپ-سۆزلەرنىڭ ئۇۋۇدىسىغا سۇ قۇيۇپ، چىدىماس، قىزىل كۆزلەرنىڭ چاپلىمىسىنى سۇغا چىلاشتۇرۇش لازىم...»

ئايال خوجايىنىنىڭ پىكىر - خىياللىرىنى، بۈگۈنكى مېھماندارچىلىقنىڭ پايدا - زىيىنىنى ھېسابلاشقا بەنت بولغانىدى:

«... دادىسى بۈگۈن كەچتە خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەرنى مېھمانغا چاقىرىمىز، دەپ ئەجەب بەلەن گەپ قىلدى. بۈگۈن مېھمانلارغا مامۇتاخۇنىنىڭ كىشىلەر ئارىسىدىكى ھۆرمىتىنىڭ قانچىلىك چوڭلۇقىنى تازا ئوبدان سۆزلەپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇش لازىم. ھە راست، ئۆتكەندە ھاپىز دېگەن مۇز چىرايىنىڭ ھېلىقى كالاچ بۇرۇن جاۋلىدىقى ئالتۇن بىلەيزۈكنى كۆز - كۆز قىلىپ، ئەجەب ئىچىمنى پۇشۇرغانىدى. بۈگۈن مەنمۇ يېڭىدىن سوقتۇرغان سەككىز مىسقاللىق ئالتۇن مۇنچاقىمنى كۆز - كۆز قىلىپ، ئۇنىڭ ئىچىنى بىر ئېچىتمىسام ...»

ماشىنىنىڭ قاتتىق سىلكىنىشى ئۇلارنىڭ خىياللىرىنى ئۈزۈپ قويدى.

ۋىلايەتلىك سېمونت زاۋۇتىغا ئېلىپ بارىدىغان بۇ يولنىڭ غەربىدىكى تاغ قاپتىلىدىن دەرەخلەرنىڭ قارىسى كۆرۈنۈشكە باشلىدى. بۇ، ناھىيە مەركىزىدىن يۈز كىلومېتىر يىراقلىقتا جايلاشقان «يانتۇ ساي» كەنتىنىڭ دەرەخلىرى ئىدى. ئىلىيار پۈتۈنى ماي تەپكۈسىدىن سەل بوشاتتى-دە، بىر خىل تاتلىق سېزىم ۋە خۇرسەنلىك ئىلكىدە، بارغانسېرى روشەن كۆرۈنۈۋاتقان ئاشۇ دەرەخلىك مەھەللىگە ئۈزۈپ - ئۈزۈپ نەزەر سالدى. ئاشۇ دەرەخلىك مەھەللىنىڭ دەل-دەرەخلىرى ۋە ئېتىز قىرلىرىغا ئۇنىڭ بالىلىق مەزگىلى سىڭگەن. ئۇنىڭ دادىسى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئانا يۇرتتىن ئىككى مىڭ بەش يۈز كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ئاشۇ دەرەخلىك مەھەللىنىڭ ئالتۇن تۇپرىقىنى قۇچاقلاپ، ئەبەدى ئۇيقۇغا كەتكەن. ئاشۇ مەھەللىدە دادىسىنىڭ گەج بىلەن ئاقارتىلغان ئاددىي قەبرىسى، تال-چىۋىقنى «ئات» قىلىپ، كېسەكلەردىن «تانكا» ياساپ ئوينىغان، ھاياتلىقنىڭ غەمسىز مەزگىللىرىنى بىللە ئۆتكۈزگەن سادىق دوستلىرى ۋە ئاتىسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، خۇددى ئۆز ئاتىسىدەك مېھرىبانلىق كۆرسىتىپ تەربىيىلىگەن كۆيۈمچان ئۇستازى بار ئىدى.

ئىلىيار ھاياجانلاندى، ئۇنىڭ قەلبى دەرەخلىك مەھەللىگە ئۆزلۈكسىز ئىنتىلمەكتە ئىدى.

— ماشىنا ئاستىلاپ قالدىغۇ؟ چاتاق چىقتىمۇ نېمە؟ — سورىدى مامۇت موللاق

سۈرئەتنىڭ ئاستىلاپ قالغىنىنى كۆرۈپ.

— جۇيجاڭ، دادامنىڭ قەبرىسى ئاشۇ كۆرۈنگەن دەرەخلىك مەھەللىدە ئىدى، مۇمكىن بولسا، دادامنىڭ تۇپراق بېشىغا بېرىپ دۇئا قىلىپ كېلىۋالغان بولسام، بېرىپ - كېلىشكە ئون مىنۇتمۇ كەتمەيدۇ، - دېدى ئۇ يېلىنغان هالدا. ئىلمىيار «جۇيجاڭمۇ دادىسىدىن كىچىك يېتىم قالغانىكەن، كۆڭلۈمنى چۈشىنەر» دەپ ئويلىغانىدى، ئەمما ئۇنىڭ ئۈمىدى يوققا چىقتى.

— بايا مەن سىزگە بۈگۈن ئۆيدە مۇھىم ئىشىم بار دەپ ئېيتتىمغۇ، باشقا چاغ بولسىغۇ مەيلى ئىدى، ئەمما بۈگۈن سائەت يەتتىدىن بۇرۇن ئۆيگە بېرىپ بولۇشىمىز كېرەك. هازىر سائەت بەش بولدى، ئالدىمىزدا يەنە يۈز كىلومېتىردىن ئوشۇق يول تۇرسا، ئۇ يەرگە بېرىپ كېلىپ بولغىچە ئۆيگە كېچىكىپ قالىمىز، دادىڭىزنىڭ قەبرىسىنى باشقا بىر كۈنى كېلىپ يوقلىسىڭىزمۇ بولىدۇ.

ئىلمىيار ئۆز تەلىپىنىڭ رەت قىلىنغانلىقىغا ئېتىراز بىلدۈرمىدى. جۇيجاڭنىڭ تەلەپپۇزىدىكى كەسكىنلىك ئۇنىڭ قايتا ئېغىز ئېچىشىغا ئورۇن قالدۇرمىغانىدى. ئورۇن قالدۇردى دېگەندىمۇ، ئىلمىيار جۇيجاڭ بىلەن گەپ تالاشمايتتى. چۈنكى جۇيجاڭنىڭ ئايالىنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا، ئىلمىيار ماموت جۇيجاڭنىڭ شاپائىتى بىلەن شوپۇر بولغانىدى.

دەرۋەقە، ئايال خوجايىنىنىڭ بۇ گېپىنى ئاساسسىز دېگىلى بولمايتتى، ئىلمىيار ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگەتكەندىن كېيىن، دادىسىنىڭ ئورنىغا ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئىلمىيار دەسلەپ ئۈچ يىلدەك ناھىيەلىك بىرىنچى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ قېچىر هارۋىسىنى هەيدىدى. ئۇچاغدا ماموت موللاق بىرىنچى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇدىرى ئىدى. مەكتەپ قېچىر هارۋىسىنى سېتىۋېتىپ قول تراكتورى سېتىۋالغاندا، ماموت مۇدىرنىڭ تەشەببۇسى بىلەن تراكتور ئىلمىيارغا تۇتقۇزۇلدى. ئارىدىن بىر يىل ئۆتتۈۋىدى، مەكتەپ تراكتورنى سېتىۋېتىپ، ماشىنا ئالدى. بۇ چاغدا يەنە ماموت مۇدىرنىڭ بىۋاسىتە ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن ماشىنىنىڭ رولى ئىلمىيارغا تۇتقۇزۇلدى.

ئىلمىيار قىسقا مۇددەتلىك شوپۇرلۇق كۇرسىدا تەربىيەلەنگەندىن كېيىن، بىر ماشىنىنىڭ رولىنى ئۆزىچە ئايلاندۇرىدىغان رەسمىي شوپۇرغا ئايلاندى. مۇدىرنىڭ بۇ شاپائەتلىرىدىن ئىلمىيار ھەددى - ھېسابسىز مىننەتدار ئىدى. ماموت موللاقنىڭ ئىلمىيارغا مۇنداق شاپائەت قىلىشى ئەلۋەتتە مەقسەتسىز ئەمەس ئىدى. ئۇ، ئىلمىيارنى ياۋاش، قۇلىقى يۇمشاق، ئوشۇق - تۆشۈك گېپى يوق، شەخسىي ئىشلارغا سېلىشقا باپ دەپ قارايتتى.

دېگەندەك، ئىلمىيار ئۇنىڭ كۈتكىنىدىن ئارتۇق بولۇپ چىقتى، ئۇنىڭ بارلىق «بۇيرۇق»لىرىنى ياق دېمەي ئورۇنداپ كەلدى.

ماموت موللاق بۇنىڭدىن ئۈچ يىل بۇرۇن مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئىلمىيارنىڭ ئۇنىڭغا ئىشلەيدىغان ۋاقتى تېخىمۇ كۆپ بولدى. ئۇ تۈگىمەس ئىشلار ئالدىدا بىرەر قېتىممۇ غۇدۇرىمىدى، بىرەر كىمگە دەردىمۇ تۆكمىدى...

ئىلمىيار تولدۇرۇپ بىر تىنغاندىن كېيىن، ماي تەپكۈسىگە كۈچەپ دەسسىدى. ئۇنىڭ خىيالى هامان «يانتۇ ساي» مەھەللىسىدە ئىدى. ماشىنا «يانتۇ ساي»غا بارىدىغان ئاچالغا كېلىشكە يۈز مېتىردەك قالغاندا، بىر ئادەم ماشىنىنى توختىتىشنى ئىلتىجا

قىلىپ قولىنى كۆتۈردى. ئىلىيار ھېلىقى ئادەمدىن ئوتتۇز مېتىردەك ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ماشىنىنى قاتتىق تورمۇز قىلدى.

— مېڭىۋەرمەي نېمىشقا توختايسىز؟ — دېدى تۇيۇقسىز جىددىي تورمۇز قىلىشتىن سىلكىنىپ كەتكەن جۇيجاك، تىترىگەن ئەلپازدا.

— ماشىنىنى توسقىنى مېنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپتىكى ئۇستازىمكەن، ھېلىقى ۋىلايەت بويىچە ئىلغار مائارىپچى — ناسىر توختى دېگەن مۇئەللىم شۇ، — دېدى ئىلىيار توختاش سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ.

ناھىيىنىڭ مائارىپ ئىشلىرىغا مەسئۇل بۇ ئادەم ئىلىيارنىڭ يۇقىرىقى سۆزلىرى بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا قىلچە مۇناسىۋەت يوقتەك ئىلىيارغا كايىپ كەتتى:

— سەن بۈگۈن مەن بىلەن قىرىشماقچىمۇ نېمە؟ «مەن ئالدىرايمەن ماڭغىلى، ئىشىكىم ئالدىرايدۇ ياتقىلى» دېگەندەك...

ئىلىيار ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلىماي يىلا كابىنكىدىن چۈشتى. ئۇ باشلىق ئالدىدا تۇنجى قېتىم «قاتتىق قولاق» لىق قىلدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئۇستازىغا بولغان يۈكسەك ھۆرمەت ۋە ئېتىقاد تۇيغۇسى ئۇنىڭ تۇرمۇش ئادىتىدىن غالىپ كەلگەنىدى.

— مىجەزىڭىز يوقمۇ نېمە؟ — سورىدى ئىلىيار مۇئەللىم بىلەن ئامانلىق سورىشىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ھالىتىدىكى نورمالسىزلىقنى كۆرۈپ.

— كونا كېسىلىم يەنە قوزغىلىۋاتىدۇ، — جاۋاب بەردى مۇئەللىم ھاسىراپ.

— بۇ يىلقى سوغۇقنىڭ ئەلپازىغا قاراپ سىزدىن ئەنسىرىگەنىدىم.

— ھەي! بىر بۇنى دېمە، ئۆمرۈمگە كېلىپ بۇنداق قاتتىق سوغۇق بولغىنىنى كۆرمىگەن، كېچىدىن سوغۇق ئۆتكۈزۈۋالغان ئوخشايمەن، ئەتىگەندىن بۇيان پەقەت ئارام بەرمىدى، ئۆيدە دورىمۇ تۈگەپتۇ، ھېچ ئامال يوق، ئاخىرى ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا بېرىپ كېلەي، دەپ ئۆيدىن چىقىشىم. ئاچاڭ بىللە باراي دېگەنىدى، سىنىپىڭنىڭ ئىشلىرى ئاقساپ قالمىسۇن دەپ كەلگىلى قويمىدۇم. سېمونت زاۋۇتىدىن بىرەر ماشىنا كەلسە ئولتۇرۇۋالارمەن دەپ تۇراتتىم، ھەر نېمە بولسا سەن كېلىپ قالدىڭ. بول، مېنى تېزراق دوختۇرخانىغا يەتكۈزۈپ قوي.

— ماقۇل، ماشىنىدا جۇيجاك بىلەن ئۇنىڭ ئايالى بار ئىدى، مەن بېرىپ ئەھۋالنى دەي، — دېدى ئىلىيار جىددىيلەشكەن ھالدا ۋە تېز-تېز چامداپ ماشىنىنىڭ يېنىغا كەلدى:

— جۇيجاك، ناسىر مۇئەللىمنىڭ ئۆپكە كېسىلى بار ئىدى، شۇ كېسەل قوزغىلىۋېلىپ، ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا بېرىش ئۈچۈن ماشىنا ساقلاپ تۇرۇپتۇ. كېسىلى خېلى ئېغىردەك قىلىدۇ. كابىنكىغا تۆت ئادەم سىغمايدۇ، شۇڭا ئېغىر كۆرمەي، ئۆزلىرى كوزۇپقا چىقىۋالغان بولسىلا، ناسىر مۇئەللىمنى ھازىرقى ئەھۋالى بىلەن كوزۇپقا چىقىرىپ قويساق، بۇنداق قاتتىق سوغۇقتا بەك قىينىلىپ كېتەرمىكىن.

تولىمۇ بىچارىلەرچە يېلىنىش بىلەن ئېيتىلغان بۇ گەپتىن ناھايىتى «خورلۇق» ھېس قىلغان مامۇت موللاقنىڭ ئەرۋاھى ئۆرلىدى:

— نېمە؟! سەن مېنى سوغۇقتا مۈزلاپ ئۆلسۇن دېمەكچىمۇ؟ ئېسىڭدە بولسۇن، سوغۇق دېگەن پۇقرا، ئەمەلدار دەپ ئايرىمايدۇ، مۇئەللىمىڭنىڭ ئۆپكە كېسىلى بولسا، مېنىڭ يۈرەك كېسىلىم بار. بۇنداق جاڭ-جاڭ سوغۇقتا مەن قىينالماسمىكەنمەن؟ سېنىڭمۇزە، مۇشۇ كەمدە مۇڭگۈزۈڭ

AltunOq

چىققىلى تۇردى.

ئىلىيار جۇيجاڭنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ «لەسسىدە» بولۇپ قالدى. ئۇ، ئوقۇتقۇچىلارنى ھۆرمەت قىلىش، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىغا كۆڭۈل بۆلۈشنىڭ زۆرۈرلۈكى توغرىسىدا كارامەت ئۇلۇغۋار ئىبارىلەرنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان بۇ ئادەمدىن بۇنداق گەپ چىقار دەپ ئويلىمىغانىدى.

ئىلىيارنىڭ ئادەملىك سالاھىيىتى، شوپۇرلۇق ھوقۇقى قاتتىق خورلۇققا ئۇچرىدى. ئۇ ئىلگىرى بۇنداق ئىشلارنى لېۋىنى چىشلەش بىلەن ئۆتكۈزۈۋەتكەنىدى، ئۇ ئەمدى چىدىمىدى. ئۇنىڭ روھىدىكى يېتىملىك قىسمىتى ئاتا قىلغان ياۋاشلىق پىسخىكىسى ئاللا قاياقلارغا يوقالدى. ئەزەلدىن كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر ئىسيانكىرانە تۇيغۇ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالدى. ئۇ، چىن بولمىسىمۇ، لېكىن تامامەن ساختىمۇ بولمىغان بىر خىل مىننەتدارلىق يۈزىسىدىن ھۆرمەت قىلىپ كېلىۋاتقان بۇ ئادەمنى بۈگۈن تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك بولدى. ئۇ قاپىقىدىن مۇز ياغدۇرۇپ تۇرغان بۇ ئادەمنى مەخلۇقنىڭ پەزىلەتسىزلىكى، ئىنسابسىزلىقى، ئىنسانپەرۋەرسىزلىكى ئۈستىدىن شىكايەت بومبىسىنى پارتلاتماقچى بولسىمۇ، لېكىن ئېغىزى گەپكە كەلمەي قالدى. بۇچاغدا ماشىنىنىڭ يېنىغا كېلىپ، مامۇت موللاقنىڭ باياقى سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تۇرغان ناسىر مۇئەللىم:

— بولدى، ئىلىيار مېنى كوزۇپقا چىقىرىپ قوي، دوختۇرخانىغا تېزراق يەتكۈزۈپ قويمىساق بولمايدۇ، — دېدى ۋە كېرىلگۈغا دەسسەپ كوزۇپقا ياماشتى. ئىلىيار ناسىر مۇئەللىمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئىككى كالپۇكى ئارىسىدا پارتلاش ئالدىدا تۇرغان شىكايەت بومبىسىنى ئىچىگە يۇتۇۋەتتى — دە، مۇئەللىمنى يۆلەپ كوزۇپقا چىقاردى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن باشقىلاردا كەم ئۇچرايدىغان چەكسىز ئازاب ئارىلاشقان بىچارىلىقنىڭ ئىپادىلىرى بىلىنىپ تۇراتتى.

مۇئەللىم كوزۇپقا جايلىشىۋالغاندىن كېيىن، ئىلىيار كابىنكا ئىشىكىنى زەردە بىلەن ياپتى — دە، ماشىنىنى ئوت ئالدۇردى.

ئىلىيار ئەقلىگە كەلگەندىن بۇيان بۇنداق ئازابلىق ھالەتكە دۇچ كەلمىگەنىدى، ئۇ ھاياتلىقتا يۈز بېرىدىغان بارلىق ئازابلارنىڭ مەنبەسى — ئادەملەر ئىكەنلىكىنى بىلمىسىمۇ، بىراق، مامۇت موللاققا ئوخشاش رەھبىرىي كادىرلارنىڭ ئىنسابسىزلىقى ۋە قارا كۆڭۈللۈكىنى بۇ دەرىجىدە تەسەۋۋۇر قىلمىغانىدى. ئىلىيارنىڭ كۆزى يولدا، قولى رولدا بولسىمۇ، لېكىن، پۈتۈن خىيالى ناسىر مۇئەللىمدە ئىدى. ئۇ ماشىنىنىڭ ھەر قېتىم سىلكىنىشىدىن ئۇستازىنىڭ ئازابلىق ھالىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەندە، يېنىدا ئولتۇرغان ماۋۇ ئىككى مەخلۇقنى چايناپ پۈركۈۋەتكۈسى كېلەتتى. ئۇ كابىنكىنىڭ ئارقا دېرىزىسىدىن پات-پات ئۇستازىغا قارايتتى. ناسىر مۇئەللىم پاختىلىق چاپانغا يۆگىلىپ، كوزۇپنىڭ يان تاختىسىغا يۆلىنىپ ئولتۇراتتى. ئىلىيار ماشىنىنى توختىتىپ ئۇستازىنىڭ ئەھۋالىنى بىلگىسى كەلدى، ئەمما، ئۇستازىنىڭ دەۋىتى بويىچە ئۇنى دوختۇرخانىغا بىر مىنۇت بولسىمۇ تېزراق يەتكۈزۈشنى ئويلاپ ماشىنىنى توختاتمىدى. شۇ تاپتا ئۇ ماشىنا ھەيدەۋاتامدۇ ياكى ماشىنىنىڭ چاقى ئۇنىڭ جىسمىنى مىجىپ تاشلاپ، قەلبىنى ئۆرتەۋاتامدۇ، بۇنى بىلىپ بولمايتتى. شۇ تاپتا ناسىر مۇئەللىمنىڭ ئۆزىگە قىلغان ياخشىلىقلىرى بىرمۇ بىر كۆز ئالدىغا كېلىۋېلىپ، ئۇنى دادىسى ھايات ۋاقتىدا سۆزلەپ

بەرگەن ئەسلىمە ساھىلىغا باشلاپ باردى...

ئىلمىيارنىڭ دادىسى قادىر زاھىروپ ئەسلى غۇلجىلىق ئادەم بولۇپ، 1965- يىلى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئېھتىياجغا ئاساسەن، تەكلىماكاننىڭ گىرۋىكىگە جايلاشقان بۇ چەت ناھىيىگە تەقسىم قىلىندى. ئۈستىگە توپا قوندۇرماي چوڭ بولغان مەدەنىيەتلىك شەھەرنىڭ بۇ خۇش چاقچاق زىيالىيسى ئەينى زامان مەدەنىيىتىنىڭ ئالدىنقى قاتارىدا كېتىۋاتقان گۈزەل يۇرتىدىن ئايرىلىپ، كىشىلەر قاتتىق يۆتەلسىمۇ توپا ئۆرلەيدىغان بۇ قاغجىراق يۇرتقا كېلىپ قالغانلىقىغا قىلچىمۇ نارازى بولمىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ ھايات چىرىغىنىڭ مېيى بولغان ساۋاقدىشى پەرھىزەمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە مۇشۇ ناھىيىگە تەقسىم قىلىنغانىدى.

ئاجايىپ ئارزۇ ئارمانلار ئىشقىدا بىر-بىرىگە تەلپۈنۈۋاتقان يالقۇنلۇق يۈرەكنىڭ ئىگىلىرى ئاشۇ ئالا - جوقا يىللارنىڭ بوران-چاپقۇنلۇق مەزگىللىرىدە ماشىرەڭ كاجىدىن شىم - چاپان كىيىپ، ئۇزۇندە تۇتۇپ قەسەم بېرىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئەينى زامانىدىكى «ئەڭ ئىلغار» توي مۇراسىمىنى ئۆتكۈزۈۋالدى. ئىلمىيار بىگۇناھ كىشىلەرنىڭ باشلىرىغا تۆھمەت تاشلىرى يېغىۋاتقان، ھەممە ياقنى ئوق ئاۋازى قاپلىغان، يول - كوچىلارنىڭ ئىككى قاسنىقىنى چوڭ خەتلىك گېزىتلەر ئىگىلىگەن؛ ئادەملەر ئىككى قۇتۇپقا بۆلۈنۈپ، ئۆزلىرىمۇ بىلمەيدىغان ئاللىقانداق مەۋھۇم نەرسىلەرنى تالىشىپ، بىر-بىرىگە خىرىس قىلىشىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچتى، قادىر مۇئەللىمنىڭ ئۆيىگە شادلىق ئىلاھى كىرىپ كەلدى. شۇ كۈنلەردە بىرسى ئۇلارغا «دۇنيادا سىلەرنىڭ ئائىلەڭلەردىنمۇ بەكرەك خۇشاللىققا تولغان يەنە بىر ئائىلە بار» دېسە ئۇلار قەتئىي ئىشەنمەيتتى.

بۇ ياش ئاتا-ئانىلار ئۆز ئوغلىنىڭ ئوماق كۈلكىسىگە، نەشپۈتتەك چۈرۈك، ئەينۇلىدەك چۈچۈك سۆزلىرىگە ئامراق بولۇش بىلەن زامانىنىڭ بارلىق غەم-غۇسسە ۋە ناھەقچىلىقلىرىنى ئۇنتۇشۇپ، ئىلمىيارنىڭ تۆتىنچى باھارىنى كۈتۈۋاتقىنىدا، پەرھىزە تۇيۇقسىز ئالەمدىن ئۆتتى. ھاياتلىق دېڭىزىدا تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن بۇ شىددەتلىك بوران ئالدىدا قادىر مۇئەللىم نورمال تەپەككۇرىدىن ئايرىلىپ قېلىشقا تاس قالدى. ئۇ، ئوغلىنىڭ بوتىلاقتەك قىيغىتىشلىرى، كىشىنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرىدىغان ئاجايىپ مەنىلىك سوئاللارنى سوراپ ئارام بەرمەسلىكى قاتارلىق مەسۇمانە قىلىقلىرىدىن ئۆز كۆڭلىگە تەسەللى تېپىپ، ۋۇجۇدىدىكى قايغۇ ئەلىمىنى ئازايتىۋاتقاندا، پەقەت ھىمايىچىسى يوق كىشىلەر ئۈچۈنلا چىقىرىلغان «شەھەر ئاھالىلىرىنى تارقاقلاشتۇرۇش» شامىلى ئاتا - بالا ئىككىسىنى «يانتۇ ساي» كەنتىگە ئۇچۇرۇپ كەلدى. بۇ، ئىلمىيارنىڭ ئاق - قارىنى خېلى پەرق ئېتىپ قالغان مەزگىلى ئىدى... ئىلمىيار دادىسىدىن ئائىلە قىسسىسىنىڭ يۇقىرىقى پارچىسىنى ئاڭلاپ ئۆزلىرىنىڭ بۇ قاقاس سەھراغا كېلىپ قېلىشىنىڭ سەۋەبىنى سورىغاندا، دادىسى چوڭقۇر ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ، «بۇنى چوڭ بولغاندا بىلىسەن» دەپ جاۋاب بەرگەنىدى.

«يانتۇ ساي»غا كەلگەندىن كېيىنكى ئىشلار ئىلمىيارغا ئايان. قادىر مۇئەللىم دەسلەپ كەنتنىڭ ھارۋىسىنى ھەيدىدى. كېيىن، كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ مۇدىرى ناسىر مۇئەللىمنىڭ يول مېڭىشى بىلەن باشلانغۇچ مەكتەپتە مۇئەللىم بولدى. ئۇ چاغ-

لاردا يېزا مەكتەپلىرىدە بور بولمىغاچقا،
ياغاچ كۆمۈرى ۋە سېغىزنى بور ئورنىدا ئىشـ
لىتەتتى. بىر قېتىم قادىر مۇئەللىم بورياـ
ساش ئۈچۈن سىگىرتاش ئەكەلمەكچى بوـ
لۇپ تاغقا بارغاندا، قىيادىن غۇلاپ كەتتى.
شۇنىڭدىن بۇيان ئاتا ـ ئانىسىز قالغان بۇ
يېتىمنى، دادىسىغا ھايات ۋاقتىدا پۈتۈن
كەنت بويىچە ھەممىدىن بەك ھۆرمەت قىـ
لىدىغان ناسىر مۇئەللىم بېقىپ چوڭ قىلدى...

ماشىنا كىشىلەر تەرىپىدىن «شەنجاڭـ
لار مەھەللىسى» دەپ ئاتىلىدىغان، يېڭىدىن
بىنا قىلىنغان كاددىرلار مەھەللىسىگە قايـ
رىلىدىغان دوقمۇشقا كەلگەندە، جۈيجاڭ ماـ
شىنىنى توختىتىشنى ئېيتتى.

— مۇئەللىمنى مۇشۇ يەردە چۈشۈرۈپ قوـ
يايلى، ئۇ دوختۇرخانىغا بارغاچ تۇرسۇن.
ئاڭغىچە بىزنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويۇپ كېلىڭ.

جۈيجاڭنىڭ بۇ يېڭى بۇيرۇقىنى ئاڭـ
لاپ، ئەلىيارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئەمدىلا پەسـ
يىشكە باشلىغان غەزەپ ئوتى يەنە يالقۇنـ
جاشقا باشلىدى:

— مۇئەللىمنىڭ ئېغىر كېسەل ئىكەنلىـ
كىنى بىلمەمسىز؟ ئەگەر سىز ئۆزىڭىزنى ئاـ
دەم ھېسابلىسىڭىز، بۇ قېتىم ماڭا يول قىرـ
يۇڭ! ئاۋۋال مۇئەللىمنى دوختۇرخانىغا ئالـ
دۇرۇپ قويۇپ، ئاندىن سىزنى ئاپىرىپ قوـ
ياي، ـ دېدى تەئەددى بىلەن ۋە كابىنكىـ
نىڭ دېرىزىسىدىن كوزۇپقا قارىدى، قارىـ
دىيۇ ناسىر مۇئەللىمنىڭ دۈم يېتىپ قالـ
غانلىقىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. ئۇ كابىنـ
كىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، كوزۇپقا چىقتى، ئۇ
مۇئەللىمنى ئۆگدا قىلىپ قۇچىقىغا ئالدى.
مۇئەللىمنىڭ بەدىنى ئاللىقاچان قېتىپ
قالغانىدى. ئەلىيارنىڭ كۆز ئالدى قاراڭـ
غۇلاشتى، پۈتكۈل كائىنات ئۇنىڭغا پىرقىـ
راۋاتقاندەك سېزىلىشكە باشلىدى. ئۇ، خۇـ
دىنى يوقاتتى، ئەسەبلىرى قالايمىقانلاشـ
تى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ نېرۋىسى خۇددى بىر
توپ ھەرە كىرىۋالغان قاپاقتەك غوڭۇلداپ
كەتتى. ئۇ:

— مۇئەللىم!! ـ دېگىنىچە يۈزىنى ئۇستاـ
زىنىڭ كۆكسىگە قويدى.

بارغانچە كۈچىيىۋاتقان شىۋىرغاندىن
ئۆزىنى قاچۇرۇپ كابىنكا ئىشىكىنى ئېتىپ،
ئەلىياردىن غەزەپلىنىپ ئولتۇرغان ماموت
موللاق ئەلىيارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، سەل
جىددىيلەشتى ـ دە، كابىنكىدىن بېشىنى
چىقىرىپ:

— ئەلىيار نېمە بولدى؟ ـ دېدىيۇ كوزۇپتىـ
كى ھالەتنى كۆرۈپ داڭ قالدى. ئەلىيار ئۇـ
نىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ بېشىنى كۆتەردى.
ئۇنىڭ ئالدىدا تىراكتىرىنىڭ سەۋەبچىسى
ماموت موللاق تۇراتتى. ئەلىيار ئۇستازىنىڭ
بېشىنى يەرگە قويۇپ، كوزۇپتىن سەكرەپ
چۈشتى ـ دە، ئەسەبىيلەشكەن ھالدا يۈگۈـ
رۈپ كېلىپ ماموت موللاقنى تۇرغان يېرىـ
دىن يۇلۇپ ئېلىپ، خۇددى ئەسكى چاپاننى
چۆرۈۋەتكەندەك يەرگە پېقىرىتىپ تاشلىدى.
ئاندىن بۇ تاسادىپىيلىقتىن مەڭدەپ نېمە
قىلارىنى بىلەلمەي ئولتۇرغان سېمىز خوتۇنـ
نى كابىنكىدىن سۆرەپ چىقاردى ـ دە، ئۇـ
نىمۇ خۇددى ئېرىگە ئوخشاش يەرگە تاشـ
لىۋەتتى.

ئەتراپقا ئادەملەر يىغىلدى. ئەلىيار ھۆڭـ
رەپ يىغلىغىنىچە ھېچ نېمىگە قارىماي ماـ
شىنىنى ئوت ئالدۇردى ـ دە، ئارقىسىغا يانـ
دۇرۇپ، ھازىر كەلگەن تەرەپكە قاراپ يۈـ
رۈپ كەتتى. قىسقا ئارىلىق ئىچىدە ماشىـ
نىنى يۇقىرى خوتقا يۆتكەپ مايىغا كۈچەپ
دەسسىدى. ئىنگىسىنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن
نورمال تېزلىكىدىن پەۋقۇلئاددە ئېشىپ كەتـ
كەن «ئازاد» ماركىلىق ماشىنىنىڭ تۇرخۇـ

ئىدىن ياغىرىغان غەزەپلىك سادا يولىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى سىتولبىلارنى تىترىتىۋەتتى...

× ×

ئىككى ساقچى «يانتۇ ساي» كەنتىنىڭ غەربىدىكى قاپتالغا جايلاشقان زاراتگاھلىققا كەلگەندە، بېلىگە ئاق باغلىۋالغان ئەلمىيار يېڭىدىن قوپۇرۇلغان قەبرە ئالدىدا دۇئا قىلىپ ئولتۇراتتى. ساقچىلار ئۇنىڭ ئارقا تەرىپىدە ساقلاپ تۇردى. ئەلمىيار دۇئانى تۈگەتكەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ، قەبرىگە بىر دەم قاراپ تۇردى ۋە خۇددى ئارقىسىدىن بىرسى ئىتتىرىۋەتكەندەك قەبرىگە ئۆزىنى ئاتتى. ئۇ قەبرىنى قۇچاقلاپ بىر دەم ياتقاندىن كېيىن ئورنىدىن ئاستا تۇردى ـ دە، خۇددى مەست ئادەمدەك دەلدەڭشىگەن پېتى ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ئۆزىگە قاراپ تۇرغان ئىككى ساقچىنى كۆردى.

— ئەلمىيار قادىر دېگەن سەنمۇ؟

— ھەئە، مەن.

ساقچىلار بىر ـ بىرىگە قارىۋالغاندىن كېيىن، قول سومكىسىدىن تامغا بېسىلغان بىر ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ ئەلمىيارغا كۆرسەتتى.

— سەن قولغا ئېلىندىڭ!

— نېمە؟!ـ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئەلمىيارنىڭ كۆز ئالدىدا چاقماق چاققاندەك بولدى ـ دە، ئۆزىگە ئۇستىلەپ كېلىۋاتقان بۇ بالا ـ قازالاردىن خۇدىنى يوقىتىپ قويۇشقا تاسلا قالدى.

— مېنى نېمىشقا قولغا ئالىسىلەر؟ مەن نېمە گۇناھ قىلدىم؟

— نېمىشقا قولغا ئېلىنغانلىقىڭنى كېيىن بىلىسەن، بىز بىلەن ماڭ!..

ئەلمىيار «مامۇت موللاقىنىڭ ئۆلۈشىگە سەۋەبچى بولغان» لىق جىنايىتى بىلەن قولغا ئېلىنىپ، توققۇزىنچى كۈنى سوراق بۆلۈمىگە ئۈچىنچى قېتىم چاقىرىلدى. ئەلمىيار ئىشخانىغا كىرىپ كەلگەندە، جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنىڭ باشلىقى سىدىق ياسىن، تەرگاۋ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ۋە سوت مەھكىمىسىدىن كەلگەن خادىملار بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى. ئۇلار ئەلمىيارنى كۆرۈپ، پاراڭلىرىنى توختاتتى. ئەلمىيارنى ئىلگىرى تونۇيدىغانلار بىر ھەپتە ئىچىدە ئەلمىيارنىڭ ۋۇجۇدىدا يۈز بەرگەن بۇنچە چوڭ ئۆزگىرىشنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىشتى. ئەلمىيار كۆرسىتىلگەن ئورۇندۇققا ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئەلمىيارغا يادا بولۇپ كەتكەن «ئەلمىيار سەن ئۆزۈڭنىڭ نېمە سەۋەبتىن قولغا ئېلىنغانلىقىڭنى بىلەمسەن؟» دېگەن تەكرار ئىبارە بىلەن سوراق باشلاندى.

— بىلىمەن، مەن جىنايەتچى، مەن ئۆز ئۇستازىمنىڭ توڭلاپ ئۆلۈشىگە سەۋەبچى بولغان جىنايەتچى. مەندە ھەقىقىي ئادەملەردە بولىدىغان ئىنسانىي غۇرۇر، ئوغۇل بالىغا خاس جۈرئەت دېگەن نەرسىلەر يوق. مەن بىر ماشىنىغا ئىگە بولغان شوپۇر تۇرۇقلۇق، مېنى بېقىپ چوڭ قىلغان ئۇستازىمنى ماشىنامنىڭ كابىنكىسىغا سالالمىدىم. بۇنىڭ ھەممىسى مېنىڭ كىچىكىمدىن باشلاپ ۋۇجۇدۇمغا سىڭىپ كەتكەن ياۋاشلىقىمدىن، باشقىلارنىڭ بارلىق بۇيرۇقلىرىغا «لەببەي» دەپ ئۆگىنىپ قالغانلىقىمدىن، قىسقىسى، مامۇت موللاقتىن قورققانلىقىمدىن بولدى. ئەگەر مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدىمۇ ئادەمنى ئادەم قىلىپ تۇرىدىغان ۋىجدان، غۇرۇر، يۈرەك دېگەن نەرسىلەر بولغان بولسا، مەن ئۇستازىمنى ئاشۇنداق كېسەللىك ھالىتى بىلەن، ئادەمنىڭ تۈكۈرۈكىمۇ مۆلدۈرگە ئايلىنىپ چۈشۈۋاتقان قاتتىق سوغۇقتا

كوزۇپقا چىقىرىپ قويمىغان بولاتتىم. ئۇستازىمنى كابىنكىغا سېلىۋالغان بولسام، ئېھتىمال ئۇ بۇنداق ۋاقىتسىز ئۆلۈپ كەتمىگەن بولاتتى. مەن دادامنىڭ روھى ۋە ناسىر مۇئەللىم تەربىيەلەپ قاتارغا قوشقان بىلىم ئىگىلىرىنىڭ ئالدىدا ئەبەدى لەنەتكە قالدىم، مېنىڭ جىنايىتىم ھەققەتەن ئېغىر.

— مامۇت موللاقنىڭ ئۆلۈمىچۇ؟

— مەن ئۇنى كېرىلوغا دەسسەپ تۇرغان يېرىدىن تارتىپ، يەرگە يىقىتىۋەتكەنلىكىمنىلا بىلىمەن. مەن سىلەرگە ئىلگىرىمۇ ئېيتقان، ئۇنىڭ ئۆلگەنلىكىنى تۈرمىگە كىرگەندىن كېيىن بىلدىم. مەن ئۇ مۇناپىقنى تازا كېلىشتۈرۈپ بىرەر مۇشت ئۇرۇۋالمىغىنىمغا پۇشايمان قىلىمەن.

— دەيدىغىنىڭ تۈگىدىمۇ؟

— تۈگىدى.

ئىلىيارنىڭ ئىختىيارىي ھەرىكەت قىلىش ئەركىنلىكىدىن ئايرىلغىنىغا ئون كۈن بولدى. «سەن قولغا ئېلىندىڭ» دېگەن گەپنى ئاڭلىغاندىن باشلاپ ئۇنىڭ كاللىسى گاڭگىراشقا باشلىغانىدى. ئۆزىنىڭ كەسپىدىن باشقا ئىشلارغا ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمەيدىغان، پەقەت باش چۆكۈرۈپ ئىشلەشنىلا بىلىدىغان، دىلى سۇنۇقلۇقى سەۋەبىدىن بەكمۇ ياۋاش چوڭ بولغان ئىلىيار «تۈرمە»، «ساقچى»، «كويزا» دېگەنلەرنى ئوڭىدا كۆرسىلا ئەمەس، ھەتتا كۆز ئالدىغا كەلتۈرسىمۇ ۋۇجۇدى شۈركىنەتتى. مانا ئەمدى «كىيىك ئوقسىزغا، بالا يوقسۇزغا» دەپ، چۈشىگە كىرىپ قېلىشتىنمۇ ئەنسىرەيدىغان بۇ قىسمەتلەر ئۇنى تۈگەشتۈرۈۋېتىشكە تاسلا قالدى. ئۇنىڭ ئېڭىغا «باشقىلارنىڭ ئۆلۈشىگە سەۋەبچى بولغان ئادەم، چوقۇم قاتتىق جازالىنىدۇ. مەن راستىنلا مامۇت موللاقنىڭ قاتىلى بولۇپ قالسام، ھاياتىم پۈتۈنلەي تۈگەشتى» دېگەن تۇيغۇ ھۆكۈمران ئىدى. شۇڭىمۇ ئۇ ئون كۈندىن بۇيان سۆزسىز ياتاتتى. ئەمما، بۈگۈن ئۇنىڭ كۆڭلى سەل كۆتۈرۈلۈپ قالدى. ئۈچ قېتىملىق سوراق جەريانىنىڭ ئادەتتىكى پاراڭلىشىشلاردەك تولىمۇ سىلىق ۋە دەبدەبىسىزلىكى، ساقچىلارنىڭ پوزىتسىيەسىدىكى نورمال ھالەتلەر، كامېرداشىنىڭ ئەتراپلىق تەھلىللەر ئارقىلىق چىقارغان، ئىلىيارنىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرىدىغان قايىل قىلارلىق يەكۈنلىرى ئۇنىڭ قالايمىقانلاشقان سەزگۈلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرگەنىدى. بولۇپمۇ، تۈنۈگۈنكى سوراقتا، ئۇ سۆزىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئولتۇرغانلارنىڭ ئۆزىنىڭ سۆزىنى ئورۇنلۇق ھېسابلىغاندەك بىر .. بىرىگە مەنىلىك قاراشلىرىدىن، ئىلىيارنىڭ قەلبى نىجاتلىق نۇرىنى كۆرگەندەك بولغانىدى. بۈگۈن ئۆزىنى خېلى يېنىكلەپ قالغاندەك ھېس قىلغان ئىلىيار، ئون كۈندىن بۇيان تۇنجى قېتىم كامېرداشىغا بىرىنچى بولۇپ گەپ قىلدى:

— ئۇستام، سىزنىڭچە ماڭا قانچە يىللىق جازا كېلەر؟

— بۇنىڭغا بىر نېمە دېمەك تەس،

مېنىڭچە بولغاندا سېنى قويۇۋېتىشكە تېگىشلىك ...

دەل شۇ چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ، كامېرغا تۈرمە باشلىقى بىلەن ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسى جىنايى ئىشلار كوللېگىيىسىنىڭ باشلىقى، مەرھۇم ناسىر مۇئەللىمنىڭ ساۋاقدىشى مەرۇپ پەتتار كىرىپ كەلدى. ئۇ ئەلنىيار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن:

— ئىنىم، نەرسە ـ كېرەكلىرىڭىزنى يىغىشتۇرۇڭ، سىز قويۇپ بېرىلدىڭىز، ـ دېدى.

— نېمە؟! ـ دېدى ئەلنىيار ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمىگەندەك، — مەن راستىنلا ئاقلاندىممۇ؟

— ئىشەنمەيۋاتامسىز؟ بىز سىزنىڭ «مامۇت موللاقىنىڭ ئۆلۈشىگە سەۋەبچى بولغان» لىق دېلويىڭىزنى تەكشۈرۈپ ئاياغلاشتۇردۇق. مامۇت موللاقىنىڭ ئايالى ۋە نەق مەيداندا ئەھۋالنى كۆرگەن گۇۋاھچىلاردىن ئىگىلىگەن پاكىتلار سىزنىڭ مامۇت موللاقا زەخمىلەندۈرۈش خاراكتېرىنى ئالغان ھېچ قانداق زورلۇق كۈچ ئىشلەتمىگەنلىكىڭىزنى ئىسپاتلىدى. دوختۇرلار جەسەتنى قايتا ـ قايتا تەكشۈرۈپ، ئۇنىڭ يۈرەك مۇسكۇللىرى تىقىلمىسى كېسىلى بىلەن ئۆلگەنلىكىنى بېكىتتى. سوت مەھكىمىمىز پاكىتلارنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، قانۇندىكى مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىلەرنىڭ روھىغا ئاساسەن سىزنى «گۇناھسىز» دەپ ھۆكۈم قىلدى، مەن سىزنى ئالغىلى كەلدىم.

ئەلنىيار يۇقىرىقى سۆزلەرنى ئاڭلاپ، بىر مىنۇتتەك داڭ قېتىپ قالدى. ئۇنىڭ بىر ھەپتىدىن بۇيان تولا يىغلاپ قىزىرىپ كەتكەن كۆز چانىقى يەنە ياشقا تولدى.

بۇ ئۇنىڭ، قانۇننىڭ ئادىللىقىغا بولغان مىننەتدارلىق يىغىسى بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇستازىنىڭ ئۆز ماشىنىسى ئۈستىدە جان بەرگەنلىكىدىن پەيدا بولغان ۋىجدان ئازابىنىڭ ئۈنسىز ساداسى ئىدى.

مەسئۇل مۇھەررىر: **تۇرسۇن نىياز**

(بېشى 9 ـ بەتتە)

ئەدەبىي ماقالىلەر

«خوجا سىدىق فۇتۇھى»، ئابدۇرېھىم سابىت، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1986 ـ يىللىق 2 ـ سان.

«قىسقا ھېكايىلەرنىڭ رولى ۋە قىممىتى»، قاۋسىلقان قامىجان، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1989 ـ يىللىق 4 ـ سان.

«ئورۇنسىز گۇمانخورلۇق ۋە پەزىلەتسىز يېزىقچىلىق توغرىسىدا»، كېرىمجان ئابدۇرېھىم، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1990 ـ يىللىق 6 ـ سان.

شەرەپ مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ئەسەرلەر

«پەخىرلەن دۇنياغا مەھمۇت ۋەتىنى»، نۇر مەھەممەت ئېركى، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1983 ـ يىللىق 1 ـ سان.

«ئانا ـ ۋەتەن»، ھامۇت مەھمۇدى، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1984 ـ يىللىق 5 ـ سان.

«شېئىرلار»، ئابدۇرېھىم ئىسمايىل، «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1986 ـ يىللىق 2 ـ سان.

تۇخان غوپۇر

سۆيگۈ ئۇنتۇلماس

(ھېكايە)

دوستۇم خۇشتارنىڭ توي قىلىدىغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا بەخت تىلەش يۈزىسىدىن ئۆيىگە قاراپ چاپتىم. مەن يېتىپ كەلگەندە، ئۇ نەرسە-كېرەكلىرىنى ئالدىراش يىغىشتۇرۇۋاتقانىكەن. مەن ئۇنىڭ بىلەن ناھايىتى قىزغىن كۆرۈشتۈم ۋە چاقچاق قىلىپ:

— بۇرادەر، تويۇڭدا مېنى يىگىت قولدىشى قىلارسەن، — دېدىم.

— ئەلۋەتتە، — دېدى ئۇمۇ خۇشاللىقىنى يوشۇرالماي، — سېنى يىگىت قولدىشى قىلماي قانداقمۇ توي قىلىشقا كۆڭلۈم ئۇنىسۇن!؟

بىز چاقچاقلاردىن كېيىن ئازراقتىن قېقىشىۋالدۇق ۋە توي ئىشلىرى توغرۇلۇق سۆزلىشىپ كەتتۇق. دوستۇم ئەسلىدە خىزمەتكە چىققان ئىككى يىلدىن بېرى بىرەر قىزغىمۇ تەلەپ قويمىغان، ھەتتا ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيلەپ قويۇش تەلىپىگىمۇ قوشۇلماي كېلىۋاتاتتى. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ ئويۇقسىزلا توي قىلماقچى بولغانلىقى دوستلار، ساۋاقداشلاردىن تارتىپ مەھەللە كويىغىچە ئەجەبلەندۈرمەي قويمىدى.

— توينى قاچانغا بېكىتتىڭلار؟ — دېدىم مەن گەپنىڭ پوسكاللىسىنىلا قىلىپ.

— ئەتە ئەتىگەن يولغا چىقىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ بىمالال.

— نەگە!؟ — چۆچۈپ كەتتىم، — كاللاڭ جايىدىمۇ سېنىڭ!؟ تويۇڭ بولۇۋاتسا، نەكەن ئۇ يولغا چىقىدىغان؟

ئۇ، بۇ گېپىمدىن بىر نەرسىنى سەزدىمۇ قانداق پىخىلداپ كۈلۈپ كەتتى ۋە:

— ئەلۋەتتە توي قىلىدىغان قىزنىڭ يېنىغا بارىمەن — دە، — دېدى.

— قايسى قىزنىڭ؟ — سورىدىم چۈشەنمەمەي. ئۇ:

— راست، مەن مۇشۇ كەمگىچە ساڭا بۇ توغرۇلۇق گەپ قىلمىغان، قاپىقىڭنى تۈرۈۋالما، ئۇ قىزنىڭ ئىسمى ھەبىبە، — دېدى — دە يېزىق ئۈستىلىنىڭ قۇلۇپلاقلىق ئارتمىسىنى ئېچىپ، قىزغۇچ سېرىق رەڭلىك سۇلياۋ مۇقاۋىلىق بىر خاتىرە دەپتەرنى ئالدى ۋە ماڭا سۇنۇپ، — دوستۇم ئادىل بۇ خاتىرىنىڭ ئاخىرىنى ئاخشام يېزىپ تاماملىدىم. بۇنىڭغا ياشلىقىمدىكى ئاجايىپ كەچۈرمىشلەر مۇجەسسەملەشكەن، بۇنى ئوقۇپ قوي، دوستۇڭنىڭ مۇھەببەت سەرگۈزەشتىلىرىنىڭ ئۇنى چۈشىنىشىڭگە ياردىمى بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس، شۇندىلا دوستۇڭنىڭ مۇشۇ بەخت ئۈچۈن ئاز بولمىغان بەدەللەرنى تۆلىگەنلىكىنى ھېس قىلىسەن، — دېدى ۋە رومكىنى قايتىدىن ھاراققا تولدۇردى.

خاتىرىنى ئېچىشىم بىلەنلا بىرىنچى بەتتىكى «1983 - يىل 18 - سېنتەبىر» دېگەن سۆزلەرگە كۆزۈم چۈشتى. ئىككىنچى بەت مۇنداق باشلانغانىدى:

«بۈگۈن مەكتىپىمىزدە ئوقۇش باشلاش مۇراسىمى ئېچىلدى. مەكتەپكە كەلگەندىن بېرى تۇنجى قېتىم پۈتۈن مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلارنى كۆرۈشكە مۇۋەپپەق بولدۇم. ئەتراپىمدىكى ئوقۇغۇچىلارغا سەپسالدىم، تۇيۇقسىز كۆزۈم ماڭا يېقىنلا يەردە ئولتۇرغان بىر قىزغا چۈشتى، ئۇ بىر قاراشتىنلا رىۋايەتلەردىكى پەرىزاتلارغا ئوخشاشتى، مەندەك يان تەرەپتە ئولتۇرغان كىشىگە ئۇنىڭ يەلكىسىگە يېيىلىپ تۇرغان قاپقارا سۇمبۇل چاچلىرى، ئېلىپتەك قاشلىرى، ئوقيادەك كىرپىكى ئەڭ ئاۋۋال كۆزنى نامايەن قىلاتتى. مەن ئۇنىڭدىن كۆزۈمنى ئۈزەلمەيلا قالدىم، مەن ئۇنىڭغا تەلمۈرەتتىم ھەم ماڭا قارىسا ئۇ-نىڭ تەبەسسۇمى ئاتا قىلغان بارلىق گۈزەللىكلىرىنى يۈرىكىمگە سىزىۋېلىشقا ئالدىرايتتىم.

شۇ چاغ ئۇ قىز مېنىڭ خىيالىمنى، يۈرىكىمنى بىلىپ قالغاندەك بىز تەرەپكە — ياق مەن تەرەپكە قارىدى. كۆزلىرىم ئۇنىڭ دېڭىز سۈيىدەك تىنىق كۆزلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. مەن بۇ تىنىق كۆزلەرگە شۇڭغۇپ ئۆلۈپ كەتسەم رازى ئىدىمكى، بۇ كۆزلەردىن كۆزۈمنى قاچۇرۇشنى ئەسلا خالىمايتتىم. كۆڭلۈمدە تەبەسسۇمىنىڭ سېخىيلىقىغا قايىل بولدۇم، ئۇنى ياراتقان ئاللاغا مىڭ مەرتىۋە رەھمەت ئېيتتىم. ئۇ ئىتتىك كۆزىنى ئېلىپ قاچتى. مەن شۇندىلا يۈزۈمنىڭ ئوتتەك قىزىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، پۈتۈن بەدىنىمنىڭ توختىماستىن تىترەۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىم. بۇ ھالىتىمنى ئەتراپىمدىكىلەرنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، دەرھال يەرگە قارىۋالدىم. بارچە كۆزلەر ئالدىغا تىكىلىپ دوكلاتنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىسا، مەن رەئىس سەھنىسى يان تەرىپىمگە يۆتكىلىپ قالغاندەك، كۆزۈمنى شۇ ياقتىن ئۈزەلمەيتتىم. ئاللادىن يىغىننىڭ تۈگىمەسلىكىنى تىلەيتتىم. بىر ۋاق سۈتكە قانمىغانغا ئوخشاش، كۆز ئالدىمدىكى بۇ گۈزەللىككە قاراپ — قاراپ قانمايتتىم. كۆزۈم ھېلى ئۇنىڭ كەھرىۋادەك سۈزۈك بويۇنلىرىغا ئاغسا، ھېلى ئۇنىڭ غۇنچىدەك لەۋلىرىگە ئاغاتتى، گاھى ئۇنىڭ بۇلاقتەك كۆزلىرى ئەتراپىدىكى مەجنۇنتالدەك كىرپىكلىرى ئارىسىدا سەيلە قىلسا، گاھى ئۇنىڭ ئالمىدەك مەڭىزلىرىگە ئۆزىنى ئۇراتتى.

يىغىنمۇ تۈگىدى، مەن تاكى ئۇ قىزلار ياتاق بىناسىغا كىرىپ كەتكىچە قاراپ تۇردۇم. بىر نەچچە كۈنگىچە كۆزۈمگە ئۇيقۇ

كىرمىدى، كۆزلىرىم ھەممىلا يەردىن ئۇنى ئىزلەيتتى، قىرىشقاندەك ئۇمۇ كۆرۈنمەيتتى. مەن ئامال قىلالماي ئاخىرى ئۇنى قىزلار ئاشخانىسى تەرەپتىكى قىزلار تاماققا بارىدىغان يولدا كۈتمەكچى بولدۇم. لېكىن بۇ خىيالىم كاللامغا قانچە تېز كەلگەن بولسا، شۇنچە تېز غايىپ بولدى. ناۋادا سىنىپىمىزدىكى قىزلار مېنىڭ ئاشۇ جايدا تۇرغىنىمنى كۆرۈپ قالسا، گەپتە چېقىپ ئارام بەرمەيتتى. چۈنكى مەندەك يېڭىياچىلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، قىزلار ئاشخانىسىنىڭ ئالدىدا تۇرۇش، يەنە كېلىپ مەقسەتسىزلا تۇرۇش (ئۇلار شۇنداق ئويلايتتى) بىر قاملاشمىغان ئىش ئىدى. مەن دەردىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ، پۇرسەت كۈتۈشكە مەجبۇر بولدۇم. ئۆزۈمنىڭ قاچانغىچە مۇشۇنداق كۈتىدىغانلىقىمنى ئويلىسام تاقەتسىزلىنەتتىم، ئىچىم پۇشاتتى.

ئۆكتەبىر بايرىمى يېتىپ كەلدى. «1-ئۆكتەبىر» مەڭگۈ ئېسىمدىن چىقمايدۇ. بۇ كۈن ماڭا بەخت ئاتا قىلدى. شۇ كۈنى بىز سىنىپتا بايرام مۇناسىۋىتى بىلەن تۈنجى قېتىم كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتى ئۇيۇشتۇردۇق. ھەممىمىز يېڭى ستودېنتلار بولغاچقا، ئارىمىزدا تانسا بىلمەيدىغانلىرىمىز ناھايىتى ئاز ئىدۇق. كۆڭلۈم پاراكەندە بولغانلىقى ئۈچۈنمىكىن ئولتۇرۇش تېخى باشلانماي تۇرۇپلا زېرىكىشكە باشلىدىم. بىر چاغلاردا سىنىپقا «ق» ۋىلايەتلىك ساۋاقدىشىم پەرھاتنىڭ يۇرتلۇقلىرى كىرىپ كەلدى. كىرگەنلەر ئۈچ ئوغۇل، ئىككى قىز ئىكەن. ئەڭ ئاخىرىدا كىرىپ كەلگەن زىلۋا بويلۇق قىزنى كۆرۈپلا داڭ قېتىپ قالدىم. ئۇ مەن كېچە - كۈندۈز كۆرۈشكە تەشنا بولۇپ كېلىۋاتقان ئاشۇ قىزنىڭ ئۆزى ئىدى. ئۇلار ساۋاقداشلىرىنىڭ تەكلىپى بىلەن ئىشىكتىن كىرگەندە سول تەرەپتىكى تام يېنىغا قاتار تىزىلغان ئورۇندۇقلارغا كېلىپ ئولتۇردى. مەن بولسام ئوڭ تەرەپتە، يەنە شۇ قىزغا ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل ئولتۇراتتىم. مەن قايەرگە قارىشىمنى، نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەيۋاتاتتىم. بىردىنلا ئۈنئالغۇدىن رومبا مۇزىكىسى ياڭراشقا باشلىدى. مەن بارلىق بىسەرەمجانلىقلىرىمنى يېڭىپ، بارلىق كۈچۈمنى ئىككى پۇتۇمغا يىغىپ، ئورنۇمدىن تۇردۇم. قىزنىڭ ئالدىغا قانداق قىلارچە بارغانلىقىمنى بىلمەيمەن، ئاخىرى يەنىمۇ غەيرەتكە كېلىپ ئۇنى تانسىغا تەكلىپ قىلدىم. ئۇ ماڭا «لاپ» قىلىپ بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇردى. بىز ناھايىتى لەرزان ھەرىكەتلەر بىلەن تانسا ئويناشقا باشلىدۇق. ئۇنىڭ تال چىۋىقتەك بېلىنى، بۇلۇتتەك يۇمشاق، ئاپئاق قولىنى تۇتۇپ تۇرغان قوللىرىم بەك تىترەپ كەتكەن بولسا كېرەك، ئۇ تولىمۇ بوشۇۋە يېقىملىق ئاۋازدا:

— جىددىيلەشمەڭ، ئۆزىڭىزنى تۇتۇۋېلىڭ، - دېدى.

بىز مەيداننى بىر نەچچە قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن، مەنمۇ ئاستا - ئاستا ئۆزۈمگە كېلىشكە باشلىدىم ۋە ئەتراپىمغا قاراپ ئۆزۈمنىڭ يالغۇز ئەمەسلىكىمنى ھېس قىلدىم ھەم قىزغا قاراپ، ئىسمىنى، قايسى پاكۇلتېتتا ئوقۇيدىغانلىقىنى سورىدىم. ئۇنىڭ بەرگەن جاۋابىدىن ئىسمىنىڭ ھەبىبە ئىكەنلىكىنى، فىزىكا فاكۇلتېتى 80- يىللىق 1- سىنىپتا ئوقۇيدىغانلىقىنى بىلدىم. شۇ كۈنى بىز ئارقا - ئارقىدىن بىر نەچچە مەرتەم تانسا ئوينىدۇق. كېيىنكى كۈنلەردە مەنمۇ فىزىكا فاكۇلتېتىنىڭ ئالدىدىن كېتەلمەيدىغان بولدۇم. شۇ جەرياندا ھەبىبە بىلەن خېلى ئوبدانلا تونۇشۇپ قالدىم. ئۇ مېنى نەدە كۆرسە «ئۇكام خۇشتار...» دەپلا

سۆزلەپ كېتەتتى. ئۇ شۇنچە گۈزەل بولغىنى يەتمىگەندەك ئۆز نۆۋىتىدە يەنە شۇنچە شوخ ۋە خۇشخۇي ئىدى. مەغرۇرلۇقتىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى. ئۇ مېنى ئۆزىنى «ھەدە» دېيىشكە قىستايتتى، مەن بولسام ئۇنى ھەدىمۇ دېمەيتتىم ھەم قارشىمۇ تۇرمايتتىم. قىشلىق تەتىلگە يېقىن قالغانىدا ئۇلارنى يىراق بىر ناھىيىگە پراكتىكىغا ئېلىپ كەتتى. بۇ بىر يېرىم ئاينى ئۆتكۈزۈش ماڭا تولىمۇ تەسكە توختىدى. ئۇ بىر دەقىقىمۇ كۆز ئالدىمدىن كەتمەيتتى. ئەمما بېرىپ كۆرۈشۈپ كېلىشكە ۋاقىت تېخى يار بەرمەيتتى. كۈنلىرىم سېغىنىش — ئازاب، ھىجران ئىلكىدە بىر كۈن بىر يىلدەك تۇيۇلۇپ ئۆتۈشكە باشلىدى. ئەڭ ئازاب بولغىنى شۇ بولدىكى ئۇ ماڭا بىر پارچىمۇ خەت يازمايۋاتاتتى. مەن يازاي دېسەم ئۇلارنىڭ «X» ناھىيىسىنىڭ قايسى مەكتىپىدە پراكتىكا قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتىم ھەمجۇر ئەتمۇ قىلالمايتتىم.

زارىقىپ كۈتۈپ بىر يېرىم ئاينى ئۆتكۈزدۈم. ئۇ ئاخىرى قايتىپ كەلدى، مەن سۆيگۈنۈم قايتىپ كەلگەندەك تېرەمگە سىغماي قالدىم، بىز خۇشاللىق بىلەن كۆرۈشتۇق، مەنمۇ ئۇنىڭدىن نېمىشقا خەت يازمىغانلىقىنى سورىمىدىم، ئۇمۇ بۇ توغرۇلۇق گەپ قىلمىدى. مەن مۇشۇ بىر يېرىم ئاي ماباينىدە، ئۇنى ھەقىقىي ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىمنى، ئۆزۈمنىڭ ئۇنىڭسىز بىر مىنۇتمۇ ياشىيالمايدىغانلىقىمنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم. ئىككىمىزنىڭ يۇرتىنىڭ يىراقلىقى، ئۇنىڭ مەندىن ئىككى يىل بۇرۇن ئوقۇش پۈتتۈرىدىغانلىقى بولسا، ئۇخلاپ چۈشۈمگىمۇ كىرمەيتتى. كۆڭلۈمدە بۇ ئىشنىڭ پەقەت ئۆزۈمدە كەلگۈسى ئۈچۈن بەدەل تۆلەش جۈرئىتى بولسىلا، ئەمەلگە ئېشىشىدا گەپ يوقلۇقى ھۆكۈمران ئىدى. مەن بۇ بەختتىن مەھرۇم قېلىشنى ھەرگىزمۇ خالىمايتتىم. بۇ ماڭا خۇددى تىرىك تۇرۇپ ئۆلگەنگە باراۋەر ئىدى. شۇڭا كەلگۈسۈم توغرۇلۇق توغرا ھۆكۈم چىقارغان بىر ياش سۈپىتىدە قەلبىم تۆرىگە بىر چېكىت قويۇپ قويدۇم. ئاڭغىچە داۋسۇملۇق ئىمتىھان باشلىنىپ كەتتى...

ئىمتىھانىمۇ ئاخىرلاشتى. ئەتە يولغا چىقىمىز دېگەن كۈنى كەچتە مەن ئۇنى ياتىقىدىن تەستە تېپىپ، ئۇنىڭغا:

— بىردەم سىرتنى ئايلىنىپ كىرسەك قانداق؟ — دېدىم. ئۇ سۆزسىزلا قوشۇلدى. بىز مەكتەپنىڭ يان تەرىپىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان تۇمەن دەرياسى بويىغا چىقتۇق. دەريا سۈيى ئۈستىنى بىر قەۋەت قېلىن مۇز قاپلىغان بولۇپ، مۇزنىڭ ئاستىدىن سۇنىڭ «شىلدىر — شىلدىر» قىلغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى، بۇ سۇنىڭ قەلب ئىزھارى بولسا كېرەك. ئايىغىمىزدا ئىككى كۈن ئىلگىرى ياغقان قېلىن قار غاچىلداپ، ئۆزىنىڭ تەبىئەت قوينىغا يېڭىدىن كەلگەن مېھمان ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى. بىز ئۈن — تىنسىز كېتىپ بارىمىز، ھەبىبە پات-پات ماڭا قاراپ، «نېمە دېمەكچى ئىدىڭىز؟» دەۋاتقاندەك كۈلۈپ قوياتتى، مەن بولسام قۇلاقلىرىمغىچە قىزىرىپ كېتىۋاتاتتىم. ئوڭايسىزلىنىشلىرىم ئۇنىڭغا مېنىڭ ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىمنى ئاشكارىلاپ قويۇۋاتقاندەك، نەچچە كۈندىن بېرى تىزغان سۆزلىرىم قاياقلارغىدۇ ئۇچۇپ كەتكەندەك دەيدىغان گەپلىرىمنى تاپالمايۋاتاتتىم. قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلىدى، گېپىمنى تېزراق باشلىمىسام بولمايدىغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. تۇيۇقسىز قەدەملىرىم ئۇيۇپ قالغاندەك توختاپ قالدىم، ھەبىبەمۇ توختىدى ۋە ماڭا تىكىلگىنىچە تۇرۇپلا قالدى. شۇندىلا ئۆزۈمنىڭ يىغلاپ تاشلىغانلىقىمنى سەزدىم،

شۇ دەرىجىدە غەيرەتسىز ئىكەنلىكىمنى ئويلاپ ئۆزۈمگە نەچچە مىڭ كايىدىم. كۆز ياشلىرىم ئىختىيارسىز ئېقىشقا باشلىدى. بولالمىدىم – دە، يېنىمدىكى قېرى سۆگەتنى قۇچاقلاپ، ئۈن سېلىپ يىغلاپ كەتتىم. ھەبىبە نېمە قىلارىنى بىلمەي ئاۋارە ئىدى. ئۇ بىردەم نېمە بولغانلىقىمنى سورىسا، بىر دەم «يىگىت بولۇپ قالغاندىمۇ يىغلامسىز» دەپ بەزلەيتتى. ئانامدىن تۇغۇلۇپ، ئەقلىمگە كەلگەندىن بېرى بۇ مېنىڭ تۇنجى قېتىم يىغلىشىم ئىدى. مەن خېلى ئۇزۇندا يىغىدىن توختىدىم ۋە ئۆزۈمنى يېنىكلەپ قالغاندەك ھېس قىلدىم. بىلدىمكى، مېنى بىر نەچچە ئايدىن بۇيانقى تىت-تىتلىق، جۈرئەتسىزلىك ۋە ئىزتىراپ يىغلاتقانىدى. ھەبىبە ماڭا قاراپ «ئەخمەق بالا» دېگىنىچە پىسىڭگىدە كۈلدى. مەنمۇ كۈلدۈم. بىردىنلا ئىككىمىز «قاھ – قاھ» لاپ شۇنداق كۈلدۇقكى، ئىنسى-جىنمۇ قالمىغان دەريا بويىنى چاڭ كەلتۈرۈۋەتتۇق، ھەممىنى ئۇنۇتتۇق، بۇرۇنقىدەكلا چاقچاق قىلىشىپ، يۇلتۇزلار جىمىرلاپ، تولۇن ئاي نۇرىنى كېچە قاراڭغۇلۇقىغا سېپىشكە باشلىغاندىلا قايتىپ كەردۇق. ئەتىسى ئەتىگەندە مەن ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتىم. ئۇ مېنى كۆرۈپلا كۈلۈپ كەتتى، ئاشۇ كۈلكە... بۇ كۈلكە مەيلى زاڭلىق قىلىشتىن بولسۇن، مەيلى خۇشال بولۇشتىن بولسۇن شۇنچە ساپ، شۇنچە جاراڭلىق ئىدى. بۇ كۈلكە جېنىڭنى ئېلىپ جاڭگالدا قوياتتى، سېنى تىلىدىن ئايرىپ سۆزلەتمەيتتى، ئەقلىڭدىن ئايرىپ ساراڭ قىلاتتى. بىراق مەن مۇشۇ كۈلكىگە مەستانە ئىدىم، مۇشۇ كۈلكىنى، مۇشۇ كۈلكە ئىگىسىنى قەلبىم تۆرىدە ساقلايتتىم.

ئۇزۇن يولدا ماڭا شېرىن ئەسلىمە ھەمراھ بولدي. ھەش – پەش دېگۈچە قىشلىق تەتىلنى ئۆتكۈزۈپ قايتىپ كەلدىم. كېلىپلا ھەبىبە بىلەن كۆرۈشتۇم، ئۇ يەنىلا بۇرۇنقىدەك كۈلۈپ تۇرۇپ چاقچاق قىلاتتى، مېنى «ئۇكام خۇشتار»، «ئەخمەق بالا» دېگەندەك ئىسىملار بىلەن ناھايىتى تاتلىق ئاتايتتى. «ئەخمەق بالا» دېگەن ئىسىمنى ئۇ ھېلىقى ئىشتىن كېيىن قويۇۋالغانىدى، مەنمۇ خۇددى دادام قويغان ئىسىمدەكلا كۆنۈپ كەتتىم. شۇندىن كېيىن مەن ئېغىزىمنى ئېچىپ بىر نەرسە دېيەلمەي، ئۇ كۈلكىسى بىلەن ئەقلىمنى لال قىلىپ، ئاغزىمنى ئاچۇرماي بىر يىل ئۆتۈپ كەتتى. بۇ جەرياندا بىز پەقەت يۇرتىمىز، ساۋاقداشلىرىمىز ۋە ئائىلە ئەھۋالىمىز توغرۇلۇقلا سۆزلىشەتتۇق. مەن ئۇنىڭ مەكتەپكە كەلگەندىن كېيىن، «ئا» ۋىلايەتلىك بىر يىگىتنىڭ تەلىپىگە ھازىرغىچە قوشۇلماي كېلىۋاتقانلىقىنى باشقىلاردىن سۈرۈشتە قىلىپ بىلىۋالدىم. ھازىر ئوقۇش پۈتتۈرىدىغان ئەڭ ئاخىرقى مەۋسۇم بولغاچقا، ئۇ ناھايىتى ئالدىراش ئىلمىي ماقالە يېزىشقا كىرىشىپ كەتكەنىدى. مەن ئۇنى ئاۋارە قىلىشنى خالىمىدىم. ئاخىرقى بىر ئاي ئىلمىي ماقالىلەرنى دېسسېرتاتسىيە قىلىش ۋە تەقسىمات ئىشلىرى بىلەن ئۆتتى. بۇ جەرياندا ئۇ مېنى ۋاقىت تاپسىلا ئىزدەپ كېلەتتى. بىز ئادەتتىكى ئىشلار توغرۇلۇقلا سۆزلىشەتتۇق، دوستلۇقىمىز بۇرۇنقىدەكلا داۋاملىشىۋاتاتتى، ۋاقىت ئاز قالغانچە مەن نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي قالدىم.

ئەڭ ئاخىرقى بىر كۈن قالغانىدى. مەن بۇ كۈنى ئەتىگەندىلا شەھەرگە چىقىپ، ئۆزۈمنىڭ ئويىچىلا بىر زۇننار سېتىۋالدىم. گەرچە بۇ زۇننار ئانچە قىممەت بولمىسىمۇ، خېلى چىرايلىق ئىدى. لېكىن ھەبىبەگە يارىتىش – ياراشماسلىقىغا بىر نەرسە دېيەل-

مەيتتىم. «ئەتە ئايرىلىمىزغۇ» دېگەنلەرنى ئويلىسام يۈرىكىم ئاغاتتى، يۈرىكىمنىڭ بىر يەرلىرى ئاغرىغاندەك بولاتتى. مەن چۈشلۈك دەم ئېلىشتا ھەببەنى ئۇچراتتىم ھەم ئۇنى ئاشخانىغا تەكلىپ قىلدىم. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى بىرگە بولساق گېپىمىز تۈگىمەيدىغان، تولا كۈلۈپ ئاغزىمىز يۇمۇلمايدىغان بۇ ئىككىمىز، بۈگۈن نېمە دېيىشىشىمىزنى بىلمەيتتۇق، ھەببە تۇرۇپ ـ تۇرۇپ ماڭا قاراپ قوياتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ھەسرەت ئۇچقۇنلىرى چاقنايتتى. گېلىمدىن زادىلا تاماق ئۆتمەدى، شۇ چاغدا مەن ئۇنىڭمۇ تامىقىنىڭ شۇ پېتىچە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم...

ئاشخانىدىن چىقتۇق. ھەببەنىڭ تەلىپى بويىچە ئاخىرقى قېتىم بىر مەيدان كىنو كۆرمەكچى بولدۇق، كىنو ناھايىتى تەستە تۈگىدى. بىز مەسلىھەتلىشىۋالغاندەكلا تۈمەن بويىغا تۆۋەنلىدۇق. دەريا بويى بۆك ـ باراقسان ئورمانلار بىلەن ئورالغان بولۇپ، ئەمدىلا ئۇپۇققا باش قويغان قۇياش نۇرى ئەتراپنى تولىمۇ گۈزەللەشتۈرۈۋەتكەنىدى. سۈپ ـ سۈزۈك دەريا سۈيى كۆۋەجەپ ئېقىپ تۇراتتى. دەريا بويىنى ئۇزاق ئايلاندۇق ۋە بىر ھازادىن كېيىن بىر ـ بىرىمىزگە قارىشىپ تۇرۇپ قالدۇق، بۇنى «قارىشىش» دېگەندىن كۆرە «تەلمۈرۈش» دېگەن تۈزۈك ئىدى. شۇنداق تەلمۈرۈش بىلەن قانچىلىك تۇرغانلىقىمىزنى ئەسلىيەلمەيمەن. مەن ئۇنىڭدىن كۆزۈمنى ئۈزمەي تۇرۇپ، يانچۇقۇمدىن زۇننارنى چىقاردىم ۋە ئۇنىڭغا سۇندۇم، ئۇ بولسا قىمىر قىلماي تۇراتتى. كۆز چاناقلىرى ياشقا تولغانىدى. مەن غەيرەتكە كېلىپ ئىككى قولۇمنى ئۇنىڭ ئىڭىكىدىن ئۆتكۈزۈپ، قاپقارا سۇمبۇل چاچلىرى ئاستىدىن زۇننارنى ئېسىپ قويدۇم. ئۇ قىلچە قارشىلىق كۆرسەتمىدى. قولۇمنى ئەمدىلا تارتاي دەپ تۇراتتىم، كۈتمىگەندە ھەببە ئۆزىنى مېنىڭ باغرىمغا ئاتتى ۋە بوينۇمنى قۇچاقلاپ، ئۈن سېلىپ يىغلاپ كەتتى. مەنمۇ ئۇنى قۇچاقلىدىم، كۆزلىرىمدىن ياشلار قۇيۇلۇشقا باشلىدى. بۇ قېتىم ئۇ ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ يىغلىدى، مەن بولسام ئۈنسىز ياش تۆكەتتىم. ئۇنىڭ يۈزلىرىنى ئالقانلىرىم ئارىسىغا ئېلىپ ئۆزۈمگە قاراتتىم، لەۋلىرىم ئۇنىڭ ئوتلۇق لەۋلىرى بىلەن جۈپلەشتى. كۆز ياشلىرىمىز قوشۇلۇپ كەتتى. بىز شۇنچە چىڭ ۋە قاتتىق سۆيۈشتۇقكى، شۇ سۆيۈشۈش بىلەن يۈرىكىمىزگە ئۆچمەس سۆيگۈ تامغىسى بېسىشتۇق. ھېچ قايسىمىز «مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن» دېگەن سۆزنى ئاغزىمىزدىن چىقىرالمايتتۇق. پەقەت يۈرىكىمىزلا تىل بىلەن ئىپادىلەش ئارتۇقلۇق قىلىدىغان بۇ سۆزنى توختىماي پىچىرلايتتى. شۇ سۆزنىڭ قانچىغىچە داۋاملاشقانلىقىنى ئەسلىيەلمەيمەن، ئېھتىمال ناھايىتى ئۇزۇن داۋاملاشقاندۇ. لېكىن بىز ھېچ قېنىشقاندەك ھېس قىلمايتتۇق، بىر ـ بىرىمىزنى تېخىمۇ چىڭ قۇچاقلىدۇق، مەن بۇ لەززەتنىڭ بىر ئەسىر، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق داۋاملىشىشىنى خالايتتىم. ئەپسۇس، ئىش مەن ئويلىغاندەك بولمىدى، ھەببە بىردىنلا باغرىمدىن يۇلقۇنۇپ ئاجرىدى ـ دە، يىغلىغان پېتى مەكتەپ تەرەپكە قاراپ پۈتۈن كۈچى بىلەن يۈگۈرۈپ كەتتى. مەن تۇرۇپلا قالدىم، كۆز ياشلىرىم ھېچ توختىمايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. يىغلايتتىم، تەقدىرنىڭ بۇ قىسمەتلىرىنىڭ تېگىگە يېتەلمەيتتىم، يەنە قانداق قىسمەتلەرگە دۇچار بولىدىغانلىقىمنى بىلمەيتتىم. قانچىلىك تۇرغانلىقىمنى بىلمەيمەن، ئېسىمگە كەل-

سەم ئاسماننى يۇلتۇزلار قاپلاپتۇ. نېمىشقىدۇر بۇگۇن ئاسماندا تولۇن ئاي كۆرۈنمەيتتى ...

ئەتىسى ئەتىگەندە بىز خوشلاشتۇق. مەن ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلدىم، بۇ چىرايلىق كۆزلەر يىغىدىن قىزارغان، ئىششىغان ئىدى. مەن ئۇنىڭ كېچىچە يىغلاپ چىققانلىقىنى پەملىدىم. گەپنى قانداق باشلاشنى، نېمە دېيىشىمنى بىلمەيتتىم. ئارىمىزدىكى جىملىقنى ھەبىبە بۇزدى. ئۇ ئارانلا: «ئۇكام خۇشتار، ھەدىگىزنى ئۇنتۇپ قالماڭ» دېيەلىدى، ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقاتتى. بىز ئايرىلدۇق، ئازاب ئىچىدە ئايرىلدۇق...

يازلىق تەتىلمۇ ئاخىرلاشتى. مېنىڭ مەكتەپكە بېرىشقا بۇرۇنقىدەك رايىم بارمايتتى، ئىككى يىلنى قانداق ئۆتكۈزۈشنى ئويلايتتىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە دادام كېسەلچان بولۇپ قاپتۇ، ئانام كېسەل كۈتۈش بىلەن پايپېتەك ئىدى. دادام يەتمىشتىن ئاشقان ئادەم بولغاچقا، ئەجەل ھەر تەرەپتىن چاڭگال سالماقتا ئىدى. ئىككى ھەدەم ئاللىقاچان ياتلىق بولۇپ چىقىپ كەتكەچكە، ئۆيدە مەندىن باشقا بالا يوق ئىدى. مەن بىرلا ئوغۇل ئىدىم، ئۆيدىكىلەر مېنى مېڭىشقا زورلايتتى، مەن بولسام دادامنى بۇ ھالدا تاشلاپ كېتىشكە قىيمايتتىم. بەختكە يارىشا ماڭارغا ئىككى كۈن قالغاندا دادام خېلى ياخشى بولۇپ قالدى، مەنمۇ خاتىرجەم بولدۇم ۋە يولغا چىقتىم، مەكتەپكىمۇ كەلدىم، ئەمما مەكتەپ ماڭا بۇرۇنقىدەك ئىللىق تۇيۇلمايتتى.

مۇشۇ كۈنلەردە كېچە ـ كۈندۈز ھەبىبەنىڭ خېتىنى كۈتۈۋاتاتتىم. كۈتە ـ كۈتە ئىككى ئاي ئۆتۈپ كەتتى. مەن ئامالسىز پەرھاتتىن ئۇنىڭ ئادرېسىنى سورىدىم ھەمدە ھەبىبەنىڭ ۋىلايەتتىكى بىر ئوتتۇرا مەكتەپكە تەقسىم قىلىنغانلىقىنى ئۇقتۇم. مەن دەرھال قولۇمغا قەلەم ئېلىپ، ئۇنىڭغا خەت يېزىشقا تۇتۇندۇم. خەتنى سېلىشۇرۇپ، جاۋابىنى كۈتتۈم، جاۋاب كەلمىدى. «خەت تەگمىگەن ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ ئارقا ـ ئارقىدىن زاكاس خەت سالدىم. يا جاۋاب يوق يا خەت قايتىپ كەلمىدى. بۇنىڭدىن خېتىمنىڭ تەگكەنلىكىنى جەزملەشتۈردۈم. نېمە ئۈچۈن خەت يازمايدىغانلىقىنىڭ تېگىگە ھەر قانچە ئويلىساممۇ يېتەلمەيتتىم.

قىشلىق تەتىلدە ئۆيگە يېتىپ بېرىپلا دادامنىڭ مەن كېتىپ بىر ئايدىن كېيىن قازا قىلغانلىقىنى بىلىپ يىغلىدىم، قاقشىدىم، ئاخىرى ئۆزۈمگە ـ ئۆزۈم تەسەللى بەردىم. قىسمەتلىرىمگە تەن بەرمەكتىن باشقا چارە تاپالمىدىم. ئانام بىچارە تىكەندەكلا يالغۇز قالدى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ھاياتنىڭ ئەڭ ئاداققى نۇرلىرى پىلدىرلاپ قالغانىدى. مانا ئەمدى ئانامدىن ئەنسىرەيدىغان بولۇپ قالدىم. تەتىل ۋاقتىمۇ توشتى، ئامالسىز ئانامغا تىنچلىق تىلەپ يولغا چىقتىم. ئەمدىكى كۈنلىرىم قايغۇ ئىچىدە ئۆتىدىغان بولدى. پات ـ پات ئىككى ـ تۆت سەر قېقىشىپ كۆڭلۈمنى كۆتۈرمەكچى بولاتتىم. ھەبىبەگە خەت يېزىشنى بولسا توختاتتىم، ئۇنىڭدىن خەت كەلمىگەنسېرى جىلە بولاتتىم. قىزلارنىڭ نازلىرى ۋە مۇھەببەتلىك قاراشلىرىغا پەرۋا قىلمايتتىم، ئۇلار بولسا كۆڭلۈمنى ئوۋلاشقا ئۇرۇناتتى. ئۇلارنىڭ قىزىقىدىغىنى باشقا نېمە ئەمەس، بەلكى مېنىڭ كېلىشكەن قەددى ـ قامىتىم، قاپقارا بۇدرە چاچلىرىم، يوغان قوي كۆزلىرىم، قويۇق قاشلىرىم، بۇغداي ئۆڭلۈك چىرايىم، ئەمدىلا خەت تارتقان، يىگىتلەرگە خاس چىرايلىق بۇرۇتۇم ئىدى. مەن ھىجراندىن تولغۇناتتىم، ۋىسالغا تەلپۈنەتتىم...

ئۈنى ـ بۈنى قىلىپ، بىزنىڭمۇ ئەك ئا-
خىرقى بىر ماۋسۇممىز قالدى. ئانام
ئالدىنقى ماۋسۇمدا قازا قىلدى.
ئاتا ـ ئانامنىڭ مېنى بېقىپ
قاتارغا قوشقىنى ئۈچۈن ھېچنەرسە قىلىپ
بېرەلمىگەنلىكىدىن ئۆز ـ ئۆزۈمگە ئې-
چىناتتىم. يۇرتۇمدا تارتىشقۇدەك ئادىمىم
قالمىغاندىن كېيىن، نېمىلا بولمىسۇن خىز-
مىتىمنى «ق» ۋىلايىتىگە تەقسىم قىلدۇرۇپ،
قالغان بەختسىزلىكلىرىمنى شۇ يەردىن ئىز-
دىمەكچى بولدۇم. شۇ ئويلارنى ئويلاپ
يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ماڭا بىر پار-
چە خەت كەلدى. كونۋېرتقا پەقەت مېنىڭلا
ئادرېسىم يېزىلغان بولۇپ، خەت ئەۋەت-
كۈچىنىڭ ئىسىم فامىلىسى يېزىلمىغانىدى.
مەن ئارىسالدى بولۇپراق خەتنى ئاچتىم،
خەت پەقەت بىر بەتلا بولۇپ، كۆز يۈگۈرت-
تۈم-يۇ، پۈتۈن بەدىنىم بوشىشىپ كەتتى. خەت-
تىكى «ئۇكام خۇشتار» دەپ باشلانغان قۇرلار
كۆز ئالدىمدا ھەممىنى نامايەن قىلغانىدى.
ئۆپكەم ئۆرۈلۈپ خەتنى ئوقۇيالماي قال-
دىم. پەقەت ئاخىرقى قۇرلاردىكى:

« ... مېنى ئۇنتۇپ كېتىڭ، مەن سىزنى
بەختلىك قىلالمايمەن، سىزنى ياخشى كۆر-
مەيمەن، مەن توي قىلدىم، ھازىر پەرزەنت
كۆرۈش ئالدىدا تۇرىمەن، ئاز كۈندىن
كېيىن مېنىڭ بۇدرۇققىنە بالام بولىدۇ »
دېگەن سۆزلەرگە كۆزۈم چۈشتى.

« ۋۇ نومۇسسىز! » دەپ تاشلىغىنىمنى
سەزمەيلا قاپتىمەن. شۇندىلا « ق » ۋىلايى-
تىگە تەقسىم قىلىنىش ئويۇمدىن ۋاز كېچىپ،
يۇرتۇمغا قايتتىم ۋە ناھىيىلىك خەلق ھۆ-
كۈمىتىگە تەرجىمان بولۇپ ئورۇنلاشتىم.
ئەمدىكى كۈنلىرىم بىرخىل رىتىمدا ئۆتۈش-
كە باشلىدى. ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمنىڭ مې-
نى ئۆيلەپ قويماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى
دوستلىرىمدىن ئاڭلاپ، «يەنە ئازراق تۇ-
رۇۋالاي» دەپ ئۇلارنىڭ ئاغزىنى تۇۋاق-
لىدىم. خىزمەتكە چىققىلى ئىككى يىل بول-
غاندا ساۋاقدىشىم پەرھاتتىن بىر پارچە
خەت تاپشۇرۇۋالدىم. ئۇ خېتىدە ئۆزىنىڭ
ئەھۋالىنى يېزىپ كېلىپ، ھەبىبە بىلەن بىر
مەكتەپتە خىزمەت قىلىۋاتقانلىقىنى، ھەبى-
بەنىڭ ئېرىدىن ئاجرىشىپ ئىككى ياش-
لىق ئوغلى بىلەن تۇل ئۆتۈۋاتقانلىقىنى
قىستۇرۇپ ئۆتۈپتۇ (چۈنكى ئۇ، مەكتەپتى-
كى چاغلاردا ھەبىبە بىلەن ئىككىمىزنىڭ يې-
قىن ئۆتىدىغانلىقىمىزنى بىلەتتى). مېنىڭ
ئۆچۈشكە باشلىغان سۆيگۈ گۈلخانىم قايتى-
دىن يالقۇنجاشقا باشلىدى. قانداق قىلىش
كېرەكلىكى ھەققىدە ئۇزاق ئويلاندىم ۋە
ئاخىرى ئۇنىڭغا بىرپارچە سۆيگۈ مەكتۇبى
يوللىدىم ھەم تاقەتسىزلىك بىلەن جاۋاب
كۈتۈشكە باشلىدىم.

ئۇزۇن ئۆتمەي تەقەززا بولۇپ كۈتكەن
خەتمۇ كەلدى، مەن تەشنالىقىمنى باسال-
ماي خەتنى ئالدىراپ ئاچتىم. خەت ناھا-
يىتى ئۇزۇن يېزىلغان بولۇپ، مۇنداق باش-
لانغانىدى:

« سۆيۈملۈكۈم خۇشتار (مۇندىن كېيىن
سىزنى شۇنداق ئاتايمەن) تۆت يىلدىن
بېرى يازغان تالاي خەتلىرىڭىزگە بۈگۈن
جاۋاب يېزىش قارارىغا كەلدىم، مېنى كە-
چۈرگەنلىكىڭىزگە رەھمەت. مەن بۈگۈن نا-
ھايىتى خۇشال، راستىنى ئېيتسام كۆز ئال-
دىمدا يۈز بېرىۋاتقان بۇ رېئاللىق مېنى
مەست قىلدى، مەن بۇ شادلىقنى نېمە بىلەن
ئىپادىلەشنى بىلەلمەيۋاتىمەن. مۇشۇ مى-
نۇتلاردا سىز يېنىمدا بولغان بولسىڭىز قان-
داق ياخشى بولاتتىكىن !؟ بۇ خۇشاللىق
ماڭا تۆت يىللىق دەرد ـ ئەلەمنى پۈتۈنلەي

ئۇنتۇلدۇردى. ۋىسال ئارزۇلىرىم بۈگۈن بۆككىدە چېچەكلىدى، ئىشىنىڭ، ئۇنىڭ ئەتىلا ئوتقاشتەك تاۋلىنىشىدا گەپ يوق. ئوغلۇم نىجات تېخى ھازىرلا ئۇخلاپ قالدى. ئۇ ئاپىسىنىڭ سۆيگىنىگە تۆت يىلدىن بېرىقى ئازابلىق كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىشىگە پۇرسەت ھازىرلاپ بەرگەندەك قىلاتتى.

سۆيۈملۈكۈم، نېمە دېسەم بولار؟ بۇنىڭ ئۈچۈن گەپنى يەنىلا باشتىن باشلاشقا توغرا كېلىدۇ. مېنىڭ دادام مۇشۇ ئەتراپتىكى بىر زاۋۇتتا خىزمەت قىلىدىغان ئادەتتىكى كادىر، ئاپام ئائىلە ئايالى ئىدى. ئۆيىمىزدە ئۈچلا قىز بولۇپ، ئوغۇل يوق ئىدى، مەن بالىلارنىڭ ئوتتۇرانچىسى ئىدىم، دادام كادىر بولغىنىغا قارىماي ناھايىتى قارا قورساق، زالىم ئادەم ئىدى. ئاپام دادامنىڭ گېپىنى ھەرگىزمۇ يەرالمايتتى. بىزمۇ دادامدىن بەك قورقاتتۇق، دادامنىڭ خۇددى ئۆزىگە ئوخشاش بىر ئاغىنىسى بار ئىدى. ئۇ ئادەم پات - پات بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ، دادام بىلەن بولۇشىغا ھاراق ئىچەتتى. دادام تۇرمۇشىمىزنىڭ قىيىندا ئۆتكىنىگە قارىماي، ئالغان مائاشىنىڭ يېرىمىنى ھاراق ئىچىپ تۈگىتەتتى، ئۇ ئاغىنىسىنىڭ كۈنى بولسا بىزنىڭكىدىن ياخشى ئىدى. بۇ ئادەمنىڭ نادىر ئىسىملىك تولىمۇ ئەركە بىر ئوغلى بولۇپ، مەندىن ئىككى ياش چوڭ ئىدى. ئۇ ئادەم ھەر قېتىم كەلگەندە مېنى «كېلىنىم» دەپ تۇرۇۋالاتتى ھەمدە دادامغا: «مۇشۇ قىزىڭنى نادىرغا ئېلىپ بېرىمەن» دەيتتى، داداممۇ: «سەندىن قىز ئايايتتىممۇ» دەپ بىر - بىرى بىلەن ئىنتايىن بىمەنە چاقچاق قىلىشاتتى. مەن بۇ چاقچاقلارنىڭ راستقا ئايلىنىپ قالىدىغانلىقىنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانىكەنمەن. بۇنى ئىنستىتۇتتا ئوقۇۋاتقان چاغدا، يەنى تۆتىنچى يىلى ئۇقتۇم. دادام بىر پارچە خېتىدە ئۆزلىرىنىڭ نادىرلارغا ماقۇل جاۋابىنى بېرىپ بولغانلىقىنى، بۇنىڭدا مېنىڭ رايىمغا بېقىش - باقماسلىقنىڭ ئانچە مۇھىم ئەمەسلىكىنى، بالىنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش قىلىشى كېرەكلىكىنى، نادىرنىڭ ھازىر چوڭ سودىگەر بولۇپ كەتكەنلىكىنى، شۇڭا ئۇ مېنىڭ كېيىنكى تۇرمۇش ھەققىدە ئويلىمىساممۇ بولىدىغانلىقىنى تەۋسىيە قىپتۇ. مەن بۇ خەتنى ئوقۇپ نەچچە كېچە ئۇخلىماي يىغلاپ چىقتىم، نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەيتتىم، كۆڭلۈمدە مېنىڭ رايىمنى بىر تىيىنغا ئالمىغان دادامغا نەپرەتلىنەتتىم. سىزنى ۋە ئۆزۈمنى نابۇت قىلىۋاتقانلىقىمغا ئىچ - ئىچىمدىن ئۆكۈنەتتىم. سىزنى بولسا سىز مېنى ياخشى كۆرگەندىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق ياخشى كۆرۈپ قېلىۋاتاتتىم، ئالدىڭىزدا ئۆزۈمنى خۇشخۇي كۆرسىتىشكە تىرىشاتتىم، سىزنىڭ نېمە قىلماقچى ۋە نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقانلىقىڭىزنى يۈرىكىم تۇيۇپ تۇراتتى. شۇڭا ئاۋۋال نېمىلا بولمىسۇن سىزنى ئۆزۈمدىن يىراق قىلىش قارارىغا كەلدىم. بۇنىڭغا بىر يېرىم ئايلىق پراكتىكا ۋاقتىنى تاللىۋالدىم. مەن «خەت يازمىسام ئۇنىڭ مۇئامىلىسىنى سۇسلاشتۇرالايمەن» دەپ ئويلىغانىدىم. شۇ چاغدا ناھايىتى خاتا ئويلىغانىكەنمەن. كۈتمىگەندە سىزنىڭ مەكتەپ دەرۋازىسى يېنىدا پراكتىكانتلار قايتقان ئاپتوبۇسقا تەلمۈرۈپ، مېنى ئىزلەۋاتقانلىقىڭىزنى كۆردۈم ۋە ئۆزۈممۇ سەزمىگەن ھالدا ئاپتوبۇستىن ئالدىراپ چۈشۈپ ئالدىڭىزغا باردىم. بىز ئادەتتىكىچە سالاملاشتۇق.

بىراق، پاختىنىڭ ئىچىدە چوغنى ساقلى-

AltunOq

غىلى بولمىغانىدەك مەن كۈتكەن ئىش ئاخىرى يۈز بەردى: مېنىڭ كۆڭلۈم سىز مېنى سەيلىگە تەكلىپ قىلغانىدىلا بىر نەرسىنى تۇيغانىدى. سىز پۈتكۈل سەيلە جەريانىدا ئۇ سۆزنى ئاغزىڭىزدىن چىقىرالمىدىڭىز، مەن خىيالىڭىزنى بۆلۈشكە تىرىشتىم. سىز تۇيۇقسىز توختاپ قالدىڭىز، مەن كۆزلىرىڭىزگە قاراپ، كىرپىكلىرىڭىزنىڭ نەمدەلگەنلىكىنى كۆردۈم. بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن ئەزالىرىم تىترەپ، پۇت-قولۇمدا جان قالمىدى. سىز يىغلاپ تاشلىدىڭىز، شۇنچىلىك يىغلىدىڭىزكى، كۆز ياشلىرىڭىز پۈتۈن كائىناتنى تەسىرلەندۈرۈپ، تىمتاسلىقىقا چۆمدۈردى، يۇلتۇزلارمۇ جىمىرلاشلىرىنى توختىتىپ، نېمە قىلىشىنى بىلمىگەنىدەك «كۆزلىرىنى» چىمچىقلىتىپلا قالدى، ئۇلار مېنى ئەيىبلەۋاتاتتى. مەندە نېمە چارە، مەنمۇ يۈرىكىمدە يىغلىدىم، كۆز ياشلىرىڭىز سىزنىڭ يۈز-كۆزلىرىڭىزنى نەمدىگەن بولسا، مېنىڭ ئىچىمنى سىردۇۋەتتى. شۇ كېچە تاڭ ئاتقۇچە كۆز يۇممىدىم. ئەمدى «ئۇنتۇش» دېگەنلەرنى ئەقلىمگە سىغدۇرالمايتتىم. شۇڭا سىز بىلەن قېرىنداشلارچە ئارىلىشىشنى لايىق تاپتىم. بىز ئەڭ ئاخىرقى كۈنگىچە شۇنداق ئارىلاشتۇق، بۇ جەرياندا ئازابلىرىم بارغانچە ئېشىپ باردى، مەن ئەسلىدە سىزنىڭ مېنى ئۆز قېرىندىشىدەك ياخشى كۆرىدىغان تەسىراتتا قېلىشىڭىزنى ئارزۇ قىلاتتىم، لېكىن چىدىيالمىدىم. سىز زۇننارنى ئېسىپ قويۇش ئۈچۈن قولىڭىزنى ئۇزاتمىسىڭىزمۇ ئاران تۇراتتىم. شۇ سۆيۈشۈش ماڭا ھەقىقى سۆيگۈنىڭ قىممىتىنى تونۇتتى، شۇ سۆيگۈنىڭ لەززەتلىرى تا ھازىرغىچە لەۋلىرىمدە ساقلانماقتا. بىراق، مەن بۇ سۆيگۈ ئۈچۈن قۇربان بېرەلمىدىم، چۈنكى دادامنىڭ تەھدىت چىقىپ تۇرغان خەتلىرى پات-پاتلا كېلىپ، ئارامىمنى قويمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىزنىڭ ياشانغان ئاتا-ئانىڭىز بار ئىدى، سىز ئۇلارنىڭ بىردىنبىر يۆلەنچۈكى ئىدىڭىز، ئەڭ يامىنى سىز مەندىن ئىككى يىل كېيىن ئوقۇش پۈتتۈرەتتىڭىز، مەن سىزنى ھەرگىزمۇ ئىككى يىل ساقلاپ تۇرالمايتتىم.

بىز ئايرىلدۇق، بۇ ئايرىلىشنىڭ ئەبەدى ئايرىلىش ئىكەنلىكى پەقەت ماڭىلا ئايان ئىدى، سىز بولسىڭىز ئۇنداق ئويلىمايتتىڭىز. شۇنداق، بىز ئايرىلدۇق، مەن يۇرتۇمغا قايتىپ، خىزمەتكە چۈشۈپ تېخى ئۇزۇن ئۆتمەيلا يەنە ھېلىقى نادىرنىڭ گېپى چىققىلى تۇردى. دادامنىڭ زورى بىلەن نادىر بىلەن توي قىلدىم، شۇنداقلا ئۇنىڭ ناھايىتى پۇلخۇمار ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. ئۇ خۇددى پۇلدا تام سالماقچى بولغانىدەك، پۇل تېپىشتىن باشقىغا ئانچە كۆڭۈل بۆلمەيتتى، بارا-بارا ئۇنىڭ خىلمۇخىل خۇيلىرى چىققىلى تۇردى. ئۆيگە غەرق مەست كېلەتتى، مېنى ئېغىزغا ئالغۇسىز تىللار بىلەن تىللايتتى، مەن بولسام لام-جىم دېمەيتتىم. كېيىنچە ئۇ مەندىن ئۆيگە كىملەرنىڭ كىرىپ چىقىدىغانلىقىنى سوراپ ئارام بەرمەس بولۇۋالدى، ئۆيگە بولسا ئۇنىڭ بىر قانچە ئاغىنىلىرى ئىزدەپ كېلىپ تۇراتتى، نادىر ئۆيدە بولمىسا بوسۇغىدىنلا قايتاتتى، ئۇندىن باشقا كىرىدىغان ئادەممۇ يوق ئىدى. مۇنداق ئىشلار بولۇۋەرگەچكە ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىشكە باشلىدىم. «ئاجرىشىپ كەتسەمچۇ؟» دەپمۇ ئويلىدىم. بەختكە قارشى مەندە غەيرىي ئۆزگىرىشلەر كۆرۈلۈشكە باشلىدى. مەن بۇلارنىڭ ھامىلدارلىق بەلگىسى ئىكەنلىكىنى بىلدىم ھەم غەيرەتكە كېلىپ مۇشۇ بەختسىز تۆرەلمە ئۈچۈن بولسىمۇ، ئۇنىڭ بارلىق ئېغىرچىلىقلىرىنى كۆ-

تۈرۈشكە، خورلاشلارغا چىداشقا بەل باغلىدىم. مەن ھامىلدار بولۇپ قالغانلىقىمنى ئۇنىڭغا ئېيتتىم. ئۇ، خوشال بولۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە، كەيپىنى قىلماي چىقىپ كەتتى ۋە كەچتە يەنە غەرق مەست ھالدا كىردى. مەن كېچىچە ياش تۆكتۈم، ئۇ ئەمدى يېڭى خۇلۇق چىقىرىپ، مەست بولسىلا مېنى ئۇرىدىغان بولۇۋالدى، بەزىدە بىر نەچچە كۈن يوقاپ كېتەتتى، ئۇ ئۆيگە كىرمىسە خوشال بولاتتىم.

بىر قېتىم ئۇ يەنە تۆت كۈن ئۆيگە كەلمىدى، مەن كەچتە مەكتەپتىن كېلىۋېتىپ، ئۇنىڭ بىر قىز بىلەن قولتۇقلىشىۋېلىپ چىقىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم، ئۇمۇ مېنى كۆردى، مەن ئۇنى چوقۇم قىلغانلىق تاپالمايدۇ، دەپ ئويلىغانىدىم. بىراق ئۇ ئويلىغىنىمنىڭ ئەكسىچە ئۇدۇللا ئالدىمغا كەلدى ۋە:

— ئۆيگە قايتىپ كەتمەي نېمە قاراپ تۇرىسەن؟ بىرسى بىلەن ۋەدىلىشىپ قويغانمىدىڭ — يا، — دەپ ھۆكۈردى.

— سىزچۇ؟ — دېدىمەن ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇلاپلا، — سىزمۇ كۈپ — كۈندۈزدە باشقىلار بىلەن قولتۇقلىشىپ يۈرگەن يەردە، مەن بىرسىنى ساقلىسام نېمە بوپتۇ؟!

— سەن! — ئۇنىڭ چىرايى تۆمۈردەك قارىداپ كەتتى، — سەن بۇزۇق تېخى مېنى باشقۇرغىدەك بولدۇڭمۇ؟ خېتىڭنى ئال...

ئۇ مېنى ئاغزى بېسىقماي تىللايتتى، مەن دومۇستىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدۇم، كۆزلىرىمدىن توختىماي ياش قۇيۇلاتتى، ئېغىرلىشىپ قالغىنىمغا قارىماي، جېنىمنىڭ بېرىچە يۈگۈرەيتتىم. قانداقلارچە ئۆز ئۆيۈمگە بېرىپ قالغانلىقىمنى بىلەلمىدىم. ئۆيدىكى ھەممە يىلەنىنىڭ سوئاللىرى جاۋابسىز قالدى، دادامۇ تۇن-

جى قېتىم «ئېسىت سەن ئىپلاسقا بەرگەن قىزىم» دەپ تىللاپ كەتتى. سىز يەنە خىيالىمدىن ئورۇن ئېلىشقا باشلىدىڭىز. مەن شۇندىلا نادىردەك پەسكەش، ھايۋانلاردىن بىر نەچچىنى يۇغۇرسىمۇ، سىزدەك ھەقىقىي يىگىتلەرنىڭ تىرنىقىنىمۇ پۈتتۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر تونۇپ يەتتىم. تۇيۇقسىز سىزنىڭ بۇ يىل ئوقۇش پۈتتۈرىدىغانلىقىڭىز ئېسىمگە كەلدى. شۇڭا سىزنىڭ بىرەر تەۋەككۇلچىلىك قىلىپ قويماسلىقىڭىز ھەم ماڭا بولغان مۇھەببىتىڭىزنى سۇسلاشتۇرۇش مەقسىتىدە ئۆزۈمنى ناھايىتى بەختلىك كۆرسىتىپ، ھېلىقى خەتنى يازدىم، كېيىن ئۇنىڭدىن ئۆزۈممۇ كۆپ ئازابلاندىم. مەن ئۇ خەتنى يېزىپ بىر ئايدىن كېيىن ئوغلۇم نىجات تۇغۇلدى، نادىر كېلىپمۇ قويمىدى، سىرتتا نادىر توغرۇلۇق ھەر خىل پاراڭلار تارقىلىپ يۈرەتتى. كېيىن ئۇ سۆزلەر راستقا ئايلىنىپ، ئۇ بىر ئاغىنىسىنىڭ ئۆيىنى بۇزغانلىقى ئۈچۈن، نىجات ئۈچ ئايلىق بولغاندا قانۇننىڭ ئارىلىشىشى بىلەن ناھايىتى ئاسانلا ئاجراشتۇق. نادىر ئەخلاقىي جەھەتتە چىرىكلەشكەنلىكى سىرتىدا يەنە ئەتكەسچىلىك سودىسى بىلەن شۇغۇللانغانلىقى ئۈچۈن قانۇن تورىغا بىر ئىلىنغانچە، بارلىق چاۋىلىرى چىقتا يېيىلىپ، ئۈچ يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى.

شۇنىڭدىن باشلاپ مەن بىراقلا ئازادلىققا چىقتىم. كېيىنكى كۈنلەردە ماڭا ئوغلۇم ھەمراھ بولدى، ئۇنىڭ ئەركىلەشلىرى، كۈلۈشلىرى مېنى بارچە ئازابتىن خالاس قىلاتتى، ھازىر ماڭا ئىگىز — پەس سۆزلەيدىغان ئادەممۇ يوق ئىدى، كېيىن، ساۋاقدىشىڭىز پەرھاتتىن ئاتا — ئانىڭىزنىڭ قازا قىلغانلىقىنى ئۇقۇپ، سىز ئۈچۈن ياش تۆكتۈم. مەن سىزنى سېغىناتتىم، يۈرىكىم سىز

ئۇچۇن سوقاتتى، ئەمما سىغىنىشتىن باشقىنى قىلالمايتتىم. چۈنكى، مەن سىزدىن ئىككى ياش چوڭ ھەم بىر بالىنىڭ ئانىسى بولغان ئايال. شۇڭا سىزگە لايىق كەلمەيتتىم. «مېنىڭ پۈتۈن ئۆمرۈمگە يېتىپ ئاشقۇدەك گۈزەل ئەسلىمىلىرىم بار، شۇلار ماڭا يېتەرلىك» دەپ كۆڭلۈمنى بەزلەيتتىم. ئويلىمىغان يەردىن سىزدىن خەت تاپشۇرۇۋالدىم، سىز مېنى تېخىچە ئۇنتۇپ قالماپسىز، ماڭا ئوخشاش تاش يۈرەكتىن نەپرەتلەنمەيدىكەنسىز. مەن نېمە دېگەن بەختلىك! مېنى سىزگە ئۇچراشتۇرغان ئاللاغا رەھمەت!

سىز خېتىڭىزدە «... ئىنسان قەلبى پەقەت پاك سۆيگۈ شەربىتى بىلەن سۇغۇرۇلغان بولسىلا، ئۇ قىرىغىچە سېنى پاك سۆيگۈدىن بەھرىمان قىلىۋېرىدۇ» دەپسىز. مۇشۇ قۇرلارنى ئوقۇۋاتقىنىمدا ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي يىغلاپ تاشلىدىم.

ئىشىنىڭكى، بۇ بەخت يېشى! ۋىسال يېشى! تەشنا يۈرەكنىڭ نىداسى! بەختنىڭ چاكىسى!

سۆيۈملۈكۈم، مېنى ئېلىپ كېتىڭ!

سىزنى سۆيۈپ:

سۆيگۈنىڭىز ھەبىبە

1989-يىل، ماي.»

مەن خاتىرىنى ئوقۇپ بولغاندا، تۈن نىسپىدىن ئاشقان بولۇپ، كىرپىكلىرىمنىڭ نەمدەلگەنلىكىنى ھېس قىلدىم. دوستۇم بولسا، ئىككىمىز بايىلا ئاغزىنى ئاچقان بىر شىشىنى ئاللىقاچان قۇرۇقداپ، دىۋاندا يېنىچىلا ئۇخلاپ قاپتۇ. مەن ئۇنىڭ چىرايىغا ئۇزاقتىن-ئۇزاق قارىدىم. ئۇنىڭ پېشانىسى ئادەتتىكىدىن بەك نۇرلىنىپ كەتكەن بولۇپ، چىرايىدا تۆت يىللىق ھىجران ئازابىنىڭ ئىزنالىرىنى تولۇق يوشۇرۇپ كېتەلمىگەن سۈس شادلىق نۇرلىرى سۇبھىدەك پارلاپ تۇراتتى.

ئۇ سەھەردىلا پويىز بىلەن يولغا چىقتى...

مەسئۇل مۇھەررىر: تۇرسۇن نىياز

(بېشى 26 ـ بەتتە)

كېگەيتىپ قۇرۇپ، تۇرمۇشتا تېڭىرقاپ يۈرگەن ھەدە ـ سىڭىللارنى مۇستەقىل ھايات يولىغا باشلىيالايمىز. ئۇلارنى ئەرلەرگە (زوراۋان ئەرلەرگە) چوقۇنىدىغان، يۆلىنىدىغان كونا ئىدىيىدىن ئازاد قىلىپ، سادىرغا ئوخشاش بىر قىسىم مۇتەئەسسىپ، زالىم ئەرلەرنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتقۇلدۇرۇپ چىقالايمىز.

خەير، سېنى دوستانە قۇچاقلاپ:

سەلىمە

×× يىل × ئاي × كۈن.»

سەلىمىنىڭ بۇ خېتى ۋۇجۇدۇمنى لەرزىگە سالدى. ئۇنىڭ تارتقان ئازابلىرى، كۆڭلىدىكى بۇلۇڭلارنى تۇشكۇر تەڭپۇڭسىزلىقلار، يىمىرىلمەس شەخسى ۋە ئىرادىسى مېنى ھەيرەتتە قالدۇردى. ھەقىقەتەن، پەتلىرى يۈرىكىمنى ئەزدى. بىراق، كې

يىنكى مەسلىھەتى مېنى ھەقىقەتەن قايىل قىلدى. مەن ئىختىيارسىز ئېقىپ چۈشكەن كۆز ياشلىرىمنى توختىتىشقا تىرىشىپ، يەنە بىر پارچە خەتنى ئاچتىم ـ دە، ھەيرانلىقتا تۇرۇپلا قالدىم. يۈرىكىم قاتتىق ھاياجاندا گۈپۈلدەپ سوقۇشقا باشلىدى. چۈنكى، بىر بەت ئاق قەغەزگە تۆۋەندىكى ئىككى جۈملە سۆزلا يوغان قىلىپ يېزىلغانىدى:

دوستۇم رابىيە، ھازىر مەن پۈتۈنلەي ئەركىنلىككە ئېرىشتىم. ئۆگۈنلۈككە قېشىڭغا بارىمەن.

سەلىمە

×× يىل × ئاي × كۈنى.»

مەسئۇل مۇھەررىر: مۇختەر ئىبراھىم

تۇرغۇن سادىر

كەچۈرۈم

(ھېكايە)

ئايرىلىش — ئۆز كىندىك قېنىنىڭ تۆكۈلگەن ئانا يۇرتۇڭدىن ئايرىلىشتىنمۇ ئېغىر ئايرىلىش بولمىسا كېرەك. بولۇپمۇ، كۆرۈشمىگىلى ئۇزۇن بولغان، كىچىكىڭدىن قەدىرلەپ باققان مېھرىبان ئاتا-ئاناڭ، ئاكا-ئاچاڭ، تۇمۇچۇقتەك سايراشلىرى، بۇلبۇلدەك يېقىملىق كۈلۈشلىرى قۇلىقىڭغا سىڭىپ كەتكەن سۆيۈملۈك ئىنى-سىڭىللىرىڭ، كىچىكىڭدىن بىللە ئويناپ تەڭ ئۆسكەن دوست-بۇرادەرلىرىڭ بىلەن دىدارلىشىپ، مۇڭدىشىپ تانىماي ئايرىلىش، بۇ يامان ئايرىلىشكەن. گويا يۈرىكىڭنىڭ بىر پارچىسى سۇغۇرۇلۇپ قالغاندەك كۆڭلۈڭ يېرىم. شۇ سەۋەبتىنمىكىن، ئۆزۈڭنى ئىنتايىن ئېغىر ھېس قىلىسەن. سېنى مۇڭ باسىدۇ-دە، ئىختىيارسىز كۆزۈڭدىن ياش ئەگىيدۇ. يىغلىشىپ كۆرۈشكەنلەر يەنىلا يىغلىشىپ ئايرىلىدىغان گەپكەن.

ئاپتوبۇس شەھەرسىرتىغا چىققاندىلا، مەن كۆز چاناقلىرىمدىكى ياشلىرىمنى سۈرتىۋېتىپ، كۆكسۈمنى تولدۇرۇپ نەپەس ئېلىۋالغاندىن كېيىن، يېنىمدا ئولتۇرغان قىزغا قارىدىم. ئۇ بېشىغا ئاق-قىزىل يولى بار شارپا ئارتىۋالغان، مايسىرەڭ سوكنودىن پەلتۇ كەيگەن، بۇغداي ئۆڭلۈككىنە بىر قىز بولۇپ، قول ياغلىقى بىلەن توختىماي كۆز ياشلىرىنى سۈرتەتتى. يەلكىسى يېنىك تىترەيتتى.

«قىز بالا-دە، قىز بالا ئۈچۈن ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلىش ئوغۇللارغا قارىغاندا ئەلۋەتتە تەس، بەلكىم بىرىنچى قېتىم سەپەرگە چىقىشىدۇ، نەگە بارىدىغاندۇ؟» بۇ خىياللار مېنى قىزغا ئىنتىلگەندەك گەپ قىلىشقا ئالدىرىتاتتى، بىراق قىز ئېسەدەشتىن توختايدىغاندەك ئەمەس.

مەن قىزدىن كۆزۈمنى ئېلىپ باشقا سەپەرداشلىرىمغا قارىدىم. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى سۈكۈتتە، بەزىلىرى پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى. مەن قىزغا كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ-قاراپ قويىمەن. قىز خىيال كەپتەرلىرىنى پەرۋاز قىلدۇرماقچى بولغاندەك كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئولتۇرسىمۇ پات-پات قوزغىلىپ قوياتتى، ئۇلۇغ كىچىك تىناتتى.

ئاپتوبۇسنىڭ يېنىك ئەللەيلىشىدىن ئۇيقۇم كېلىپ، كۆزۈمنى يۇمدۇم. نېمىشقىدۇر تىت-تىت بولاتتىم. قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن، بىر چاغدا ئاپتوبۇس قاتتىق سىلكىنىپ كەتتى، چۆچۈپ يېنىمغا قارىشىمغا قىز بىلەن كۆزلىرىمىز ئۇچرىشىپ قالدى، نېمىشقىدۇر قىز مەندىن كۆزىنى ئىتتىك قاچۇردى ۋە ئوڭايسىزلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈنمىكىن، تامىقىنى قىرىپ قويدى.

— سىلە نەدە ئىشلەيلا؟

مەن كۈتۈلمىگەن بۇ سوئالدىن چۆچۈپ كەتتىم، چۈنكى قىزنى ئۆزى گەپ قىلاردەپ ئويلىمىغانىدىم.

— ھە، مەن... پاختا-كەندىر شىركىتىدە ئىشلەيمەن، — ئالدىراشچىلىقتا تىلىم كالۋالىشىپ، يۈزلىرىم ئوت بولۇپ ياندى. قىز ئىتتىك ئالدىغا قارىۋالدى-دە، ئاستىنقى لېۋىنى يېنىك چىشلەپ بىر نۇقتىغا تىكىلىپ قالدى. مەن سەل ھەيران بولدۇم ھەم ئۆزۈمنى تۇتۇۋالدىم.

— سىلىچۇ؟ — سورىدىم مەن قىزغا شۇنداقلا قاراپ قويۇپ.

— ھە؟ — قىز چۆچۈپ ماڭا قارىدى ۋە چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتتى.

— يېڭىشەھەر قۇرۇلۇش ئەتىرىتىدە ئىشلەيمەن، — دېدى ۋە بىردەم ئويلىنىپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، — سىلە تونۇسادىگەن قىزنى تونۇملا؟ — دەپ تۇيۇقسىز سوراپ قالدى.

— قايسى تونۇسانى دەيلا؟ — مەن بۇ تومتاقلا سورالغان سوئالدىن ھەيران بولۇپ، سوئالغا سوئال بىلەن جاۋاب بەردىم.

— بىزنىڭ مۇشۇ يۇرتلۇق تونۇساچۇ؟ ئۇمۇ شۇ سىلە ئىشلىگەن ئىدارىدا ئىشلەيدىكەنغۇ؟

ئېسىمگە كەلدى: بىزنىڭ ئىدارىدا يېقىندا توي قىلغان، بىر يۇرتلۇق تونۇسا ئىسىملىك بىر قىز بار ئىدى.

— قانداق، تونۇشامسىلەر؟

— ھەئە، چىرايى قانداق، دەپ باقسىلا قېنى؟ — قىز ئالدىدىكى ئورۇندۇققا جەينىكىنى تىرەپ، مەن تەرەپكە بۇرۇلۇپ، ئاغزىمغا قاراپ ئولتۇردى.

— ئېگىزرەك، ئورۇقراق، بۇغداي ئۆڭلۈك...

— ھە، شۇ، — قىز شۇ گەپنى قىلدى-دە، چىرايىدىكى خۇشاللىق بىردىن يوقاپ، چىرايى تۇتۇلۇپ كەتتى.

مەن غەيرىي بىر تۇيغۇدا قىزغا تىكىلىپ سورىدىم:

— نېمە بولدى؟

— ھە... ھېچنېمە، — قىز قانچە قىلسىمۇ چاندۇرۇپ قويدى. چىرايى تۇرۇپ-تۇرۇپ ئۆزگىرەتتى. مەن ئىككىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قانداقتۇر ئۇنتۇلماس بىرەر ئىشنىڭ بولغانلىقىنى جەزملەشتۈردۈم، بىراق نېمە دېيىشىمنى بىلمەيتتىم.

— تونۇسا قانداقراق قىز؟

مەن قىزغا ھەيرانلىق، ئەجەبلىنىش بىلەن قاراپ قالدىم. چۈنكى، بىر قىزنىڭ قانداقلىقىنى ئوغۇللاردىن سوراش، ئادەمنى ئويلاندۇراتتى.

— يامان ئەمەس، ياخشى دېسەممۇ بولىدۇ.

— ئۇنداق ئەمەستۇ؟! — قىز ئەتەي ئاۋازىنى سوزۇپ، كۆزلىرىنى ماڭا تىكىپ، ەسىقىدا كۈلۈپ قويدى.

نېمە دېسەم بولار؟ مەن بىر ئادەمگە باھا بېرىشتە، ئۆزگىرىپ قالار، دېگەن ئۈمىدتە، ھامان كەڭ قورساقلىق قىلاتتىم. مەيلى قانداق ئادەم بولمىسۇن، كەمچىلىكىنى ئىمكان بار يوشۇرۇپ تۇراتتىم، قىزنىڭ بۇ قاراشلىرى ماڭا باشقىچە تۇيۇلدى. چۈنكى، تونۇسا خىزمەتداشلار تەرىپىدىن «شاللاق» دەپ نام ئالغان قىز ئىدى. مەن نېمە دېيىشىمنى بىلمەي گاڭگىراپ قالدىم. بۇ قىز ئۇنىڭ قانداقلىقىنى مەندىن سورايدۇ يۇ، ئەسكىلىكىنى نەدىن بىلىدىغاندۇ؟ بىر ئادەمنىڭ قىلمىۋاتقان ئىشلىرى قانچە ئەخمىقانە، كۈلكىلىك بولغانسېرى ئۇنىڭغا دىققەت قىلىدىغان، كۆزىتىدىغان ئادەملەرمۇ شۇنچە كۆپ بولىدىغان ئوخشايدۇ.

— ئارىلىشىپ ئۆتەمسىلەر؟ — قىز بۇرۇنقى خۇشخۇي ھالىتىگە قايتقانىدى. كۆزلىرىمۇ سەممىيلىك بىلەن چاقناپ تۇراتتى.

AltunOq

— ئانچە قويۇق ئارىلاشمايمىز، كۆرسەك يۇرتلۇق يۈزىسىدىن سالاملىشىپ قويىمىز.

ئەسلىدە «ھە، ئارىلىشىپ ئۆتتۈۋاتىمىز» دېگۈم بولسىمۇ، قىزنىڭ سەممىيىتى ئالدىدا يالغان ئېيتىشقا تىلىم بارمىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ، بىر يۇرتلۇق بولغان بىلەن دائىم دېگۈدەك كىشىلەر ئالدىدا شاللاقلىق قىلىپ چىشىمغا تېگەتتى. ئىككىمىز بىر يۇرتلۇق بولغاچقا، ھەم بىر ئىدارىدا ئىشلەۋاتقاچقا بەزىلەر ئۇنىڭ چاۋىلىرىنى مېنىڭ ئالدىمدا ئېچىپ بېرەتتى. مەن شۇلارنى ئويلاپ ئەندىكتىم، قانداقتۇر بىر جىنايەتچىگە شېرىك بولۇپ قالغاندەك، ئالدىمدا سوراقچى تۇرغاندەك تەمتىرەپ قالدىم.

— ئۇ يېقىندا توي قىلىپ بولدى، — مەن ئۇڭايسىزلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن شۇنداق دېدىم.

— توي قىلدىمۇ؟ كىم بىلەن؟

ئۇنىڭ كۆزلىرى چانىقىدىن چاچراپ چىقىپ كېتىدىغاندەك ماڭا تىكىلدى.

— بىزنىڭ ئىدارىدا ئىشلەيدىغان بىر خىزمەتدىشىم بىلەن.

— ھەي... بەختسىز يىگىت، — ئۇ گويا بۇنى ئۆزىگە دەۋاتقاندەك تولىمۇ پەس ئاۋازدا ئېيتقان بولسىمۇ، يۈرىكىدىكى قانداقتۇر ئىچكى تۈيغۇلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ئالاھىدە بىر ئۇرغۇ بىلەن ئاڭلاندى. ئۇ ئاۋازىنىڭ سىرتقا چىقىپ كەتكەنلىكىدىنمىكىن ئۇڭايسىزلىنىپ جىم بولۇپ قالدى.

ئىنسان — بۇ ئاجايىپ سىرلىق نەرسىكەن، ئۇنى ھەقىقىي چۈشەنمەك بىرەر مۇرەككەپ فورمۇلا ئىشلىگەندىنمۇ ياكى بىرەر يېڭى نەرسە ئىجاد قىلماقتىنمۇ قىيىن ئوخشايدۇ.

مەن غەيرىي بىر تۈيغۇدا قىزغا تىكىلدىم، مېنىڭ بۇ قاراشلىرىمغا ھەيرانلىق، قىزىقىش، ھەۋەس، ئەجەبلىنىش ئارىلىشىپ كەتكەنىدى.

— قانداق، ھەيران بولۇۋاتامىلا؟ — قىز شوخلۇق قىلىپ كۆزىنى قىسىپ قويدى.

— سۆزلىرىدىن ھېچنېمىنى چۈشەنەلمىدىمغۇ؟

— خەير، سۆز بۇ يەرگە يېتىپتۇ. مەن تۇنسا توغرۇلۇق بىلگەنلىرىمنى سۆزلەپ بېرەي. مەن بۇرۇن ئۇنىڭ بىلەنمۇ تونۇشمايتتىم، سىلەرنىڭ ئىدارىدا ئىشلەيدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيتتىم. بۇنى مېنىڭ ئېرىم مۇختەر ئېيتىپ بەرگەن. يەنە كېلىپ، ئىككىمىزنىڭ بەختلىك ئائىلىسى ۋەيران بولغاندىن كېيىن ئېيتىپ بەرگەن، شۇ تۇنسانىڭ كاشىلىسىدىن دۇنيادا بەختسىزدىن ئىككىسى، ئاتا — ئانىسى بار تىرىك يېتىمدىن بىرسى كۆپەيدى، — ئۇنىڭ چىرايىدىن قايغۇ — ئەلەم چىقىپ تۇراتتى، لەۋلىرى توختىماي تىترەيتتى، بۇلاقتەك كۆزلىرىدە سىمابتەك ياش تامچىلىرى لىغىرلاپ قالغانىدى، — توۋا، ئېرىمنىڭ نېمىسى ياراپ قالغاندۇ، ئۇنىڭ قىزلارنى جەلپ قىلغۇدەك ئالاھىدە چىرايى ياكى شوخلۇقىمۇ يوق، ئۇنىڭ بىلەن قانداق تونۇشقاندۇر، دەپ ھەيران بولىمەن. بىر تۇرۇپ ئۇنىڭغا قىلغان ئەقىدەم، سەممىي ساداقىتىمگە ئېچىنىمەن؛ بىر تۇرۇپ ئۆزىگە ئوخشاش بىر ئايالنى بەختسىز، دۇنياغا كۆز ئېچىپ ئاتا مېھرىگە قانمىغان گۆدەك بالىنى يېتىم قىلىشقا چىدىغان تاش يۈرەك قىزغا ئېچىنىمەن، نەپرەتلىنىمەن. بۇلارنى ئويلىغانسېرى ئېرىمگە غەزىپىم كېلىدۇ. ئاشۇ يىگىناغۇچنىڭ نېمىسىگە ئاشىق بولىدىكىنە؟ تولغىنىپ — نازلاپ كەيپ قىلىشلىرىغىمۇ؟

ئوغاقنىڭ بېشىدەك قاشلىرىنى ئۈچۈرۈپ
ئەركىلەشلىرىگىمۇ؟ ياكى ئىسمىنىڭ ئارقى-
سىغا ئۇلانغان «قىز» سۆزىنىڭ سېھرى كۆ-
چىدىنمۇ؟ — ئۇ تېشىپ تۇرغان ھېسسىياتىنى
بېسىشقا تىرىشىپ، چوڭقۇر بىر نەپەس ئې-
لىۋالغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى.—
ئېرىم بىلەن ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتى بۇ-
رۇن ئىنتايىن ياخشى ئىدى. ئۆزىمىز ئۈچ-
تۆت يىللىق ئەر-خوتۇنلار بولساقمۇ، يېڭى تو-
نۇشقان قىز-يىگىتلەردەك بىر-بىرىمىزگە
بېقىنىشىپ، تەلمۈرۈپ قانىيتتۇق، بىر-بىرى-
مىزنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ يىتتۇق، مۇھەببى-
تىمىزنى قەدىرلەيتتۇق، شۇ ئوتلۇق مۇھەب-
بىتىمىزنىڭ شېرىن مېۋىسى بولۇپ بىر ئو-
غۇل تۇغۇلدى. ئېرىمنىڭ خوشلۇقىنى دېمەيلا
قوياي. قېيىن ئانا، قېيىن ئاتىلىرىممۇ
ئىنتايىن خوش بولۇپ كەتتى. چۈنكى، ئۆيى-
دە ئېرىمدىن باشقا بىرەرمۇ پەرزەنتى يوق
ئىدى. بىر بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن مەن ئۇ
ئۆينىڭ تېخىمۇ ئەتىۋارلىق مېھمىنى بولۇپ
قالدىم. ئوغلۇمنى بېقىش ماڭا ئانچە تەگ-
مەيتتى، مەنمۇ ئوغلۇم بىلەن پەخىرلىنەتتىم.
ئىناق ئائىلىمىزگە بىرسىنىڭ كۆزى تەگ-
دىمۇ، ئېرىم مۇختەر ئۇشتۇمتۇت سوقۇر ئۈ-
چەي بولۇپ دوختۇرخانىدا يېتىپ قالدى.
ئۇنىڭ كېسەلدىن ئازابلىنىۋاتقان مىسكىن
چىرايى كۆز ئالدىمغا كېلىۋېلىپ ھېچ ئىش-
قا قولۇم بارمايتتى. دوختۇرخانا بىلەن ئۆيى-
نىڭ ئارىلىقى خېلىلا يىراق بولسىمۇ، كۈن-
دە ئىككى — ئۈچ قېتىم كېلىپ يوقلاپ تۇر-
دۇم. چىن يۈرىكىدىن ياخشى كۆرگەن، سۆي-
گەن ئادىمى كېسەل بولۇپ قالغاندا ئاغرىق
ئادەمدىنمۇ بەكرەك ساق ئادەم ئازابلىنىدىغان
گەپكەن، ئۇنىڭ سەممىي كۈلكىسى ئادەمگە
ياسىما بولۇپ تۇيۇلىدىكەن، ئۇنىڭ
ئۆزىنى خۇشخۇي تۇتۇشى كېسىلىنى يوشۇر-
غاندەك مەلۇم بولىدىكەن.

مۇختەرنى ئوپېراتسىيە قىلىپ خېلى ئۇ-
زاق ئۆتكەن بولسىمۇ، ئۇ دوختۇرخانىدىن
چىقىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. بۇرۇنقىغا قا-
رىغاندا خېلىلا سەمرىپ قالغانىدى. شۇن-
داق بولسىمۇ، «دوختۇرخانىدىن يېنىپ چى-
قىڭ» دەپ زورلىمىدىم. چۈنكى، ئۇنىڭ سەل-
لىمازا ساقىيىپ كېتىشىنى ئارزۇ قىلاتتىم.

كۈنلىرىم دوختۇرخانا بىلەن ئۆينىڭ،
ئۆي بىلەن ئىش ئورنۇمنىڭ ئارىلىقىدا ئۆ-
تۈپ كەتتى. مۇختەر دوختۇرخانىدىن چىق-
قاندىن كېيىن، ماڭا بولغان مۇئامىلىسى
كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىشكە باشلىدى. بالىغا
قارىغۇدەكمۇ ۋاقتى يوقتەك ئالدىراشلا يۈ-
رەتتى، ئۆيدىمۇ ئانچە ئولتۇرمايدىغان بو-
لۇپ قالدى. بىر-بىرىمىزگە تاغدەك ئى-
شەنگەچكە، ئۇنىڭ نەگە بارىدىغانلىقىنى
سوراشقا تىلىم بارمايتتى، باشقا ئويلاردا
بولۇشقىمۇ ھەققىم يوق ئىدى. بىر-بىرى-
مىزنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمىزغا قىل سىغ-
مايتتى. چۈنكى، دادام مۇشۇ ئىدارىدا ئىش-
لىگەچكە، مۇختەرنىڭ دادىسى بىلەن يېقىن
دوستلاردىن بولۇپ، بىر-بىرىنى ئاكا-ئۇ-
كىدەك ھۆرمەتلىشىدىكەن. مەن تولۇقسىزنى
پۈتتۈرۈشۈمگىلا دادام دەم ئېلىشقا
چىقىدىغان بولۇپ، مېنى ئورنىغا ئورۇن-
لاشتۇردى. ئىشقا ئورۇنلىشىپ،
ئۆزۈمنىڭ كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن ئانا
يۇرتۇمدىن ئايرىلىپ، بۇ ياقا يۇرتتا مۇ-
ساپىر بولۇپ يۈرگەندە، قېيىن ئاتام ئاتا
ئورنىدا، قېيىن ئانام ئانا ئورنىدا بېشىم-
نى سىلىغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ ئىك-
كەيلەننى ئۆز ئاتا-ئانامدەك كۆرەتتىم.

ئىشقا ئورۇنلىشىپ بىرەر يىلمۇ ئۆتمەس-
تىن، مۇختەر بىلەن ئىككىمىزنىڭ توي توغ-
رۇلۇق گەپ چىقىپ قالدى. مەن بۇنىڭغا قا-

داق ئىپادە بىلدۈرۈشنى بىلمەيتتىم ھەم ئۇ چاغلاردا مەن كىچىك بولغاچقا، ئۆزۈمنىڭ شەخسىي تۇرمۇشى توغرۇلۇق ئويلاپمۇ باقمىغانىدىم. مۇھەببەت باغلاش، سىنىشىش دېگەندەك گەپلەرنى ئەمەلىيەتتە يوق، ھېكايە، كىنولاردىكى رىۋايەتتەك ھېس قىلاتتىم. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي دادامنىڭ سۆزىنى يەرگە سالمىغانلىقىمنى، ئاتىغا ھۆرمەتسىزلىك دەپ چۈشىنەتتىم. راستىنى ئېيتقاندا، مۇختەرنى ئانچە يامانمۇ كۆرمەيتتىم. چۈنكى ئۇ، تەڭتۇشلىرى ئارىسىدا كۆزگە كۆرۈنگەن يىگىت ئىدى. بەزىلەرگە ئوخشاش ھاراق ئىچمەيتتى، تاماكا چەكمەيتتى. كەم سۆز، جىمغۇر ئىدى، مەن ئۇنىڭ بۇ ئادىتىنى ياخشى كۆرەتتىم. ئەمما يەنىلا مۇختەرگە ئېھتىيات بىلەن مۇئامىلە قىلاتتىم.

شۇنداق قىلىپ، ئىككىمىزنىڭ تويىمۇ بولدى. مەنمۇ خۇددى باشقا سەھرا قىزلىرىغا ئوخشاش، تويدىن كېيىن ئېرىمگە مۇھەببەت باغلىدىم، بۇمۇ ئۆزگىچە بولىدىكەن. مېنىڭ بەختتىن ياغ تولغان كۆزۈمگە مۇختەرنىڭ كېيىنكى ئۆزگىرىشلىرى ئاسان چېلىقماپتۇ. ئۇ كېيىن ئۆزگىرىپ شۇ دەرىجىگە يەتتىكى، ھە دېسىلا مېنى تىللايدىغان، ئۆلگىچە ئۇرىدىغان بولۇۋالدى. تۇرۇپ مېنىڭ قورسىقىمغىمۇ جىن كىردى، ئۇنىڭ كەينىدىن مارىلايدىغان بولدۇم. بىر كۈنى ئىشتىن كېلىپ تاماقنى پىشۇرۇپ ساقلاپ ئولتۇرسام كەلمىدى، كوچىغا چىقتىم، بىر چاغدا بازارغا كېلىپ قاپتىمەن. قارا دېگەندەك بولدى، قارىسام، ھېلىقى يىگىناغۇچ تۇنسا ئاشپۇزۇلدىن بىللە چىقىۋېتىپتۇ. مېنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى روھىي ھالىتىمنى كۈندەش ئوتى تارتىپ باققان ھەر قانداق ئادەم ھېس قىلالايدۇ. نېمە دەي، تىللايمۇ؟ «كوچىدىكىلەرگە ئويۇن قويۇپ بەرگەنىنىڭ نېمە پايدىسى، ئۆيگە بارغاندا گەپ قىلارمەن» دەپ كۆرمەسكە سېلىپ ئۆيگە قايتىپ كەلدىم. مۇختەر خېلى ئۇزاقتىن كېيىن قايتىپ كەلدى، چاندۇرماي ئاشنى ئالدىغا ئېلىپ كەلدىم.

— سەھرالىقنىڭ ئەتكەن ئېشى ھامان سەھرا پۇرايدۇ-دە، — دېدى ئۇ ئاشنى ئاغزىغا بىر سېلىپ، — سېپىلىك نېمانداق تۇزلۇق، گۆشىنىمۇ خۇددى دىۋانىدەك تىلەپ ساپسەن بۇ ئاشقا؟

سەۋرى قاچام تاشتى:

— ھە، بازاردا قىزلار بىلەن بىللە يېگەن تاماق تەمىلىكمىكەن؟ ئەجەب باشتا، قولۇڭ گۈل دەپ داڭلاپ يۈرۈيدىغان ئادەم، يارىماس بوپ قاپتۇقمۇ؟...

ئاغزىمدىن شۇ گەپ چىقىشىغا، ئۇ سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، مېنى قوناق سوققاندەك ئۇرۇپ كەتتى، كەلگەنلىكى يېرىمگە ئۇرۇۋەردى، قولى تالغىچە، پۇتلىرى ئاغرىغىچە ئۇرۇۋالدى.

ئىككى ئېغىز ھەق گەپنى قىلالماي شۇنچىلىك بوزەك قىلىنغانلىقىمنى كۆرۈپ، ئىچ-ئىچىمدىن ئۆكۈنۈپ، ئۆزۈمگە ئېچىنىپ يىغلىدىم. ماڭا ئوخشاش ئاياللارنىڭ تولىمۇ ئاجىز يارىتىلغانلىقىغا ئېچىنىپ ئاللاغا ئىلتىجا قىلىپ يىغلىدىم. كېچىچە يىغا ئارىلاش ئۇخلاپ چىققان ئوخشايمەن، ئەتىگىنى قوپسام ئۇستىخانلىرىمنى كۆتۈرگىلى بولمايدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، سۆرىلىپ يۈرۈپ ئاران ئۆرە بولدۇم-دە، ئەينەككە قارىدىم. يۈز-كۆزۈم كۆكىرىپ كېتىپتۇ، شۇ ھالىمغا ئېچىنىپ يەنە يىغلىدىم. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇرۇشقانلىقىمىزنى چاندۇرماسلىق ئۈچۈن ئىشقا بېرىش قارارىغا كەلدىم. تارتقان ماسكام يۈزۈمدىكى كۆكنى يوشۇرۇپ قالالمىغان ئىدى. خىزمەتداشلىرىم ماڭا قاراپ بىر-

بىرى بىلەن پىچىرلاشتى، بەلكىم ماڭا ئىچ ئاغرىتىۋاتقاندۇ. بۇ خىيال يادىمغا كېلىشى بىلەن يەنە كۆزلىرىمگە يىغا ياماشتى. مەن بۇ دۇنياغا شۇنداق خورلىنىش، كىشىلەرگە بوزەك بولۇش ئۈچۈن تۇغۇلغان بولغىيمىدىم؟ ! ...

ئىشتىن كېلىۋىتىپ دىلىم يورۇپ كەتتى. «ئانا ـ بالىلارنىڭ ھوقۇق ـ مەنپەئەتىنى قوغدايلى». بۇخەتنى چوڭ قىلىپ بۇ دوسكىغا كىم يېزىپ قويغاندۇ؟ توغرا، ھۆكۈمىتىمىزدە قانۇن بار، شۇ خىيال بىلەن ئۆيگە قانداق تېز يېنىپ كەلگەنلىكىمنى بىلمەي قاپتىمەن. ئۆيگە كىرسەم، قېيىن ئانام ئەمەدىلا تەمتىم مېڭىۋاتقان ئوغلۇمنى ئەركىلىتىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئوغلۇمنىڭ كۈلۈشلىرى شۇنداق ئوماق، ئۇ مېنى كۆرۈپلا «ئانا ... ئانا ....» دېگىنىچە پىلتىڭلاپ يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۆزىنى قۇچىقىمغا ئاتتى. ئۇنى كۆتۈرۈۋالدىم، ئۇ چاققان كېلىپ ماسكامنى ئېلىۋەتتى، بۇدرۇق قوللىرى بىلەن يۈزۈمدىكى كۆك ئىزلارنى سىلاشقا باشلىدى. ئوغلۇمنىڭ قولى سوغۇق بولغاچقا، يۈزۈمگە بەكمۇ خوش ياقتى. قېيىن ئانامنىڭ يۈزۈمگە تىكىلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال ئېسىمگە كەلدىم ـ دە، ئىتتىك ئۆيگە كىرىپ كەتتىم. «قانۇن»، «سوت»، كاللامدا شۇ خىياللا ھۆكۈم سۈرەتتى. توغرا، شەھەرنىڭ كىندىكىدە تۇغۇلغانلارغىمۇ، سەھرانىڭ بىر بۇلۇڭىدا تۇغۇلغانلارغىمۇ قانۇن بار، قانۇن ھەممە ئادەمگە ئوخشاش، بىزنى قوغدايدۇ. تۇرۇپ ئويلىنىپ قالدىم: «ئەگەر مەن قانۇنغا ئەرز قىلىپ مۇختەرنى قولغا ئالدۇرۇۋەتسەم، ماڭا ئاتا ـ ئانامدەك كۆيۈنگەن شەپقەتچىلىرىم ـ قېيىن ئاتام بىلەن قېيىن ئانامغا نېمە دەرمەن؟ ئۇلار ماڭا نەپرەت كۆزى بىلەن قارىماسمۇ؟! ئەرز قىلمىسامچۇ؟ مۇشۇنداق خورلىنىش ئىچىدە ئۆتۈۋېرەمدىمەن؟»...

— نېمە بولدى قىزىم؟ ـ قېيىن ئانام كەينىمدىن كىرىپ سورىدى. بۇ ئاۋاز مېنىڭ سەھرادىكى ئانامنىڭ ئاۋازىغا نېمانداق ئوخشايدۇ ـ ھە؟! «قىزىم» دېيىشلىرىچۇ؟ ئۆزۈمنى تۇتالماي «ئانا» دېگىنىمچە قېيىن ئانامنىڭ قۇچىقىغا ئۆزۈمنى ئاتتىم، ھەممە بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ بەردىم. قېيىن ئانام ئوغلىنى يۈزسىزدىن يۈزسىزگە سېلىپ بىرمۇنچە تىللىغاندىن كېيىن، دادىسىغا دەپ نەسىھەت قىلدۇرىدىغانلىقىنى، خاپا بولماسلىقىمنى ئېيتىپ چىقىپ كەتتى.

— ھە، قانچۇق، ئاتا ـ ئانامغا چېقىشتۇرغان ئاغزىڭ مۇشۇمۇ؟ ـ مۇختەر يېرىم كېچىدە ئىشىكتىن كىرىپلا يەنە ئۇردى. ئۈچ ـ تۆت كۈن ئىشقا بارالماي ياتتىم، قېيىن ئاتام، قېيىن ئانام ھالىمدىن خەۋەر ئالدى، ئاتا ـ ئانامغا مېنىڭ نامىمدا تېزرەك كېلىشنى ئېيتىپ خەت يازدى. ئۇزۇنغا قالماي دادام كەلدى، بولغان ئەھۋالنى ئاڭلاپ ماڭا تەسەللى بەردى:

— قىزىمنىڭ نەيېرى يارىمىدى ئوغلۇم، بىر چىرايلىق ئۆي تۇتۇپ، بالىلىق بولغاندا نېمە ئىش بۇ؟...

— رودىپاي سەھرالىقلارنىڭ بالىسىغا قالدىغۇ كىشى، خېتىنى بېرىۋېتىمەن دېگەنىدىكەن، ئەتىۋارى بىلەن خېتىنى ئالسا بولمامدۇ؟

كېيىنمىسى ئاڭلاپ قالار دېگەن ئۈمىدتە ئېغىز ئاچقان دادام، مۇختەرنىڭ شۇ گېپى بىلەن ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. دادامغا قاتتىق ئىچىم ئاغرىدى، قۇدىلارنىڭ ئالدىدا ساقىلىغا ئاق سانجىلغان بىر ئادەم ئىزا تارتمامدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۆمرىدە خەقتىن ئازار يەپ باقمىغان بىر ئاق كۆڭۈل ئادەم كۈيئوغلى تەرىپىدىن

ھاقارەتلەنگەندە، ئازابلانماي تۇرالامدۇ؟

دادام باشقا گەپ قىلمىدى، ئەمما كۆزلىرىدىن تارام-تارام ياش تۆكۈلدى. كېيىن ئانام بىلەن قېيىن ئاتام ئوغلىنى بىر مۇنچە ئەيىبلىگەندىن كېيىن، دادامغا تەسەللىي بېرىپ، مۇختەرنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ئەتىسى ئۇقساق، مۇختەر «يەنە شۇ سەھرالىق بىلەن ئۆي تۇت دەيدىغان بولساڭ، يىراق بىر يەرگە كېتىمەن ياكى ئۆلۈۋالىمەن» دەپ دادىسىغا تەھدىت سالىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئاجرىشىپ كەتتۇق. ئاتا-ئانىسى ئوغلۇمنى قانچە تالاشسىمۇ بەرمىدىم. ئاران چوڭ قىلغان-دە مەن بالىنى! كېيىن ئانام ھەپتىدە نەچچە كېلىپ، نەۋرىسىنى كۆرۈپ كېتەتتى. ئۆيدە بولغان ئىشلارنى يىپىدىن-يىڭنىسىچە دەپ بېرەتتى. مۇختەر مەن بىلەن ئاجرىشىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۆيدە ئانچە ئولتۇرمايدىغان بولۇۋاپتۇ، ئاتا-ئانىسىنىمۇ دۇشكەللەپ، ھەتتا ئۇرۇش دەرىجىسىگە بېرىپ يېتىپتۇ. بۇ، شۇ تونۇشنىڭ سەۋداسى دەپ قارايتتىم. لېكىن ئاجرىشىپ تۆت-بەش ئاي ئۆتمەستىن، مۇختەر يەنە ماڭا يارىشىش تەلىپىنى قويدى. مۇختەرنىڭ دېيىشىچە: تونۇشىنىڭ باشقا بىرسى بىلەن قولتۇقلىشىپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپتۇ، كۆڭلىنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ ئاجرىشىپ كەتكەنلىكىدىن قاتتىق پۇشايمان قىپتۇ. مۇختەر نەچچە قېتىم پېشىمگە ئېسىلىپ، ئايىغىمغا باش قويۇپ، يارىشىپ قېلىشنى، بالىنىڭ بولسىمۇ يۈزىنى قىلىشىمنى ئېيتىپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى. ئېشەك جىنىدا بىر قېتىم پۇتى تىقىلىپ كەتكەن كۆۋرۈكتىن ئىككىنچى قېتىم ئۆتمەيدۇ، مەن ھەرگىز ئۇنىمىدىم. كېيىن ئانام يىغلاپ ئارام بەرمەيدۇ، قېيىن ئاتام ئاندىن دادامغا خەت يېزىپ، ئەكەلدۇرۇپ ماڭا تەربىيە ئىشلەتتى. دادامغا بۇرۇنقى ئىشلارنى ئەسلىتىپ، بىر ۋاقىتلاردا ئۆزىنىڭ مۇختەر ئالدىدا قانچىلىك خورلانغانلىقىنى يادىغا سالسام، دادامۇ نىيىتىدىن يانىدى.

— سىلە توي قىلمىغانلا؟ — قىز گېپىنى تۈگىتىپ مەندىن سورىدى.

— ياق، توي قىلىش ئالدىدا.

— تۇرمۇشتا بەختلىك بولغايلا.

مېنىڭ قىزغا ھەۋىسىم كەلدى، ئۇنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشلىرىغا قايىل بولدۇم. يۈزسىز ئېرىگە نەپرىتىم قوزغالدى، يۇرتدىشىم بولغان تونۇشىنىڭ قەلبىمدىكى ئوبرازى تېخىمۇ خۇنۇكلەشتى. قىزغا بالىنىڭ يۈزىنى قىلىپمۇ بولسا ئېرى بىلەن ئۆي تۇتۇپ قېلىشنى قايتا-قايتا ئېيتتىم. ئەمدى ئېرىنىڭ بۇرنىغا سۇ كىرگەن بولسا، ئىككىنچى يۈزسىزلىك قىلمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈردۈم.

— ھەممە كىشى ماڭىلا نەسىھەت قىلامدۇ؟ ئۇ تاش يۈرەكتىن كۆرگەن خورلۇقلىرىم ئاز ئەمەس، ئىككىنچى يۈزىگىمۇ قارىمايمەن. ئوغلۇمنى سەھرادىكى ئاتا-ئانامنىڭ قېشىغا ئاپىرىپ قويدۇم، ئېرىم يىركەنگەن سەھرا ئوغلۇمنى ئۆز قوينىغا ئالدۇ، ئۇنى سەھرانىڭ جاپالىق تۇرمۇشى ھەقىقىي چىن ئادەم قىلىپ تاۋلاپ چىقىدۇ.

قىزنىڭ كۆزلىرى يىراق-يىراقلارغا تىكىلگەنىدى، سۆزلىرىدىن بىر خىل مەردانىلىق ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. مەن قىزغا باشقا گەپ قىلمىدىم، قىلغۇدەك گەپمۇ تاپالمىدىم. چۈنكى، ئۇنى ئۆز رايىدىن قايتۇرالايدىغان بىرەر ئەپلىك چارە يوقتەك ئىدى. سەۋرى-تاقەت قاچىسى يېرىلسا ئەنە شۇنداق چاك-چېكىدىن ئاجراپ، قايتا قوراشتۇرغىلى بولمايدىغان ئوخشايدۇ.

(ئاخىرى 86-بەتتە)

گۈلبوستان ئابدۇرېھىم

پارتىيەم، چىن مېھرىڭ قەلبىمدە گۈلخان

(جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 70 يىللىقىغا بېغىشلايمەن)

ئەي، شانلىق پارتىيەم مۇبارەك نامىڭ
قوزغايدۇ دىلىمدا چوڭقۇر ھاياجان.
ئەجرىڭنى تىلىمغا ئالسام ھەر قېتىم،
مېھرىڭدىن جىسمىمغا قوشۇلار مىڭ جان.
سەن ماڭا تەڭداشسىز ۋاپادار غەمخان،
پەخرىمسەن، چىن مېھرىڭ قەلبىمدە گۈلخان.

سەندىكى پاك سۆيگۈ، تاڭدا ئېچىلغان —
گۈللەرنىڭ بەرگىدە ئوينىغان شەبنەم.
سەندىكى زور خىسلەت ماڭا كۈچ-قۇۋۋەت،
بەختىم سەن، ھاياتىم، بايلىق-خەزىنەم.
سەن ماڭا تەڭداشسىز ۋاپادار غەمخان،
پەخرىمسەن، چىن مېھرىڭ قەلبىمدە گۈلخان.

سەن گويا بىغۇبار ئۈپۈق كۆكسىدە —
نۇر چېچىپ ئالەمنى يورۇتقان قۇياش.
مەن شۇ نۇر ئىلكىدە يايرىغان بىرجان،
شۇڭلاشقا دىل رىشتىم ساڭىلا تۇتاش.
سەن ماڭا تەڭداشسىز ۋاپادار غەمخان،
پەخرىمسەن، چىن مېھرىڭ قەلبىمدە گۈلخان.

مۇقەددەس دۇنيادا سۆيگۈ مۇھەببەت،
قۇدرىتى يۈكسەكتۇر يېڭىلمەس شۇنچە.
پارتىيەم سەندە بار شۇنداق مۇھەببەت،
پاك سۆيگۈڭ تونىماس خۇشپۇراق غۇنچە.
سەن ماڭا تەڭداشسىز ۋاپادار غەمخان،
پەخرىمسەن، چىن مېھرىڭ قەلبىمدە گۈلخان.

ئېسىمگە ئالسام دەم بوۋاق چېغىمنى،
ياتقانتىم بۆشۈكتە ساڭا تەلمۈرۈپ.
چوڭ قىلدىڭ مېنى سەن ئىللىق قوينۇڭدا،
مېھرىڭدىن يامرىغان نۇرغا چۆمدۈرۈپ.
شۇڭلاشقا كۈيلەيمەن سېنى ئەي غەمخان،
شەپقەتچىم، پەخرىمسەن قەلبىمدە گۈلخان.

ياشنىدى سولماستىن ئۆمرۈم گۈلشىنى،
سۈپسۈزۈك بۇلاقتەك مېھرىڭ قەترىدىن.
سەندىكى ھەر سۆيگۈ تۇرغاچقا ئۈستۈن،
كۈيلەرگە جان بەرگەن ئىلھام سەترىدىن.
سەن ماڭا تەڭداشسىز ۋاپادار غەمخان،
پارتىيەم، چىن مېھرىڭ قەلبىمدە گۈلخان.

خىيالچان كۆزۈمدە بېقىپ تاغلارغا،
قۇدرەتلىك نېچۈن دەپ سورايمەن سېنى.
چىدامىلىق سەن ئۆزۈڭ ھەممىنى يېڭىپ،
قاۋۇل بىر ئىنسان قىپ ياراتتىڭ مېنى.
شۇڭلاشقا كۈيلەيمەن سېنى ئەي غەمخان،
پەخرىمسەن، چىن مېھرىڭ قەلبىمدە گۈلخان.

سەن ماڭا ھاياتلىق بەردىڭ، سەن ئۈچۈن —
لاۋۇلدار قەلبىمدە سۆيگۈ ئىپتىخار.
ئويلايمەن بۇ گۈزەل جۇڭخۇا ئىلىمدە،
سېنىڭسىز ھاياتقا ئېرىشكەن كىم بار؟!
شۇڭلاشقا كۈيلەيمەن سېنى ئەي غەمخان،
پەخرىمسەن، چىن مېھرىڭ قەلبىمدە گۈلخان.

سەن ئۆزۈڭ نۇر بەرگەن بىرجۈپ كۆزلىرىم،
تەلپۈنەر ئۈمىدتە ئىستىقبالغا ھامان.
شۇڭلاشقا يالقۇنلۇق سۆيگۈگە تولغان،
مەن رازى سېنىڭدىن، رازى ھۆر زامان.
سەن ماڭا تەڭداشسىز ۋاپادار غەمخان،
پەخرىمسەن، چىن مېھرىڭ قەلبىمدە گۈلخان.

پارتىيەم مېھرىڭنىڭ تامچىسى ئۈچۈن،
ياراتسام دېڭىزنى قىلىدۇ ئازلىق.
ئارمىنىم يوق ئىدى بىر ئۆمۈر سېنىڭ،
خىزمىتىڭ قىلسام مەن ئەجرىڭگە لايىق.
سەن ماڭا تەڭداشسىز ۋاپادار غەمخان،
پەخرىمسەن، چىن مېھرىڭ قەلبىمدە گۈلخان.

ئەمدى مەن چېلىشلار قوينىغا كىردىم،
سەن باركى غەيرىتىم ئاشار ھەسسىلەپ.
چۈشۈرمەي تىلىمدىن شانلىق نامىڭنى،
ياشايمەن ناخشامدا بىر ئۆمۈر كۈيلەپ.
سەن ماڭا تەڭداشسىز ۋاپادار غەمخان،
پارتىيەم، چىن مېھرىڭ قەلبىمدە گۈلخان.

ئابدۇكېرىم مەخسۇت

شېئىرلار

سۆيگۈ چەشمىلىرى

1

ھۆر ۋەتەن ئىشقىنىڭ ئوتى گۈلخىنى جانىمدىدۇر،
سۆيگۈ، مېھرىڭ شاۋقۇنى كۆي مىسال قانىمدىدۇر.
غۇنچىلار كۈلسە سەھەر تەنلىرىم يايراپ كېتەر،
بارچە جەننەت ھۆرلىرى گۈل كەبى يانىمدىدۇر.
ئوخچىسا زۇمرەت بۇلاقلار، ئوينىسا مەيىن سابا،
تەلىيىم يۇلتۇزلىرى كەڭرى ئالقانىمدىدۇر.
سايرىسا قۇشلار خۇشال باغ ئارا بەزمە قۇرۇپ،
مەن ۋىسال پەيزىدە مەستمەن لەيلى ئارمانىمدىدۇر.
بۇلبۇلى گۈل بەرگىدە ئىچسە، شارابۇ ئەنتىھو،
كۆيلىرى كەزگەي جاھاننى، جىسمى بوستانىمدىدۇر.

2

جۇنۇن سەھراسىدا جانان، كۆكسۈمنى نىشان قىلدىڭ،
كۆڭۈل مۈلكۈمدە ئىشقىڭنى نېچۈن بۇنچە نىھان قىلدىڭ.
جۇدۇنلار ئەگسە باشتا، باھاركى ئاپتاپ يەڭلىغ،
گۈلىنى سۆيگۈ مېھرىڭنىڭ سولىشىدىن ئامان قىلدىڭ.
يېنىڭغا چىللىدىڭ ھەر ئان، تەبەسسۇم ئىلكىدە بېقىپ،
ياماشتىم چوققىغا جانان، مۈشكۈلنى ئاسان قىلدىڭ.
ۋىسالىڭ قىران ئەتتى، ساداقەت تەختىدە ھەر دەم،
بۇلبۇلغا جىغان قوينىن گۈلىستان ماكان قىلدىڭ.

3

گۈل بويۇڭ كۆرۈپ ئېيتارمەن ئەسسالام دىلدارى دەپ،
دوستلىرىم قىزلار تاپار «بۇ ساڭا خوپ يار» ـ دەپ.

كۆزلىرى چولپان مىسال، لەۋلىرىدىن گۈل چاچار،
بارچىسىنى سۆيسە ئەر زەر شوخ ئۆمۈر گۈلكارى دەپ.
ۋە لېكىن كۆڭلۈم تاپار ھەر بىرىدىن بىر ئەيىب،
ھېچ ئېيتالماي يۈرىكىمدە بار ئېسىل گۈليارى دەپ.
گەر ئېيتار بولسام سورار كىملىكىن دوست - يارىلار،
قورقىمەن سىرىم جاھانغا بولمىسۇن ئاشكارا دەپ.
مەيلى دوستلار ئاغرىتسۇن باش، «يۈرمىگىن تەنها» دېبان،
ئېيتمىغايمەن ئەھدۇ پەيمان بولمىغاي بىكار دەپ.

4

قايسى باغنىڭ گۈلى بار، ئول قامىتى زىبا كەبى،
تاپمىدى كۆڭلۈم كۆزى بۇندا ئۇ رەنا كەبى.
قىلمىدى مېھرىن جۇدا مەن جۇنۇن سەۋدايىدىن،
ئول ۋاپا تەختىدە سۇلتان لەيلىۋەش شەيدا كەبى.
بېتىلىدى مېنى ۋاپانىڭ ۋارىسىغا ئىشقىدىن،
بەردى كۆزۈمگە زىيا ئول قۇياش ياغما كەبى.
كۆكسۈمە سالدى ئىشقىنىڭ ئاتەشىن ئول مەھلىقا،
تاشلىدىم ھەريان ئۆزۈمنى شوخ ئاقار دەريا كەبى.
ھەر بېقىش بەردى ماڭا جان، شوخ تەرەنۇم ئەيلىدىم،
قۇچىقى بولدى ماڭا، ئول جەننەتۇل مەئۋا كەبى.
بەزمىدە مەي تۇتتى بۇلبۇل، يۈرىكىنى جام قىلىپ،
ئالدى دىلدار قولىغا مەي شوخ كۈلۈپ لەيلا كەبى.

5

غۇنچىدەك كۆڭلۈم مېنىڭ دوستۇ يارغا تەلپۈنەر،
قەدىمى گۈل، قەلبى چوغ گۈلئۇزارغا تەلپۈنەر.
گۈلباھار رەققاس ئۇرۇپ سۆيسە سابالار گۈل يۈزۈم،
يۈرىكىم پاتماي سىنەمگە ئالتۇن ناھارغا تەلپۈنەر.
گۈلسە تاڭ باشىغا نۇر چاچقۇسىنى چاچسا گەر،
قەدىمىم ئەقبالىسىرى ئۇچقان قاتارغا تەلپۈنەر.
توختىماس بۇلبۇل كۈيىدىن ئىشقىدا بوستانىنىڭ،
تامشىنىپ ئانا سۈتىنى ئانا دىيارغا تەلپۈنەر.

6

سابا يەڭلىغ دېرىزىدىن كىرىپ جانانىنى ئويغاتسام،
باشىدىن مىڭ ئۆرگۈلۈپ شادان نەپەسىگە نەپەس قاتسام.
غىدىقلاپ ئايىغىدىن، ساچىنى تاراپ مەپتۇن،
ئېسىل سۆيگۈ تۆشەكىدە باغاشلاپ سۆيۈپ ئويناتسام.
قېنى زۆھرە بىلەن لەيلى ئۇنىڭدىن نازىنى ئۆرگەنسە،
قېنى تاھىر بىلەن مەجنۇن كۈيىگە مەنمۇ ئۇن قاتسام.

چېكىپ دىل تارىنى شادان، ھايات تەختىدە سۇلتاندەك،
ۋاپادار يار يۈرەكىدە ئىشىق ئوتىنى ئۇلغايتسام.
قىلىپ لۇتفىڭنى مىڭ داستان ناۋا ئەيلىسە گەر بۇلبۇل،
سىنىڭ ئايدەك جامالىڭنى سەھەركى گۈنگە ئوخشاتسام.

7

جىلمىيۇر غۇنچە چىمەندە ھەريانىنى گۈلزار قىلغىلى،
باغ ئارا دىلدار گۈلەر كۆڭلۈمنى نۇردار قىلغىلى.
شورىدىن پىنھانە باقتىم تويمىدى كۆزۈم ئاگا،
چىقتىمۇ يار دىلنى شادان ياكى ئازار قىلغىلى.
باقمىغىن شەھلا كۆزىڭگە، قادىلار كۆزۈمگە ئوق،
ئۇ تۆرەلگەنمۇ بۇ باغدا زۇلفىنى دار قىلغىلى.
رازىمەن ئۆمرۈم بويى شۇ باغدا بەند بولسام ئەگەر،
ئەيلىدىم ئىشقىمنى گۈلخان، ساچىمنى ئاق قار قىلغىلى.
بۇلبۇلى گۈلشەن ئارا بىر ئۆمۈر قىلغاي ناۋا،
كى جۇنۇن ۋارىسىنى ئىشقىدا باھار قىلغىلى.

1990- يىل، يانۋار

ھايات ھەققىدە مۇۋەششەھ

ھاياتنىڭ قىممىتى، دوستۇم، جاپالىق مېھنىتىڭدەدۇر،
خەلقىنىڭ ھۆرمىتىن تاپقان ئىجادىي ھىممىتىڭدەدۇر.

ئادا قىل كۈندۈ تۈن ھارماي ۋەتەن ئالدىدا بۇرچۇڭنى،
ئەھلى يۇرتىنىڭ مۇكاپاتى ئەجرىڭ قىممىتىڭدەدۇر.

جۇلالاپ — نۇر چېچىپ تۇرغان دىلىڭنىڭ قەترىسى ھەر ئان،
غۇرۇرىڭ، شەۋكىتىڭ، پەخرىڭ ئىنا قىلىق ھېكمىتىڭدەدۇر.

ئېلىپ قولغا قەلەمنى سەن، ناۋا قىلساڭ سەھەر، ئاخشام،
ناۋالار قىلغۇسى پەرۋاز، كۆڭۈللەر رىغبىتىڭدەدۇر.

ئەقىدە ئىلكىدە ئارزۇ چېچەكتىن خۇشپۇراق چاچقاي،
ئىجادىڭ قەدرى ئەلدە ھەسەلدەك نېمىتىڭدەدۇر.

خەلقنى ئۇنۇتما ئەسلا، خەلقسىز ئۇستىخاندۇر سەن،
خەلقنىڭ ئارزۇسى - پىكرى، سىنىڭ ئوي سۈرىتىڭدەدۇر.

مېلىڭدىن بولسا دوستلار كۆپ ئىشىڭدا يار - يۆلەك ھەمدەم،
قۇدرىتىڭ - شۆھرىتىڭ دائىم ۋاپادار ئۈلپىتىڭدەدۇر.

ئەقىل بىرلە پاراسەتتىن تۇمەن ئەشئار بولۇر بۇنيادە،
شۇ ئەشئار قۇدرىتى ھەردەم خوشاللىق، كۈلپەتكىدەدۇر.

تىلاۋەت ئىلكىدە بۇلبۇل تىلەر دوستىغا شاد ئۆمۈر،
كۆيۈكىنى ئاڭلىسا مەپتۇن، ھامانە ھۇرمەتكىدەدۇر.

1990 - يىل، ماي

تاك سۆيگۈسى

تاك ئاتماقتا، كۈلۈپ كېلىنچەك
يۈزلىرىدىن ئالار پەردىنى.
تەبىئەتنىڭ گۈلگۈن چېھرىگە،
ئاشىق ئەيلەپ شائىر قەلبىنى.

تاك ئاتماقتا، ئۆز يۈرىكىنى
ئالتۇن نۇرغا تۇتار ئادەملەر.
شۇ تاك بىلەن غەلىبە - زەپەرگە،
قويۇلىدۇ قۇتلۇق قەدەملەر.

تاك ئىشقىدا ياشار ئادەملەر،
تاڭغا تەشنا باقار ئادەملەر.
سۆيگۈسىدە گۈزەل ئىستىقبالىنىڭ،
دەريا مىسال ئاقار ئادەملەر.

1990 - يىل، فېۋرال

ئارمان

دۇنيانىڭ غېمى، شادلىقى ھەم بار،
ئۇلارسىز قىزىقى يوقتۇر ياشاشنىڭ.
ئۈمىد قۇچىقىدا ئۆتكەن ئۆمۈركە،
مۇقەددەس نۇرلىرى سىڭگەن قۇياشنىڭ.

تاماكا تۇتۇنىدەك ھايات قايغۇسى،
باھار گۈللىرىدەك شادلىقى بىراق.
كۆڭلۈمدە زەررىچە قالماستى ئارمان،
ھايات قەسرىدە بولسام شام - چىراق.

1990 - يىل، يانۋار

كېلىمەن گۈل ئېلىپ ...

سابالار تارايدۇ چېچىڭنى،
لېۋىڭدە كۈلكىلەر دەرياسى.
كۆزۈڭدە چاراقلاپ كۆرۈندى،
ئۈمىدىم، بەختىمنىڭ دۇنياسى.

ھىلال ئاي مىسالى باقسەن،
جۇنۇنلۇق سەھراسىن كەزگەندە.
ھېسلىرىڭ پىچىرلار يېنىمدا،
مەن ۋىسال بېغىدىن تەزگەندە.

بىخ سۈرەر قەلبىمدە ئارزۇلار،
قانلىرىم قىزدۇرار تېنىمنى.
قان بولۇپ ئاقتىمۇ يار ئىشقىڭ،
ھىجراندا ئازابلاپ جېنىمنى.

قارايسەن ھىلالدەك قادىلىپ،
بەختىمدەك كۈلىسەن نازلىنىپ.
كېلىمەن ئەقىدەم، ئىشقىمدىن،
يار ساڭا بىر دەستە گۈل ئېلىپ.

1990 - يىل، فېۋرال

تەرك ئەتمەس بۇلبۇل بوستانىنى

(ت. ئىميازنىڭ چاقىرىقىغا جاۋاب)

ھەر تاڭنىڭ پەيزى بىلسەڭ ئۆزگىچە،
تاڭلاردىن تۆكىلەر يۈرەككە ئىلھام.
غۇنچىلار لېۋىدە مۇقەددەس سۆيگۈ،
ھاياتقا شادلىقنى قىلىدۇ ئىنئام.

بۇ يۇرتتا باھارمۇ، قەھرىتان قىشمۇ،
ئىلھام پەرىسىگە گۈل تۇتىدۇ، گۈل.
چاقچاقلار پەيزىدىن زوقلىنىپ ھامان،
ياشىرار ئۇن يىللاپ ئىشقىۋاز كۆڭۈل.

چاقچاقتىن ئۇزاتقان ئاشۇ ئالتۇن جام،
شېئىرىيەت بېغىدىن سۇنۇلغان دەستە.

باغلار قۇچىقىدا مەيىن سابادىن،
سورايدۇ تەلمۈرۈپ، سىزنى نەپەستە.

تىلەكلەر، ئارمانلار ئېلىپ بارىدۇ،
مۇقەددەس يوللاردا ھامان ئىنسانىنى.
ئېزىز يۇرت قۇچىقى ماڭا سەجدىگاھ،
تەرك ئەتمەس بۇلبۇل مەڭگۈ بوستانىنى.

1990 - يىل، ماي

ھاجى ئەخمەت

شېئىرلار

توغراقنىڭ چۈشى

قۇم سەھرانىڭ زىننىتى توغراق،
ياشاپ يۈز يىل،
تۇرار ياش پېتى.
قەددى مەزمۇت، باھادىرسىياق،
ئۇنى تاۋلار شورلۇق قىسمىتى.

يازدا قىينار تەشنالىقتا جان،
تامچە تۆكمەس ئالقانچە بۇلۇت.
كۆيدۈرمەكچى بولار سەرتان،
ئەجدىھاردەك پۈركۈپ ئاڭا ئوت.

قەھرىتاندا مۇزلاپ جانىۋتەن،
چارىسىلدايدۇ توغراقنىڭ غولى.
ئۇنى بارلىق قۇدرىتى بىلەن
بوغار قىشنىڭ ئەزرائىل قولى.

بەزى قۇتراپ باشلايدۇ ھۇجۇم،
كويىقاپنىڭ قارا تەلۋىسى.
باش - كۆزىگە ياغدۇرسىمۇ قۇم،
كار قىلالماس ئاڭا ھەيۋىسى.

ھۆركۈپ قاچسا ئاھۇلار گاھى،
سايىسىغا چىللايدۇ توغراق.
چۈشىدە ئۇچار قاناتى نىگاھى،
ھارغان قۇشقا بولىدۇ قونداق.

كېچىلەردە كۆرەر شېرىن چۈش،
ئۇمۇ بارچە جانلىقلارغا خاس.
شېرىن چۈشكى (ئاغار ئەقىل - ھوش!...)
ئاشىق جانىنىڭ ئارزۇسىغا ماس:

قاغجىراق قۇم سەھرا ئورنىدا،
دولقۇنلارمىش بىپايان دېڭىز.
توغراق يايراپ بۇژغۇن قويىندا،
بوي تارتقانمىش بۇلۇتتىن ئېگىز...

ئاشۇ چۈشنىڭ لەززىتىدىن مەست،
قامىتىدە سۇبات ۋە غۇرۇر.
خەتەر، ئاپەت ئۇنى يېڭەلمەس،
ئانا يەرگە ياغاچقا تومۇر.

سۆكۈناتتا ئاختۇرىمەن ئۆزۈمنى

سۆكۈناتتا ئاختۇرىمەن ئۆزۈمنى،
تىنىمىقلىرىم مەۋجۇتلۇقتىن بىشارەت.
يۈرىكىمگە ئەلچى قىلدىم كۆزۈمنى،
نىگاھىمدا بار ئاقىلغا ئىشارەت...

مەيلى، مېنى تىلسىز دېسۇن، پاك دېسۇن،
پىتنىخورلار ئۆز كۆڭلىنى خوش قىلسۇن؛
چىشلەپ - تارتىپ چۆكەرسۇن، ياداڭلىسۇن،
مېنى يەمچۈك، نادانلارنى قۇش قىلسۇن؛

مۆلدۈر كەبى ھەسەتخورلۇق ـ مالامەت
تېشى ياغسۇن پېشانەمگە دوق بولۇپ؛
شۇم پىتنىلەر مەيلى قۇتراپ ئالامەت،
مېنىڭ سادىقتىن ئېتىلسىمۇ ئوق بولۇپ؛

ئۆتەر كۈنۈم پەرۋايىمغا ئالماستىن،
تۇمان ئارا مەزمۇت تۇرغان قىيادەك؛
ئىجاد ئىشقى لەززىتىگە قانماستىن،
بوي سوزىمەن تاشنى يارغان گىيادەك!...

ياشار ئاشىق بەزى شۇنداق بىناۋا،
مەشۇقىنىڭ ھىجرانىدا قان يۇتۇپ.
يوق بولسىمۇ دىل رەنجىگە ھېچ داۋا،
قىسمەتىدىن زارلانماس ئاي ـ يىل ئۆتۇپ.

مەنمۇ ئاشىق — بۇلبۇلغا چىن مۇناسىپ،
سۆكۈناتتا ئاقتۇرىمەن ئۆززۇمنى.
قاقىلداشقا بولۇپ تەتۈر تاناسىپ،
يۈرىكىمگە ئەلچى قىلدىم كۆززۇمنى.

ئۇزۇن ئۆمۈر تىلىمە، ئانا

ئۇزۇن ئۆمۈر تىلىمە، ئانا،
نېمە ھاسىل ئۇزۇن ياشاشتىن؟
مەيلى، بىر يىل ياشاپ، ئەسىرنىڭ
كەچمىشىنى ئۆتكۈزەي باشتىن.

ئۇزۇن ئۆمۈر تىلىمە، ئانا،
مەيلى، چاقماق ئۆمرىنى كۆرەي.
كۈن كۆچۈرمەي يۈز يىل توشقاندەك،
بىر يىل شىرنىڭ ئۆمرىنى سۈرەي!

ئۇزۇن ئۆمۈر تىلىمە، ئانا،
ئەتمەك بولساڭ ئوغلۇڭنى مەمنۇن.
بىر يىلىمدىن بىرەي ئۆمۈرگە
بىر ئەسىرلىك قىممەت ۋە مەزمۇن.

ئېيتما، جانان، يۈرەك سۆزۈڭنى

بىر كۆرسەم بەس، كۈلگۈن يۈزۈڭنى،
ئاھۇ يەڭلىغ ئويچان كۆزۈڭنى...
چۈشەندۈرمەك بولۇپ ئۆزۈڭنى،
ئېيتما، جانان، يۈرەك سۆزۈڭنى.

ئۆلپەتلەردىن مەيلى قاچمىغىن،
لېكىن ھەرگىز سىرىڭ ئاچمىغىن،
جان مۈلكىڭنى سوروپ ـ چاچمىغىن،
ئېيتما، جانان، يۈرەك سۆزۈڭنى.

سىرىڭ كەتسە، قىزلىقىڭ كېتەر،
گادايدەك جان ئىززۇقىڭ كېتەر،
كىممۇ كىمنىڭ ھالىغا يېتەر؟...
ئېيتما، جانان، يۈرەك سۆزۈڭنى!

بۇلاق

چىمەنزاردا ئۇنتۇپ قالدۇرغان،
پەرىلەرنىڭ ئەينىكىمۇ سەن؟
ياكى چاڭقاق دىلنى قاندۇرغان
زۇمرەت شاراب چەينىكىمۇ سەن؟

كېلىنچەكنىڭ سىرغىسى كەبى،
زەپمۇ نازۇك شىلدىرلاشلىرىڭ.
ۋىلىقلايسەن بوۋاقتەك سەبى،
ئېقىپ پۈتمەس نىچۈن ياشلىرىڭ؟!...

تەبىئەتنىڭ ئەركە قىزىسەن،
ئانا تۇپراق باغرىغا باسقان.
مۆلدۈرلىگەن ئاھۇ كۆزىسەن،
قارچۇقىدا چۆمۈلەر ئاسمان.

ئېتىقاد

كۈن ئۆتەر،
يىل ئۆتەر،
ئۆزگىرەر ئالەم...
ۋە لېكىن ئۆزگەرمەس بىر ئۇدۇم ـ ئادەت.

ئۆز ئەقلى، ئەجرىدىن بۇت ياساپ ئادەم،
باش ئۇرۇپ ئۇنىڭغا،
قىلار ئىبادەت.

كۆجىلەر دۇتىدىن قارايغان تەلەت،
ئىبادەت ئەھلىگە باقىدۇ سۇرلۇك.
مۇردىدىن جان تىلەش بولسىمۇ غەلەت،
ئادەملەر ئۇنىڭدىن تىلەر قۇت، ھۆرلۇك...

پۇل قاپچۇقىنىڭ مونولوگى

ئەجەب بىر ھال،
چۈشىنىش قىيىن...
يوق ئىچىمدە بىرسوم، بىر تىيىن.
شۇنداقتىمۇ
ياغ ئىچىدىكى بۆرەكتەك
قويۇن، يانچۇقتا ساقلىنىمەن.
«پۇل قاپچۇقى» دېگەن
نامىم بىلەن ماختىنىمەن...

ئاغرىماسمۇ كۆڭۈل يارىسى؟

ھايۋانلار بېغىدا كۆردۈم،
ئۆگىتىلگەن ئېيىقنى قولغا.
سورۇن تۈزگەن يۈزلەپ خالايىق،
بىر يىرتقۇچنى ساپتۇ ئۇسسۇلغا.

كۆچتۈڭگۈرجان بىر ھەزىلكەشنىڭ
بۇيرۇقىدىن تولغىماس بويۇن.
ئىنغاڭلايدۇ ئېغىر پۇشۇلداپ،
ئادەملەرگە كۆرسىتىپ ئويۇن.

كۆنۈپ قاپتۇ زەنجىر، قەپەزگە،
تەبىئەتنىڭ ئەركە بالىسى.
باشقىلارغا بولسا ئويۇنچۇق،
ئاغرىماسمۇ كۆڭۈل يارىسى؟!

قىساس پەرىسى

— گۈمەر سەيفىتتىننىڭ «ئاق لالە»
ناملىق ئەسىرىنى ئوقۇغاندىن كېيىن

1

ئاھ، لالە! ...
ئاق لالە،
شورلۇق قىسمىتىڭ
قىلدىقان، نەشتەردەك تىلغاپ يۈرەكنى.
قايغۇرتتى قايغۇنى قايغۇ ھەسرىتىڭ،
ئاھىڭنىڭ يالقۇنى ئۆرتەپ پەلەكنى!

تەبىئەت تىلسىمى ئىدىڭ بىغۇبار،
گۈزەللىقتا ۋايىغا يەتكەن دىلرابا.
ئاھ! ...
تەگرى قانداقمۇ ساقا، ئەي نىگار،
بۇ مۇدھىش قىسمەتنى كۆرگەندۇر راۋا؟!...

2

غالىبلىق ئەيشىنى سۈرمەكچى بولغان،
بەختىڭگە كۆشەندە قانخۇمار جاللات...
ئەرك-نومۇس يولىدا بولساڭمۇ قۇربان،
رەقىبىڭ ھەيۋىسىن ئەيلىدىڭ بەربات!

3

ئاھ، لالە! ...
ئاق لالە،
قىساس پەرىسى،
ئەزگۈ، پاك روھىڭنى كۆردۈم ئەرشتە.
نىگاھىڭ ئىسيانغا ئۈندەر روھلارنى،
ئەرك-نومۇس جارچىسى گۈزەل پەرىشتە!

ھەقىقەت

ھەقىقەتنىڭ مەنزىلى يىراق،
يولتۇزلارنىڭ يۈكسەكلىكىدە.
يېتەلمەيسەن ۋەسلىگە بىراق،
ئىزدەنمەستىن، كۈتسەڭ بىھۇدە.

جۇر ئەتسىز گە ھەققەت قىزى،
تۇتقۇزما يدۇ قولىنىڭ ئۇچىنى.
ئىرىشمەكنىڭ مۇشكۇللۇكىدىن،
تونۇتقاي ئۇ قۇدرەت - كۈچىنى.

ئاشتىڭسەن ئەللىك ياش—ئەللىك داۋاندىن

— بىر دوستۇمنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە تەبرىك

ئاشتىڭسەن ئەللىك ياش— ئەللىك داۋاندىن،
بىر قەرنە قولۇڭدا تەۋرىدى قەلەم،
جانانىڭ ئەتىۋار بىلگەچكە جاندىن،
كەلسىمۇ بېشىڭغا چەكسىز دەرد- ئەلەم،
بىر قەرنە قولۇڭدا تەۋرىدى قەلەم.

نى ئېغىر سىناقتا بىرىپ بەرداشلىق،
پىداكار روھ بىلەن ئەلگە تونۇلدۇڭ،
شۇم ھىجران دەشتىدە ئۆتسىمۇ ياشلىق،
يالقۇندا سۇمرۇغدەك قايتا تۇغۇلدۇڭ،
پىداكار روھ بىلەن ئەلگە تونۇلدۇڭ.

ئىزدىگەچ سەنەمنى تاڭغا تەلپۈنۈپ،
ئىرىشتى ۋىسالغا ئاخىر «جۇدالىق»،
ئېچىلدى ئارزۇلار گۈلى يەلپۈنۈپ،
تۆكۈلگەن قانۇ تەر، ئەجرىڭگە لايىق،
ئىرىشتى ۋىسالغا ئاخىر «جۇدالىق».

ئەل-يۇرتىنىڭ بەختىچۈن تىلسىم قوينىدىن،
ئاختۇرۇپ خىسلەتلىك «ئالتۇن ئاچقۇچ» نى؛
جىلۋىدار بىزەكلەر ئەمەس،
ئەجرىڭدىن
ياسىدىڭ تىغ - شەمشەر، تاۋلاپ قۇيۇچنى،
ئاقتۇرۇپ خىسلەتلىك «ئالتۇن ئاچقۇچ» نى.

پەرۋازى دىللاردا قوزغىتىپ بوران،
كۆز ئاچتى ئالەمگە «قاناتلىق تىلەك»،
يار بولغاچ ئېتىقاد ھەمدە ساپ ۋىجدان،
دانكودەك نۇر چېچىپ يانغۇچى يۈرەك،
كۆز ئاچتى ئالەمگە «قاناتلىق تىلەك».

ياشلىقتىن دوست بولۇپ ئۆتتۇق قەدىردان،
پۈتۈلگەچ تەقدىردە ئورتاق بىر قىسمەت،
قەلەمداش دوستلارغا ئۆرنەكتۇر ھامان،
سەندىكى ھاتەمچە مەردانە خىسلەت،
پۈتۈلگەچ تەقدىردە ئورتاق بىر قىسمەت.

بولسىمۇ ئۆمۈرنىڭ يولى ئېگىز - پەس،
يەتكۈزەر غايىگە ماڭغان يولىمىز،
ئەل ئارا يۈزىمىز يورۇق بولسا، بەس،
ئۆلسەكمۇ مەردانە كۈلۈپ ئۆلىمىز،
يەتكۈزەر غايىگە ماڭغان يولىمىز.

تۇرسۇن نىياز

رۇبائىيلار

(1)

مەن سېنى، سەن مېنى دېيىشتۇق يامان،
ياخشىغا گادايمۇ ياكى بۇ جاھان؟
ياخشىغۇ ئاز ئەمەس، دۇنيادا بىراق،
نە ئامال، پەرق ئېتىپ كۆرمىسە نادان.

(2)

مەن دەيمەن: تەقدىرگە تۆمۈرچى ئىنسان،
سەندەلدە ھەممىنى ياسايدۇ ئاسان.
مەن دەيمەن: ئەگرىنى تۈزلەپ بولغىچە،
بەزىدە ئۆزۈڭنى ئوڭشايدۇ بازغان.

(3)

دوستلارنىڭ دوستلارچە ئۆتكىنى ياخشى،
مېھرى دىل جامىغا تولغىنى ياخشى.
مەست قىلىپ جان ئالار سېھرىي كەۋسەردىن،
بەزىدە زەھەرنىڭ بولغىنى ياخشى.

(4)

دىيانەت، پاكلىقتىن ئېچىلغاندا گەپ،
ئۆزىنى پىنھانغا ئالار شۇئان نەپ.
سەن مېنى، مەن سېنى كولىغان چاغدا،
چىقار ئۇ: «مەن سېنى نەدە كۆرگەن» دەپ.

(5)

ئالىم كىم، نادان كىم؟ بۇسى بەلگىلىك،
نادانىدىن كەلگۈسى ئەلگە كەلگۈلۈك.
ئالىمنىڭ ئاۋامدىن بولمىسا پەرقى،
ئەمەسمۇ بۇ ئۆزى بەكمۇ كۈلكىلىك.

(6)

ئۆزۈڭنى ئۆزگىگە تەڭ قىلما مەيلى،
بىز سېنى سەھەرنىڭ چولپىنى دەيلى.
يۇلتۇزدىن تالاشماس چولپان دېگەن نۇر،
بولدى بەس! قىل ئىنساپ، تەڭ نۇر تۆكەيلى!

(7)

كۈچ ـ قۇۋۋەت بابىدا مەيلى بول ھاتەم،
سەن يەنە بىز بىلەن ئوخشاشلا ئادەم.
ھۆرمىتىڭ، ئىززىتىڭ زادى قانچىلىك،
بىل ئۇنى، ئەل ساڭا تۇتقاندا ماتەم.

(8)

دانالار سۆھبىتى دىلغا نۇر ـ چىراق،
نۇر بىلەن دىل خانەڭ زۇلمەتتىن يىراق.
نۇر بىلەن زۇلمەتنى پەرق ئەتمەس نادان،
ئاگاھ بول، بېشىڭغا بولىدۇ چوماق.

(9)

ئادەمگە كالىندار قويدى بىر سوئال:
«يىرتىماسقا بېتىمنى يوقمۇ ھېچ ئامال؟»
«يوق! ـ دېدى تىل تۇرۇپ، ۋاقىت ئاتقان ئوق،
بۇ ئوقنى قايتۇرۇپ كىم قىلسۇن قامال؟»

(10)

ئادەمدە ـ ئادەمچە بولۇر مۇھەببەت،
پاك ۋىجدان، ئەقىدە ئۇنىڭغا زىننەت.
ئادەمنىڭ ھايۋاندىن پەرقى بار دېسە،
تىل ـ ئەقىل، ئار ـ نومۇس، شۇدۇر ئۇ پەقەت.

(11)

دۇنيادا ھەممىدىن كۆپ ئىكەن گەپ ـ سۆز،
بەزىسى بەش قىرلىق، بەزىسى تۈپ ـ تۈز.
جاھاندا ئاز نەرسە، دېسەم قەدىرلىك،
ئۆز ئارا دۈشمەنكەن، ھەتتا ئىككى كۆز.

(12)

ھاياتتا بىر دوستتىن ئونى ياخشىراق،
ئون ئەمەس، بولسا يۈز ـ مىڭى ياخشىراق.
باشقا كۈن چۈشكەندە بولسا بىۋاپا،
بى ساپا مىڭ دوستتىن يوقى ياخشىراق.

(13)

ئەر دىلى سۇ ئىچەر، دوستلۇق ـ ھىممەتتىن،
چىن دوستلۇق بۇزۇلغاي ھەسەت ـ مىننەتتىن.
دوستلۇق ئۇ، ھەمىشە تەڭلىككە مۇھتاج،
ساۋاق ئال: «دوستلار تەڭ!» دېگەن ھېكمەتتىن.

(14)

قىلغان سۆز ـ ئاتقان ئوق، قايتۇرۇپ بولماس،
ئېغىزنى ھەممىگە كۈندۈرۈپ بولماس.
ئاز سۆزلە، كۆپ ئويلا، تىلىڭ بولسۇن بال،
بى لەززەت بولسا ئۇ، تۈز قويۇپ بولماس.

(15)

ياش تۆكمە ھەسرەتتە، غېمىڭ كېتەر، كۈل!
نە ھەسرەت، دىلدىكى دېغىڭ كېتەر، كۈل!
تۆمۈرنى دات يەيدۇ، ئادەمنى قايغۇ،
تەبىئەت بەرگەن قۇت، چېغىڭ كېتەر، كۈل!

(16)

تىلىڭدىن چىقار سۆز: ۋىجدان، ساداقەت،
قەغەزگە پۈتكىنىڭ ئەدلۇ ئادالەت.
كۆزۈڭدىن كۆرگۈنۈم: ئوخشىماس زىنھار،
ئۇنىڭدىن چىققان نۇر: دوستقا خىيانەت.

(17)

سەن دەيسەن: تۇپراقسىز ئاينىماس پىلەك،
ئىككىمىز پىلەكتە ئۆسكەن جۈپ خەمەك.
مەن دەيمەن: ئېيتماققا بۇ سۆز چىرايلىق،
لېكىن سەن ئاخشامدا كۆرگەن چۈش بۆلەك.

(18)

نى قىسمەت، سەۋدالار چۈشمىدى باشقا؟
نە چارە، جۈپ كۆزلەر تولمىدى ياشقا.
كۆز ياشمۇ بەزىدە بولار ئىكەن بال،
سەۋرەگىنىڭ قاچىسى ئايلانسا تاشقا.

(19)

ئەجدادلار قامۇسى بىساھا قىممەت،
بىراق ئۇ، ئەۋلادقا بېرەلمەس شۆھرەت.
بىز بۈگۈن ئۇلارنى ياتساق سايىداپ،
ئۆلگەنلەر روھىدىن ياغماسمۇ نەپرەت.

(20)

سۈردۈمەن: نادانغا يوقمۇ دورا، دەپ،
يا ئۇنى ئېرىتەر يوقمۇ تىلدا گەپ؟
بار، ـ دېدى بىر دەنا، ـ بىلسەڭ نادانغا،
تىلىڭدىن چىقمىغان سۆزلا دورا دەپ.

(21)

ئادەم بىز ـــ گۇۋاھدۇر تىل ۋە ئەقلىمىز،
شۇ سەۋەب بازاردا يوقتۇر نەرقىمىز.
بىراق قىل ئۈستىدە قىلىمىز جاڭجال،
ئەمدى دەڭ: ھايۋاندىن نېمە پەرقىمىز؟

(22)

ئىلىم ـ پەن يارالغان سائادەت ئۈچۈن،
دەنالار يارالغان پاراسەت ئۈچۈن.
نادانلىق، قارامىلىق ئەلگە چوڭ ئاپەت،
خۇراپات يول ئاچار جاھالەت ئۈچۈن.

(23)

مېۋىلىك دەرەخنىڭ مېۋىسى ياخشى،
ئۆزگە تەم، ئۆزگىچە شىرىسى ياخشى.
كۆپ كۆرگەن، كۆپ بىلگەن ئۇ دانا ئەمەس،
مۇستەقىل ، خاس پىكىر ئىگىسى ياخشى.

(24)

دەنا كىم، نادان كىم، يوق بەلگە ـ خېتى،
ئۆلچەممۇ بولالماس جىنسىي ھەم يېشى.
نادانىي غادايغان دېسەڭ پو تېرەك،
دەنا ئۇ، ئېگىلگەن ئالمىنىڭ شېخى.

(25)

ئۆز ئارا رەقىپتۇر ھەق بىلەن تۆھمەت،
قوش گېزەك، ھەمراھدۇر سۆيگۈگە نەپرەت.
بىرسىنى كۆرگەندە بىرسىدىن كەچمەك،
جان كېتىپ، تەن قۇرۇق قالغىنى پەقەت.

(26)

ئۆزۈم تۈز، يولۇم تۈز، مايماق ئەمەسمەن،
ئەقىدە ـ غايەمدىن تانغاق ئەمەسمەن.
بىر شامال كەلسىلا ئۈچۈپ كەتكىنى،
ئازگالنىڭ بەندىسى قامغاق ئەمەسمەن.

(27)

ملىتىغىنىن، قىلمىچتىن يامانىدۇر بۆھتان،
قۇتۇلماس بۇ ئىشتىن ۋىجدانلىق ئىنسان.
ھەسەت ئۇ، تۆھمەتنى تۇغقان شۇم قۇرت،
سۈكۈتلا بۆھتاننى كۆيدۈرەر خۇمدان.

(28)

ۋىجدان ئۇ، ئىنسانغا ئەمەس ساتار مال،
يا سېنى پەدازلاپ تۇرغان گۈزەل خال.
يىرتىلسا دىل پەردەڭ بولۇر ئاشكارا،
يا ئۆزۈڭ پەرىسەن، ياكى ھەييار چال.

(29)

چىرايلىق سۆزلەشكە قىلما كۆپ ھەۋەس،
گەپ قىسقا، پىكرىڭ كەڭ بولسا يېتەربەس.
كۆرمىدىم، قۇچقاچنىڭ ئالدىدا تېخى،
بۇلبۇلنىڭ ئاز سايراپ بولغىنىنى خەس.

(30)

«ۋاپاغا تەشنامەن»ـ دېدى مۇھەببەت،
«نامەردكە ھەمراھمەن»ـ دېدى خىيانەت.
«بى رەھىم، يۈزسىزمەن، قاتىمقىلىقىمدىن ـــ
قاقشايدۇ يامانلار»ـ دېدى ئادالەت.

(31)

بولسا گەر ئۈمىدنىڭ قانىتى سۇنۇق،
قۇياشمۇ كۆزۈڭگە كۆرۈنەر سوغۇق.
بولسا گەر دىلىڭدا ئۈمىد مەشئىلى،
كۆرۈنەر مىڭ يىللىق زۇلمەتتىن يورۇق.

(32)

ھەسەت ئۇ، ھەسەتخور ئىنسانغىلا خاس،
ئاي ـ كۈننى ھەسەتخور دېسە كەلمەس ماس.
ھەر كىمنىڭ خۇي پەيلى ئۆزىگە ئايان،
تۇرامدۇ تاياققا تاكسا سىلىق تاش؟!

(33)

ئات بىلەن ئېشەكنى داۋان ئايرىيدۇ،
تاش بىلەن تۇپراقنى قىيان ئايرىيدۇ.
ھېچ كىشى ئۆزىنى دېمەس يەردە خەس،
قايسى زەر، قايسى مىس ئاۋام ئايرىيدۇ.

(34)

ھەسەت ئۇ زەھەرلىك قۇتىغا نىشان،
دەنالار تۆھمەتنىڭ ئوقىغا نىشان،
ساندا بار، جاندا يوق، تىرىك مۇردىلار،
بى ساپا ئىنساننىڭ يوقىغا نىشان.

(35)

دەنالار ئېيتىدۇ: «ئىشقى يوق ئېشەك»،
دەردى بار ئادەمنىڭ «دەردى يوق كېسەك».
ئىشق نېمە، دەرد نېمە؟ بىلمىدۇ ئىنسان،
ۋە لېكىن چۈشەنمەس ئۇنى پو تېرەك.

(36)

«بەش كۈنلۈك قونالغۇ بىلسەڭ بۇ جاھان،
يەپ ـ ئىچىپ بەختىڭدىن كۈل!» دېدى نادان.
مەن دېدىم: ئىنسانمەن بى ھاجەت ماڭا،
ھايۋاننى بورداشقا كېرەك، ئوت ـ سامان.

(37)

ئاقىلغا ھەمراھدۇر، ئېتىقاد، ھۆرمەت،
نادانغا رەقىبتۇر، ياخشى نام، شۆھرەت.
بىلىمگە بى ئەمەل نىمجان ئالىمغا،
ناداندىن مىڭ مەررە كۆپ ياغار لەنەت.

(38)

دىلغا نەم ـ بىر ئالەم (چەكسىز بىپايان)،
خا كېچە، خا كۈندۈز ئوخشاش نۇرىستان.
يىل بىلەن ئۆلچەنمەس، ئۇنىڭ قوش پەسلى،
دوستلارغا گۈلباھار، ياۋغا زېمىستان.

(39)

ئەجدادلار ئەجرىنى دېسەڭ بىر پىلەك،
ئەۋلادلار ئۇلاردىن تۇغۇلغان خەمەك.
ئەجرىسىز پىلەك يوق، چېچەكسىز خەمەك،
ۋە لېكىن چېچەك بار، مېۋىسىز پۇچەك.

(40)

مەدداھنىڭ سۆزلەشتىن يوق باشقا ئىشى،
ئاڭلىسا بولدى ـ بەس! ئولتۇرغان كىشى.
مەدداھقا پۇل لازىم، شاگىرتقا «يادوس!»
كۆزۈڭگە چۈمپەردە تۆككەن كۆز يېشى.

(41)

ئۆتكەن ئىش ھەسرىتى دىلغا جاراھەت،
ئەتىدىن قايغۇرۇش بۈگۈن نە ھاجەت؟
بۈگۈننى بەختىڭنى تاپقىن بۈگۈندىن،
ياق دېمە ئەتىسى بولسا قىيامەت.

(42)

كەل جانان! لىۋىڭدىن بىر رەت مەي ئىچەي،
ئىچكەن مەي قىلسا مەست، دەردىمنى تۆكەي.
دەردىمنى تۆككىچە، قان بولسا يۈرەك،
كۆزدىكى ياش ئەمەس، جېنىمدىن كېچەي.

(43)

مېنى مەست، مەھلىيا قىلدى ئاي يۈزۈڭ،
مېنى خەس، دىۋانە قىلدى قاش كۆزۈڭ.
مەستلىكىم، خەسلىكىم ئۆزۈمگە راھەت،
ئەمدى جان ئالارمۇ «ياق» دېگەن سۆزۈڭ.

(44)

ئەجدادلار شۆھرىتى — ئۆتمۈشكە مەنسۇپ!
ئەۋلادلار مېھنىتى — بۈگۈنگە مەنسۇپ.
ئاخشامقى توقلۇقتىن بۈگۈن نە پايدا،
بۈگۈنكى ئاچلىقمۇ ئۆزۈڭگە مەنسۇپ.

(45)

ئاتا ـ ئانا مېھرى ئاتەش سۆيۈملۈك،
ھەر ئىككىسى ئوخشاش ساڭا كۆيۈملۈك.
«لازىم، دېسەڭ ـ ئانا سېنىڭ يۈرىكىڭ»،
دېمەس: «بالام، بۇ مەن ئۈچۈن كېرەكلىك.»

(46)

بەختتۇر ئانىغا ــ پەرزەنت شاتلىقى ،
كېرەكمۇ ئۇنىڭغا بۇندىن ئارتۇقى؟!
پەسلى كۈز «غازاڭغا ئايلاندىم» دېمەس ،
مىسالى غۇنچىغا گۈلنىڭ ياپرىقى.

(47)

مىننەتلىك بىر داندىن سامان مىلىڭ ئەلا ،
ئالدامچى تۈلكىدىن قاۋان مىلىڭ ئەلا.
ۋىجدانىنى شۆھرەتكە ساتقان دانىشتىن ،
بىلىمسىز ئاقكۆڭۈل نادان مىڭ ئەلا.

(48)

«مەن»دە يەنە ھەمىشە، تىلىڭدا «سەن» يوق ،
ئۆزگىلەر نە كويدا، دىلىڭدا غەم يوق.
«تەييارغا ھەييارلار» بى پەرق ئوغرىدىن ،
ۋە لېكىن ئوغرى دەپ يۈزۈڭدە ئەن يوق.

(49)

نادانلىقتىن كېلەر زۇلمەت ـ جاھالەت.
جاھالەتتىن تۇغەر ئىلىم، ئادالەت.
نادانلىقنى دەنالىق، دەپ ماختىنىش ،
ۋىجدانى بار ئىنسان ئۈچۈن جىنايەت.

تۇرسۇنبەگ ئىبراھىم

شېئىرلار

ئىلەپ قالغان تۇيغۇلار

I

كۈرۈنەر ،
گويا كى ساماۋى ئەرشكە ئوخشاپ ،
كەچكى شەپەق نۇر بەرگەن ــ
رەڭدار غۇۋا تۇمان قوينىدا ،
ئاسمانغا تاقاشقان ھەيۋەتلىك چوققا .
تۇرىدۇ ئەنە:
ئاپئاق ـ ئاپئاق.
(نازىنىن، يۇمشاق)
بۇلۇتلار بىلىكى ئۇنىڭ بوينىدا...
مەن قاراپ دېدىم:
ــ شۇ مەغرۇر ھەيۋەتلىك يۈكسەك چوققىغا ،
بىر چىقسام ئىدىم!...

II

چىقتىم...
ئاخىرى بىر كۈن ،
ئايلاندى شۇ ئان ،
گويا كى كۈندۈزگە روھىمدا بىر تۈن!
ۋە ھەم ئاشۇ چاغ ،
ئۆزدى جان ،
ئىپتىخارلىق، شادلىق يامرىغان ــ
جىسمىمدا ئارمان.
قارىدىم ئارمانسىز مەغرۇر نىگاھتا ،
شۇ سىرلىق پايانسىز كەڭ كائىناتقا.
كەلمەي قالدى ئىشەنگۈم ،
ھەتتا كۆزۈمگە ،
پىچىرلاپ دېدىم ئۆزۈمگە:
ــ ئەڭ يۈكسەك چوققىغا مەن چىقتىم دېسەم ،
تۇرامدۇ تېخىمۇ يۈكسەكى ئەنە؟!
ئەمدىغۇ ئارمانسىز ياشارمەن دېسەم ،
تۇغۇلدى پاتمانلاپ ئارمانلار يەنە!
ئارمانلار ئۇۋىسى ــ كانىمۇ ئالەم؟!
يۈرەمدۇ ، يۈدۈپلا ئارماننى ئادەم؟!

III

ئويلىدىم ،
(يالقۇنلۇق، مۇڭلۇق ئويلىدىم) ،
مۇكۈۋالدى تۇمانغا سىڭىپ.
قايتتىم مەن تەنھا ،
شۇ يۈكسەك چوققىدىن زېمىنگە مېڭىپ.
بىراق سوئاللار ــ
ئارمانلار، غۇبارسىز تۇيغۇ خىيالار ،
بۇلۇتلار بوينىغا ئېسىلىۋالدى.

ئېسىلدى ئەمما،
ۋىسال يۇلتۇزىنى سۆيەلمەي،
ۋە ياكى يەرگە يېنىپ چۈشەلمەي،
تۇمانلىق كۆك ئارا لەيلىشىپ قالدى…

1989- يىل 2- ماي، لەنجۇ

يارغا ئىلتىجا

ئامرىقىم كۆزلىرىڭ سىرلىق بىر دۇنيا،
قارىچۇقتا چاقنايدۇ بەختىم سىماسى.
قارىسام قانماستىن تەلمۈرۈپ ئاڭا،
يۈمغىنىڭ كۆزۈڭنى ئاھ، ئېيت نېمىسى؟

ۋە ياكى ۋەسلىڭنى — پارلاق بەختىمنى،
مەن ئۈچۈن ئەكسىنچە كۆرمەمسەن راۋا؟
(قىزىق ئىش: ئىنسانىنىڭ ئۆزىنىڭ ۋەسلى،
ئېيتقىنا ئۆزىگە بولامدۇ داۋا؟…).

ئۆتۈنەي يۇممىغىن كۆزۈڭنى جېنىم،
كىرپىكىڭ بەختىمدىن مەھرۇم ئەتمىسۇن.
تەلمۈرۈپ كۆزۈڭگە تەشنا يۈرىكىم،
نائۈمىد قاغجىراپ قۇرۇپ كەتمىسۇن.

يۇممىغىن كۆزۈڭنى مەن ئۈچۈن ئەركەم،
كەم دىدار بەختىمنى قېنىپ بىر كۆرەي.
ئۆلسەممۇ ناۋادا قارىچۇقلىرىڭدىن،
ئاختۇرۇپ بەختىمنى قوينۇڭدا ئۆلەي!

1989- يىل 6- ئىيۇن، لەنجۇ

سۆيگۈ قەبرىسى

ئۇپۇقتا مەسۇم كۆڭۈلنىڭ،
پارلىغاندا بىر قۇياش بالقىپ؛
نۇر ئىلكىدە ۋۇجۇد دۇنياسى،
كەتتى كۈندىن بىر يولى ھالقىپ.

قۇياشلىق شۇ ئىللىق تاڭ سەھەر،
تۆرەلدى پاك سۆيگۈ بىخلىنىپ.
تارتىنىشنىڭ ئوقىدا بىراق،
قالدى ھايال ئۆتمەي مىخلىنىپ.

چاچرىغان پاك ئىسسىق قان بىلەن،
ئوت - ئاتەشتىن رەڭ ئالدى ئۇپۇق.
چالا شېھىد سۆيگۈ ئۈستىگە،
ياپتى كۈڭگا تۇمانلار يوپۇق.

ئاھ… قىلىندى پاك سۆيگۈ دەپىن،
بولدى ئۇنىڭ قەبرىسى يۈرەك.
شۇ يۈرەكمۇ كۆمۈلگەن چاغدا،
شېھىد بىخلار ئاتارمۇ چېچەك؟!

1989- يىل 12- دېكابىر، لەنجۇ

كېرەك ئەمەس، سۆيگۈگە ئەگلىك

قاپىقىڭنى تۈردۈڭ نېمىشقا،
رەنجىتتىممۇ يا سېنى جانان؟
ياخشى كۆرۈش گۇناھمۇ سېنى،
شۇنىڭ ئۈچۈن كۆردۈڭمۇ يامان!؟

ۋاھ ئەجەبكى، تەتۈر قارىسام،
ئاندىن چىراي ئېچىپ كۈلەمتىڭ؟
ياخشى كۆرمەي نەپرەت ئوقۇسام،
شۇ چاغ خۇشال بولۇپ سۆيەمتىڭ؟!…

ھېچ بىلمىدىم، ياكى ئېڭىڭغا
ھۆكۈمرانمۇ تەتۈر تاناسىپ؟
(ھەممە ئىشنىڭ ئۆز قانۇنى بار،
سۆيگۈگە ئۇ ئەمەس مۇناسىپ).

ساڭا رەڭ، ناز ياراشقان بىلەن،
كېرەك ئەمەس، سۆيگۈگە ئەگلىك.
كېرەك ئاڭا پەقەت - پەقەتلا،
سەمىمىيلىك، سادىقلىق، تەگلىك.

1990- يىل 12- ئاپرېل، لەنجۇ

سۆيگۈ سۈرىتى

ساھىلىغا زەڭگەر دېڭىزنىڭ،
يۇيۇنغىلى قونغاندا قۇياش؛
يېقىپ تەشنا كۆكسىنى دولقۇن،
ھاياجاندا ئەتتى مىڭ باخاش.

پېتىپ كەتتى دېڭىز لېۋىگە،
قۇياش لېۋى ئاستا - ئاستىلاپ.
چاپسانلاشتى ئاتەش تىنىقلار،
قالدى ئۇلار مەستخۇش ھالسىراپ.

ئىختىيارسىز سوزۇپ لېۋىنى،
يېقىنلاشتى قۇياش ئېگىشىپ.
ئېچىرقىغان دولقۇن بىلەن نۇر،
بىر - بىرىگە كەتتى سىڭىشىپ.

كۆرۈپ بۇنى بولغانىدەك خىجىل،
شەلپەر كەبى قىزاردى ئۇپۇق.
ياپتى شۇئان ئۇلار ئۈستىگە —
ئاسمان، گۈڭگا تۇماندىن يوپۇق.

1990- يىل 24- ماي، شيامن

ئاپئاق - ئاپئاق بۇلۇتلار

ئاپئاق - ئاپئاق بۇلۇتلار،
مامۇقمىدۇ بويۇڭلار؟
بىر گېپىم بار سورىسام،
نازۇكمىدۇر خۇيۇڭلار؟

ئاپئاق - ئاپئاق بۇلۇتلار،
ئەرشتىمۇ ئۆيۈڭلار؟
ھەسەن - ھۈسەن چىققاندا،
بولغانمىدى تويۇڭلار؟

ئاپئاق - ئاپئاق بۇلۇتلار،
كۆك كېزىشمۇ ئىشىڭلار؟
ياش تۆكتۈڭلار نە ئۈچۈن،
بۇزۇلدىمۇ چۈشۈڭلار؟

ئاپئاق - ئاپئاق بۇلۇتلار،
شوخ شامالمۇ كۈيۈڭلار؟
مۇڭلانمىسۇن ئانا يەر،
چىراي ئېچىپ كۈلۈڭلار.

ئاپئاق - ئاپئاق بۇلۇتلار،
كۈن نۇرىنى توسماڭلار،
نۇرغا تەشنا زېمىنغا،
قاراڭغۇلۇق قوشماڭلار.

ئاپئاق - ئاپئاق بۇلۇتلار،
خانتەڭرىگە قونۇڭلار.
ئېرىپ كەتسۇن قار - مۇزلار،
كۈن نۇرىنى سۇنۇڭلار!...

1990- يىل 2- ئىيۇن، شىمەن

غېنى قۇربان

چۈشلىرىم چۈش ئېيتار يېڭى چۈشلەرگە

ئېنىقسىز سەۋدالار بىر تۇمەن قوشاق،
چۈشلىرىم چۈش ئېيتار يېڭى چۈشلەرگە...

1

ياشايمەن بۇۋاقتەك غەمسىز تۇيغۇدا،
ھېسلىرىم تاغدىكى قاردەكلا ئاپئاق.
ھەۋىسىم سەبىيلىك ئىچرە ئۇيقۇدا،
بىلمەيمەن، سۆيگۈ ئۇ بولىدۇ قانداق؟

ھەر ئىككى ئالەمدىن روھىم مۇستەسنا،
مۇھەببەت ئۇقۇمى ئۆزگىلەر مۈلكى.
نەپىكىر، نە خىيال يوق مەندە ئەسلا،
سەن كۆڭلۈم بىر بوشلۇق—چەكسىزلىك ئەلكى.

يىراقتۇر ئۇڭۇمدىن ئىشقى تورلىرى،
بۇ سەپتە مەن ئاتتا، قەلبىم پىيادە.
چاقنايدۇ غەرەزسىز كۆزۈم نۇرلىرى،
يوق ئۇندا مەقسەتلىك ھېچبىر ئىپادە.

ياتىدۇ شاۋقۇنۇم كۆلگە كۆمۈلۈپ،
كۆلمەن كۆيگەنگە ئىشقى چوغىدا.
راھەتلىك ئۇخلايمەن نۇرغا بۆلىنىپ،
جىملىقنىڭ شەبنەمدەك پاك قۇچىقىدا.

2

ئۇچرىتىپ يۇرۇيمەن خىلىدىن بويان،
قەددىڭنى، يوللاردا، باغلاردا پات-پات.
يادۇرۇپ كۆزۈڭدىن سېھىرلىك كۆلخان،
قارايمەن، بۇ قاراش ھىزادىمغا يات!

ساھىلدا بىپەرۋا ئايلىنىپ يۇرسەم،
ئالدىمدا ئۇنگەندەك بولىسەن پەيدا.
كۆڭلۈڭنى تۇرقۇڭدىن تەكشۇرۇپ كۆرسەم،
كۆزلەرىڭ سىر سۆزلەر - سەن ماڭا شەيدا.

ئالىمدەك چېھرىڭگە تاڭنى تارتىپ،
كېلىسەن يېنىمغا مۇھەببەت تىلەپ.
ۋەسلىڭدىن مىڭ تومۇق سۆيگۈ يارىتىپ،
تۇتىسەن مەيلىمگە نازلىق ئەركىلەپ.

ئولتۇرسام دەريانىڭ نەم قىرغىقىدا،
دولقۇنغا قېتىلىپ ناخشاڭ ئاڭلىنار.
دۆتلىكىم جىلمايسا كۆيۈك قېتىدا،
ئاھ...بىراق شۇمەسۇم خۇيۇڭ مۇڭلىنار...

توشتۇرۇپ كۆلكىگە زىننا قىلىرىڭنى،
ئىزلەيسەن كۆزۈمدىن ئۆزۈڭگە شەپقەت.
قۇۋۇلىنىپ تەڭلەيسەن سىننا قىلىرىڭنى،
مەن ئۇچۇن بۇ ئىشلار بىر ئويۇن، پەقەت!

3

بىلمىدىم، خانەمگە قانداقچە كىردىڭ،
ئوۋلاندىم، ئوۋلىدىڭ مەيلىمنى بۇلاپ.
دەلەردە ئولتۇرۇپ روھىم چاقىردىڭ،
كېتىدۇ ھېسلىرىم ۋەسلىڭنى قوغلاپ.

قاچىدۇ يۇرىكىم جىسمىمنى تاشلاپ،
ئوبىرازىڭ كەينىدىن چاپىدۇ ھەريان.

سەلكىنلەر كەلسە، گەر جىلۋەڭنى باشلاپ،
ئاقىدۇ ئىچىمدە بىھېساب قىيان!

شامالغا چاچتىڭمۇ تىنىقلىرىڭنى،
ھىدلىسام كېلىدۇ چىمەن پۇرىقى.
كۆلكىدىن ئالدىڭمۇ قىلىقلىرىڭنى،
كۆلكىگە ئوخشايدۇ ئۆزۈڭنىڭ تۇرقى.

ھويلاڭغا تۇتىشار سامانىڭ يولى،
دىلىمدا ۋەسلىڭنىڭ ئوچۇق سىماسى.
شەنىڭنى ئەگىيدۇ سازىمنىڭ تىلى،
يۇلتۇز رەڭ كۆي چاچار ئىشقىم جۇلاسى.

ئەجەلدەك ئاچ تۇيغۇ قۇچۇشلار ئارا،
سۆرەيدۇ غايىپ كۆچ ھوجراڭغا مېنى.
قىزدىللىق نەقىزدىل، چىرايىم بورا،
يادلايدۇ كۆيىمدە مۇڭلىرىم سېنى...

4

ئۇ ساڭا تاشلىدى ئىشقىتىن سالغۇ،
ئىلىنىدىڭ سىر بېرىپ ھېچ ئىككىلەنمەي.
سەمىرىتتى روھىڭنى رەڭدار ئاتالغۇ،
ياسىدى شادلىقىڭ ھەسرىتىمدە نەي.

ئۇ گويا ئېڭىڭدا ئىللىق بىر ئوچاق،
كۆكسۈڭدە تاغ ياساپ ياتتىڭ باغرىدا.
لەززەتلىك بىلمىدى ساڭا يات قۇچاق،
ھازامغا توي تۇتتۇڭ سۇناي، ناغرىدا.

يۇرىكىم چىلاندى ئەلەم تۇڭىغا،
كۆلكىدە بولغىدىڭ بولا قىلىرىمنى.
ئەسلىمەم قىستايدۇ يېنىپ ئوڭىغا،
تاتىلايدۇ ئاچچىق دەرد دىما قىلىرىمنى.

قەددىمدە جەلبكار رەڭلەر سۇسلاشتى،
ئاق دوسكا، قارا بور، يېزىلدى قۇرلار.
كۆكتىكى ئاق بۇلۇت كۆيدى، ئىسلاشتى،
كۆزۈمگە تۇماندىن تارتىلدى تورلار.

5

ئۆتمۈشتىن ياسالدى غىل-پال تۇنۇگۈن،
ئۇچراشتۇق دوقمۇشتا تەقدىر زورىدەك.
ئەگىيدۇ تامچىلار مەگزىدە بۈگۈن،
كۆزلىرىڭ دېڭىزنىڭ قونالغۇسىدەك.

لېۋىڭدىن غەم تامار، چىرايىڭ سولغۇن،
سەندىكى قىزىللىق ئۇ نەدە، قېنى؟
قامىتىڭ گوياكى قۇرىغان يۇلغۇن،
ئەمەسمۇ ياكى تەن ئۆزۈكنىڭ تېنى...

ئاشىقىڭ كۆرۈنمەس، كەتتى ئۇ قايان،
ھەسرەتلىك يۈرۈشنى قىلدىمۇ سوۋغا؟
چۈش كۆرۈپ قوپقاندەك بولدۇڭمۇ ھەيران،
ئۆزگە چۈن بەختىڭنى تىكسە ئۇ دوۋغا.

تاشلاندۇق كەپىدەك شۇ غېرىب سۆيگۈڭ،
تۇرۇپتۇ يېنىڭدا پېشىڭنى تۇتۇپ.
بەئەينى ھەسرەتكە ئوخشاپسەن ئۆزۈڭ،
كەتكەنمۇ غەملىرىڭ شادلىقنى يۇتۇپ...

6

كۆزلەردە نىگاھلار ئالماشقان بۇ دەم،
ئۇ ساقا، سەن ماقا، مەن كىمگە قاراي؟
تۇمانلىق خىياللار چىرمىشىپ مەھكەم،
يۈرەكتە ياسىغان داغلاردىن ساراي...

7

ئاچچىق غەم بېساتتىم بۇ كۆڭلىرىمدە،
شەيداسى نەس چۇقان ئوكۇمىنىڭ بۇ تاپ.
لەززەت بار ھۆر سۆيەت ئۆتمۈشلىرىمدە،
تېگىدۇ يانسىلا چېھرىمگە ئاپتاپ.

قايغۇلۇق كەيپىمگە بېزىدىرىش سىڭگەن،
تۇرىمەن يات ئەلدە، ئەمەسمەن ئۆزۈم.
زۇلۇملۇق ئاھلىرىم ئىزچىلغا كۆنگەن،
بىلمىدىم، ئوكۇممۇ ياكى بۇ چۈشۈم؟...

8

چىقارمۇ مىڭ يىلدا سىرلار ھاردۇقى،
تەشەككۇر ئوكۇمنى يەڭگەن كۈچلەرگە!
كۆزۈمدە ئاداققى چۈشلەر قالدۇقى،
چۈشلىرىم چۈش ئېيتار يېڭى چۈشلەرگە...

ئابدۇۋايىت توختى (ۋاھىدى)

شېئىرلار

گۈزەل قەشقەر

ئېھ، قەشقىرىم مېھرىڭ ئىسسىق قۇياشتەك،
مەگزىڭ ئانار، كۆزۈڭ سۈزۈك بۇلاقتەك.
لېۋىڭ گويا كۈلۈپ تۇرغان بىر غۇنچە،
چىشىڭ ئۈنچە، قېشىڭ بەرگى قىياقتەك.

ئوخشىتىمەن گۈل قەشقىرىم بويۇڭنى،
سەرۋى قامەت، دىلرەبا ھۆر جانانغا.
چۈشەكەيمەن سەھەرلەردە ئەتەڭنى،
قايتا كۆرۈپ يەتسەم دەيمەن ئارمانغا.

يىپەك يولى — كارۋان بۇبۇك مەركىزى،
چۈشكەن شۇڭا خەلقى — ئالەم نەزەرى.
ساقلىنىدۇ ئەۋلادلارنىڭ قەلبىدە،
ئۆتكەن ئۇلۇغ ئەجدادلارنىڭ ھەر بىرى.

نۇر تۆكۈپتۇ مەرىپەت چولپانلىرىڭ،
ئالىي بىلىم يۇرتى ئۇنىڭ سىموۋولى①
ئۇندا بىلىم تەھسىل قىلار ئەۋلادىڭ،
بەيگىلەردە چاپقان ئىرپان دۇلدۇلى.

ساما بىلەن بوي تالاشقان بىنالار،
قۇچىقىڭدىن ئورۇن ئالغان ئۆزگىچە.
رەستىلەردە چېچەك ئاقار، گۈل ئاقار،
باغرىڭ باھار گۈلشىنىگە ئەندىزە.

---

① قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى كۆزدە تۇتۇلىدۇ — ئا

كۆچەت قويغانىدۇق بىر چاغ «قىزىل» نىڭ،
ھەم «تۇمەن» نىڭ بويلىرىغا رەتمۇ رەت.
ئايلىنىپتۇ چىمەنزارغا، بوستانغا،
ساھىللىرى بۈگۈن كۆركەم، بەھەيۋەت.

شېغىل تاشلىق كەڭرى كەتكەن ئۇزۇن ساي،
ئىدى بۇرۇن قاغجىراق چۆل ـ جەزىرات.
ئايرودروم بىنا بولۇپ بۇ يەردە،
سەيىر قىلار مىڭلاپ يىگىت، پەرىزات.

ئايلىنىدۇ دۆلەتباغدىن گۈدۈكلەر،
فابرىكىنىڭ يېڭى زەپەر ئاۋازى.
يۈرۈپ كەتتى يەتتە ئىقلىم ئەھلىگە،
ئانار گۈللۈك پاختا رەختلەر ئەندازى.

كۆرمىگەنلەر قالار ئارزۇ ئارماندا،
يۈسۈپ، مەھمۇت قەبرىسىنى چۈشەكەپ.
تاڭ قالىدۇ كۆرگەنلىرى ئالدىراپ،
بويلىرىدا سۈرەتكە بىر چۈشەي دەپ.

ئېھ، قەشقىرىم، سەن گۈزەللىك ئۆرنىكى،
تەڭ قىلمايمەن سېنى «ھەرەم»، «رىم» لارغا.
ئىشقى ـ مېھرىڭ ئۇستۇنلۈكى، سۆيگۈسى،
قات ـ قېتىدىن سىڭگەچ ۋۇجۇد دىللارغا.

نۇرباغ

تۇمەنىمىڭ دىلنى يايراتقان مەرىپەت گۈلبېغى — نۇرباغ،
چۆمۈلدى سەن بىلەن نۇرغا ۋەتەننىڭ چۆل، تېغى ... نۇرباغ.

ئىچىڭ جەننەت — يېشىل كۆكلەم، ئاقار سەندە سۈيى زەمزەم،
ئۈمىدۋار، ياش بۇغۇنلارنىڭ پايانسىز يايلىقى نۇرباغ.

كۆتەرگەن قەد ساما بويلاپ قەۋەتلىك دەرسخانا سەندە،
ئىلىم ـ ھېكمەتكە لىق تولغان ھاياتنىڭ بايلىقى نۇرباغ.

مۇئەللىم دەرس ئۆتەر سەندە سەبىيلەر قەلبىنى تاۋلاپ،
گۈزەل، پارلاق كېلەچەكنىڭ ئۈمىدى، شادلىقى نۇرباغ.

بېرىلمەس خاتىمە سەنسىز نادانلىق ۋە جاھالەتكە،
سېنىڭسىز بولمىغاي ئەلنىڭ كۆڭۈل ئازادلىقى نۇرباغ.

قىران بىر باغۋەننىڭ ئېردىم، يېشىم ئاتمىشقا ئاز قالدى،
ياشانغاندا ياشارتتىڭسەن ئۆمۈر گۈلزارلىقى نۇرباغ.

پەخىرلەن، ئىشلە، ئەي ۋاھىت، ياراتقىن تۆھپىلەر ئەلگە،
بەخت بەرگەن ساڭا، بىلسەڭ، ئەقلىنىڭ چىرىغى نۇرباغ.

نىگارىم

قارايمەن ھەرتاڭدا چولپانغا، ئايغا،
كۆرىمەن چولپاندىن شەھلا كۆزۈڭنى.
نىگارىم ئوخشاتتىم تولۇن ئايغا مەن،
مۇھەببەت تەپچىرەپ تۇرغان يۈزۈڭنى.
سورىسام ئەي نىگار، شۇ ئايدىن سېنى،
دەپ بەرمەي ھەسرەتتە قويىدۇ مېنى.

ھەرلەھزە قارايمەن ئالتۇن شەپەققە،
كۆرىمەن شەپەقتىن گۈلگۈن چېھرىڭنى.
قارايمەن كۈن پاتقان چەكسىز ئۇپۇققا،
ئېلىشقا تەمشىلىپ كۆڭۈل سىرىڭنى.
سورىسام ئەي نىگار قۇياشتىن سېنى،
دەپ بەرمەي ھىجراندا قىينايدۇ مېنى.

كېيىنكىتەك تەلمۈرۈپ كۈمۈش بولاقتا،
ئاڭلايمەن ئۇنىڭدىن مۇڭلۇق كۈيۈڭنى.
قارايمەن چېچەككە چۆمۈلگەن باغقا،
سىزىمەن شۇ باغدىن ئىپار بويۇڭنى.
نىگارىم، بولاقتىن سورىسام سېنى،
دەپ بەرمەي خىيالغا سالىدۇ مېنى...

نىگارىم، سېغىندىم سېنى يۈرەكتىن،
ئېيتقىنا، نەدىسەن؟ كۆرسەتكىن جامال.
ئۆمرىمىز ھىجراندا ئۆتمىسۇن سولغۇن،
سادائەت كۆرسىتىپ قۇچايلى ۋىسال.
نىگارىم، مۇرادقا يەتكۈزگىن مېنى،
بەختىيار قىلىمەن مەنمۇ ھەم سېنى.

پارچىلار

بىلىم — بەخت، بىلىملىكلەر نۇرلىنار،
ئىلىم — پەندە باياۋانمۇ گۈللىنەر.
بىلىمسىز ئۆتكەن ئۆمۈر — ئۆچكەن كۆمۈر،
بىلىمسىزلەر نادامەتتە خورلىنار.

× ×

«بىلىكى چوڭ بىرنى يېڭەر» جىسمى بىلەن،
«بىلىمى چوڭ مىڭنى يېڭەر» ئەقلى بىلەن.
بىلىم كۈچى تەڭدىشى يوق (ئىلمى ھېكمەت)،
بىلىملىكلەر دۆلەت سورار زېھنى بىلەن.

ئىرپان گۈلى يېتەر ھامان كامالەتكە،
كامالەتتىن يېتەر گۈزەل سائادەتكە.
سائادەتمەن ئىلمى دانىش ئاۋام خەلقنى،
يېتەكلەر كى جاھالەتتىن ئادالەتكە...

× ×

ئالتۇن — گۆھەر قەدرىنى زەرگەر بىلەر،
ئاقىللارنىڭ قەدرىنى ئالىم بىلەر.
زالىملارغا ئادالەتتىن بەرسە تەلىم،
ئالىملارنى قىلىپ نابۇت زالىم كۈلەر.

× ×

شام كۆيەر — ئېرىپ ئاقار، نۇرلار چاچار،
يىڭنە كەبى تىكىپ ئۆزى يالىڭاچ قالار.
شام كەبى ئۇستاز كۆيۈپ تۈگەر، لېكىن،
ئەۋلادلار قەلبىدە ئۇ مەڭگۈ ياشار.

× ×

دۈشمەنىڭ بىر بولسىمۇ كۆپلۈك قىلار،
دوستۇڭ ئەگەر مىڭ بولسىمۇ ئازلىق قىلار.
چىن دوستنى سىنىماقچۇن ئايرىلىپ كۆر،
ھەقىقىي دوست ئېغىر كۈندە راست سىنىلار.

× ×

خەلق بەختىم، تاجۇ تەختىم، پەخرىم مېنىڭ،
ئاش تۇز بېرىپ ئەقىل ئۆگەتكەن بەھرىم مېنىڭ.
خەلقىم ئۈچۈن تۇغۇلغانمەن، خەلقىم ئۈچۈن —
جان بېرىشكە جانىم پىدا (ئەھدىم مېنىڭ)...

ئابلىمىت باتۇر

رۇبائىيلار

يۈرەككە شىپادۇر باغىمنىڭ ھاۋاسى،
قولاقتا يېقىملىق بۇلبۇل ناۋاسى.
سان بارمۇ كۆڭلۈمدە باغۋەن ئەجرىگە،
ئېيتىپ باق، قانچىلىك ئۇنىڭ باھاسى؟!

× ×

كۆڭۈلدىن يەنە بىر كۆڭۈل سۇ ئىچەر،
ھاياتنىڭ لەززىتى شۇ سۇنى كېچەر.
قۇرۇتما كۆڭۈلنىڭ بولاقلىرىنى،
بولمىسا غېرىبلىق باغرىڭنى تېشەر.

× ×

چاپىغىن كەتمەننى ئۆزۈڭنىڭلا دەپ،
يۈرمىگىن خىلۋەتتە كېلىڭغىلا يەپ.
ئەمەستۇر يىگانە دۇنيانىڭ ئىشى،
بېرىپ تۇر ئۆزگىگە ئانچە-مۇنچە نەپ.

ئابلىكىم روزى

ئىككى شېئىر

كۈيلىرىمىز چاچقۇچاچار تىللاردىن

— «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 100 سانىنىڭ نەشىر قىلىنغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن

شوخ بۇلبۇللار ناۋا قىلغان بوستانىسەن،
ناۋالاردىن پۈتكەن بۈيۈك داستانىسەن.
گۈزەل قەشقەر دىيارىدا ئېچىلغان،
خۇشپۇراقلىق، نۇر - جۇلالىق رەيھانىسەن.

مەزمۇنغا باي، سەھىپەڭ مول - رەڭدارسەن،
بىزگە شۇنچە قەدىرلىكسەن، داڭدارسەن.
كۆڭۈللەرگە تۈگىمەس زوق بەرگۈچى،
گويا ئالتۇن تار چېكىلگەن دۇتارسەن.

پۈتكەچ ئەقىل جەۋھىرىدىن ھەر سانىڭ،
ئەل قەلبىنى شادلاندۇردى زور شانىڭ.
قانچە - قانچە قەلەمكەشكە كۈچ بېرىپ،
ئىجادىنى جانلاندۇردى ئىلھامىڭ.

سەندە كۆردۇق مىڭلاپ ئېسىل ئەسەرنى،
سەندە كۆردۇق چاقناپ تۇرغان گۆھەرنى.
سەندە كۆردۇق ۋەتەن ئۈچۈن جان تىككەن،
ئوت يۈرەكلىك نى-نى باتۇر - چېۋەرنى...

يۈز سانىڭنى قۇتلۇقلايمىز دىللاردىن،
كۈيلىرىمىز چاچقۇ چاچار تىللاردىن.
ياشنا مەڭگۈ ئەلنىڭ سەنئەت بېغىدا،
قۇدرەت تېپىپ زەپەر قۇچقان يىللاردىن.

1991 - يىل 6- ماي

پېشقەدەم سەنئەتكارلارغا مەدھىيە

— پاتەم قۇربان، يولۋاسخان، ئابدۇقادىر ھاجى قاتارلىق ئۈچ ئارتىستنىڭ سەھنە ھاياتىنىڭ 40 يىللىقىغا بېغىشلايمەن.

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم دەپ باشلاي سۆزۈمنى،
ئېھتىرامدا ھېس قىلىمەن گويا ئۆزۈمنى.
قەلبىمدە كۈي، ۋۇجۇدۇمدا ئالقىش نامايان،
سەھنىدىكى ئۇستازلارغا تىككەم كۆزۈمنى.

پاتەم ھەدەم ئوت يۈرەكلىك قەشقەر بۇلبۇلى،
ناخشىسى شوخ، شۇنچە ياڭراق، ئەلگە يارايدۇ.
«ئاسىگۈل»نى، «ئالتۇنگۈل»نى ئېيتسا ئە-
گەردە،
يۈرىكىمگە ئىللىق ئېقىم-شادلىق تارايدۇ.

ئەلنەغمىنىڭ چولپىنىدۇر يولۋاسخان ئاكا،
ئېسىمىزدە ئۇ ئوينىغان غوجا لىدىرۋاق...
ئۇ، چاۋشىيەندە ئېرىشكەن زور شان-شەرەپكە،
ئۇ ئوينىسا كۈلكە بىلەن تولار ھەممە ياق.

ئابدۇقادىر ھاجى ئاكا تالانتلىق ئارتىست،
ئۇ ئاساسلىق رول ئالدى كۆپ تىياتىرلاردا.
ئۇنىڭ ئۆچمەس تۆھپىسى بار قاراڭلار ئەنە،
«جەڭ مارشى» دا، «ئەزىزە»دە ھەمدە «ئىمىز»-
لاردا...

پاتەم ھەدە، يولۋاس ئاكا، ئابدۇقادىركا،
سەنئەت بىلەن ئۆتتى ئاشۇ قىرىق يىلىڭلار.
بىزگە مەڭگۈ بەدىئىي زوق بەخش ئېتىدۇ،
تەر ئاققۇزۇپ ئېچىلدۇرغان ھەر بىر گۈلۈڭلار.

خەلقىمىزنىڭ يۈرەك سۆزى-تىلىكى مۇنداق:
تېنىڭلار ساق، تۇرمۇشۇڭلار كۆڭۈللۈك بولغاي!
ئىلھام ئېلىپ ئىش-ئىزىڭلار-غەيرىتىڭلاردىن،
سەنئەت بېغى شىرىن-شېكەر مېۋىگە تولغاي!

1991 - يىل 5- ئاي

بۇ ساندىكى شېئىرلارنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى: **ھاجى ئەخمەت، تۇرسۇن نىياز.**

مۇھەممەت رەھىم

شائىر تېيىپجان ئېلىيوپنىڭ يېزىقچىلىق ئادەتلىرى ۋە ئىستىلى

خەلقىمىزنىڭ شۆھرەتلىك شائىرى ۋە جامائەت ئەربابى تېيىپجان ئېلىيوپ 1930 - يىلى 11 - ئاپرېل كۈنى چېلپەكزە (كونا قورغاس) ناھىيىسىدە دىنىي ئائىلىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ دادىسى زاكىر خەلپەم يۇرت - جامائەتنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر، ئابرويلۇق دىنىي زات ئىدى. ئائىلىنىڭ مۇنداق ئىجتىمائىي مۇھىتى تېيىپجاننىڭ پەننىي ۋە دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇشىغا تۈرتكە بولغان.

زاكىر خەلپەم ۋە ئۇنىڭ ئۈلپەتلىرى شېئىر خۇمار ئادەملەر ئىكەن. ئۇلاردىن ئاڭلىغان شېئىرلار، مەدرىستە ئوقۇغان ناۋائىي، فۇزۇلىي، لۇتپىي، سوپى ئاللايار ۋە شاھ مەشرەپلەرنىڭ غەزەللىرى تېيىپجاننىڭ قەلبىدە شېئىرغا ئىشتىياق قوزغىغان. ئۇ دەسلەپ قوشاق شەكلىدىكى شېئىرلارنى يېزىپ، مەكتەپنىڭ تام گېزىتىگە بەرگەن.

1945 - يىلى تېيىپجان دەسلەپكى شېئىرلىرىدىن بىر نەچچىنى ئېلىپ غۇلجىغا بارغان ۋە شېئىر، ھېكايە يازىدىغان زىيالىيلار بىلەن ئۇچراشقان. ئەمما ئۇلارغا گەپ قىلالماي تارتىنىپ يۈرگەن. كېيىن زۇنۇن قادىرى، ئەلقەم ئەختەملەر بىلەن تونۇشۇپ، يازغان شېئىرلىرىنى كۆرسەتكەن. ئۇلار بۇ شېئىرلارنى ئوقۇپ كۆرگەندىن كېيىن ئون بەش ياشلىق بۇ بالىدا ئۈمىد بارلىقىنى سەزگەن ۋە ئۇنىڭغا ئىلھام بېرىپ، ياردەم قىلىشقا باشلىغان. شۇ چاغدا تېيىپجان «شېئىرىي ئارزۇيۇم ئۈچۈن ئۇستاز ۋە ئىمكان تاپتىم» دەپ چەكسىز خۇشال بولغان. لېكىن ئون نەچچە كۈندىن كېيىن ئائىلىسىدىكىلەر تېيىپجاننى غۇلجىدىن ئېلىپ كەتكەن بولسىمۇ، كۆپ ئۆتمەي يەنە كېلىۋالغان. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ ياخشى شارائىتقا ئىگە بولۇپ، ئىجادىي پائالىيىتىنى رەسمىي باشلىۋەتكەن.

ئىجادىيەتنىڭ تۇنجى قەدەملىرى

بىر كۈنى ئۈچ - تۆت مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنغان تۇنجى شېئىرىمىز ئۈستىدە پاراڭلاشتۇق. مەن «مىلتىقىم» دېگەن شېئىرىمنىڭ جەريانىنى سۆزلەپ بەرگىنىمدىن كېيىن تېيىپجان گەپ باشلىدى:

— 1945 - يىلى بىزنىڭ ناھىيىمىزدە ھەربىي سەپكە ئەسكەر قوبۇل قىلىش ئىشى باشلاندى. مەنمۇ ئەسكەر بولۇپ، ئالدىنقى سەپكە بېرىشقا قىزىقىپ قالدىم. مەن ئۆزۈم يالغۇز ئەسكەر ئالىدىغان كومىسسىيىگە بارسام، ئۇلار: سېنىڭ يېشىڭ كىچىك ئىكەن، دەپ مېنى قوبۇل قىلمىدى. مەن روھىم چۈشكەن ھالدا ئۆيگە قايتىپ كەلدىم. تاغام دېمەتلىك بىر كىشى مەندىن: نېمە بولدۇڭ؟ - دەپ سورىدى. مەن ئۇنىڭغا بولغان ئەھۋالنى ئېيتتىم. ئۇ كىشى: — يۈر، مەن بىر سۆزلىشىپ باقاي، - دەپ مېنى كومىسسىيە ئالدىغا باشلاپ باردى.

— بۇ بالا ئەسكەر بولۇشقا بەك قىزىقىدۇ، سىلەر بۇنى يېشىڭ كىچىك ئىكەن، دەپ قوبۇل قىلماپسىلەر، ئىرادىنى ياش بىلەن ئۆلچىسە توغرا بولمايدۇ،— دېدى.

كومىسسىيە مېنى يەنىلا قوبۇل قىلمىدى. ئەمما ئۇ كىشىنىڭ ھېلىقى سۆزى مەندە ئاجايىپ بىر تەسىرات قالدۇردى. مەن ئۆيگە بارغىچە، ئادەمنىڭ ئىرادىسىنى ياش بىلەن ئۆلچىگەن كومىسسىيەدىن رەنجىپ، بىر شېئىر يېزىشنى ئويلىدىم. شۇ ئاخشىمى «جەڭ-چى ئاكامغا» دېگەن شېئىرنى يازدىم. بۇ، مېنىڭ مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنغان تۇنجى شېئىرىم،— دېدى.

1947 - يىلى بىز ئانچە - مۇنچە كىنو، تىياتىر كۆرگىلى باراتتۇق، كوچا سەيلىسى قىلاتتۇق. مۇنداق ۋاقىتلاردا تېيىپجان بىز بىلەن كەمرەك بىللە بولاتتى. قاچانلا ئۇنىڭ ياتىقىغا كىرسەك، كىتاب ئوقۇۋاتقانلىقىنى ياكى بىر نەرسە يېزىۋاتقانلىقىنى كۆرەتتۇق.

— جېنىڭنى قېيناما، قارى! يۈر، كىنو كۆرۈپ كېلەيلى،— دەپ زورمۇ زور باشلاپ چىقىپ كېتەتتۇق، مەن شۇ چاغدا تېيىپجاننىڭ شېئىرنى كېچە ياكى كۈندۈز بولسۇن، تىنچ جايدا يازىدىغانلىقىنى كۆرگەنىدىم. ئۇ شېئىر يېزىۋېتىپ، قىيىن مىسرا، قىيىن كۇبلېتكە دۇچ كەلگەندە، يېزىلىپ بولغان كۇبلېتلارنى تەكرار ئوقۇپ كۆرۈش ئارقىلىق قىيىن كۇب-لېتنى يېزىشقا يول ئېچىۋالاتتى، تەسۋىرىي ۋە قاپىيەسى ھەر قانچە قاملاشقان بولسىمۇ، ئەگەر ئۇ ئاساسىي پىكىرگە باغلانمىسا، ئۇنداق مىسرا ۋە كۇبلېتنى چىقىرىپ تاشلايتتى.

بىر كۈنى مەن ئۇنىڭ ياتاق ئالدىدىكى پېشايۋانىنىڭ تۈۋرۈكىگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ شېئىر يېزىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. يېقىن بېرىپ قارىسام، «يارات» دېگەن شېئىرنى يېزىۋاتقان ئىكەن. ئۇ ئۆچۈ-رۈۋەتكەن مىسرالارنىڭ ئىچىدە «ئات-ئېشەكتەك ئىشلىسەكمۇ يالچىماي ئۆتتۇق خاراب» دېگەن مىسرا بار ئىدى (بۇ 1948- يىلىنىڭ باھار پەسلى بولسا كېرەك). «يالچىماي» دېگەن سۆز ماڭا يېڭى ھەم جايىغا چۈشكەن سۆزدەك تۇيۇلدى.

— باشقا ئۆچۈرۈۋەتكەن مىسرالىرىڭغا ماقۇل دەي. بۇ بىر ئوبدان مىسرانى نېمىشقا ئۆچۈرۈۋەتتىڭ؟ — دەپ سورىدىم.

— بۇ مىسرادىكى پىكىر بىلەن قاپىيە قىلىنغان «خاراب» سۆزى بىر - بىرىگە باغلانمىغان،— دەپ جاۋاب بەردى.

ئويلاپ كۆرسەم، راست شۇنداق ئىكەن: «ئات - ئېشەكتەك ئىشلىسەكمۇ يالچىماي ئۆتتۇق» دېيىلسە، پىكىر ئاياغلىشىدىكەن - دە، «خاراب» دېگەن سۆزگە ئورۇن قال-مايدىكەن. كۆڭلۈمدە: «مۇنداق دېگىن، دوستۇم! مىسرالاردىكى سۆزلەر بىلەن قاپىيە ھىمزىر ھىم باغلىنىشى كېرەك ئىكەن» دەپ ئويلىدىم ۋە ئۆزۈم ئانچە دىققەت قىلمايدى-غان بىر مەسىلىنى چۈشىنىۋالدىم. شۇنىڭدىن كېيىن مەن قاپىيە قوغلىشىپ كېتىپ قالسام، «يارات» دېگەن شېئىر يادىمغا كېلىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

شېئىرىيەتتىكى ئوبراز

شېئىر يازغاندا پىكىرنى ئوبرازلىق ئىپادىلەش ئاسان ئەمەس. ئوبراز — شېئىرغا ئىستىلىستىك سەنئەت بېغىشلايدىغان مۇھىم ئامىل. تېيىپجان شېئىرىيىتىنىڭ بۇ تەلىپىنى

قولىغا رەسمى قەلەم ئالغان يىللاردىلا چۈشەنگەن ۋە ئۆگىنىشكە باشلىغان. ئۇ 1948-يىلى يازغان «ئۇتىپۇللىغا» دېگەن شېئىرىنى «قىساس قۇشى ئەمەس قاناتسىز» دەپ ئاخىرلاشتۇرغان. بۇ — «سەن ئۈچۈن قىساس ئالىمىز» دېگەن پىكىرنىڭ يېڭىچە ئوبرازلاشقان شەكلى ئىدى. ئۇنىڭدىن ئاۋۋال مەن «قىساس ئوتى ئۆچمەيدۇ»، «قىساسخەنجىرى سۇنمايدۇ» دېگەنگە ئوخشاش ئوبرازلاشقان شەكىللىرىنى كۆرگەنىدىم.

مەن تېيىپجاندىن:

— سەن مۇشۇ مىسرانى قانداق ئويلاپ تاپتىڭ؟ — دەپ سورىدىم.

— قىساس دېگەن ئۆچ ئېلىشنى چۈشەندۈرىدىغان سوبيېكتىپ ئۇقۇم. مەن ئۇنى ئوبيېكتىپ نەرسىگە، يەنى تىرىك قۇشقا ئوخشاتتىم، شۇنىڭ بىلەن كۆرگىلى بولمايدىغان قىساس چۈشەنچىسى ئۆز رەقىبىنى ئىزدەپ ئۇچۇپ يۈرۈيدىغان باتۇر قۇشقا ئايلاندى، — دەپ جاۋاب بەردى.

شۇنىڭدىن كېيىن مەن ئوبرازلىق پىكىر قىلىش ئارقىلىق شېئىرغا ئوبراز سىڭدۈرۈشنىڭ ئەھمىيىتىنى ۋە ئۇسۇلىنى چۈشىنىۋالدىم.

1961-يىلى 4-ئايدا «تارىم» ۋە «شۇغىلا» ژۇرناللىرىنىڭ مۇھەررىرلىرى غۇلجىغا باردۇق. تېيىپجانمۇ بىز بىلەن بىللە بارغانىدى. تۆت ئايلىق خىزمەت جەريانىدا ھەممىمىز شېئىر، ھېكايىلەرنى يازدۇق ۋە بىر-بىرىمىزگە كۆرسىتىپ پىكىر ئېلىشتۇق. مېنىڭ «يېزا غەزەللىرى» ناملىق چاتما شېئىرىم ئىچىدىكى «يار دېسەڭ» دېگەن غەزىلىمدە: «كەل، قېنى، تاشلايلى بىز مۇشكۇل جاپانى ئىرغىتىپ» دېگەن مىسرا بار ئىدى. تېيىپجان ئوقۇپ كۆرۈپ:

— «جاپانى ئىرغىتىپ تاشلايلى» دېگەندىن كۆرە، «جاپانىڭ قەددىنى پۈكلەپ تاشلايلى» دېسەڭ، تولۇق ئوبرازلىشىدۇ، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

شۇنىڭ بىلەن بۇ مىسرا «كەل، قېنى تاشلايلى بىز پۈكلەپ جاپانىڭ قەددىنى» قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. مەن جاپانى يولدا پۇتلاشقان جانسىز نەرسىگە ئوخشاتقان بولسام، تېيىپجان ئۇنى دىۋىدەك قاۋۇل، جانلىق مەخلۇققا ئوخشاتتى.

تېيىپجان قاچاندا بولسۇن بىلگىنىنى باشقىلاردىن ئايىمايدىغان پەزىلەت ئىگىسى ئىدى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغان ھەر قانداق ئەدەبىيات ھەۋەسكارىغا پايدىسى تېگەتتى، قىلچە زىيىنى تەگمەيتتى.

تەخەللۇس توغرىسىدا

تېيىپجان ئېلىيېۋ بىزگە مۇنداق بىر ۋەقەنى سۆزلەپ بەرگەنىدى:

— بىر كۈنى مەدرىستىكى ھوجرامدا ئولتۇرۇپ شېئىر يېزىشقا كىرىشتىم. شۇ چاغدا مېنى بىر تالىپ چاقىردى. مەن قەغەزلىرىمنى يىغىشتۇرۇۋەتمەي، بىر كىتابنىڭ ئۈستىدە قويغان پېتىم چىقىپ كېتىپتىمەن. ھويلىدىكى ئىشنى تۈگىتىپ ھوجرىغا كىرسەم، موللام مەن يېزىۋاتقان شېئىرنى تۇتۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئىشىكتىن كىرىشىمگىلا ئۇ ماڭا ھومىيىپ قارىدى:

«سەن نېمىشقا شېئىر يازىسەن؟ يەنە تېخى قۇرئاننىڭ ئۈستىگە قويۇپ يازىدىكەنسەن. قۇرئاننىڭ ئۇلۇغلۇقىنى بىلمەمسەن؟ بۇنىڭدىن كېيىن يەنە شېئىر يازىدىغان

بولالاڭ، قولۇڭغا ئۇن دەررە ئۇرىمەن!» دەپ مېنى شېئىر يېزىشتىن چەكلىدى. بىراق موللامنىڭ ئۇ ھەيۋىسى مېنىڭ جۈرئىتىمنى توسىيالمىدى. مەن موللامغا كۆرسەتمەي شېئىر يېزىۋەردىم، مۇشۇ ۋەقەدىن كېيىن مەن ئۆزۈمگە «جۈرئىتى» دەپ تەخەللۇس قويغانىدىم. – دېدى.

— تەخەللۇسنى ياخشى تاللىغانىكەنسەن، بىراق ئىشلەتمەي تاشلىۋەتتىڭ، – دېدۇق بىز.

بۇ سوئالىمىز شۇ چاغدا جاۋابسىز قالغانىدى.

1961 – يىلى 4 – ئايدىن 8 – ئايغىچە بىز غۇلجىدا بولدۇق. بىر كۈنى ئىشتىن چۈشكەن ۋاقىتتا تەخەللۇس (ئەدەبىي لەقەم) توغرىسىدا گەپ بولۇپ قالدى. بىر قانچە ئەدىبنىڭ ئۆزلەشكەن ۋە ئۆزلەشمىگەن تەخەللۇسلىرى سېلىشتۇرما قىلىنغاندىن كېيىن ئابدۇكېرىم خوجا مۇنداق دېدى:

— بەزى ياشلار تەخەللۇس بىلەن مەيدانغا چىقىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇلار: ناۋائىي، فۇزۇلىي، لۇتپىي، ھۇۋەيدا ... لاردەك شۆھرەت قازىنىشنى ئويلايدۇ.

— ئۇلارنىڭ بىرمۇنچىلىرى قويغان تەخەللۇسىغا لايىق بىر نەرسە يازالماي، ئاخىردا «قالپاققا تۇشلۇق قىرغىز يوق» بولۇپ قالىدۇ، – دېدى تېيىپجان.

— قالپاقنى كىيىشكە ئالدىرىغان بىلەن ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ئۈچۈن جۈرئەت كېرەك-تە!

ئابدۇكېرىمنىڭ بۇ گېپى تېيىپجاننىڭ 50 – يىللاردىن بۇيان ئىشلەتمىگەن «جۈرئىتى» دېگەن تەخەللۇسىغا كىنايە قىلىنغانىدى.

— سىزنىڭ «قالپاق»قا ئوخشاپلا كېتىدىغان بىر تەخەللۇسىڭىز بارغۇ! شۇنى نېمىشقا ئىشلەتمەيسىز؟ – دېدى تېيىپجان.

ھەممىمىز جايىمىزغا چۈشكەن بۇ چاقچاقتىن ھوزۇرلىنىپ كۈلۈشتۇق.

— مەنمۇ كلاسسىكلارنى دوراپ تەخەللۇس قويۇۋاپتىكەنمەن، – دېدى تېيىپجان، – تەخەللۇس قويۇش – بىرىنچىدىن، كلاسسىكلاردىن قالغان ئەنئەنە؛ ئىككىنچىدىن، شۇلار ياشىغان جەمئىيەت شۇنى تەلەپ قىلاتتى. ھازىر ئۆز غايەڭ، ئۆز تىلىكىڭگە مۇۋاپىق خالىغىنىڭنى يازغىلى بولىدىغان جەمئىيەتتە تەخەللۇسنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەن. شۇڭا مەن زۆرۈر بولمىغان شارائىتتا زادى ئىشلەتمىدىم.

بىز مۇشۇ چاقچاق ئارىلاش سۆھبەت نەتىجىسىدە تەخەللۇسقا قارىتا چۈشەنچىمىزنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالدۇق.

ئىجادىيەتتىكى ئەستايىدىللىق

1979 – يىلى 2 – ئايدا «تيەنئەنمېن شېئىرلىرى» توپلىمىنىڭ تەرجىمە تەھرىرلىكىنى ئىشلەش ئۈچۈن مەنمۇ بېيجىڭ مىللەتلەر نەشرىياتىغا باردىم. بۇ ئىش تۈگىگەندىن كېيىن تېيىپجان «تۈگىمەس ناخشا» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنىڭ 2 – نەشرىنى تەييارلاشقا كىرىشتى، مەن ئۇنىڭغا ياردەملەشتىم.

تېيىپجان «ساڭ مۇدىرىنىڭ زىيانداشقا قارشى ئاجايىپ تەدبىرى توغرىسىدا قوشاق» دېگەن ساتىراسىنىڭ بىر يېرىنى ماڭا كۆرسىتىپ:
— مۇشۇ كۇپلېت ياخشى يېزىلماپتىكەن، قىزىقچىلىقتا سەزمەپتىمەن. ئەمدى تۈزەتمىسەم بولمىغىدەك. سېنىڭچە، بۇ كۇپلېتنى قانداق تۈزەتسەم بولار، ئويلاپ باقە! — دېدى.

— پىشانەڭنى سىلاپ قوي، — بىكار، ھازىر كۆرسەن
ئېچىپ يۈرگىن كۆزۈڭنى! ئۇچقۇرغاندا ئۆزۈڭنى!

تۈزەتمەكچى بولغان بۇ كۇپلېتنى باشتىكى ۋە ئاخىرىدىكى كۇپلېتلار بىلەن قوشۇپ بىر نەچچە قېتىم ئوقۇدۇم. لېكىن دەرھال بىرەر ياخشىراق لايىھەنى قويالمىدىم. ئاخىرىدا:
— بۇ يەرگە «ئۆزۈڭنى مەھكەم تۇت، قوشناڭنى ئوغرى تۇتما» دېگەن ماقال باپ كېلىدىكەن، — دېدىم.
ئۇ، مۇشۇ كۇپلېت ئۈستىدە ئويلىنىپ ئولتۇرغاندا، ئابدۇكېرىم خوجا چاقىرىپ چىقىپ كەتتى. ئەتىسى تېيىپجان ھېلىقى كۇپلېتنىڭ تۈزىتىلگەن نۇسخىسىنى كۆرسەتتى:

«مەھكەم بولغىن ئۆزۈڭگە، يا غازلارنىڭ بىرىگە،
ئوغرى تۇتما قوشناڭنى» — ئاچقۇچىڭنى بەرگەنمۇ؟
دېمىگەنمۇ كونىلار، ياكى سەن بىرەر غازنىڭ،
نەگە يېدىڭ ئاش — ناننى؟ تام تەشكىنىنى كۆرگەنمۇ؟

— بىر ناچار كۇپلېتتىن ئىككى ياخشى كۇپلېت چىقىپتۇ، — دېدىم مەن.
— سېنىڭ ماقال — تەمسىلچىلىكىڭ ئەسقېتىپ قالدى، مەتربېھىم①، — دېدى تېيىپجان.
شۇ چاغدا ئۇنىڭ باشقا بىر شېئىرىدىكى يەنە بىر نۇقسان يادىمغا كەلدى.
— تېيىپجان سېنىڭ «ھەيرانمەن» دېگەن شېئىرىڭنىڭ 2 — كۇپلېتىدە ئازراق نۇقسان بار ئىكەن، ئاڭلاپ باق:

ئەجەب بوگۈن «سەن» دېگەن تىلىڭ
قانداقلارچە «سىز»گە بۇرالدى؟!

بۇ مىسرالاردىكى «ئەجەب بوگۈن» بىلەن «قانداقلارچە» دېگەن سۆزلەر دەل جايىغا چۈشمىگەن. مېنىڭچە:

نەچچە ۋاقىتتىن «سەن» دېگەن تىلىڭ،
ئەجەب بوگۈن «سىز» گە بۇرالدى؟! —

دەپ تۈزەتسەك، رەۋىش سۆزلەر جايىغا چۈشىدىكەن، — دېدىم مەن.
تېيىپجان ئويلاپ كۆرۈپ:
— راست، بۇ پىكىرىڭمۇ توغرا! بۇ نوقسانىنى قاچان سەزدىڭ؟ — دەپ سورىدى.

① كونا قەلەمكەش دوستلىرىم مېنى شۇنداق ئاتىشىدۇ.

— «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» يىللىرى كۈندۈزى «ئۈزۈندە»، كېچىسى ھېكايە، شېئىر ئوقۇپ يۈرگەن كۈنلەردە سەزگەنىدىم.

— پىكىر قوغلىشىپ، رەۋىشلەرگە دىققەت قىلماپتىمەن، — دەپ ئەپسۇسلاندى ئۇ. — شۇنىڭ بىلەن سۆزلەرنىڭ دەللىكى بۇزۇلۇپتۇ. شېئىردا مىسرالارغا تىزىلغان سۆزلەرنىڭ دەللىكى خۇددى تارازىنىڭ چوكىسى تۈزلەنگەندەك دەلمۇ دەل كېلىشى كېرەك.

نەزەرىيە خاراكتېرلىك بۇ سۆز ماڭا يېقىپ كەتكەچكە شۇ چاغدىلا خاتىرە دەپتىرىمگە يېزىۋالدىم. ئۇنىڭ بۇ ئورۇنلۇق پىكىرلەرنى دەرھال قوبۇل قىلغانلىقى ماڭا نىسبەتەن ئەشەددىي ھۆرمەت ئىزھار قىلغاندەك تۇيۇلدى. مەن ئۇزۇن يىللىق تەھرىرلىك خىزمىتىم جەريانىدا «ئۆزۈمنىڭ يازغىنىم ياخشى» دەيدىغان، پىكىر قوبۇل قىلمايدىغان شائىرلارنى كۆپ كۆردۈم. مۇنداق شائىرلار يازغان شېئىرلىرىنى باشقىلارغا كۆرسەتمەيمۇ قالمايدۇ، پەقەت ماختاشنى تەمە قىلىپ كۆرسىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئورۇنلۇق پىكىرلەرنىمۇ قوبۇل قىلغۇسى كەلمەيدۇ. تېيىپجان ئۇنداقلاردىن ئەمەس ئىدى. 1956 — ۋە 1957 — يىللىرى يېزىلغان يۇقىرىدىكى ئىككى شېئىرىنىڭ نۇقسانلىرىنى 1979 — يىلى تۈزەتكەنلىكى ئۇنىڭ شېئىرغا ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇ شۇ چاغدا: «مەن تېخى نۇقسانسىز شېئىر يازالايدىغان دەرىجىگە يەتمىدىم، ئۆز شېئىرلىرىنى نۇقسانسىز ھېس قىلغان ئادەم پىكىر قوبۇل قىلالمايدۇ، پىكىر قوبۇل قىلمىغان ئادەم ئىجادىيەتتە راۋاج تاپالمايدۇ» — دېگەنىدى.

شۇ يىلى تېيىپجان بېيجىڭدە بىر نەچچە شېئىر يازدى، يازغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىزگە ئايرىم-ئايرىم كۆرسىتىپ پىكىر سورىدى. ئۇ، پىكىرلەرنى ئىخلاس بىلەن ئاڭلايتتى، قايىل بولغان ۋە كۆڭلىگە ياققان پىكىرلەرنى دەرھال يېزىۋالاتتى. ئاندىن شۇ پىكىرلەرگە ئاساسەن نۇقسانلارنى تۈزىتەتتى. ئۇنىڭ بۇ ئادىتى ماڭا 1948 — يىلدىن بۇيان مەلۇم ئىدى، ئۇ مۇشۇ ئادىتى بىلەن بىر قېتىم چوڭ پالاكەتكە ئۇچرىغانىدى.

1962 — يىلى تېيىپجان «‹ئاساسەن› نىڭ شىكايىتى» ناملىق ساتىرىك شېئىرىنى يېزىپ، ئۆز ئادىتى بويىچە بەزى يولداشلارغا كۆرسىتىپ پىكىر سورىغان.

— بۇ شېئىرىڭىز ياخشى يېزىلىپتۇ، ئەمما ۋەزىيەتكە توغرا كەلمەيدۇ، بۇنى ئېلان قىلسىڭىز بالاغا قالىسىز، — دېگەنىدى مەرھۇم روزى قاسىم.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئابدۇكېرىم خوجا ۋە پەتتارجان مۇھەممەدىلەرگە كۆرسەتكەن. ئاخىرىدا پەتتارجان بۇ شېئىرنى تىقىۋېلىپ، يوقىتىپ قويدۇم، دەپ بەرمىگەن. شۇ چاغدا «‹ئاساسەن› نىڭ شىكايىتى» مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنمىغانىدى. 1963 — يىلىدىكى سىياسىي ھەرىكەتتە پەتتارجان بۇ شېئىرنى شاپىگراپتا كۆپەيتىپ باستۇرۇپ، «زەھەرلىك ئوت — چۆپ» دېگەن بەتنام بىلەن قوشۇپ تارقاتقان. شۇنىڭ بىلەن بۇ شېئىر خۇددى يېمىگەن مانتىنىڭ پۇلىنى تۆلىگەندەك، ئەدەبىيات — سەنئەت ساھەسى بويىچە ئومۇمیۈزلۈك تەنقىدلەنگەنىدى.

شېئىرنىڭ چېنى — پىكىر

تېيىپجان ئېلىيېۋنىڭ شېئىرىيەت توغرىسىدىكى سۆھبەتلەردە بايان قىلغان پىكىر-

لىرىدىن، ئادەتتىكى گەپ - سۆزلىرىدىن، ئەڭ مۇھىمى، ئىجادىيەت ئەمەلىيىتىدىن قارىغاندىمۇ ئۇ، تەۋەككۇل قىلىپ بىرەر شېئىر يېزىپ باققان ئەمەس. شېئىر بولغۇدەك بىر يېڭى پىكىر تاپقاندىلا، ئاندىن قولىغا قەلەم ئېلىپ، شۇ پىكىرنى مۇۋاپىق ۋەزىن ۋە شەكىل بىلەن شېئىر قىلىپ يازغان شائىر. ئۇ، بىرىنچى شېئىرى «جەڭچى ئاكامغا» دىن باشلاپ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە بولغان ئىجادىي پائالىيىتىدە: «ئاۋۋال شېئىرىي پىكىرنى تاپ، ئۇنى ئاز - تولا كاللاڭدا پىشۇر، ئاندىن قولۇڭغا قەلەم ئال» دېگەن ياخشى ئىستىلنى ئۆزگە ئادەت قىلىۋالغان (بۇيرۇتمىلارغا ئاساسەن يېزىلغان قىسمەن شېئىرلىرى بۇنىڭ سىرتىدا). شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ھەر دائىم «شېئىرنىڭ جېنى - پىكىر» دەپ قاراپ كەلدى. ئۇ مۇشۇ كۆز قارىشىنى بىر كۇبلېت رۇبائىيسىدا كىشىلەر تەئەججۇپ ئەيلىگۈدەك ماھارەت بىلەن بايان قىلغان:

شېئىر يازمىقىم ھەۋەستىن ئەمەس، پىكىر — يۈرىكىم، مىسرالار — تومۇر،
شېئىر — مەن ئۈچۈن ۋىجدان ئىشى، بەس. ھەرپلەر — قېنىم، ۋەزنلەر — نەپەس.

مەن ئۆمرۈمدە شېئىر ۋە ئۇنىڭدىكى پىكىرنى مۇنداق ھەققانىي ۋە بەدىئىي تەسۋىرلىگەن رۇبائىي ياكى شېئىرنى كۆرمىگەنىدىم.

تېيىپجاننىڭ نۇرغۇن شېئىرلىرىدا ئاساسىي پىكىر ياكى شېئىرىي يەكۈن ئەڭ ئاخىرقى كۇبلېتقا جايلاشتۇرۇلغان. مۇنداق شېئىرنى ئوقۇغان كىشىدە كۆڭۈل قانائەتلەنگەن، ھاردۇق چىققان تۇيغۇ - سېزىم پەيدا بولىدۇ. مەسىلەن: «تۈگىمەس ناخشا»، «ئورچۇق باتۇر»، «ۋەتەن ھەققىدە غەزەل»، «شوم بالا»، «كۆرۈۋېدىم چۈشۈمدە بۇلبۇل»، «كەۋسەر»، «تېۋىلغا»، «يەرنى ئاسماندا كۆرۈپ پەس چاغلىماڭ»، «سېنىڭچىنىڭ سۆزى» قاتارلىق نۇرغۇن شېئىرلىرى كىشىنى ھوزۇرلاندۇرىدىغان پىشىم ۋە يەكۈن بىلەن ئاخىرلاشقان. بۇ ھەقتە تېيىپجان ئۆزى مۇنداق دېگەنىدى:

— مەن شېئىرنى شۇنداق يېزىش كېرەك دەپ قارايمەن، ئۆزۈممۇ شۇنداق يېزىپ ئادەتلەنگەن. بېشى قويۇق، ئاخىرى سۇيۇق شېئىرلارنى ئوقۇسام، خام تاۋۇز يېگەندەك بولىمەن. ھەر بىر شېئىرنى بىر قۇلۇپقا ئوخشاتساق، ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كۇبلېتىنى ئاچقۇچ دەپ چۈشەن. سەن ئاخىرقى كۇبلېتنى شۇنداق يازغىنكى، ئاچقۇچنى قۇلۇپقا سېلىپ تولغىساڭ شىرىدىقىدا ئېچىلغاندەك، ئاساسىي پىكىرىڭنىڭ مېغىزلىق يېرى لاپپىدا ئېچىلسۇن. مانا شۇ چاغدا كىتابخانلىرىڭ سەندىن رازى بولىدۇ.

شېئىرىيەتنىڭ بۇ تەلىپى شائىرنىڭ ماھارىتىنى نامايەن قىلىدىغان، شېئىرنىڭ بەدىئىي قىممىتىنى ئاشۇرىدىغان مۇھىم ئالاھىدىلىكتۇر. بىز بۇ ئالاھىدىلىكنى كۆپرەك تېيىپجان ئېلىيوپنىڭ شېئىرلىرىدىن كۆرۈۋالالايمىز.

ئارۇز ۋەزنىنىڭ «كاچلىقى»

مەن تېيىپجان ئېلىيوپ بىلەن بولغان قىرىق ئىككى يىللىق دوستلۇق ۋە كەسىپداشلىق مۇناسىۋىتىم جەريانىدا ئۇنىڭ كېچىسىمۇ، بەزىدە كۈندۈزىمۇ شېئىر يېزىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆپ قېتىم كۆرگەنمەن. پەقەت ئۇنىڭغا تىنىچ شارائىت بولسا، دەپتەرنى

تىزىغا قويۇپ ئولتۇرۇپمۇ يېزىۋېرەتتى.

بىر كۈنى چۈشتە ئۇنىڭ ئۆيىگە بارسام، شېئىر يېزىۋاتقان ئىكەن. مەن بىلەن ئاددىي كۆرۈشۈپ:

— مەن ھازىر تەۋەللۇت ئۈستىدە، بىر پەس ئولتۇرۇپ تۇر! — دېدى — دە، ياتاق ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. مەن مېھمانخانىدا ئولتۇرۇپ تۇردۇم. بىر ئازدىن كېيىن كىچىك قىزى شۇ ئۆيگە كىرىپ، ئىشىكنى ياپماي يېنىپ چىقتى. قارىسام، تېيىپجان ئۆيدە ئۇياقتىن بۇياققا مېڭىپ يۈرۈپ، پىچىرلاپ بىر نېمىلەرنى دەپ شېئىر مىسرالىرىنى تۈزەۋېتىپتۇ.

مېھمانخانىدىكى ئۈستەل ئۈستىدە ئەلشىر ناۋائىينىڭ بىر نەچچە كىتابى تۇرۇپتۇ. مەن شۇلارنىڭ ئىچىدىن «خەزائىنۇلمەئانىي»نى ئېلىپ، ئۇيەر - بۇيەردىن بىر نەچچە غەزەلنى ئوقۇدۇم. بۇ كىتابنىڭ بەزى ۋاراقلىرى قاتلانغان، بەزى غەزەللەرگە بەلگە قويۇلغان. بۇ، ئۇنىڭ «ناۋائىي غەزەللىرى» توپلىمىنى ئىشلەۋاتقان ۋاقتى ئىكەن. ئىش ئارىلاپ كەلگەن بۇ ئىلھامۇ ئۇنى بىر سائەتتىن كۆپرەك ئاۋارە قىلغانىدى.

تېيىپجان شېئىرنى يېزىپ بولۇپ ئۆيدىن چىقتى:

— سىزنى ساقلىتىپ قويدۇم، رەنجىمە! «تۆمۈرنى قىزىقىدا سوق» دېگەن شۇ، ئاخشاملىقتا قانات - قۇيرۇقلىرىنى بىر قۇر تۈزەشتۈرسەم پۈتىدۇ. قېنى، ئەمدى ئۆز كېپىمىزنى قىلايلى، — دېدى.

بىز مۇھىم گەپنى تۈگەتكەندىن كېيىن، پارىڭىمىز ئارۇز ۋەزنىنىڭ تەلەپچانلىقى ۋە كاجلىقى توغرىسىدىكى مەسىلىگە يۆتكەلدى. تېيىپجان كلاسسىك شائىرلارنىڭ بەزى سۆزلەرنى قىسقارتىپ (مەسىلەن: « بىلەن »نى « لە »، « نېمە ئۈچۈن »نى « نېچۈن » قىلىپ)، بەزى سۆزلەرنى ئۇزارتىپ (مەسىلەن: « ئاسمان »نى « ئاسىمان »، «ئاشنا »نى « ئاشىنا »، « كاشكي »نى « كاشكي » قىلىپ ئىشلەتكەنلىكى توغرىسىدا سۆزلەپ كېلىپ مۇنداق دېدى:

— ھازىر بىزدە ئۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ، ھەممە سۆزلەرنىڭ ئىملاسى قېلىپلاشتۇرۇلغان. مەن تىل - يېزىق كومىتېتىدىن ئارۇز ۋەزنىدە بىر قىسىم سۆزلەرگە ئازراق «ئاپتونومىيە» بېرىشنى ئىلتىماس قىلاي دەۋاتىمەن.

— سەنئۇ ۋەزنىگە چۈشمىگەن سۆزلەرنى بىر ئامال قىلىپ چۈشۈرىسەن، — دېدىم مەن، — بەزى شائىرلار بۇ جەھەتتە كلاسسىكلاردىن « ئېشىپ » كەتتى... ئۇلار ئۆزلىرى ۋەزنىگە چۈشۈرەلمىگەن سۆزلەرنى خالىغانچە قىسقارتىپ، ئۇزارتىپ ياكى بۇزۇپ چۈشۈرگەنلىكىنى كۆردۈم. مەسىلەن:

«بىر يىقىم سادا» — («بىر يېقىملىق سادا» دېمەكچى)،
«كەلگۈمىز» — («كەلگۈسىمىز» دېمەكچى)،
«يولباش» — («يولباشچى» دېمەكچى)،
«زوقلىدىم» — («زوقلاندىم» دېمەكچى)،
«شۇ تاپ» — («شۇ تاپتا» دېمەكچى)،
«ھەر دەمى» — («ھەردەم» دېمەكچى)،
«قېنىشلاپ» — («قېنىپ» سۆزىنى بۇزۇپ، «يېنىشلاپ» قا قاپىيە قىلغان)؛

يۇقىرىدىكى مىساللار ئىملا خاتالىقى بولماستىن، بەلكى ۋەزىن، تۇراق ۋە قاپىيە ئېھتىياجى بىلەن شۇنداق بۇزۇپ ئىشلىتىلگەن. بۇنداق بۇزۇشنى بىلىپ، تۈزەشنى بىلمەيدىغان «سۆز ئىسلاھاتچىلىرى» شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىشى مۇمكىن. شېئىر تىلى ئۈچۈن ئازراق «ئاپتونومىيە» سورىساق، بۇ ئىلتىماسىمىز قوبۇل قىلىنسا، ئۇ چاغدا يۇقىرىقىدەك تىل ئۆگەنمەستىن، ئىزدەنمەستىن، ساق سۆزنى بۇزۇپ شېئىر يازىدىغان شائىرلار ئۈچۈن دەستەك بولۇپ قالىدۇ ئەمەسمۇ!

— توغرا، — دېدى تېيىپجان، — مەسىلىنىڭ بۇ تەرىپىمۇ بار ئىكەن. شېئىرنى ئىچپۇشۇقى دەپ بىلىدىغان «شائىرلار» نىڭ ۋە ئۇنى سەزمەيدىغان مۇھەررىرلەرنىڭ دەستىدىن شېئىرلىرىمىزنىڭ ساپاسى تۆۋەنلەپ كەتتى. شۇنداقلارغا قارىتىپ: «كۆلەلمىگەن ھالىڭغا ھېجايىما» دېگەن مەزمۇندا بىر ساتىرا يازغۇم كېلىدۇ. بىراق، بەزىدە مېنىڭمۇ كۆلەلىشىم چاغلىق بولۇپ قالىدۇ.

مەن كۆڭلۈمدە: «تېيىپجاندەك بىر شائىر شۇنداق دەۋاتقان يەردە، مېنىڭ كۆلەلىشىم تېخىمۇ چاغلىق ئىكەن» دەپ ئويلىدىم. شۇ چاغدا تېيىپجاننىڭ ئۆز شېئىرلىرىدا جانلىق تىل بىلەن ئەدەبىي تىلنى خۇددى قىز بىلەن يىگىت قۇچاقلاشقاندەك گىرەلەشتۈرۈپ، ئوينىتىپ، ئەگىتىپ ۋە ئوبرازلاشتۇرۇپ ئىشلەتكەن شېئىرلىرى كۆز ئالدىمدىن ئۆتتى. ئۇنىڭ «ۋەتەن ھەققىدە غەزەل» دېگەن شېئىرىدا مۇنداق بىر مىسرا بار:

«ئۆلگىنىم مىڭ ياخشى بولغاندىن تىرىك شەرمەندە مەن».

بۇ مىسرادىكى «تىرىك شەرمەندە بولغاندىن ئۆلگىنىم مىڭ ياخشى» دېگەن پىكىرنى شېئىرىي ئىنۋېرسىيەدىن ئۇستىلىق بىلەن پايدىلىنىپ، ئارۇز ۋەزنى رەمەل بەھرىنىڭ «پائىلاتۇن / پائىلاتۇن / پائىلاتۇن / پائىلۇن» (رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇپ) تۈرىگە چۈشۈرگەن ۋە ئاساسىي پىكىرگە بويسۇنىدىغان توق قاپىيىنىمۇ قولدىن بەرمىگەن.

تېيىپجان «ۋەتەن ھەققىدە غەزەل»نى يازغاندا، ئارۇز ۋەزنىنىڭ كاجىلىقىغا قىلچە دۇچ كەلمىگەن. ئۇنىڭدىن كېيىنكى بەزى شېئىرلىرىدا دۇچ كەلگەنلىكىنى يوشۇرمىغانىدى. ئۇنىڭ 1977 - يىلى يازغان «زەپمۇ چىرايلىق كەلدى باھار» دېگەن شېئىرى مۇتەقارىب بەھرىنىڭ «پەئىلۇ پەئۇلۇن / پەئىلۇ پەئۇل» — (مۇتەقارىبى مۇسەممەنى ئەسرەمى مەھزۇپ) تۈرى بويىچە يېزىلغان بولۇپ، 3 - كۇبلېتنىڭ 2 - ۋە 3 - مىسرالىرىدىكى «جۇشقۇنلىنىپ»، «ئىش ئوڭلىنىپ» دېگەن سۆزلەر «پەئىلۇ پەئۇل» (-VV-) تەپئىلىگە تولۇق چۈشمەي قالغان. مەن مۇشۇ نۇقساننى كۆرسەتسەم، ئۇ قىلچە سەۋەب كۆرسەتمەي ئىقرار قىلدى:

— مۇشۇ شېئىردىكى مەن بويسۇندۇرالمىغان كاجلىق شۇ. سەنمۇ ئارۇزنىڭ ئۇستىسى، قېنى ئاشۇ پىكىرنى قاچۇرماي تولۇق چۈشۈرۈپ باقە! — دېدى.

— سەن بويسۇندۇرالمىغان كاجلىقنى بالىلىرىمىز بويسۇندۇرار، — دېدىم مەن.

بىر كۈنى مەن ئۇنىڭ ھەزەج بەھرىنىڭ ئەڭ قىيىن تۈرلىرىدىن بىرى «مەپئۇلۇ/ مەپائىيلۇ/ مەپائىيلۇ/ پەئۇلۇن» — (ھەزەجى مۇسەممەنى ئەخرەب مەكپۇپى مەھزۇپ) تۈرى بويىچە يېزىلغان «ئەمدى ئېغىز ئاچما» دېگەن غەزىلىنى ئوقۇپ تەسلىم ئەيلەپ قالدىم. بۇ غەزەلدىكى پىكىر ۋە تەسۋىرلەرنىڭ ئىستىلىستىكا تەلەپلىرىگە مۇۋاپىق بايان قىلىنغانلىقىدىن باشقا، ۋەزىن، قاپىيە ۋە رادىپلارنىڭ ماسلىشىپ كەلگەنلىكى (ئارۇز ۋەزنىنىڭ كاجلىقىغا دۇچ كەلمىگەنلىكى) مېنى ھەيران قالدۇرغانىدى. ھازىرقى زامان ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە ئارۇز ۋەزنىنىڭ بۇ قىيىن تۈرلىرى بويىچە تېيىپجاندىن باشقا بىر كىمنىڭ شېئىر يېزىپ باققانلىقىنى كۆرمىدىم. تېيىپجاننىڭ 80 - يىللارنىڭ باشلىرىدا يازغان بىر قانچە غەزەللىرى ئۇنىڭ شائىرانە تەپەككۇرىنىڭ، تىل بايلىقىنىڭ ۋە ئىستىداتىنىڭ جەۋھىرى سۈپىتىدە جۇلالىنىپ تۇرىدۇ.

تېيىپجان ئېلىيوپ بارماق ۋەزنىدە شېئىر يازغاندا، ئېنىقلىق ۋە راۋانلىقنى كۆزدە تۇتۇپ، تۇراققا بەكمۇ ئېتىبار قىلىپ كەتمەيتتى. ئەمما ئارۇز ۋەزنىدە شېئىر يازغاندا، ئۇنىڭ قائىدە - قانۇنىيەتلىرىنى بۇزمايتتى. بۇ ھال ئۇنىڭ ناۋائىي، سەككاكىي، فىردەۋسى، شىرازىي ۋە باشقا كلاسسىكلارنىڭ شېئىرلىرىنى كۆپ مۇتالىئە قىلغانلىقىنىڭ، جانلىق ئۆگەنگەنلىكىنىڭ ۋە شۇ ئۇسلۇبتا يېزىشنى ئادەتلەنگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى ئىدى.

(داۋامى بار)

مەسئۇل مۇھەررىر: تۇرسۇن نىياز

(بېشى 56 - بەتتە)

— مەن مۇشۇ يەردە چۈشۈپ قالىمەن، خوش، كۆرۈشەرمىز.

— خوش.

بىز شۇنچىلىك ئاددىيلا خوشلاشتۇق. قىز ئالدىراپ ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ كەتتى. بىر نەچچە كۈنگىچە قىزنىڭ، تۇنسانىڭ، مۇختەرنىڭ ئوبرازى كۆز ئالدىمدىن نېرى كەتمىدى. نەچچە قېتىم ئۇنى ئىزدىمەكچىمۇ بولدۇم، ئەمما ئۆتكەندە ئىسمىنى سوراۋالمىغاچقا، بۇ نىيىتىمدىن يالتىيىپ قالدىم.

بۈگۈن يەكشەنبە، بىر نەچچە دوستلىرىم بىلەن باغچىغا كىردىم.

— ھى... ھى... ھى...!...

تۇيۇقسىز قۇلىقىمغا تونۇش كۈلكە ئاۋازى ئاڭلاندى. بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىدىم، بىزدىن تۆت - بەش قەدەم نېرىدا بالا كۆتەرگەن بىر جۈپ ئەر - ئايال كۈلۈشۈپ كېتىپ باراتتى. بۇ، ھېلىقى كۈنى ئاپتوبۇستا تونۇشقان چوكان شۇ ئىدى، ئەر بولسا مېنىڭمۇ كۆزۈمگە نەچچە چېلىققان، خىزمەتداشلىرىم تەرىپىنى قىلىدىغان، تۇنسانىڭ «ئاكىسى» ئىدى. مەن بىر قاراپلا ھەممە ئەھۋالنى چۈشەندىم. چوكان ئېرىنىڭ گۇناھلىرىنى كەچۈرگەنىدى، ئۇنىڭ ئېرىگە شۇنچە كەڭ قورساقلىق قىلغانلىقىغا ئاپىرىن ئوقۇدۇم، ئىچىمدە بولسا مۇنۇ سۆزلەرنى تەكرارلايتتىم:

«كىشىلىك تۇرمۇش ئەنە شۇنداق ئېگىز - پەسلىكلەر بىلەن تولغان، ھاياتلىق ئادەمنى بەزىدە كۈلدۈرۈپ، بەزىدە يىغلىتىپ بۇ رەھىمسىز رېئاللىققا بويسۇندۇرىدۇ. بەخت — خوشاللىق كەلسە ئۇچۇپ كېرىلىپ كەتمەيدىغان، دەرد كەلسە مېجىلىپ - تۈگىشىپ كەتمەيدىغان ئەنە شۇنداق جەسۇر، مەردانىلارغا مەنسۇپ! سەۋرچان، كەڭ قورساق كىشىلەر بۇ بەختنىڭ ئىگىسى...»

مەسئۇل مۇھەررىر: مۇختەر ئىبراھىم

مۇھەممەتتۇرسۇن ئابدۇكېرىم

شېئىرىيىتىمىزدىكى ئالەم تۇيغۇسى

شېئىرىي پائالىيەت — ئىنسانىيەتنىڭ ھېسسىيات بىلەن تەجرىبىگە تايىنىپ بېيىتقان ھاياتىي كۈچىنىڭ بىر خىل ئىپادىسى بولۇپ، ئۇ، شائىرلارنىڭ تەپەككۇر قىلىش، تەلىنى تاۋلاش، كەلگۈسىگە يۈزلىنىش جەريانىنى باشتىن كەچۈرۈشىدىن ئىبارەت بىلىش پائالىيىتىنىڭ بىر قىسمىدۇر. بۈگۈنكى دۇنيادا شېئىرىي پائالىيەت بىكىنمە ھالەتتىن چەكسىز كەڭلىككە، ئاددىي قۇرۇلمىدىن مۇرەككەپ قۇرۇلمىغا قاراپ يۈزلىنىپ، فىزىكا ۋە ئاسترونومىيە ئىلمىنىڭ تۈرتكىلىكىدە ئەقىل - ئىدراك سەۋىيىسىنىڭ تەدرىجىي يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشىگە ھەمدە چەكسىز كەڭ ئالەمگە يۈزلىنىشىگە ئەگىشىپ، شېئىرىيەتتىكى مەۋھۇم قاراڭغۇ پەردىلەر ئارقا - ئارقىدىن ئېچىلدى. شائىرلار تەپەككۇرىنى چەكسىز ئالەم بوشلۇقىغا قاراپ پەرۋاز قىلدۇرۇپ، ئىستېتىك تۇيغۇنى يېڭىچە ئۇسۇل بىلەن ئىپادىلەش مەسىلىسى ئۈستىدە ئىزدەنمەكتە. شېئىرىيەت تەبىئىي گۈزەللىك تۇيغۇسىنىڭ مەركىزىي تېمىسى بولۇۋاتقان ۋە ھازىرقى زامان تەبىئىي پەنلىرىنىڭ تەسىرى شېئىرىيەتكە بارغانسېرى كۆپلەپ سىڭىپ كىرىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، شائىرلىرىمىز شېئىرىيەتتە ھازىر بار بولغان مۇۋەپپەقىيەتلەرگە قانائەت قىلمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇلار كىشىلىك تۇرمۇش ھەققىدىكى شېئىرىي تۇيغۇسىنى چەكسىز ئالەم بوشلۇقىغا — يۇلتۇزلار ئالىمىگە قاراپ راۋاجلاندۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىشكە باشلىدى.

بۈگۈنكى دۇنيا شېئىرىيىتىدىكى ئالەم تۇيغۇسى پەقەت ئىنسانلارنىڭ ئالەم بوشلۇقىغا بولغان ئادەتتىكىچە قارىشى بولماستىن، بەلكى، تارىخ ئېڭى، دەۋر ئېڭى، ئىنسانىيەت ئېڭى، ئالغا ئىنتىلىش ئېڭى قاتارلىق ئاڭلارنىڭ زور بىرلەشمىسى. ئۇنداق ئىكەن، مەيلى دۇنيا شېئىرىيىتىدىكى ياكى ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى ئالەم تۇيغۇسى توغرىسىدىكى يېڭى ئىزدىنىشلەر بولسۇن ئورتاق بىردەكلىك شۇكى، ئىنسانىنىڭ كائىناتتىكى بىر ئەركىن ئېلېمېنت سۈپىتىدە مەۋجۇت بولىدىغانلىقى؛ شەخس بىلەن ئومۇمىي گەۋدە بىرلەشكەندىن كېيىن، ئىنسانىنىڭ ھاياتلىق ماھىيەت جەھەتتە دۇنيا بىلەن، ئالەم بىلەن ھەقىقىي بىردەكلىككە ئىگە بولىدىغانلىقى؛ جاپالىق ئىزدىنىش ئاخىرى بەخت - سائادەت ئېلىپ كېلىدىغانلىقىدىن ئىبارەت ئوبيېكتىپ ھەقىقەتنى تېخىمۇ چوڭقۇر ۋە كەڭ ئېچىپ بېرىش ۋە ئىنسانلارغا تونۇتۇشتىن ئىبارەت. ھەر قايسى ئەل، ھەر قايسى مىللەت شائىرلىرى شېئىرىي تۇيغۇ جەھەتتە تېخىمۇ يۈكسەكلىككە قاراپ ئىنتىلىپ، يېڭى ھېسسىيات سىستېمىسى ئۈستىدە ئىزدىنىپ، شېئىرىيەتنى يەر يۈزىدىن ئالەم بوشلۇقىغا، كائىناتقا، يېڭى تۇرمۇشقا ۋە كەلگۈسى ئەسىرلەرگە يۈزلەندۈرۈشكە تىرىشماقتا.

نۆۋەتتە دۇنيا شېئىرىيىتىدىكى ئالەم تۇيغۇسىنىڭ تەسىرى بىلەن ئۇيغۇر شېئىرىيىتىمىز ئالدىدا پۈتكۈل تەبىئەت دۇنياسىنىڭ بىرلەشمە سىستېمىسى، تۈرلۈك-تۈمەن ماددىلار ۋە شەيئىلەرنىڭ ئۆز ئارا گىرەلەشكەن بىر پۈتۈن گەۋدىسى تېخىمۇ ئېنىق زاھىر بولۇپ، بۇ خىل سىستېما ۋە گەۋدە ئىچىدىن جانلىق، تەسىرچان ئالەم بوشلۇقى تەس-

ۋىرمىۋە ھاياتلىق تۇيغۇسىنى تېپىپ چىقىش — يېڭى پەللە بولۇپ تۇرماقتا. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، ھازىرقى زاماندىكى ئىستىتىك سەزگۈ، ئىستىتىك تىل، ئوبراز ۋە ماھارەت ئارقىلىق مىللىتىمىز ئىگىلىگەن سەنئەت مۇۋەپپەقىيىتىنى ئىپادىلەپ، مەنىۋى جەھەتتە پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ تەقدىرى ۋە ئىستىقبالى بىلەن تەقدىرداش بولۇش، ھازىرقى زاماندىكى ئالەم بوشلۇقى ھەققىدىكى پەن مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ۋە ئىنسانىيەتنىڭ راۋاجلىنىۋاتقان ئىلغار ئىدىيىۋى مۇۋاپپەقىيىتىنى دادىللىق بىلەن قوبۇل قىلىش، ھازىرقى زامان شېئىرىي گۈزەللىكى ئارقىلىق كىلاسسىك ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى ئالەم تۇيغۇسى ۋە ئۇنىڭ روھىنى قانداق قىلىپ يېڭىلاش، ئۈزلۈكسىز شالاش-تاللاش ئېلىپ بېرىشمۇ ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ دۇنيا شېئىرىيىتىنىڭ ئالەم تۇيغۇسى دولقۇنىغا بىر ئۈلۈش شاۋقۇن بولۇپ قوشۇلۇشىدىكى يېڭى بىر مەسىلە بولۇپ تۇرماقتا. شۇڭا، شائىرلىرىمىز دىيارىمىز ۋە دىيارىمىز ئۈستىدىكى قۇياش، ئاي، يۇلتۇز، چاقماق، گۈلدۈرماما، بوران - چاپقۇنلار ھەققىدە توختالغاندا، دېدىللىك بىلەن گۈزەل ھۆرىيەت تۇيغۇسىنى كۈچلۈك تۈردە ئىپادىلىدى:

نەدىن چىقىدىغاندۇ كېچىسى،
ئاسماننىڭ چىرايلىق يۇلتۇزلىرى؟!
قەيەرگە كېتىدىغاندۇ،
ئاھ، ئاشۇ يۇمۇلاس ئوتلۇق كۆزلەر،
بىلمىدىم كۈندۈزلىرى؟!
تەڭرى شېرىن ئۇيقۇغا كەتكىنىدە

ئەرشتىن چىققان گۈزەل ھۆر قىزلارنىڭ
كۆزلىرى ئەمەسمىكىن؟!...
قارىغىنا ئېقىۋاتقان چۇلالىق نۇر،
زېمىنغا ئىشقى - مېھرى،
كۆيۈۋاتقان ھەۋەسمىكىن؟!...

شائىر مۇھەممەتجان سادىق بۇ شېئىرىدا يۇلتۇزلارنى ئاسماننىڭ كۆزلىرىگە ۋە ھۆر-غىلمانلارنىڭ كۆزلىرىگە ئوخشىتىپ، يۇلتۇزلارنىڭ چاقنىشىنى ئۇلارنىڭ زېمىنغا بولغان ئىشقى - مۇھەببىتىنىڭ ئوت - يالقۇنى، دېگەن شېئىرىي پىكىرنى دادىل ئوتتۇرىغا قويىدۇ. بۇ شېئىردىكى ئالەم تۇيغۇسى ئۆزىنىڭ قويۇق رومانتىكىلىقى بىلەن كىشى قەلبىنى كۈچلۈك ھاياجانغا سالىدۇ.

ئالەم بوشلۇقى ئۆزىنىڭ چەكسىز كەڭلىكى، خىلمۇ خىللىقى، چەكسىز گۈزەللىككە تولغان سېھرىي كۈچى بىلەن ئىنسانلارنىڭ تەسەۋۋۇر كۈچىنى ئەۋلاددىن - ئەۋلادقا كۈچەيتىپ ۋە قوزغاپ - ئۇرغىتىپ كەلمەكتە. خۇسۇسەن شائىرلىرىمىزمۇ تارىختىن بۇيان ئالەم بوشلۇقىنىڭ چەكسىزلىكىدىن ۋە تەڭداشسىز گۈزەللىكىدىن ئىلھام ئېلىپ، تەپەككۇر قۇشلىرىنى يېڭى - يېڭى پىكىر چوققىلىرىغا پەرۋاز قىلدۇرۇپ كەلدى. بىراق، ئۇزۇن - كېسەل ماتېرىيالىزملىق قاراش ۋە ھازىرقى زامان ئالەم بوشلۇقى نۇقتىئىنەزەرى مەيدانغا كېلىشتىن بۇرۇن، شېئىرىيىتىمىزدىكى ئالەم تۇيغۇسىنىڭ ئۈستىنى بىر قەۋەت ئىدىيالىستىك ۋە مېتافىزىكىلىق تۇمان قاپلاپ، شېئىرىيىتىمىزدە دۇنيانىڭ مەڭگۈلۈكلۈكى ۋە چېكى يوق ئىكەنلىكى مۇئەييەنلەشتۈرۈلگەنسېرى ئىلاھىي كۈچنىڭ مەۋجۇتلۇقى بىلەن مۇقەددەسلىكىمۇ كۈچلۈك تۈردە مۇئەييەنلەشتۈرۈلۈپ كېلىنگەنىدى. ئىلاھىي كۈچ مۇئەييەنلەشتۈرۈلگەنسېرى روھنىڭ بىرلەمچى، مۇتلەقلىقى جەزمەنلەشتۈرۈلۈپ، ماددىنىڭ بىرلەمچى ئىكەنلىكى ئىنكار قىلىنىپ

كېلىنگەنىدى. بۇ ئۇقتىنى كىلاسسىك شائىر زەلىلىنىڭ شېئىرلىرىدىمۇ ئۇچراتقىلى بولىدۇ:

فەلەكتۇر يەتتە خرگاھىكى بىر ـ بىر ئۈززە تىكىنىشلەر،
ئاڭا قەندىل ئېتىپ خۇرشىددىن ھەي قادىرى دەنىا.
(پەلەكتۇر يەتتە چىدىر، ئۈستى ـ ئۈستىگە تىكىلگەن،
ئاڭا قۇياشتىن شام ـ چىراغ ئورناتقان ئەي قادىرى دەنا)
تەفەرروچ گاھى سۇنئۇك قىغالى بىلدىم كەۋا كىبىدىن،
مەشائىل ياندۇرۇپ تۈن كېچەلەردە گۇنبەزى خەزرا.
(سەيلى ـ تاماشا قىلدىم يۇلتۇزلار ئارا،
مەشئەللەر ياندۇرۇپ تۈن كېچىلەردە خۇددى يېشىل گۇمبەزلەرگە).
ئەي تولۇن ئايىنى بىشارەت بىرلە بۆلگەن مۇستافا،
ۋاي ئەبۇ جەھىل لەئىندىن بارھا چەكـكەن جەفا.
(ئەي تولۇن ئايىنى بىشارەت بىلەن پارچىلىغان مۇستافا،
ۋاي ئەبۇ جەھىل لەئىندىن كۆپلەپ چەككەن جاپا).
يەتتە ئەفلاك ئۈززەكىم مېئىراج ئۇچۇن قويدۇڭ قەدەم،
گەردى نەئلىيىڭنى قىلمىشلەر مەلائىك تۇتىيا.

(يەتتە قەۋەت ئاسمان ئۈستىدىكى مىئىراج ئۈستىگە قەدەم قويىدۇڭ، توپا قونغان كەشىڭنى پەرىشتىلەر تۇتىيا قىلىدۇ).

روزى مەھشەر زىلزىلە تۇشكەندە ئالەم ئەھلىگە،
كۆز تۇتار سەندىن شەفائەت ئەنبىيا ۋە ئەۋلىيا.

(ئالەم ئەھلى مەھشەرگاھ زىلزىلىسىگە چۈشكەندە، پەيغەمبەرلەر ۋە ئەۋلىيالارمۇ سەندىن مەدەت ـ شاپائەت كۈتىدۇ).

بۇ مىسرالاردا ئوتتۇرا ئەسىر روھانىيلىرىنىڭ تەڭرى ئاسماننى يەتتە قەۋەت قىلىپ ياراتقان، قۇياشنى ئاسمانغا چىراغ قىلىپ ئورناتقان دېگەن كۆز قارىشى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاي، يۇلتۇزلارنىمۇ ئىما ـ ئىشارەت بىلەن توختىتالايتتى، شۇڭا، ئۇنىڭ ئۇستىدە بىر پارچە ئاق بۇلۇت لەيلەپ يۈرۈپ سايە تاشلايتتى. ئۇ، پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەڭ كاتتىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن يەتتە قەۋەت ئاسماندىن ھالقىپ ئۆتۈپ تەڭرى بىلەن سۆزلەشكەن، ئاخىر زامان بولغاندا، بارلىق ئادەمزات ئۇنىڭدىن شاپائەت تىلەيدۇ… دەيدىغان ئىدېيالىستىك ئەقىدىلىرى روشەن ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ھەمدە بۇ خىل ئەقىدە بىلەن ئوتتۇرا ئەسىر ئالەم تۈيغۇسى ماھىرلىق بىلەن يۇغۇرۇپ چىقىلغان. قىسقىسى، بۇ مىسرالاردا روھ بىرلەمچى دەيدىغان ئىدېيالىستىك قاراشنىڭ ئىزناسى ناھايىتى روشەن كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. زەلىلى ئىجادىيىتىدىكى بۇ خىل پاسسىپ ئامىللىنى ئەينى دەۋردىكى تارىخىي شارائىتتىمۇ ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ، ئەلۋەتتە.

ئاسمان ـ زېمىن ـ ئادەمدىن ئىبارەت بۇ ئىجتىمائىي سىستېمىدا، خىيالدىكى ئارزۇ

ئارمان ۋە روھىي تۈۋرۈكىنى ئالەم تۇيغۇسى ئارقىلىق ئىپادىلەش شېئىرىيىتىمىزدە خېلى ئۇزاق تارىخقا ئىگە. يۇسۇپخاس ھاجىپنىڭ زور دىداكتىك ئەسىرى «قۇتادغۇبىلىك» تىن باشلاپ سەككاكى، ناۋايى، زەلىلى، خىرقىتى، ئابدۇرېھىم نىزارى، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، لۇتپۇللا مۇتەللىپ قاتارلىق شائىرلىرىمىزنىڭ، جۈملىدىن ھازىرقى دەۋردە ياشاپ ئىجاد قىلىۋاتقان شائىرلىرىمىزنىڭ شېئىرلىرىدا بۇ نۇقتا ئۈزۈلمەي گەۋدىلىنىپ كەلدى. بۇ يەردە ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىكى شۇكى، «قۇتادغۇبىلىك» تىكى «يەتتە يۇلتۇز ۋە 12 بۇرۇج باياني» دا گەرچە سۆز ئالەم بوشلۇقىدىكى يۇلتۇز، بۇرۇجلار ئۈستىدە بارسىمۇ، لېكىن، ئۇنىڭغا قاراخانىلار سۇلالىسى دەۋرىنىڭ ئىجتىمائىي، سىياسىي ھاۋاسى چوڭقۇر سىڭدۈرۈلگەن. ئۇلۇغ شائىر ئەلىشىر ناۋايى ئۆز شېئىرلىرىغا ئالەم تۇيغۇسىنى قويۇق سىڭدۈرگەن نامايەندە بولۇپ، ئۇنىڭ داستان، غەزەللىرىدە ئالەم تۇيغۇسى بىلەن شېئىرىي مۇددىئا چەمبەرچەس باغلىنىپ كەتكەن:

ھەر قايان باقسام كۆزۈمگە ئول قۇياشتىن نۇر ئىرۇر،
ھەر سارى قىلسام نەزەر ئۇ ئاي ماڭا مەنزۇر ئىرۇر،

....

ئارەزىن ياپقاچ، كۆزۈمدىن ساچىلۇر ھەر لەھزە ياش،
بۇيلە كىم پەيدا بولۇر يۇلتۇز نىھان بولغاچ قۇياش.

....

غەم تۈنى ئاھىم ئوقى ھەر تەرەپ ئول ئاي غەمىدىن،
چەرخىدىن ئۆتكەنىنىڭ ئورنىمۇ، ئەختەرمۇ ئېكىن.

....

چىقما توققۇز پەردە كەينىدىنكى ئالەم كۆيمەسۇن،
ئالماك ئالتە ـ يەتتە بورقەئ قويغىل ئىككى ـ ئۈچ نىقاب.

ئەلىشىر ناۋايى شېئىرلىرىدا قويۇق ئالەم تۇيغۇسىغا ئىگە مۇنداق مىسرالار ناھايىتى كۆپ ئۇچرايدۇ. لېكىن، بۇخىل تۇيغۇ مۇستەسنا ھالدا ئەمەس، بەلكى ئىشق ـ مۇھەببەت لىرىكىلىرى بىلەن چوڭقۇر سۇغۇرۇلغان ھالدا ئىپادىلىنىدۇ. باشقا كلاسسىك شائىرلىرىمىزنىڭ شېئىرلىرىدىمۇ ئەھۋال خۇددى ئەلىشىر ناۋايى شېئىرلىرىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. ئەمدى ھازىرقى دەۋرىمىزدىكى شائىرلىرىمىزنىڭ شېئىرلىرى ئۈستىدە توختالساق، بوغدا ئابدۇللانىڭ «ئاينىڭ كىچىك مېھمىنى»؛ ئارسلاننىڭ «يۇلتۇزلار يۇرتى»، «قۇياش قەسىدىسى» قاتارلىق شېئىرلىرىغا ھازىرقى زامان ئالەم تۇيغۇسى خېلى قويۇق سىڭدۈرۈلگەن. خۇسۇسەن شائىر مەمتىلى زۇنۇننىڭ «گۈزەل ئارزۇ» ماۋزۇلۇق شېئىرى ئۆزىنىڭ ئىخچام، ئەمما نەپىسلىكى بىلەن ۋەكىللىك خاراكتېر ئالغان:

ئالتە كۈنلۈك تولۇن ئاي،
ئالتۇن تاغىقىم بولسا.
رەڭگا ـ رەڭ ھەسەن ـ ھۈسەن،
شايى ياغلىقىم بولسا.

زەر ھالقامغا چولپاننى،
ياقۇت كۆز قىلىپ سالسام.
يۇلتۇزنى قىلىپ مارجان،
بوينۇمغا ئېسىپ ئالسام.

....

بۇ شېئىردا قۇياش، ئاي، يۇلتۇزلاردىن ئىبارەت ئالەم سەييارىلىرىنى ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئېچىش، ئىنسانىيەت ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت يۈكسەك پانتازىيىلىك گۈزەل ئارزۇ جۇشقۇن لىرىكىلىق ھېسسىيات بىلەن ئىپادىلەنگەن، ئىنسانىيەتنىڭ چېكى يوق ئالەم بوشلۇقىنى بويسۇندۇرۇش ئىشەنچىسىمۇ ئوبرازلىق نامايەن قىلىنغان.

ئۈز تەقدىرىنى ئىنسانىيەت تەقدىرىگە، ئىنسانىيەت تەقدىرىنى دۇنيانىڭ تەقدىرىگە باغلاش، فىزىكا دۇنياسى، پسىخولوگىيە دۇنياسى ۋە مەدەنىيەت دۇنياسىدىكى يېشىلمىگەن سىرلار ئۈستىدە ئىزدىنىپ، زاماندىن ھالقىغان ھايات سەزگۈسى بەرپا قىلىش ــ ھازىرقى زامان شېئىرىيىتىمىزدىكى ئالەم تۇيغۇسىنىڭ يەنە بىر مۇھىم ئالاھىدىلىكى.

مەرۋايىت قەترىدە ئەكس ئېتەر قۇياش،
يۇمران گۈل ـ چېچەككە بولۇپ خۇش بېزەك.
قۇياشنى تەسۋىرلەپ ھەر بىر يالتىراش،
ئۇنىڭ پاك خىسلىتىنى قىلىدۇ كۆرەك.
شۇ قۇياش قەدرىنى قەترىلەر بىلەر،
تاڭغىچە تۈنلەردە مۇزلاپ چەككەچ غەم.

تۈنلەردە چېچەكلەر قۇياش دەپ تىلەر،
مەڭزىدىكە تامچىتىپ بىغۇبار شەبنەم.
شۇ قۇياش تەپتىدە بىخ سۈردۈم بۈگۈن،
قېنىممۇ، رەڭگىممۇ قۇياش تەپتىدە.
قۇياشقا مەدھىيە ئوقۇلار پۈتۈن،
لالىزار، دېڭىز ۋە ھەر گۈل، قەترىدە.

شائىر ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىننىڭ بۇ شېئىرىدا قۇياش ھۆرىيەت ـ ئەركىنلىككە سىمۋول قىلىپ تەسۋىرلەنگەن بولۇپ، ئۇنىڭدا قۇياشقا تەلپۈنۈۋاتقان گۈل ـ لالىزار، دېڭىز ـ قەترىلەر ئالەمدىكى بارلىق مەۋجۇدات، جۈملىدىن ئىنسانلاردىن ئىبارەت. بۇ شېئىردىكى مەركىزىي ئىدىيە ھۆرىيەت ـ ئەركىنلىك بولمايدىكەن، دۇنيادىكى ھەر قانداق جانلىق مەۋجۇدات، جۈملىدىن ئىنسانلار ھەقىقىي بەخت ـ سائادەتكە ئىگە بولالمايدۇ دېگەندىن ئىبارەت بولۇپ، ھەم قويۇق پەلسەپىۋى پۇراققا، ھەم چوڭقۇر ئالەم تۇيغۇسىغا ئىگە. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئوسمانجان ساۋۇت، مۇھەممەت خىۋىر، باتۇر روزى قاتارلىق شائىرلار يازغان شېئىرلاردىمۇ ھازىرقى زامان ئالەم تۇيغۇسى ئۆزگىچە جۇلالاپ، ئۇيغۇر شېئىرىيىتىمىزگە يېڭىچە ھۆسن قوشتى.

چەكسىز ئالەم بوشلۇقى ئادەمنى ھاياجانغا سالىدىغان، ئۆزلۈكسىز ئالغا ئىنتىلدۈرىدىغان، يۈكسەك خىيال ـ ئارزۇلارغا سىمۋول بولىدىغان پۈتمەس ـ تۈگىمەس سېھرىي كۈچكە ئىگە. گەرچە بىر توپ گىياھ، بىر تال تاشمۇ ئۆز نۇۋىتىدە ئادەمگە چەكسىز ھېسسىيات ـ خىياللارنى بەخش ئېتسىمۇ، لېكىن ئۇلار بەرىبىر بەك كىچىك ماددىلار بولغاچقا، ئادەمگە ئىستېتىك تۇيغۇ جەھەتتە بېرىدىغان تەسىراتى يەنىلا چەكلىك ۋە كىچىك بولىدۇ. شۇڭا، بىر توپ گىياھ، بىر تال تاش چۈشەنچىسى تەبىئىي ئوبرازلارنىڭ ئەڭ كىچىك ئۇقتىسى ھېسابلىنىدۇ. ئاي ـ يۇلتۇزلار چېچىۋاتقان شولا قاراڭغۇ بۇلۇڭلار بىلەن روشەن سېلىشتۇرما بولۇپ، ئۆزلۈكسىز يوقىلىش، ئۆزلۈكسىز پەيدا بولۇش ھەققىدىكى مەڭگۈلۈك ھالەتنى ئىسپاتلاپ تۇرىدۇ. بۇ خىل كۆزنى چاقنىتىپ، يۈرەكنى تىترىتىپ تۇرىدىغان ئالەم بوشلۇقى گۈزەللىكى ئادەمگە كۈچلۈك تەسىر كۆرسىتىپ، يېڭى ـ يېڭى تۇيغۇلارنىڭ تۇغۇلۇشىغا سەۋەبچى بولىدۇ. تارىختىن بۇيان، شېئىرىيىتىمىزدە مەيلى كونكرېت

Altun0q

ياكى ئابستراكت چۈشەنچە نۇقتىسىدىن بولسۇن، ياكى ئەخلاقىي، دىنىي چۈشەنچە نۇقتىسىدىن بولسۇن، شائىرلار ئالەم بوشلۇقى ھەققىدە ئۈزلۈكسىز توختىلىپ، چوڭقۇرلۇق، كەڭلىك جەھەتتە توختىماي ئىزدىنىپ كەلدى. بۇنىڭدىن شېئىرىيىتىمىزدە ئالەم بوشلۇقى — مەڭگۈلۈك بىلەن ۋاقىتلىق، ئەركىنلىك بىلەن چەكلىمىلىك، چوڭلۇق بىلەن كىچىكلىك، ھايات بىلەن مامات، ئازاب بىلەن بەخت، خۇشاللىق بىلەن قايغۇ قاتارلىقلارغا سىمۋول بولۇپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

كىم يازمىدى يۇلتۇز ھەققىدە،
ئوخشىتىپ ھەم يارنىڭ قەلبىگە.
گۈزەللىكنىڭ سىمۋولى دەپ،
تىكىلىشتى ئاسمان قەرىگە.

بىلسەڭ يۇلتۇز — ئاسمان تاشلىرى،
سەن خالىساڭ ئېلىپ چۈشىمەن.
ساما يولى — ئىنسانلار يولى،
ھەتتا ساڭا جاننى تۇتىمەن.

ئېرشات تۇرسۇننىڭ بۇ شېئىرى گەرچە ئاددىراق يېزىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئالەم بوشلۇقىدىكى يۇلتۇزلارنىڭ شېئىرىيەتتىكى سىمۋوللۇق رولىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بەرگەن.

ماتېرىيالىزم نۇقتىئىنەزەرىدىن قارىغاندا، ئالەم بوشلۇقىدىكى بارلىق مەۋجۇداتلار ھەرىكەتتىكى ماددىلار بولۇپ، بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ يەككە - يېگانە ھالدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ. ئالەم بوشلۇقىمۇ بىلگىلى بولمايدىغان سىرلىق دۇنيا ئەمەس، ئۇنىڭ رېئاللىقى ئادەم ئېڭىدا دائىم ئەكس ئېتىپ تۇرىدۇ. لېكىن، ئۇ بىزنىڭ سەزگۈمىزنى خالىغانچە چەكلەپ ئاغدۇرۇۋېتەلمەيدۇ. بەلكى، ئادەم ئۆز كۈچىگە، ئىرىشچانلىقىغا تايىنىپ تەبىئەتنى تونۇيدۇ، بويسۇندۇرالايدۇ. ۋەھالەنكى، ئادەم بىلەن تەبىئەت، ئادەم بىلەن ئالەم بوشلۇقى ئوتتۇرىسىدىكى ئۆز - ئارا سىڭىشىش، ئۆز - ئارا ئۆزگىرىش، بىر - بىرىگە بېقىنىش، تەبىئەتنىڭ سىرتىدىكى دۇنيا بىلەن تەبىئەتنىڭ ئىچكى دۇنياسى كۆپ خىل قاتلاملاردا ئۆز - ئارا بىر - بىرىگە تەقلىد قىلىش قاتارلىقلار ئۇزاق تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا ئالەم بوشلۇقىنى ئىجتىمائىيلاشتۇرۇش، ئۆزگەرتىش ۋە ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق ۋۇجۇدقا چىقىدۇ. بۇ ئۇلۇغ ئىلگىرىلەش داۋامىدا، چەكسىز ئالەم بوشلۇقىنىڭ ئىلاھ تۇرىدىغان مۇئەللەق ئەرش ئەمەسلىكى ياكى پەقەت تىكىلىش - تەلپۈنۈشكىلا بولىدىغان شېرىن خىيالىي مەنزىرە ئەمەسلىكى تېخىمۇ روشەنلىشىدۇ.

ھازىرقى زامان پەن - تېخنىكىسى ئەنئەنىۋى تەپەككۇر قىلىش ئۇسۇللىرىنى ئۆزگەرتىپ، شائىرلارنىڭ بېكىنمە ھالەتتىن قۇتۇلۇشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، شېئىرىيەت ساھەسىگە يېڭى - يېڭى ئۇچۇرلارنى يەتكۈزۈپ بەرمەكتە. شۇڭا، بىز شېئىرىيىتىمىزدىكى ئالەم تۇيغۇسى سەۋىيىسىنىمۇ دەۋرنىڭ ئىلگىرىلىشىگە ئەگىشىپ ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈشىمىز، ئۇيغۇر كلاسسىك شېئىرىيىتىدىكى ئالەم تۇيغۇسىغا تەنقىدىي ۋارىسلىق قىلىش ئاساسىدا، ئىلغار ئالەم تۇيغۇسىنى تېخىمۇ دادىل راۋاجلاندۇرۇپ، شېئىرىيىتىمىزدىكى ئالەم تۇيغۇسىنى دۇنياغا ۋە كەلگۈسىگە يۈزلەندۈرۈشىمىز لازىم. بۇ شېئىردا ئالەم تۇيغۇسى بولغاندىلا، ئاندىن دۇنياۋى شېئىرىيەت سەۋىيىسىگە يەتكىلى بولىدۇ، دېگەنلىك ئەمەس، ئەلۋەتتە.

مەسئۇل مۇھەررىر: **ھاجى ئەخمەت**

مۇھەممەتتۇرسۇن ئىبراھىم

يادىكارلىقتىن يادىكارلىق

— ئۇستازىم ھەققىدە ئەسلىمە

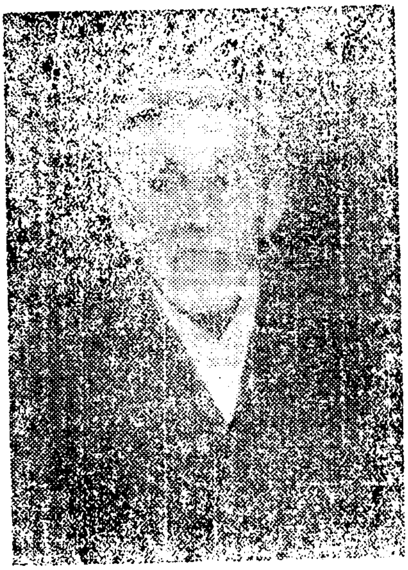

پېشقەدەم ئەدىب ۋە تارىخچى مەرھۇم مۇھەممەتئىمىن قۇربانىنىڭ قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «قەشقەردىكى مەدەنىي يادىكارلىقلاردىن تەرمىلەر» ناملىق كىتابىنى ئوقۇپ چىقتىم. كىتابقا مەرھۇم ئۇستازىنىڭ قەشقەردىكى مۇھىم مەدەنىي يادىكارلىقلار ھەققىدە يازغان ماقالىلىرىدىن 15 پارچىسى تاللاپ كىرگۈزۈلگەن. بۇلار ئۇنىڭ ئاخىرقى ئۆمرىدە يازغان نۇرغۇن ماقالىلىرىنىڭ پەقەت ئازغىنا بىر قىسمى ئىدى. بۇ ماقالىلەرنى ئەينى ۋاقىتلاردا مەن كۆرگەن، بەزىلىرىنى ماڭا ئۇنىڭ ئۆزى ئوقۇپ بەرگەنىدى. ئۇ ناھايىتى كەمتەر كىشى بولغانلىقى ئۈچۈن، تېخى مەن قوراملىق ھەمسۆھبەت دوستلىرى، ئىخلاسمەن شاگىرتلىرىدىن ماقالىلىرى ھەققىدە پىكىر – مەسلىھەت سورايتتى، پىكىرلەرنى خۇددى ياش ئوقۇغۇچىلارغا ئوخشاش دىققەت بىلەن ئاڭلايتتى. مەن بۇ تونۇش ماقالىلەرنى قايتا – قايتا ئوقۇغۇنۇمدا ئۇنىڭ جاسارەتلىك گەۋدىسى، قويۇق ئۇزۇن – ئۇزۇن قاشلىرى ئاستىدىكى نۇرانە كۆزلىرى، ئاپئاق ساقىلى نامايەن بولۇپ، يېقىملىق سۆزلىرى قۇلاق تۈۋىمدە قايتا ئاڭلانغاندەك بولدى. ئۇنى سېغىندىم، ئۇنىڭ پاراڭلىرىنى ئاڭلىغۇم، ئۇنىڭ بىلەن يەنە بىرگە شەھەر كوچىلىرىنى ئايلانغۇم كەلدى.

تىرىشچان ۋە ھارماس بۇ قەلەمكەش 1990- يىلى 11- ئاينىڭ 27- كۈنى كېسەللىك بىلەن 76 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتتى.

بۇ زات خەلقىمىز، قەشقەر دىيارىمىز، ئەدەبىيات – سەنئەت ئىشلىرىمىز ئۈچۈن ئىنتايىن لازىملىق كىشى ئىدى؛ ئەقىللىق مەسلىھەتچى، تارىخىمىزنىڭ خاتىرىلىگۈچىسى، دىيارىمىزنىڭ ئەزىز كۆيۈچىسى، ئۇلۇغ ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئىخلاسمەن تەرىپ – تەۋسىپچىلىرىدىن ئىدى. ئۇنىڭ ئەمگەكلىرىدىن بىر قىسمى توپلام بولۇپ نەشر قىلىنىپ، كەڭ كىتابخانلار بىلەن يۈز كۆرۈشكەندە، ئۇ بىز بىلەن مەڭگۈلۈك ۋىدالاشقانىدى. مەن كىتابنى ئوقۇۋېتىپ ئىنتايىن ھەسرەتلەندىم، مەرھۇمنىڭ بىر ئۆمۈر جاپالىق ئەمگەك قىلىپ، يۈرەك باغرىنى سەرپ قىلىپ، روھىي – جىسمانىي ئازابلارغا پىسەنت قىلماي، ئىزدىنىپ،

سوراپ - سۈرۈشتە قىلىپ، ئاختۇرۇپ، سانسىزلىغان ھەر رەڭ، ھەر شەكىلدىكى قەغەزلەر-گە ئۇششاق قەلەم بىلەن زېرىكمەي يېزىپ چىققان ماقالە - ئەسەرلىرىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىسمى بىلەن كىتاب بولۇپ چىققانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن، قولى بىلەن تۇتۇپ ۋاراقلىغان بولسا، نەقەدەر خۇشال بولۇپ، ئاخىرقى مىنۇتلىرىدىكى مىسكىن قەلبى تەسكىن ۋە ئارام تاپاتتىكىن، دېگەن خىيال مېڭەمنى چۇلغىۋالدى.

ئۇ، نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغانىدى. ئۇ، ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب ۋە تىل بىلەن يازاتتى. يېزىقىمۇ ناھايىتى ئۇششاق، خېتى پارس نۇسقىدا ئىدى، ئۇنىڭ قول يازمىلىرىنى كىشىلەر ئاسانلىقچە ئوقۇيالمايتتى. لېكىن ئۇنىڭ يازغان ئەسەرلىرىدىكى خام ماتېرىيال ئىنتايىن قىممەتلىك، پاكىتلار خۇددى گۆھەردەك ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ يازغانلىرىدا ئۇنى ئېپادىلەش، باب - قىسىملارغا ئايرىش، ئابزاست - قاتلاملارنى ئورۇنلاشتۇرۇش، بەدىئىي توقۇلما بايان قىلىشتىكى تەرتىپ، دىئالوگلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش، ئىستىلىستىكىلىق ۋاسىتىلار جەھەتتە قىسمەن يېتەرسىزلىكلەرمۇ بار ئىدى، ئۇنىڭغا بۇ جەھەتتە بىر ياخشى ياردەمچى، ياخشى بىر كاتىپ كېرەك ئىدى. بەزى ئەسەرلىرىنى نەشرىيات ئورنىدىكى بولداشلار خېجالەتچىلىك بىلەن قايتا ئىشلەشكە تاپشۇرغىنىدا، ئۇ بىر ئاز مەيۈسلىنەتتى، لېكىن ھەرگىزمۇ ئېتىقادى، جاسارىتىدىن قايتمايتى، قايتا - قايتا ئىشلەيتتى، يەنە يازاتتى، بالىلىرىغا قايتا كۆچۈرگۈزەتتى، مۇنداق تەكرارلىنىشلار گەرچە ئۇنىڭ سالامەتلىكى، ۋاقتىغا كۆپ دەخلى يەتكۈزگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ، ھەرگىزمۇ ئىككىلەنمەي، قەيسەر روھى بىلەن جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلاتتى.

شۇ ياشلىق ھويىسپىتلىرىمىزدىن يېزىقچىلىق بىلەن مەشغۇل بولۇپ قەلبىدىكى پىكىرلىرىنى، ھېكىسىدىكى ئاجايىپ چوڭقۇر ھېكمەتلىرىنى، كۆرگەنلىرىنى خەلققە قالدۇرۇپ كېتىشىنى خالايدىغانلارنىڭ سانى چەكلىك، كۆپلىرى ئۆلۈپ كەتتى، ھايات قالغانلىرىنىڭ ئازغىنا بىر قىسمىلىرىنىڭمۇ سالامەتلىكى ئاجىزلاشتى. بىز ئۇلاردەك مۆتىۋەرلىرىمىزنى يۆلەپ سەھنىگە چىقىرىشىمىز، ئۇلارغا ئىززەت - ئىكراملىرىمىزنى تەقدىم قىلىشىمىز، ئۇلارنىڭ ئەمگەكلىرىنى قەدىرلەپ، ئۇلارنىڭ قىسىلغان، ياردەمگە مۇھتاج بولغان تەرەپلىرىگە خالىسانە ياردەم بېرىشىمىز، ئۇلارنى بىر چەتكە چىقىرىپ قويماسلىقىمىز لازىم.

ئۇستازىم مۇھەممەتئىمىن قۇربانى، نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغانىدى. ئۇ، ئالدى بىلەن تارىخچى ئىدى، نۇرغۇن نەرسىلەرنى دەريادەك قەلبىگە خاتىرىلىۋالغانىدى، ئۇ يازغان ئەسەرلەرنىڭ ئەدەبىيات قىممىتىمۇ بار، لېكىن تارىخ قىممىتى ئۇنىڭدىنمۇ يۇقىرى ئىدى. ئۇ ھەق سۆزلەيتتى، ھەق يازاتتى. قىلچىمۇ رەڭ - پەداز بەرمەيتتى. بۇ، بىر تارىخچى خادىمنىڭ ھەقىقىي خىسلىتى بولۇپ ئۇنىڭ ئەڭ قىممەتلىك يېرىمۇ شۇ ئىدى.

قەدىمكى شەھەر قەشقەردىكى ئەمگەكچى خەلق ئۆزىنىڭ ئەقىل - پاراسىتى ۋە مېھنەت - تەرلىرى بىلەن جۇڭخۇا مەدەنىيىتى ۋە دۇنيا مەدەنىيىتىگە شانلىق تۆھپە قوشقان. بۇ — گۈزەل دىيارىمىزدىكى ھەر خىل مەدەنىي يادىكارلىقلار گۈزەل سەيلىگاھ، كوچا - ئىمارەت، مەسچىت - مەدرىسلەر نەچچە يۈز يىللارنىڭ مابەينىدە شەھىرىمىزگە خۇددى «گۈزەل قىزنىڭ مەڭزىدىكى خالىغا ئوخشاش» يارىشىپ كۆزلەرنى قاماشتۇرۇپ كەلمەكتە. ئۇلارنىڭ بىنا قىلىنىشى، ئاۋات بولۇشى ئۇلۇغ، ئەمگەكچان خەلقىمىزنىڭ جاپالىق ئەم-

گەكلىرىنىڭ پارلاق نەتىجىسى بولۇپ، ئۇلارنىڭ تارىخي ئۇنىڭ ئىجادچىلىرى بولغان ئەمگەكچى خەلقنىڭ تارىخى، ئۇلارنىڭ شادلىقى، قايغۇسى، دەرد ـ ئەلەم، مېھنەت ـ مۇشەققەتلىرىنىڭ مۇھىم بىر قىسمى ئىدى. مەرھۇم مۇھەممەتئىمىن تۇرباني ئۆزىنىڭ بۇ كىتابىدا شەھىرىمىزدىكى ئەنە شۇ يادىكارلىقلاردىن سۆزلەپ ھېكايە قىلىدۇ: ئۇلارنىڭ ئەسلى ھالەتلىرى، بىنا قىلىنىشى، ئۇستىكار ـ مىمارلىرى، ئۇسلۇب ۋە سەنئەت جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكلىرىنى ناھايىتى تەپسىلي ۋە ئېنىق بايان قىلىدۇ. «ھېيتگاھ جامەسى»، «ھەزرەت»، «ئەنجان رەستە» قاتارلىق ماقالىلىرىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بىناكارلىق سەنئىتى، قەشقەر بىناكارلىقىنىڭ ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبى قىزغىن مەدھىيىلەنگەن. ئۇ، قەشقەردىكى ھەر بىر ئىشلارنى، ئۆزىگە قىزىق ۋە ئەھمىيەتلىك كۆرۈنگەن ئىشلارنى، ھەتتا ناھايىتى قىزىقارلىق قىلىپ لەگلەكنى مىسال كەلتۈرۈپ بۇ ھەقتە ئەسلىمە يازغان. ئۇ «لەگلەك» دېگەن ماقالىسىدا قەشقەر لەگلىكىنىڭ ياسىلىشى، ئۇنىڭ خىللىرى، لەگلەك ئۇستىلىرى، لەگلەكنىڭ ئىنسانغا بېرىدىغان روھىي ۋە جىسمانىي تەربىيە ئەھمىيەتلىرى، كىشىلەرنىڭ تەسىراتلىرى ھېكايە شەكلى بىلەن تەسىرلىك ۋە ئاددىي ھالدا بايان قىلىنغان.

قەشقەردە ئىلىم-پەنگە يۈرۈش قىلىش ۋە مەكتەپ ئېچىش پائالىيەتلىرى ناھايىتى قىزغىن ۋە تەسىرلىك ھالدا داۋام قىلغان. بۇلار كىتابتىكى «كەرەمباغ»، «قەشقەردىكى تۇنجى مەرىپەت بۆشۈكى ــ نۇربېشى مەكتەپ»، «قەشقەردىكى تۇنجى ئاياللار مەكتىپى»، «قەشقەردىكى تۇنجى خەرىتە» ناملىق ماقالىلەردە روشەن ئەكس ئەتكەن. بۇلاردا يېڭى مائارىپ ۋە تەرەققىيات ئۈچۈن بولغان ئىزدىنىش، تەلپۈنۈشلەر ئەينەن، تەسىرلىك بايان قىلىنغان. بۇ يالغۇز ئىلىم ـ پەن ئۈچۈنلا ئىنتىلىش ئەمەس، بەلكى ئازادلىق، ھۆرلۈك ئۈچۈن، ئاياللارنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن قىلغان كۈرەشلەرنىڭ ئەينەن خاتىرىسى بولۇپ، ئالدىمىزدا ئەجدادلىرىمىزنىڭ جاپالىق، مۇشەققەتلىك بىلەن تولغان كۈرەش مۇساپىسى، بۇ يولدا قانچىلىغان قەيسەر، جەسۇر كىشىلەرنىڭ فېئودالىزم كۈچلىرىگە قارشى كۈرەش قىلىپ قان تۆككەن، جان بەرگەنلىكىدەك قەلبلەرنى تىترىتىدىغان كۆرۈنۈشلىرىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈپ بىزنى ھاياجانلاندۇرىدۇ.

مەرھۇم ماڭا ھايات ۋاقتىدا شۇ چاغلاردا ئۆزىگە كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتكەن يۈسۈپ ئەپەندىم ۋە مەمتىلى ئەپەندىم (تەۋپىق) لەرنىڭ يېڭى مائارىپ، يېڭى ئىدىيىلەرنى تارقىتىپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ يېڭى مائارىپ ئىشلىرى ئۈچۈن قىلغان ھارماس ـ تالماس كۈرەشلىرىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى. شۇنداقلا، ئۇلار ھەققىدە يازغان ھېكايىسى «تارىخىمىز سەھىپىسىدىكى تىراگېدىيىلەردىن بىرى» نى ئوقۇپ بەرگەنىدى. بۇ ھېكايىلەر يالغۇز قەشقەردىكى مائارىپ تارىخى بولماي، بەلكى ئۇيغۇر مائارىپ تارىخى ئىدى.

گۈزەل دىيارىمىزدا ياشاۋاتقان كەڭ ئامما، ياشلار، ئوقۇغۇچىلار ئۆتمۈش كونا جەمئىيەتنىڭ تارىخي ئەھۋالىنى، بولۇپمۇ، قەشقەرنىڭ 20ـ، 30ـ، 40ـ يىللىرىدىكى ۋەقەلەرنى تولۇق بىلمەيدۇ، ئۆتمۈش كونا جەمئىيەتتىكى مۇدھىش سىنىپىي ۋە مىللىي زۇلۇمنى ھېس قىلىپ كېتەلمەيدۇ. ياشلار ھېيت ـ ئايەملەردە ھېيتگاھ مەيدانىدا شادىيانە ماسلىشىپ ساما ئويناپ، ھېيت پەيزىنى سۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ يەرنىڭ ئۆتمۈشتە

« ئېچىنىشلىق نالە ـ زار قاپلىغان، ئەكسىيەتچىلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقى دەۋر سۈرگەن»
جاي ئىكەنلىكىنى تولۇق بىلمەيدۇ. بۇكۈنكى ھاياتتا ئەركىن ـ ئازادە ئوقۇپ، ئىلىم ـ بى-
لىم ئېلىپ، ھۈنەر ـ تېخنىكا، سودا ـ تىجارەت بىلەن خۇشال مەشغۇل بولۇپ رەستىلەردە
ھەر خىل گەزماللار، ئىپار ـ ئەنبەرلەر ئارىسىدا يۈرگەن ياشلار ئۆتمۈشتە قانلىق كال-
تەك ئوينىتقان قانخور زالىملارنى، ئۇلارنىڭ خەلقنى جازالاش چارىلىرى، كويزا ـ كىشەن،
كۈندا ـ تاقاقلارنى، تامغا مىخلاپ قويۇلغان بىگۇناھ كەمبەغەل ئاممىنىڭ ئاھۇ پەرياد لى-
رىنىڭ ئاسمان ـ پەلەككە يەتكەنلىكىنى ھېكايە قىلىپ بەرسە، خۇددى قاباھەتلىك چۈش-
تەك ئۇنى ئەقلىگە سىغدۇرالمايدۇ.

مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، مەرھۇم مۇھەممەتئىمىن قۇربانىنىڭ بۇ «تەرمىلەر» نا-
ملىق كىتابى ۋە ئەسلىمىلىرى كەڭ ياشلارغا، كەڭ جامائەتچىلىككە ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربى-
يىسى بېرىش، مىللىي ئەنئەنە تەربىيىسى بېرىش، يۇرت تەزكىرىسىدىن ھېكايە سۆزلەپ
تۇرمۇش تەربىيىسى بېرىش، مۇدھىش فېئودالىزم جەمئىيىتىنىڭ ئادەمخور ماھىيىتىنى پاش
قىلىش جەھەتتە دەرسلىك رولىنى ئويناپ، كىشىلەردە دەۋرىمىزگە نىسبەتەن قىزغىن مۇ-
ھەببەت، ئادەمخور فېئودالىزم كۈچلىرىگە نىسبەتەن چوڭقۇر نەپرەت ھېسسىنى قوزغايدۇ.

مەرھۇم ئەسلىمە ۋە ماقالىلىرىدا نۇرغۇن ئاددىي كىشىلەرنى، يەنى تامچى، ياغاچ-
چى، سەرچى، ئويمىگەر ـ نەققاش، تۆمۈرچى قاتارلىق ھۈنەرۋەن ـ كاسىپلارنى ھۆرمەت
بىلەن تىلغا ئالغان، بۇلار ئەمگەكچى خەلقنىڭ تىپىك ۋەكىلى؛ خەلقنىڭ ئەمگەكچانلىقى،
ئەقىل ـ پاراسەتلىك ئىكەنلىكىنىڭ نامايەندىلىرى، مىڭلىغان مەدەنىي يادىكارلىقلارنىڭ
ھەقىقىي ئۇرغۇچىلىرى ئىدى. ئۇلارغا بولغان ھۆرمەت ۋە مەدھىيە ئەمگەكچى خەلققە بول-
غان چوڭقۇر مۇھەببەت ۋە مەدھىيە ئىدى. ئاپتور ئۇلارنى مەدھىيىلەش بىلەن بىرگە خەلق
ئاممىسىغا ھەيۋەتلىك ئابىدە تىكلىگەن ئىدى.

مەرھۇم مۇھەممەتئىمىن قۇربانى ئۆزىنىڭ كىشىنى ھەيران قالدۇرغىدەك ئەستە قا-
لاش ئىقتىدارىنىڭ بولۇشىغا قارىماي، ئىنتايىن مەسئۇلىيەتچانلىق روھ بىلەن ھەر بىر
مەدەنىي يادىكارلىقنىڭ ئەھۋالىغا دائىر مەسىلىلەرنى ئىنچىكە تەكشۈرگەن. ئۇ ماگاھېيت-
گاھ جامەسىدىكى 104 دانە تۈۋرۈك ـ خالارنى بىر ـ بىرلەپ ساناپ چىققانلىقىنى، پېشاي-
ۋان ئاستىدىكى تۈرلۈك گۈل ـ نەقىشلەرنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىپ كۆزەتكەنلىكىنى، ھەز-
رەتكە قانچە قېتىم پىيادە چىقىپ، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنى ئۆلچەپ ـ تەكشۈرۈپ كەر-
گەنلىكىنى، بىر قىسىم مەسچىت ـ مەدرىسلەرنىڭ تاملىرىغا يېزىلغان بېيىتلەردىكى ھەر
خىل مەزمۇن ۋە ئەبجەد ھېسابىنى چىقىرىش ئۈچۈن قانچىلىك باش قاتۇرغانلىقىنى، بەزى
ماتېرىياللاردىكى مۇھىم ماقالىلەرنى تاتارچە، تۈركچە ماتېرىياللاردىن كونا يېزىق-
چە كۆچۈرۈپ پايدىلانغانلىقىنى، ھەتتا يېڭى يېزىقچە يېزىلغان بەزى ژۇرناللاردىكى ما-
تېرىياللارنى كونا يېزىقچە كۆچۈرۈمەن دەپ قانچىلىك ئاۋارە بولغانلىقىنى، بەزى جاي-
لارنىڭ ناملىرى ھەققىدىكى مۇنازىرە يىغىنلىرىدا كىملەر بىلەن قانداق مۇنازىرە قىلى-
غانلىقلىرىنى ئېيتىپ مېنى كۈلدۈرگەن ئىدى.

ئۇ، باشقىلارنىڭ پىكىرلىرىگە ھەم دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىپ، ئۇلاردىن ئۆگىنىشكە ئەھمىيەت بېرەتتى. ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس قاراشلىرى، خۇلاسە، يەكۈنلىرى بار ئىدى. ئۇ، تارىخىمىزنىڭ تىرىك شاھىدى

ئىدى. بولۇپمۇ، ئاپرېل ئۆزگىرىشى، تۆمۈر ئېلى (سىجاڭ)، مەھمۇت مۇھىتى (سىجاڭ) لەرنىڭ قەشقەردىكى پائالىيەتلىرىگە دائىر مەسىلىلەردە خېلى چوڭقۇر مەلۇماتقا ئىگە بولۇپ، ئۇلارنىڭ رولى، تۆھپە - سەۋەنلىكلىرىگە ئوبيېكتىپ باھا بېرەتتى. ئۇنىڭ بۇ ھەقتىكى يازغانلىرى پاكىتلىق ۋە ئەمەلىي ئىدى. بۇلار ئۇنىڭ «كۆرگەن - بىلگەنلىرىمدىن پارچىلار»، «نومۇس داغلىرى»، «ئاچچىق كۈنلەر خاتىرىسى» قاتارلىق ئەسەرلىرىدە ناھايىتى ياخشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن بولۇپ، قەشقەرنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى ناھايىتى مۇرەككەپ ۋەقەلىكى رېئال ھالدا ئېچىپ بېرىلگەن. بۇ، يالغۇز قەشقەردىكى تارىخىي ئەھۋاللارنىڭلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل شىنجاڭنىڭ ئازادلىقنىڭ ھارپىسىدىكى ئەھۋاللىرىنى، سىياسىي كۈچلەر سېلىشتۇرمىسىنى تەتقىق قىلىشتا مۇھىم ۋە قىممەتلىك ماتېرىيال ئىدى.

مەرھۇم مۇھەممەتئىمىن قۇربانىي ئالقۇنلۇق ۋەتەنپەرۋەر ئىدى. يۇرتىمىزنى قىزغىن سۆيەتتى، ئۇ يەرنى ئاۋات ۋە گۈللەنگەن ماكان قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن كۈرەش قىلغان كىشىلەرنى، ئالىم - ئۆلىما، شائىر - ئەدىبلەرنى چىن دىلىدىن ھۆرمەت قىلاتتى. ئۇلارنىڭ كەچۈرمىشلىرى، ئىجادىيەت پائالىيەتلىرى ۋە ئۇلارغا دائىر مەسىلىلەرنى ۋەتەنپەرۋەرلىك روھى بىلەن تەتقىق قىلغانىدى. ئۇ، بۇ جەرياندا ھەر خىل تەھدىت ۋە بېسىملارغا، قورقۇتۇش ۋاسىتىلىرىگىمۇ پەسەنت قىلماي، ئىرادە قىلغان ئىلمىي ئەمگەكلىرىدىن ۋاز كەچمىدى.

ئۇ، ئۆزىنىڭ «ئابدۇقادىر داموللام ھەققىدە ئەسلىمە» قاتارلىق ماقالىلىرىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ دېموكراتىك شائىر - ئەدىبلىرىدىن بولغان ئابدۇقادىر داموللام (ئەزىزى) نىڭ ھاياتى، ئىجادىيەت پائالىيەتلىرىگە دائىر مەسىلىلەرنى تۇنجى بولۇپ ئوتتۇرىغا قويۇپ، قەيسەر، ئەقىداتمەن زاتلىرىمىزنىڭ شانلىق ئوبرازىنى سۈرەتلەپ، ئۇلارنىڭ مۇبارەك ئىسىملىرىنى مىللىي ئەدەبىيات تارىخىمىزغا كىرگۈزۈشكە زور ھەسسە قوشتى. بۇ جەھەتتىكى تەتقىقات ۋە ئىلمىي ئەمگەك ھەممىدىن ئاۋۋال بولۇپ، ئۇنى تۆھپە دېيىشكە تېگىشلىك.

داموللام ھەققىدە شۇندىن كېيىنمۇ ئاپتور زېرىكمەي، تىرىكمەي ئىزدەندى، ھەتتا ئۇنىڭغا دائىر مەسىلىلەرنىڭ بەزىلىرىنى ھەر خىل كىتاب، ژۇرناللاردىن ئاختۇرۇپ تاپتى.

ئۇ، 1916 - يىلىدىكى «شۇرا» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان ئابدۇقادىر داموللامنىڭ ماقالىسى «ئەدەبىي مۇساھىبە» نى تاتارچىدىن تەرجىمە قىلغان ھەمدە بىر پارچە ماقالىنى قوشۇپ ئۇنى قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ ئىلمىي ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىش ئۈچۈن تاپشۇرغانىدى. 80 - يىللارغا كەلگەندە خېلى كۆپ تارىخچىلار، ئەدىب، شائىرلار داموللام ھەققىدە خېلى كۆپ ئەسەرلەرنى يازدى، بۇ يەردە ئۇلارمۇ مۇھەممەتئىمىن قۇربانىنىڭ ماقالە - ئەسلىمىلىرىدىن پايدىلانغانلىقىنى ئالاھىدە تىلغا ئالدى.

مەرھۇم مۇھەممەتئىمىن قۇربانىي ئۆزىنىڭ داموللام ھەققىدىكى تەتقىقاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ چوڭراق ئەسەر يېزىش ئارزۇسى بىلەن، يولداش ئابلىز ئۆمەر بىلەن بىرلىشىپ «مەرىپەت يۇلتۇزى ھەققىدە قىسسە» نى يېزىپ چىقتى. ئۇ، «قەشقەر ئەدەبىياتى» نىڭ 1987 - يىللىق 5 - ۋە 6 - سانلىرىدا ئېلان قىلىنىپ زور قىزىقىش قوزغىدى. بۇ قىسسە ئۆزىنىڭ

بەدىئىي ۋە ئىدىيىۋى مەزمۇنى جەھەتتىكى ئارتۇقچىلىقلىرى بىلەن ئاپتونوم رايونى بويىچە 1989- يىلى 12- ئايدا «تەڭرىتاغ ئەدەبىياتى مۇكاپاتى» غا ئېرىشىپ تەقدىرلەشكە ۋە مۇكاپاتلاشقا سازاۋەر بولدى. ئۇ، بۇنىڭدىن خېلى قانائەتلەنگەنىدى.

گۈزەل دىيارىمىز-قەشقەردە ئەقىل - پاراسەتتە ھېسابسىز، غەيرەت جەھەتتە قەيسەر، ھۆرلۈك - ئەركىنلىك ئۈچۈن كۈرەشكەن نۇرغۇن كىشىلەر ئۆتكەن. بۇ ئاجايىپ قابىلىيەتلىك كىشىلەرنى ئىزدەپ، ئۇلارنىڭ بەلگىلىرىدىن نىشانە ئېلىپ، ئۇلارنىڭ ئەقىل - پاراسەتلىرىنى ئەلگە ئاشكارىلاپ، قابىلىيەتلىرىنى كېيىنكىلەرگە ئۆرنەك، ئەقىدە - ئېتىقادلىرىغا ۋارىسلىق قىلىش — مەدەنىيەت تارىخىمىزنىڭ تەرەققىيات يولى. بۇ خۇددى گۆھەر قازغانغا ئوخشاش ئىش بولۇپ، مەرھۇم مۇھەممەتئىمىن قۇربانى شۇنداق گۆھەر قازغۇچىلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ، خۇددى ۋ. گ. ياننىڭ «چىڭگىزخان» ناملىق رومانىدىكى سەيياھ دەرۋىش ھاجى رەھىم باغدادى «مەن قاراڭغۇ گۆرۋستانلاردىن مۇقەددەس ئەۋلىيالارنىڭ ئىزلىرىنى ئىزدەيمەن» دېگىنىدەك، قەشقەرنىڭ ئاۋات كوچىلىرى، رەستە بازارلىرى، مەدرىس - مەسچىتلىرىدىن ئۇ يەرلەردە پائالىيەت قىلغان ئاجايىپ پاراسەتلىك ئىلىم - ئېرپان ئىگىلىرىنى ئىزدەپ تاپتى، ئۇلارنىڭ تۆھپىلىرىنى يار ئەيلەپ ئۇنى ئەلگە تاراتتى، بىلمىگەنلەر بىلدى، ئۇنتۇلۇپ قالغانلار بولسا، خاتىرىلىرىنى يېڭىلاپ، تېخىمۇ مۇكەممەل بىلىملەر بىلەن ئەقىل بايلىقىنى ئاشۇردى.

مەن ئۇنىڭ قەشقەرنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى باش قازىسى — قازى كالان موللا ئاخۇنۇم داراز (لەقىمى) نىڭ 1900 - يىللاردا قەتئىي ئېتىقادى ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك ھېسسىياتى بىلەن تالىپلىرى ۋە ئاممىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ چەت ئەلنىڭ دىن تارقاتقۇچىلىرى، سودىگەر نىقابى بىلەن ئاغدۇرمىچىلىق پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بېرىۋاتقان چەت ئەل تاجاۋۇزچى كۈچلىرىگە قارشى ئېلىپ بارغان داغدۇغىلىق كۈرىشى ھەققىدىكى ماقالىسىنى كۆرگەنىدىم. بۇ پائالىيەت قەشقەردىكى چەت ئەل كۈچلىرىگە قارشى كۈرەشنىڭ تۇنجى قېتىملىقى بولۇپ، تەسىرى زور بولغان. مەن بۇنىڭدىن تەسىرلەنگەنىدىم. مۇھەممەتئىمىن قۇربانى يەنە قەشقەردىكى مەشھۇر دىنىي زات، ۋەتەنپەرۋەر، مەرىپەتپەرۋەر ئۆلىما باھاۋۇدىن مەخسۇمنىڭ ئىلمىي پائالىيەتلىرىنى يازغان. بۇ ماقالە قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ ئىلمىي ژۇرنىلىغا تەييارلانغان.

مەرھۇم يەنە خەلق ئارىسىدا زور ئابروي قازانغان سەنئەتكار روزىكام باشى ھەققىدە ئەسلىمە يازغان. بۇ ماقالە «قەشقەر ئەدەبىياتى» نىڭ 1983 - يىلى 4- سانىدا ئېلان قىلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭدا 1872 - يىلى يېڭىشەھەر تازغۇن يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ، 1942 - يىلى قەشقەر شەھىرىدە ۋاپات بولغان بىر سەنئەتكارنىڭ ھاياتى، قوشاقلىرى، كىشىنى تەسىرلەندۈرىدىغان پائالىيەتلىرى يېزىلغان. يەنە «ھايات ئۈچۈن كۈرەش» ناملىق ئەسىرىدە 1890 - يىلى تۇغۇلۇپ، 1930 - يىلى ۋاپات بولغان قەشقەرنىڭ چارباغ يېزىسىدىن چىققان ئەمەتخان قوشاقچىنىڭ ھايات پائالىيەتلىرى، قوشاقلىرى، خەلق ئارىسىدىكى تەسىراتلىرىنى چوڭقۇر ھۆرمەت ۋە مۇھەببەت بىلەن يېقىملىق ۋە قىزىقارلىق تىل بىلەن بايان قىلغان. بۇ ماقالىمۇ «قەشقەر ئەدەبىياتى» نىڭ 1984- يىلى 6- سانىدا ئېلان قىلىنغان.

مەرھۇم چوكقۇر سېغىنىش بىلەن «ئاپەتلىك يىللارنىڭ بىگۇناھ قۇربانى» ناملىق ئوچېركىدە (ئابلا ئەخمىدى بىلەن بىرلىكتە) قەشقەردىكى ئاتاقلىق تېبىپ ھېكىم، ئۆزبېك
ھەپىزىخان مەخدۇمنىڭ ھايات پائالىيەتلىرى، داۋالاش تېخنىكىسى، ئۇنىڭ خەلق ئارىسىدىكى ئىناۋىتى، تەسىرى، شۇنداقلا ئۇنىڭغا مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا قىلىنغان دەھشەتلىك زىيانكەشلىك، رەزىل تۆھمەتلەر ئەينەن خاتىرىلەنگەن بولۇپ، مەدەنىيەت ئىنقىلابى مىزغا، قالالىيەتلىك، خەلققە كېرەكلىك كىشىلەر بىزگە زور بالايىئاپەت ئېلىپ كەلگەن قاراڭغۇ
زۇلمەت ئۈستىدىن شىكايەت قىلىدۇ.

ئۇنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرى «قەشقەر ئەدەبىياتى»، «ئاقسۇ ئەدەبىياتى»، «قەشقەر گېزىتى»، «قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى ئىلمىي ژۇرنىلى» قاتارلىقلاردا ئېلان قىلىنىپ، جامائەتچىلىك ئارىسىدا خېلى چوڭ تەسىرات قوزغىغانىدى، بىرمىلگەن باھالارمۇ كىشىنى قايىل قىلاتتى.

ئۇ كۆپ كىتاب كۆرەتتى، ماقالە ئوقۇيتتى. ئۇلاردىكى سەۋەنلىك ھەم بەزى خاتالىقلار ئۈستىدە ئىزدىنىپ ئۇلارنى تۈزىتىپ قوياتتى ياكى مۇئەللىپلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ
پىكىر - تەلەپلىرىنى بېرەتتى، ھەرگىز خاتا بولۇشقا يول قويمايتتى.

ئۇ، «ئاقسۇ ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىگە خەت يېزىپ (1982 - يىلى 8 - ئايدا) ژۇرنالدا ئېلان قىلىنغان كلاسسىك ئەدەبىياتقا دائىر مەسىلىلەر ھەمدە نەشرگە تەييارلانغان «مەسنەۋى خاراباتى» دىكى مىسرالارنى چۈشەندۈرۈش، نەسىرىي يەشمىسىنى تەييارلاشتىكى خاتالار، يىل ھېسابلاشتىكى سەۋەنلىكلەر ھەققىدە توختالغان. «ئاقسۇ ئەدەبىياتى» دىكى مۇھەررىرلەر چوڭ يۈرەكلىك بىلەن بۇ خەتنى 1982 - يىلى 4 - سانىدا «ئېنىم ئېزىز ساۋۇتقا بىر پارچە خەت» ماۋزۇسى ئاستىدا باسقان ھەمدە تەھرىر سۆزى ئىلاۋە قىلغان. بۇ، ھەر بىر ئىلمىي خادىم ئۈچۈن قەدىرلەشكە تېگىشلىك روھ.

مەرھۇم مۇھەممەتئىمىن قۇربانى بەكمۇ ھەسرەتلىنەتتى. ئۇنىڭ يازغان نۇرغۇن ئەسەرلىرى، توپلىغان كىتابلىرى، ژۇرناللىرى، گېزىتلىرى مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىكى ئاختۇرۇشلاردا يوقىلىپ كەتكەنىدى. بولۇپمۇ 400 بەتتىن ئارتۇق « ئاچچىق كۈنلەر خاتىرىسى » ناملىق كىتابىنىڭ ئۆيى ئاختۇرغان «ئىنقىلابچى»لار قولىدا ئىگىسى نامەلۇم يوقىلىپ كەتكەنلىكىگە ھەسرەتلىنەتتى. لېكىن ئۇ، ھېچقانداق ئىككىلەنمەستىن ئۆزىنىڭ ئەسلەشلىرى ئاساسىدا توختىماي يېزىشقا باشلىدى، نۇرغۇنلىرىنى يېزىپ تاماملىدى.

ئۇ، 1914 - يىلى قەشقەر شەھرىدە سەيپۇڭ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، كىچىكىدە شۇ ھۈنەرنى ئۆگەنگەن، كېيىن بوغالتېرلىق خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئاخىرى 1980 - يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك 1 - خەلق دوختۇرخانىسىدىن دەم ئېلىشقا چىققان. ئون يىل مابەينىدە ئۇ، ئۆزىنىڭ يېزىقچىلىقى بىلەن مەشغۇل بولغان. رەتلەش، پىششىقلاش، قايتا يېزىش بىلەن مەشغۇل بولغان.

ئۇ قانچە يىللار مابەينىدە مەن بىلەن بېرىش - كېلىش قىلىپ كەلگەن. مەن ئۇنىڭ ئۆيىگە كۆپ باراتتىم، ئۇنىڭ ئائىلىۋى ھاياتىنىڭ جاپا - مۇشەققەتلىرى مېنى بەكمۇ ئېچىندۇراتتى. قەدىناس ئايالى ئۇزاق مۇددەت كېسەل تارتىپ، ئاخىرى ئۆلۈپ كەتتى، ياشانـ

غان كىشى ئۈچۈن تۇلچىلىق ناھايىتى ئېغىر ئىدى. ئائىلىسىنىڭ ئېغىرچىلىقلىرىدىن ئېشىنىپ، ئاندىن تارىغىنا قاراڭغۇ ئۆيگە كىرىپ، تاماق شىرەسىنىڭ ئۈچتىن بىرىگە تەڭ كېلىدىغان كىچىككىنە بىر شىرەدە مۈكچىيىپ ئولتۇرۇپ تالاي-تالاي نەرسىلەرنى يېزىپ چىقاتتى. ئۇ ياشىغان، 70 لەردىن ھالقىغان بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ قەلبى سۆيگەن ئەمگىكىنىڭ نەتىجىسىدىن رازى بولۇپ، تولۇپ تاشقان ھالدا خۇشال، تېمەن ھەم تېتىك ئىدى، ھەرگىز زارلانمايتتى.

مەرھۇم مۇھەممەتئىمىن قۇرباننى يېتىشكەن شائىر ئىدى. ئۇ 40 نەچچە يىللىق ئىجادىيەت پائالىيىتىدە «ئىشقى» تەخەللۇسى بىلەن ئالتە مىڭ مىسرادىن ئارتۇق شېئىر، رۇبائىيلارنى يازغان، ئىككى مىڭ مىسرالىق بىر داستان يازغان. 50 - يىللارغىچە «خەلقىم ئوقۇ»، «بول ئىتتىپاق»، «بىمارغا مەدھىيە»، «ۋاپا»، «دىلدىكى ئارمان» قاتارلىق خەلقنى ئىتتىپاق قىلىشتۇرۇپ، فېئودالىزم كۈچلىرى ئۈستىدىن غەلىبە قىلىشقا، ئىلىم - مەرىپەت ئۆگىنىشكە رىغبەتلەندۈرىدىغان، نادانلىق، جاھىللىق، خۇراپاتقا قارشى تۇرۇش چاقىرىق قىلىنغان جەڭگىۋار مەزمۇندىكى شېئىرلارنى يازغانىدى. بۇ شېئىرلار ئەينى چاغلاردا «قەشقەر گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان. بۇندىن باشقا نۇرغۇن يېڭى شېئىرلىرى «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭ بىر قىسمى «قەشقەر ئەدەبىياتى» تەھرىر بۆلۈمى تەرىپىدىن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىق تويى ئۈچۈن تەييارلانغان «قەشقەر ناۋاسى» ناملىق شېئىرلار توپلىمىغا كىرگۈزۈلگەنىدى.

1990- يىلى 11- ئاينىڭ 20 - كۈنلىرى مەن ۋە مېنىڭ ئەل - ئاغىنىلىرىم بىلەن ئۇنى يوقلاپ كېسەلخانىغا چىققانىدىم. ئۇ ، ھالىدىن كەتكەن بولسىمۇ ، لېكىن بىزلەرنى كۆرۈپ ئورنىدىن قوپتى ، مۇھەببەتلىك كۆزلىرى بىلەن ھەر بىرىمىزگە تىكىلىپ قاراپ، بىزدىن ھال ئەھۋال سورىدى ، ئۇ ، بىزدىن سۆيۈندى . « سىلەر مېنىڭ ھۆرمىتىمنى قىلدىڭلار ، سىلەردىن بەكمۇ مىننەتدارمەن» دېگەنىدى، روھىدىن قىلچە مەيۈسلۈك ئالامەتلىرى كۆرۈنمەيتتى. مەن ئۇنىڭ سارغىيىپ كەتكەن چىرايىغا قاراپ ناھايىتى مەيۈسلەنگەنىدىم. ئۇ خۇددى تىنىك قىيادىن سىيرىلىپ پەسكە قاراپ چۈشۈپ كېتىۋاتقان كىشىگە ئوخشاپ قالغانىدى. ئۇ تىرىشىپ-تىرمىشىپ ياشىغان ، كۆرەش قىلغان ، ئىجاد قىلغان ، مېھنەت سىڭدۈرگەن كىشى ئىدى. ئەمدىلىكتە بولسا ئىنساننىڭ ئاخىرقى تەقدىرىگە بەر قارار بولۇپ، ئۆزىنىڭ يارەنلىرى بىلەن ۋىدالاشماقتا ئىدى . لېكىن ئۇ قانائەتلىنىشكە ، سۆيۈنۈشكە ھەقلىق ئىدى . ئۇ ، بىر ئۆمۈر خەلققە پايدىلىق ئىشلارنى قىلغان كىشى ئىدى .

مەن شۇ دەم قەلبىمنىڭ ئېكرانىدا ئۇ كۆپ قېتىم ئوقۇپ بەرگەن مۇنۇ مىسرالارنى كۆردۈم :

ئۆلۈمدىن قىلچە قورقمايمەن، چۈنكى ئۇ قانۇنىيەت،
قورقمىغان مەردلەر ئۆلۈمدىن، قالمىغان بولغاچ ئەبەد.
قورقىمەن، لېكىن ھاياتتا بولسا ئارمان يار ماڭا ،
«ئىشقى» دا غەم، ئارزۇغا يەتمەيىن كىرسە لەھەت؛

ئۇستازىم مۇھەممەتئىمىن قۇربانى بىر قانچە كۈندىن كېيىن ۋاپات بولۇپ كەتتى. دوستلار، ئۇلپەتلەر، ھەمسۆھبەت يارەنلەرنىڭ قەلبىدە ھەسرەت قالدى.

ئەنە، ھېيتگاھ جامەسىدىن ئۇنىڭ تاۋۇتىنى يۆلىگەن ئىخلاسمەن شاگىرتلار بەس-بەس بىلەن كۆتەرمەكتە. قولدىن-قولغا ئالماقتا! ھەسرەت ۋە پىغان بىلەن بىر-بىرىگە: «ئۇ كۆتۈرۈشكە، مۇھەببەت، ئىخلاس باغلاشقا لايىق كىشى ئىدى، قېنى ئاخىرقى قېتىم ئۇنى كۆتۈرەيلى» دېيىشمەكتە.

بۈگۈن قولۇمغا قەلەم ئېلىپ ئۇنى ئەسلەۋاتىمەن! ئۇنى يارەنلەر ئەسلەيدۇ، خەلقىمىز ھەمىشە ئەسلەيدۇ. تۆمەن بۇلبۇللىرى ناۋاسى قاتاردىكى «قەشقەر ناۋاسى»دا ئۇنىڭ يېقىملىق كۈيلىرى بار! ھەر خىل چىرايلىق رەڭدار رەسىملەر ژورناللاردا شېئىر-بېيىتلىرى بار!

ئەمدى ئۇنىڭ ماقالە، ئەسلىمىلىرىدىن بىر قىسمى كىتاب بولۇپ نەشىردىن چىقتى. ئەنە، ئۇنى قەشقەردىكى ئىلىم-ئېرپانىنى سۆيىدىغان كىتابخانلار قىزىقىپ ئوقۇماقتا، يادىكارلىقلاردىن قالغان بۇ تەۋەررۈك يادىكارلىقنى ئىززەت-ئىكرام بىلەن كىتاپ تاكچىسىغا تىزماقتا!

قەدىردان ئۇستازىم، ئەلۋىدا!
سىزنىڭ نامىڭىز بىزنىڭ ئارىمىزدا ھايات!

مۇھەممەتئىمىن قۇربانى (ئىشقى) شېئىرلىرىدىن

ئىلىم، ئىتتىپاق مەدھىيىسى

ھەر كىشى بولماقنى ئىستەر بەختىيار،
جەھلۇ نادانلىقنى قىلماس ئىختىيار.

ئابروي-ئىززەت ۋە قۇۋۋەت ئىزلىگەن،
ئىلىم-ئاگاھلىق، ئىتتىپاقلىقتىن تاپار.

ئىلىم بىر گۆھەر ئېرۇركى تاجىغا،
بۇ بىلەن بەختىنى تاپتى بىغۇبار.

شەرتىدۇر كۈچلۈك بولۇشنىڭ ئىتتىپاق،
كىم خىلاپلىق قىلسا گەر بولغاي چاكار.

مەرىپەتنىڭ نۇرىدا بولغاي يورۇق،
كىمكى ئاگلىق بولسا زۇلمەتلەر قاچار.

ئىشقىيا، ياتما جاھالەت باغىدا،
ئاسمىغىن نادان لەقەپ بىرلە تۇمار.

1966 - يىل، قەشقەر

ئىزدىنىش يولى

ئاغرىماس، بىلمەس كىشى ساقلىقتا ساقلىق قەدرىنى،
دەرد گەشتىدە بولمىغان بىلمەيدۇ شادلىق قەدرىنى.

بەختلىك چاغلاردا ئىنسان قاپلىغاچ كىبرۇ غۇرۇر،
بىلمىگەي دەۋراندىكى راھەت نىشادلىق قەدرىنى.

كەمبەغەللەر دەردىنى مۇھتاج بولغانلار بىلۇر،
بايۇ دۆلەتمەن چېغى بىلمەسكى بايلىق قەدرىنى.

يايرىماس ھېچ بىر كۆڭۈل، گەر بولمىسا ئۇندا ئۇيات،
ئەھلى ۋىجدانلار بىلۇر شانلىق ھايالىق قەدرىنى.

يار دەپ يۈرمەك جاھاندا ئىشقىسىز ــ بىھۇدىلىك،
ئىشق ئىلە ئىنسان بولۇر بىلسە ئىجادلىق قەدرىنى.

ئەي يۈرەك، مەي ئىچ ئىلىمدىن، بەخت ئىرپاندىن كېلۇر،
چىن مۇھەببەتلىك كىشى بىلگەي ئۇيالىق قەدرىنى.

باس قەدەمنى توغرا يولغا بولمىغىن سۆلەتكە دوست،
سەن ئۇنۇت بىھۇدە ئۆتكەن دەۋر ياشلىق قەدرىنى.

ئىشقىيا، سەن دەھرىدىن ئۆتتۈڭ پىغانلىق غەم بىلەن،
بىلمىگەچ ياشلىقتا ئۆتكەن ئېتىبارلىق قەدرىنى.

1981 ــ يىل، ئاۋغۇست، قەشقەر

مەھبۇبقا

ئەي پەرى، گۈل ھۆسنۈڭگە كۆيگۈم كېلۇر،
ئاي جامالىڭنى ھامان كۆرگۈم كېلۇر.

ئەيلىدى كۆڭلۈمنى مەپتۇن نازلىرىڭ،
لەۋلىرىڭگە شەۋق بىلەن سۆيگۈم كېلۇر.

ئوخشىتارمەن بويلىرىڭنى سەرۋىگە،
تال چىۋىقتەك قامىتىڭ ئەگكۈم كېلۇر.

كەلمىسەڭ قاشىمغا بىر ھالىم سوراپ،
خانىمانىمدىن كېچىپ كەتكۈم كېلۇر.

«ئىشقى» نى سالغان جۇدالىق كويىغا،
ئۇمرەقىبنى «ئاھ...»دا كۆيدۈرگۈم كېلۇر.

1952 ــ يىل ماي، قەشقەر

سەن يار ئۈچۈندۇر

جان، پىغانىم سەن يار ئۈچۈندۇر،
ئەيشى ــ ھوزۇرۇم سەن يار ئۈچۈندۇر،
ئىقبالۇ بەختىم سەن يار ئۈچۈندۇر،
بەلكى ھاياتىم سەن يار ئۈچۈندۇر.

ئەردىم كويۇڭدا بىر زار مۇشتاق،
يىغلىدىم ــ خىيالىم ۋەسلىڭنى تاپماق.
مۇمكىن بولۇرمۇ مەن سارى باقماق،
شۇ مۇددىئايىم سەن يار ئۈچۈندۇر.

بىلمەيدۇ نادان قەدرىڭنى دىلبەر،
زاتىڭ ــ ۋۇجۇدۇڭ بىر تازە ئەنبەر.
باغلاردا بۇلبۇل پەرياد ئەيلەر،
قىلغان ناۋايىم سەن يار ئۈچۈندۇر.

ئەي ماھى خۇبان، قىلدىڭ ئەسىرى،
ئەردىڭ جاھاندا خوپلەر ئەمىرى.
كۆرسەم ئىدىم دەپ لۇتپىڭ ئاخىرى،
قىلغان ئۈمىدىم سەن يار ئۈچۈندۇر.

كۆرگەي ئىدىم كاش ئايدەك جامالىڭ،
قويغاي ئىدىم باش مەن خاكى پايىڭ.
دائىم تىلەكىم ــ تاپماق ۋىسالىڭ،
بۇ ئىلتىجايىم سەن يار ئۈچۈندۇر.

ئاھلەر چېكەرمەن دەستى رەقىبتىن،
تالەي قاچۇرمۇ شۇنچە غېرىبتىن.
دەردىمنى سورۇدۇم «ئىشقى» تېۋىپتىن،
پۇرقەتتە ئۆمرۈم سەن يار ئۈچۈندۇر.

1949 ــ يىل، سېپتەبىر

دوستانە خىتاب

شەخسىيەتنى تاشلا دوستۇم، سەندە بولسا ئەقىل ـ هوش،
ئىشلە ئەلنىڭ پايدىسىغا ئۆتمىسۇن بۇ دەۋر بوش.
شەخسىيەتلىك كىمدە بولسا، تېگىدۇ بېشىغا مۇش،
بىزمۇ هەم ئىنسان بولۇشقا قىلىلى بىر سەيئى ـ كۇش.

شەخسىيەتلىك بىر بالا! كۇتمە ئۇنىڭدىن ياخشىلىق،
كىمدە مەۋجۇت بۇ سۇپەت بولغاي ئۇنىڭدا ۋەهشىلىك.
شەخسىيەتنى تاشلىغانلاردا يوقالغاي پاخشىلىق،
ياغىمدىمۇ بىزگىمۇ بىر چاغ بالالار تۇشمۇ تۇش.

شەخسىيەتتىن ئارقىدا قالدۇق بولالماي هېچ نېمە،
بۇ «پەزىلەت» بولسا دوستۇم يۈكسىلىشنى كۆزلىمە!
تاشلىماي سەن دوست يەنە هەر كۇن كۆرەرسەن غەم يېمە،
شەخسىيەتنىڭ غايىسى مىللەت بەختىنى قۇرۇتۇش.

ئويلىغىن قالغان جاهاندا خانۇ ۋەيران كىم ئېرۇر؟
باق زامانغا، ئالغا كەتكەن ـ ئارتتا قالغان كىم ئېرۇر؟
شەخسىيەتچۇنلا مېڭىپ ئەلنى ئۇنۇتقان كىم ئېرۇر؟
بولمىغان شۇڭلاشقا ئەلنىڭ ئۆتمۇشۇڭدە كۆڭلى خۇش.

كۆردى كۆز ئۆزنى هەممشە كۆرمىدى هېچ ئۆزگىنى،
شەخسىيەتتىن تارتىۋالغاچ كۆزلىرىگە كۆزگۇنى.
بولساگەر ئىلكىڭدە تاكى شەخسىيەتنىڭ تىزگىنى،
سايرىماس باغىڭدا «ئىشقى» سەن ئۈچۇنمۇ بەخت قۇش.

1948 - يىل ماي، قەشقەر

(بۇ شېئىرلارنى ئابلەت جۇمە نەشرگە تەييارلىغان)

مەسئۇل مۇهەررىرى: تۇرسۇن نىياز

كېرىمجان ئابدۇرېھىم

پروزىچىلىقنىڭ يېڭى قوللانمىسى①

ئاڭ ئېقىمى پروزىچىلىقى

ئاڭ ئېقىمى پروزىچىلىقى — ئىنسانلارنىڭ ئاڭ ئېقىمى پائالىيىتىنى ئاڭ ئېقىمى ئۇسۇلى ئارقىلىق ئىپادىلەپ بېرىشنى ئورتاق ئالاھىدىلىك قىلغان ھازىرقى زاماندىكى بىر خىل پروزىچىلىق ئېقىمى.

ئاڭ ئېقىمى پروزىچىلىقى ئەڭ دەسلەپ فرانسىيىدە مەيدانغا كەلگەن بولۇپ، مارسال پروستى (1871 ـ 1922) بۇ ئېقىمنىڭ ئاساسچىسى، شۇنداقلا ئاڭ ئېقىمى پروزىچىلىقىنىڭ ئەڭ مەشھۇر ۋەكىللىرىدىن بىرى. ئۇنىڭ « سۇدەك ئۆتكەن ئۆمۈر خاتىرىسى » ناملىق كۆپ قىسىملىق رومانى ئاڭ ئېقىمىنىڭ ئەڭ دەسلەپكى ۋە مەشھۇر ئەسىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئاڭ ئېقىمىنىڭ باشقا ئەللەردىكى مەشھۇر ۋەكىللىرى ئىچىدە يەنە ئەنگلىيىلىك ئايال يازغۇچى ۋېرگىنىيە ۋولف، ئېرلاندىيىلىك جامېس جويىس، ئامېرىكىلىق فولكنېر قاتارلىقلارمۇ ھەم بار.

ۋېرگىنىيە ۋولف (1882 ـ 1941) نىڭ « دولۋېر خانىم » (1925)، « چىراغ ئورنىتىلغان مۇنارغا بېرىش » (1927)، « دولقۇن » (1931) قاتارلىق مەشھۇر ئاڭ ئېقىمى ئەسەرلىرىدىن باشقا يەنە، ئاڭ ئېقىمىنىڭ نەزەرىيىۋى ئاساسى بولغان «ھازىرقى زامان پروزىسى ھەققىدە»، « بېرنت ئەپەندىم ۋە برانتې خانىم » قاتارلىق ئىلمىي، نەزەرىيىۋى ماقالە ـ ئەسەرلىرىمۇ بار.

جامېس جويىس (1882 ـ 1941) ئاڭ ئېقىمى پروزىچىلىقىدىكى ئەڭ مەشھۇر يازغۇچى. ئۇنىڭ « يولىشىس» (1922) رومانى ئاڭ ئېقىمى پروزىچىلىقىدىكى تەڭداشسىز ئەسەر بولۇپلا قالماستىن، بەلكى يەنە 20- ئەسىر پروزىچىلىقىدىكى ئەڭ نادىر رومانلارنىڭ بىرىدۇر.

ۋىلىيام فولكنېر (1897 ـ 1962) ئاڭ ئېقىمىنىڭ ئامېرىكىدىكى ئەڭ مۇنەۋۋەر يازغۇچىسى. ئۇنىڭ « چۇقان ۋە زار » (1929) رومانى ساپ ئاڭ ئېقىمى ئۇسۇلىدا يېزىلغان ئەڭ ياخشى رومانلارنىڭ بىرىدۇر.

ئاڭ ئېقىمى پروزىچىلىقى ئاساسەن يىگىرمە ـ قىرقىنچى يىللاردا تازا گۈللىنىپ چوڭ نەتىجىلەرگە ئېرىشتى، شۇنداقلا نۇرغۇن ئەللەرنىڭ ئەدەبىياتىغا چوڭ تەسىرلەرنى كۆرسىتىپ، يىگىرمىنچى ئەسىر پروزىچىلىقىنى يېڭىچە بىر خىل قىياپەتكە ئىگە قىلدى.

گەرچە ئۇ ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن مۇستەقىل پروزىچىلىق ئېقىمى سۈپىتىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئاڭ ئېقىمى ئۇسۇلى داۋاملىق قوللىنىلىۋاتىدۇ.

① بېشى ئۆتكەن ساندا

يازغۇچى دۇنيا قارىشى

يازغۇچىنىڭ دۇنيا قارىشى — ئەسەرنىڭ ياخشى - يامان چىقىشىنى بەلگىلەش روللىنى ئوينايدىغان ئاساسلىق ئامىللارنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇ يازغۇچىنىڭ پەلسەپىۋى قارىشى، سىياسىي - ئىجتىمائىي قارىشى، ئەخلاق قارىشى، ئېستېتىك قارىشى، شۇنداقلا ئەدەبىيات قارىشى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ پۈتۈن جەريانىغا يېتەكچىلىك قىلىش، تەسىر كۆرسىتىش روللىنى ئوينايدىغان بارلىق كۆز قاراشلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان دۇنيا قاراش قانداق خاراكتېرلىك بولسا ئەسەرمۇ شۇنداق خاراكتېرگە ئىگە بولىدۇ. شۇڭا ئەدەبىي ئىجادىيەتتە يازغۇچىلارنىڭ دۇنيا قارىشى ئالاھىدە دىققەتكە سازاۋەر بولىدۇ ھەم يازغۇچىلاردىن ئىلغار، يېڭىچە دۇنيا قاراشقا ئىگە بولۇش تەلەپ قىلىنىدۇ.

يازغۇچىنىڭ دۇنيا قارىشى يەنە ئەدەبىي ئىجادىيەت ئۇسۇلىنى تاللاش ۋە ئۇنى قوللىنىشتىمۇ بەلگىلەش، تەسىر كۆرسىتىش رولىنى ئوينايدۇ. پرولېتارىياتلىق دۇنيا قارىشىغا ئىگە بولغان يازغۇچى گوركىينىڭ «ئانا» رومانىنى يېزىشتا سوتسىيالىستىك رېئالىزمدىن ئىبارەت يېڭىچە ئىجادىيەت ئۇسۇلىنى قوللانغانلىقى مانا بۇنىڭ مىسالى.

مەلۇم مەنىدە، دۇنيا قاراشنى توغرىلىماي، يېڭىلىماي، زامانىۋىلاشتۇرماي تۇرۇپ، ئەدەبىي ئىجادىيەتتە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش، ھەتتا دەۋر ئېقىمى بىلەن بىللە مېڭىشمۇ ئاسان ئەمەس. شۇڭا ھەرقانداق بىر يازغۇچى ئۆز دۇنيا قارىشىغا يۈكسەك مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشلىرى لازىم.

سيوژېتنى سۇسلاشتۇرۇش

سيوژېتنى سۇسلاشتۇرۇش — ئەمەلىيەتتە سيوژېتنىڭ ئەنئەنىۋى پروزا ئەسەرلىرىدىكىدەك ئۇنداق ئىزچىللىقىنى، ماسلىقىنى، مۇكەممەللىكىنى ئاجىزلاشتۇرۇش خاھىشى بولۇپ، بۇنداق خاھىش — ھازىرقى زامان پروزىچىلىقىغا نىسبەتەن بىرخىل ئومۇمىيلىق.

سيوژېتنى سۇسلاشتۇرۇشقا ئاڭ ئېقىمى پروزىچىلىقىنىڭ ئەمەلىيەتتە بىۋاسىتە تەسىرلەرنى كۆرسەتتى. سيوژېتنىڭ سۇسلاشتۇرۇلۇشى نەتىجىسىدە ئەنئەنىۋى پروزىچىلىقتا ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدىغان سيوژېت ئامىلى ئەمدى قوشۇمچە ئورۇنغا چۈشۈپ قالدى. ئەنئەنىۋى پروزىچىلىقتا ئېتىبارسىز قارىلىدىغان كىتابخانلارنىڭ ئورنى ئاساسلىق ئورۇنغا ئۆتتى. نەتىجىدە، سيوژېتنى سۇسلاشتۇرۇش خاھىشى كىتابخانلارنى ئەسەرگە ئارىلاشتۇردى ھەم ئەسەرنىڭ جەلپكارلىقىنى ئاشۇردى.

سيوژېتنى سۇسلاشتۇرۇش خاھىشى نەتىجىسىدە، «ژەقە» ئامىللىرى ئازىيىپ، «ھېسسىيات» ئامىللىرى كۆپەيدى.

سيوژېتنى سۇسلاشتۇرۇش خاھىشى گرۇزىيە يازغۇچىسى نودار دومبادزې يازغان «مەڭگۈلۈك قانۇنىيەت» رومانىدا خېلى گەۋدىلىك ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان. رومانىدا باشتىن - ئاخىر ئىزچىللىشىپ تەرتىپلىك بارىدىغان مۇكەممەل سيوژېت يوق. ھەممىدە باچانىڭ ئېڭى ۋە ئاڭ پائالىيەتلىرى ئاساس قىلىنغانچىقا خىيال، ئەسلىمە، رېئاللىق، چۈش ۋە باشقىلار ئارىلاش يېزىلىدۇ. نەتىجىدە سيوژېت سۇسلىشىپ كېتىدۇ - يۇ، رومانىنىڭ جەلپكارلىقى ھەسسىلەپ ئاشىدۇ.

ئىككىنچى شەخس باياني

بۇرۇنقى پروزا ئەسەرلىرىدە ئادەتتە بىرىنچى شەخس بىلەن ئۈچىنچى شەخس تىلىدا بايان

ئېلىپ بېرىلاتتى، مۇشۇ ئەسىرنىڭ 30- يىللىرىغا كەلگەندە پىروزىچىلىقتا ئىككىنچى شەخس تىلىدا بايان قىلىشتەك يېڭىچە بىر خىل بايان شەكلى مەيدانغا كەلدى، يەنى ئاڭ ئېقىمى پىروزىچىلىرى تۇنجى بولۇپ بۇخىل بايان شەكلىنى قوللىنىشقا باشلىدى. 50- يىللارغا كەلگەندە فرانسىيە «يېڭى پىروزىچىلىق» ئېقىمىدىكىلەر «سەن» بايان ۋاستىسى قىلىنىدىغان «ئىككىنچى شەخس بايان شەكلى» نى بىر خىل ئاساسلىق بايان شەكلى قىلىپ رەسمىي قوللاندى. بۇخىل بايان شەكلى پىروزىچىلىقتا ماھارەت ھېسابلىنىدىغان يېڭىلىق بولۇش سۈپىتى بىلەن كۆپلەپ قوللىنىلىشقا ۋە ئومۇملىشىشقا باشلىدى.

ئىككىنچى شەخس بايان شەكلى قوللىنىلغان ئەسەرلەردە ئادەتتە پۈتۈن ئەسەر بايانچىنىڭ ئىككىنچى شەخسكە يەنى «سەن» گە قاراتقان بايانى بىلەن پۈتىدۇ، بايان ئوبيېكتى بولغان ئىككىنچى شەخس — «سەن» ئاساسەن باش پېرسوناژ، قىسمەن ئەسەرلەردە ئاساسلىق پېرسوناژ بولۇپ كېلىدۇ، مەسىلەن: «ئازاد قۇشلار» ھېكايىسى تىپىك ئىككىنچى شەخس بايان شەكلى قوللىنىلغان ھېكايە بولۇپ، ئەسەردە «سەن» بايان ۋاستىسى قىلىنغان، «سەن» پېرسوناژ باش پېرسوناژ بولۇپ كەلگەن.

ئىككىنچى شەخس بايان شەكلى قوللىنىلغان مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئەسەرلەردە بايان قىلغۇچى بىلەن پېرسوناژنىڭ مۇناسىۋىتى باشقا بايان شەكلى قوللىنىلغان ئەسەرلەرگە قارىغاندا خېلىلا مۇرەككەپ ۋە خىلمۇ خىل بولىدۇ. بۇنداق مۇرەككەپ ۋە خىلمۇ خىل مۇناسىۋەت تەبىئىي رەۋىشتە ئەسەرنىڭ ئەدەبىيلىكىنى ئاشۇرۇپ، كىتابخانلارنى مەپتۇن قىلىدۇ، ئەسەرنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ساقلاپ تۇرىدۇ. «ئازاد قۇشلار» ھېكايىسىدا بايانچى بىلەن پېرسوناژ «سەن» نىڭ مۇناسىۋىتى ئەنە شۇنداق مۇرەككەپ. مەسىلەن: ئەسەر «سەن ئۇنداق قىلدىڭ»، «سەن مۇنداق ئويلىدىڭ»، «سەن مۇنداق دېدىڭ»، «سەن شۇنداق بوپ كەتتىڭ» دېگەندەك بايان كەيپىياتىدا بارىدۇ. ئوتتۇرىلىرىغا كەلگەندە بايانچى «مەن» ئەسەرگە ئارىلىشىدۇ، ئەمما بۇ «مەن» نىڭ ئەسەرگە ئارىلىشىش مەقسىتى، ئارىلىشىشتىكى سالاھىيىتى تازا ئېنىق ئەمەس. «... بۇچۈشنى سەن ماڭا ئاشۇ سوغۇق شاماللىق كۈندە ئېيتىپ بەرگەنىدىڭ... سەن بۇ چۈشۈڭنى ماڭا ئېيتىپ بەرگەن چېغىڭدا مەن ئۆز ئۆزۈمگە ئىشەنمەي قالدىم. بۇ چۈشنى سەن ماڭا ئېيتىپ بەردىڭمۇ ياكى مەنمۇ؟... لېكىن مەن بۇ چۈشنى سەن كۆردۈڭمۇ، مەنمۇ زادى بىلەلمىدىم.» «ئاشۇ كۈنى ‹ق› مەيدانىدا كەپتەرلەرگە دان بېرىپ، ئۇلارنى مەستانىلىق بىلەن كۆزىتىپ ئولتۇرغان، يۈزىدە ئازاب ۋە ئىزتىراپ ئەكس ئېتىپ تۇرغان پەرىشان يىگىت سەنمۇ ياكى مەنمۇ؟ بەلكىم مەن كەپتەرلەرگە دان بېرىۋاتقاندا ۋە كېيىنچە ئادەمسىز كوچىغا كىرىپ قاراڭغۇلۇق قوينىغا سىڭىپ كېتىۋاتقان چېغىمدا شەپقەت ۋە ئېچىنىش بىلەن كەينىمدىن قاراپ قالغان كىشى سەن بولۇشۇڭمۇ مۇمكىن.»

مانا بۇ بايانلاردىن بىز «مەن» (بايانچى) بىلەن «سەن» (پېرسوناژ) نىڭ مۇناسىۋىتىنى تازا ئېنىق بىلىپ كېتەلمەيمىز. بۇ خىل ئېنىقسىزلىق پېرسوناژنى، ئەسەرنىڭ خاھىشى - ئىدىيىسىنى غۇۋالاشتۇرۇپ ئەسەرنى بىر خىل سىرلىق تۈسكە، مەپتۇنكارلىققا ئىگە قىلىدۇ.

ئىككىنچى شەخس بايان شەكلى قوللىنىلغان ئەسەرلەردە مەسىلە ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ، پەيلىگە مۇناسىۋەتلىك بىر قىسىم ئامىل - تەرەپلەر بايان قىلىنىدۇ، لېكىن مەسىلە ھەل

قىلىنمايدۇ، مەسىلىنى ھەل قىلىش كىتابخانىلارغا قالدۇرۇلىدۇ. پېرسوناژلارنى تەسۋىرلەشتە كۆپىنچە «سۈرەتكە ئېلىش» ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، ئاپتور بىلەن بايانچى ئەسەردە ئاساسەن كۆزدىلەنمەيدۇ.

«سەن» بايان ۋاستىسى قىلىنىدىغان ئىككىنچى شەخس بايان شەكلى بۇرۇنقى خەت شەكلى بىلەن يېزىلغان ئەسەرلەرنىڭ بايان شەكلى بىلەن ئاز-تولا ئوخشاشلىقتا ئىگە بولسىمۇ، ئۇلار يەنە روشەن پەرقلەرگىمۇ ئىگە. ئادىل كاتوينىڭ «تاپشۇرۇلمىغان خەتلەر» ناملىق ئەسىرى بىلەن نەزەر ئىشانقۇلوۋنىڭ «ئازاد قۇشلار» ناملىق ئەسىرىنى سېلىشتۇرۇپ باقساقلا ئۇلارنىڭ پەرقىنى ناھايىتى ئېنىق كۆرۈپ ئالالايمىز.

ئىپادىلەش

ئىپادىلەش — ئەدەبىيات ئاتالغۇسى بولۇپ كەلگەندە، ئەدەبىي ئەسەرلەردە ئىنسانىنىڭ سۇبيېكتىپ روھىي دۇنياسىنى ئېچىپ كۆرسىتىشنى — تەسۋىرلەشنى كۆرسىتىدۇ.

ئىپادىلەش ئادەتتە سۇبيېكتىپ روھىي دۇنيا بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئۇ ئوبيېكتىپ — رېئال دۇنيانى ئەكس ئەتتۈرۈشتىن كەسكىن پەرقلىنىدۇ.

ئەدەبىياتنىڭ مەقسىتىدە ۋە مەركىزىدە ئادەم تۇرىدىغانلىقى ئۈچۈن كىشىلەر ئەدەبىياتنى «ئىنسانشۇناسلىق ئىستېتىكىسى» دەپمۇ ئاتىشىدۇ. ئادەم تاشقى مۇناسىۋەتلەر (ئوبيېكتىپ) بىلەن قەلب پائالىيەتلىرى (سۇبيېكتىپ) نىڭ بىرلىكىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. ئەدەبىيات، بولۇپمۇ ھازىرقى زاماندىكى ئەدەبىيات ئەنئەنىۋى ئەدەبىياتتىن كەسكىن پەرقلىق ھالدا ئادەمنىڭ تاشقى دۇنيا بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرىدىن كۆرە روھىي دۇنياسىدىكى ھەرخىل قەلب پائالىيەتلىرىگە — ئىنسانىنىڭ سۇبيېكتىپ تەرەپلىرىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بىلەن قارىدى، چۈنكى ئۇلارنىڭ قارىشىچە، ئىنسانىنىڭ ئەڭ ماھىيەتلىك، جەزبىدار تەرەپلىرى پەقەت شۇ سۇبيېكتىپ دۇنياسىغىلا يوشۇرۇنغان بولىدۇ. مۇشۇ سۇبيېكتىپ دۇنيالىق چىنلىق بىلەن ئىپادىلەش ئارقىلىقلا ھەقىقىي ئەدەبىياتقا ئېرىشكىلى بولىدۇ.

دېمەك، ئادەمنىڭ سۇبيېكتىپ دۇنياسىدىن ئەدەبىيات يارىتىشتا ئەڭ ماس كېلىدىغان ئۇسۇل — ئىپادىلەشتۇر.

ئىپادىلەش — ئىنسانىنىڭ سۇبيېكتىپ دۇنياسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشتەك باغلىنىشى بىلەن ئالدىنقى ئەسىرلەر ئەدەبىياتىدا، ھەتتا ئەڭ قەدىمكى ئەدەبىياتلاردىمۇ مەۋجۇت ئىدى، كۆپ قوللىنىلاتتى. 20 - ئەسىر ئەدەبىياتىدىكى ئىپادىلەش ئاشۇ ئىپادىلەشلەرنىڭ ئەسىرىمىزدىكى راۋاجى بولۇپ، يۇقىرى ماھارەتلىك، كۆپ قاتلاملىق، خىلمۇخىل شەكىل، چوڭقۇر مەزمۇنلۇق بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلىرى، بولۇپمۇ پۈتۈن ئەدەبىياتتا ئالاھىدە ئېتىبارلىق بولۇش، ئومۇملىشىش، ئەسەرلەرنىڭ ئومۇمىي گەۋدىسى بولۇشتەك ئورنى بىلەن ئۇلاردىن پەرقلىنىدۇ.

ھازىرقى زاماندىكى ئىپادىلەش رومانتىزمدىكىدەك ئۇنداق بىۋاسىتە، ساپ ئىپادىلەش بولماستىن، بەلكى «ئوبيېكتلاشتۇرۇلغان» ئىپادىلەشتۇر. ھازىرقى زامان پروزىچىلىقىدا ئىپادىلەش ئۇسۇلىنى قوللانغان يازغۇچىلار سۇبيېكتىپ دۇنيانى سىمۋوللاشتۇرۇپ،

غۇۋالاشتۇرۇپ، مۇرەككەپلەشتۇرۇپ ئىپادىلەيدۇ. شۇڭا ھازىرقى زامان پروزىچىلىقىدا ئىپادىلەش يۇقىرى سەۋىيە، ئىجادچانلىق بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان ماھارەت مەسىلىسى بولۇپ قالدى. «سىمۋولىزم»، «ئىپادىچىلىك»، «ئاڭ ئېقىمى»، «ئۇستۇن رېئالىزم» قاتارلىق سوبيېكتىپقا مۇناسىۋەتلىك ھازىرقى زامان پروزا ئېقىملىرىدا قوللىنىلغان ھەرخىل ئىپادىلەش شەكىللىرى، ماھارەتلىرى، ئۇسۇللىرى بۇنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ھازىرقى زامان پروزىچىلىقىدا ئىپادىلەش مۇنداق ئىككى خىل شەكىلدە بولىدۇ: بىر خىل شەكلى سوبيېكتىپنى ئىپادىلەش ئارقىلىق بىر خىل سوبيېكتىپ بەدىئىي دۇنيا يارىتىش بولۇپ، بۇ ئارقىلىق بىر تەرەپتىن ئادەمنىڭ روھىي دۇنياسى كۆرسىتىپ بېرىلىدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن شۇ دەۋر كىشىلىرىنىڭ روھىي ھالىتى ئېچىپ بېرىلىدۇ؛ يەنە بىر خىل شەكلى ئوبيېكتىپنى سوبيېكتىپلاشتۇرۇش، يەنى ئوبيېكتىپنى سوبيېكتىپ بىلەن تونۇش، ئىگىلەش، چۈشەندۈرۈش بولۇپ، بۇ ئارقىلىق بىر تەرەپتىن ئوبيېكتىپ دۇنيا ھېسسىياتلىق قىلىنىدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسى گەۋدىلەندۈرۈلىدۇ.

قانداق ئىپادىلەشنى يازغۇچىنىڭ سەۋىيە - ئىقتىدارى بەلگىلىسە، نېمىنى ئىپادىلەشنى شۇ دەۋرنىڭ مەنىۋى ھالىتى، كەيپىياتى، روھى بەلگىلەيدۇ. غەرب ئەللىرىدىكى ئىپادىلەش ئۇسۇلى گەۋدىلىك قوللىنىلغان ئەسەرلەردە شۇ دەۋر، جەمئىيەتنىڭ مەھسۇلى بولغان ئۈمىدسىزلىك، بىئاراملىق، چۈشكۈنلۈك، تېتىمسىراش قاتارلىق ھېسسىيات - كەيپىياتلار ئىپادىلەنگەن.

ئەدەبىيات ھەرگىزمۇ كىشىلەرنىڭ پايدا - زىيىنىغا ئۆزى ئىگە بولىدىغان شەخسىي ئىشى ئەمەس، ئۇ ئومۇمنىڭ ئىشى بولۇپ، يازغۇچىلاردىن يۈكسەك مەسئۇلىيەتچانلىق تەلەپ قىلىدۇ. شۇڭا ئەسەرلەردە شەخسىينىڭ ھېسسىياتى، روھىي كەيپىياتىنى ئىپادىلەشكە قەتئىي يول قويۇلمايدۇ. ئۇ دەۋر، شۇ جەمئىيەت كىشىلىرىنىڭ ئورتاق ئىدىيىۋى ھېسسىياتى، روھىي ھالەتلىرىنى ئىپادىلەش شەرت قىلىنىدۇ. مەسىلەن: مەمتىمىن ھوشۇرنىڭ «ساراڭ» ناملىق ھېكايىسىدە بىر شەخسنىڭ ئەمەس، كىشىلەرنىڭ گاڭگىراپ قېلىۋاتقانلىقتەك ئومۇمىي روھىي ھالىتى؛ «بۇرۇت ماجىراسى» ناملىق ھېكايىسىدا بولسا كىشىلەرنىڭ خەۋپسىرەپ ياشاشتەك روھىي ھالەتلىرى ئىپادىلەنگەن.

بۈگۈنكى كۈندە نۇرغۇن يازغۇچىلار، ئەدەبىياتشۇناسلار پروزىچىلىقنىڭ ئۈمىدىنى ئىپادىلەش ئۇسۇلىغا باغلاۋاتىدۇ. ئىپادىلەش ئۇسۇلى ئاساسىدا يېزىلغان ئەسەرلەرنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرى ئۈمىدنىڭ يەردە قالماسلىقى مۇمكىنلىكىدىن بىشارەت بېرىۋاتىدۇ.

غۇۋالاشتۇرۇش

غۇۋالاشتۇرۇش — ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىدىكى ئاساسلىق خاھىشلارنىڭ بىرى. بەزىلەر غۇۋالاشتۇرۇشنى ئەدەبىياتنى ئەدەبىيات قىلىپ تۇرىدىغان ئامىللارنىڭ بىرى، بىر خىل ماھارەت مەسىلىسى، دەپمۇ قارايدۇ.

غۇۋالىق — ئېنىقلىق، روشەنلىكنىڭ قارشىسى بولۇپ، ئەسەردە ئوتتۇرىغا قويۇلغان، ئىپادىلەنمەكچى — كۆرسەتمەكچى بولغان مەسىلە — ئوبيېكتنىڭ نىسبەتەن ياكى خېلىلا يوشۇرۇنلۇقىنى كۆرسىتىدۇ.

غۇۋالىق ھازىرغىچە ئاساسەن شېئىرىيەتتىكى بىر خىل ئۇسلۇبنىڭ كاتېگورىيە، دەپ قارالغان ھەم غۇۋالىق پەقەت شېئىرىيەتتىنلا ئىزدەلگەندى. ئەمەلىيەتتە غۇۋالىق پۈتۈن ئەدەبىياتنىڭ مۇھىم ئۇسلۇبنىڭ ئامىللىرىدىن بىرى بولۇپ، ئۇ پروزىچىلىقتىمۇ مەۋجۇت ۋە بولۇشى زۆرۈر.

ئەدەبىيات قاراشلىرىنىڭ يېڭىلىنىشى، كىتابخانلارنىڭ ئۇسلۇبنىڭ تەلىپىنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە باشقا سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئالدىنقى ئەسىر ئەدەبىياتىدا تەشەببۇس قىلىنغان «ئېنىق، روشەن، مۇقىم بولۇش» پرىنسىپى بۇ ئەسىردە ئېتىبارسىز قارالدىلا ئەمەس، بەلكى زەربىگە ئۇچرىدى. ھازىرقى زامان كىتابخانلىرى، ئەدەبىياتچىلىرىنىڭ قارىشىچە، تۈپ ماھىيىتىدىن سۈرۈشتۈرگەندە ئېنىقلىق، روشەنلىك، مۇقىملىق ئەسەرنىڭ ئەدەبىي قىممىتىنى، مەپتۇنكارلىقىنى يوقىتىپ، ئەدەبىيات بىلەن رېئاللىقنىڭ مۇناسىۋىتىنى يوقىتىۋېتىدۇ، ئەدەبىياتنىڭ ئورنىنى تۆۋەنلىتىۋېتىدۇ. شۇڭا ئەدەبىي ئىجادىيەت مەلۇم جەھەتتىن ئېيتقاندا، بىر خىل غۇۋالاشتۇرۇش سەنئىتى بولۇشى كېرەك. چۈنكى غۇۋالىق ئەسەرنى سىرلىق تۈسكە ئىگە قىلىپ ئۇنى جەزبىدارلىققا ئىگە قىلىدۇ. «پەقەت سىرلىقلىقلا ئەسەرنى مەڭگۈلۈك گۈزەللىككە، ھاياتىي كۈچكە ئىگە قىلىدۇ».

ئەسەردىكى غۇۋالىق تەبىئىي رەۋىشتە شەكىللىنىشىمۇ، مەقسەتلىك شەكىللەندۈرۈلۈشىمۇ مۇمكىن. لېكىن ئۇ بىۋاسىتە ئەمەس، بەلكى باش تېمىدىكى ئابستراكتلىق، كۆپ خىللىق؛ پېرسوناژ خاراكتېرىدىكى ئېنىقسىزلىق؛ سيۇژېتنىڭ سۇسلىقى ۋە غەلىتىلىكى؛ قۇرۇلمىنىڭ ئۆزگىچىلىكى؛ تاشقى دۇنيا تەسۋىرىنىڭ تۇتۇقلىقى، تىلىدىكى مەنتىقىسىزلىق، ئابستراكتلىقنىڭ گەۋدىلىك بولۇشى... قاتارلىق سەۋەبلەر نەتىجىسىدە شەكىللىنىدۇ.

غۇۋالاشتۇرۇش ھەرگىز زادى بىلگىلى بولمايدىغان قىلىۋېتىش دېگەن مەنىنى بىلدۈرمەيدۇ. غۇۋالاشتۇرۇش ئاساسەن كىتابخانلارنىڭ ئەسەر ھەققىدە ئىزدىنىشىنى قولغا كەلتۈرۈش مەقسىتىدە قوللىنىلىدۇ.

ۋەقە

ۋەقە — پروزىچىلىق ئاتالغۇسى بولۇپ كەلگەندە «پروزا ئەسەرلىرىنىڭ تۇرمۇش ئاساسى»، يەنى رېئاللىقتىكى ئىشلار، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

لېكىن نۇرغۇن كىتابخانلار، ھەتتا بىر قىسىم ئەدەبىياتچىلارمۇ «ۋەقە» نى «ئەدەبىي ئەسەرلەردىكى ئەسەر ۋەقەلىكى»، يەنى «سيۇژېت» دېگەن مەنىدە چۈشىنىدۇ ۋە بۇ ئاتالغۇنى شۇ مەنىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن قوللىنىدۇ. بۇ پروزىچىلىق ماھىيىتى ئۈچۈن، پروزىنى چۈشىنىش ئۈچۈن تولىمۇ پايدىسىز بولغان چۈشەنچە ۋە قوللىنىشتۇر.

ۋەقە — پروزىنىڭ سىرتىدا تۇرىدىغان ئامىل. ئۇ ھەرگىزمۇ باش تېما، پېرسوناژ، سيۇژېتلاردەك پروزا ئامىلى بولالمايدۇ. چۈنكى ۋەقە ئەدەبىي ئەسەردىكى ئەمەس، بەلكى رېئاللىقتىكى ئىشلارنى كۆرسىتىدۇ. «سيۇژېت» ئاندىن «ئەدەبىي ئەسەرلەردىكى ئەسەر ۋەقەلىكى»نى كۆرسىتىدۇ. بۇ ئىككى ئاتالغۇنى مۇشۇنداق مەنىدە چۈشىنىش ۋە ئۇلارنى كەسكىن پەرقلەندۈرۈش پروزىچىلىق ماھىيىتى ۋە كۆللىنىشىدە ئاكتىپ مەنىلەرگە ئىگە.

ۋەقە — ئەدەبىياتنى تۇرمۇش ئاساسى بىلەن تەمىنلەيدىغان رېئاللىقتىكى ئىشلار

ھەرگىز ئۆزىنىڭ ئەسلى ھالىتى بىلەن ئەدەبىي ئەسەرگە ئېلىپ كىرىلمەيدۇ. ئۇ پەقەت يازغۇچىنىڭ ئەدەبىيات نەزەرى بىلەن كۆزىتىپ تاللىشى، ئىش قوشۇشى، يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈپ ئەدەبىي تۈسكە ئىگە قىلىشى بىلەن ئاندىن ئەدەبىي ئەسەرگە كىرەلەيدۇ. ئەدەبىي ئەسەرگە ئېلىپ كىرىلگەن ۋەقە تەبىئىي رەۋىشتە ئۆزىنىڭ ئەسلى ھالىتىنى يوقىتىدۇ ياكى يوقىتىشى كېرەك.

بىر قىسىم يۇقىرى ماھارەتلىك يازغۇچىلار ئەسەر سيۇژېتىنى ۋەقە ئاساسىدا ئەمەس، بەلكى تەسەۋۋۇر — توقۇلما ئاساسىدا شەكىللەندۈرىدۇ. بۇنداق ھالدىمۇ، «ۋەقە» يەنىلا رول ئوينايدۇ. يەنى ۋەقە ئاشۇ تەسەۋۋۇر — توقۇلما ئاساسىدا سيۇژېت يارىتىشنىڭ مۇمكىنچىلىكىنى يارىتىپ بېرىدۇ. ئادەتتە ۋەقە ئاساسى بولۇشى مۇمكىن بولمايدىغان سيۇژېت بولمايدۇ (ئىلمىي فانتازىيىلىك ئەسەرلەر ۋە بىر قىسىم غەلىتە ئەسەرلەردىكىسى ئايرىم ئەھۋال)، يەنى سيۇژېتنىڭ مۇمكىنلىكىنى يەنىلا «ۋەقە» بەلگىلەپ بېرىدۇ.

ۋەقە ئۆزىنىڭ ئەسلى ھالىتى بىلەن سيۇژېتتەك ئۇنداق ئىستېتىك قىممەتكە، مەقسەتچانلىققا، ئىزچىللىققا، مۇھىم ئەدەبىي تۈسكە ئىگە بولمايدۇ. شۇڭا كىشىلەر ۋەقەدىن سيۇژېتتىن زوقلانغاندەك زوقلىنالمايدۇ.

ۋەقە — پىروزا ئەسەرلىرىگە ئاساس، مەنبە بولىدۇ، لېكىن ئۇ ھامان پىروزىنىڭ سىرتىدا تۇرىدۇ. پىروزا ئامىلى ھېسابلانمايدۇ، لېكىن پىروزا بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ.

گەرچە «ۋەقە» ئاتالغۇسىنى «ئەسەر ۋەقەلىكى»، يەنى «سيۇژېت» دېگەن مەنىدە چۈشەنسىمۇ بولىدىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنى پەرقلەندۈرۈپ قوللىنىش ئارقىلىق سيۇژېتنىڭ ئەدەبىي تۈسىنى گەۋدىلەندۈرگىلى بولىدىغان بولغاچقا، «ۋەقە» بىلەن «سيۇژېت» ئاتالغۇلىرىنى پەرقلەندۈرگىنىمىز ياخشى.

سيۇژېت

سيۇژېت پىروزا ئەسەرلىرى ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم بىر ئامىل بولۇپ، ئەدەبىيات ئاتالغۇسى سۈپىتىدە «پىروزا ئەسەرلىرىدە توقۇلما قىلىپ يېزىلغان بىر يۈرۈش ۋەقەلىك»، يەنى «ئەسەر ۋەقەلىكى» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆۋەندىكىسى ئارگېنتىنالىق مەشھۇر يازغۇچى كورتاسار (1914 - 1984) نىڭ «ئۆزگىچە ھېكايە توقۇيدىغان ئادەم» ناملىق ھېكايىسىنىڭ سيۇژېتى:

ئۇخلاش ئۈچۈن ياتقىنىمدا دائىم ئۆزۈم ئۈچۈن ھېكايە توقۇيمەن. ئايالىم نېياكارا ئىشتىن تولىمۇ ھېرىپ قايتقاچقا بالدۇرلا ئۇخلاپ قالىدۇ. مەن توقۇيدىغان ھېكايىلەر ھامان ئۆزۈمنىمۇ ھاياجانلاندۇرىۋېتىدۇ. بىر كۈنى چۈشۈمدە دىلېيانى كۆرۈپ قالدىم، ئۇ ۋە ئۇنىڭ يولدىشى ئاۋانسلار بىلەن بىز بەك ياخشى ئۆتەتتۇق. چۈشۈمدە مەن بىر يۈك ماشىنىسىنىڭ شوپۇرىمىشمەن، ئۇ يېرىم كېچىدە تاغ يولىدا ماشىنامدا ئولتۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. قۇلىقىمغا نېياكارانىڭ پۇشۇلدىغان ئاۋازى ئاڭلىنىۋىدى، دىلېيانى ماشىنامغا سېلىۋېلىش نىيىتىدىن ياندىم، ئەمما ھېكايىدا مەن بەكلا ئازابلىنىپ كەتتىم.

مەيلى كىملا بولسۇن بۇنداق يېرىم كېچىدە، يەنە كېلىپ تاغ يولىدا ماشىنا توسقان ئادەمنى ئۈمىدسىز قالدۇرماسلىق كېرەك-دە. دىلبىيا ماشىنامغا چىقتى، ماشىنا بىر يەرلەرگە بارغاندا بىز تاماق يېدۇق. مەن كارىۋاتنى ئۇنىڭغا بېرىپ باشقا يەرگە بېرىپ ئۇخلىماقچى بولغاندا ئۇ «مېنى يالغۇز تاشلاپ كەتمەڭ» دەپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ ھېكايىمىز كولمىنا تسىيە باسقۇچىغا كىردى، مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالمىدىم، تاڭ يورۇغاندىلا ئاندىن بىز ئۇيقۇغا كەتتۇق. ئېيا كارا ئەتىگەنلىك تاماققا ئويغاتقاندا، ئاخشام ئۆزىنىڭ ئاۋانسلار ئۆيىگە بارغاندا ئۇلارنىڭ بىزنى كەچتە تەكلىپ قىلغانلىقىنى ئېيتتى. كەچتە ئاۋانس دىلبىيانىڭ ئىككى ئايدىن بېرى سىرتقا چىقمىغانلىقىنى ئېيتتى، تاماقتىن كېيىن دىلبىيا ماشىنىمنىڭ بۇزۇلۇپ قېلىپ، بىر يۈك ماشىنىسى بىلەن قايتىپ كەلگەنلىكىنى دەپ بەردى. سوۋغانىمغا كىرىپ تۇرۇشۇمغا سېيىپ قويغان بالىسىنى كۆتۈرۈپ دىلبىيامۇ كىرىپ كەلدى-دە، ھېلىقى مەن توقۇغان ھېكايىدىن خەۋىرى باردەكلا «راست دەيسىز، مەن ئاشۇ يۈك ماشىنىسىنىڭ شوپۇرى بىلەن بىللە ئۇخلىدىم. سىزلا خالىسىڭىز بېرىپ ئاۋانسقا دەي»، بۇ نېمە ئىش بوپ كەتتى ئەمدى، ئىشق ئوتىدا ياندىم، بىراق دىلبىيا سوغۇققىنا قاراپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ماڭا ماشىنىدىلا خۇشاللىق ئاتا قىلغانىكەن.

سىۋژېتنى چۈشىنىشنىڭ، يارىتىشنىڭ، باھالاشنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالدىنقى شەرتى — ئۇنىڭ ئەسەرگىلا تالىق ئامىل ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ رېئاللىق، يەنى ۋەقە بىلەن ھەرگىز تەڭ ئەمەسلىكىنى چۈشىنىش قىلىشتۇر. نۇرغۇن كىشىلەر سىۋژېت بىلەن ۋەقەنى تەڭ، ئوخشاش دەپ قاراپ، ئەدەبىيات بىلەن تۇرمۇشنى سېلىشتۇرۇشقا، ماس كەلتۈرۈشكە ئۇرۇنىدۇ. بۇنداق ئۇرۇنۇش ئەمەلىيەتتە ئەدەبىياتنى ئېتىراپ قىلمىغانلىق، سىۋژېتنى بىلمىگەنلىك بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

مەلۇم مەنىدە ۋەقە رودىغا، سىۋژېت رودىنى تاۋلاش ئارقىلىق ئېرىشكەن مېتال — ئېلېمېنتقا ئوخشايدۇ. يەنى سىۋژېت ۋەقەنىڭ ئەينەن كۆچۈرۈلمىسىنىڭ ئەمەس، بەلكى يازغۇچى بەدىئىي ماھارىتى — ئىقتىدارىنىڭ مەھسۇلى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، پەقەت يۇقىرى بەدىئىي ماھارەت — ئىقتىدار ئارقىلىقلا ياخشى سىۋژېت ياراتقىلى بولىدۇ.

سىۋژېت ئىجاد قىلىش، يېڭىلىق يارىتىشنىڭ مەھسۇلى بولغاچقا (بەدىئىي ماھارەت — ئىقتىدارنىڭ مەھسۇلى بولغاچقا) ئۇ يازغۇچىلاردىن ياخشى ۋەقە ئاساسىدىن باشقا يەنە ئىجادچانلىق روھ ۋە يۈكسەك بەدىئىي ماھارەت تەلەپ قىلىدۇ. «ئۆزىگە ھېكايە توقۇيدىغان ئادەم» نىڭ سىۋژېتى ئەنە شۇنداق ئىجادچانلىق ۋە يۈكسەك بەدىئىي ماھارەت ئارقىلىق شەكىللەندۈرۈلگەن.

ھەر قانداق ئەسەردىكى ئەسەر ۋەقەلىكىنىڭ ھەممىسىلا سىۋژېت بولۇۋەرمەيدۇ، ئەدەبىي تۈسى، ئىستېتىك قىممىتى يوق ئەسەر ۋەقەلىكى ئوخشاشلا ۋەقە بولۇپ تۇرۇۋېرىدۇ، بۇنداق ۋەقە يېزىلغان ئەسەر ئەدەبىي ئەسەر كاتېگورىيىسىگە كىرەلمەيدۇ.

سىۋژېت ئاساسەن پېرسوناژلارغا مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. شۇڭا نەزەرىيىۋى ئەسەرلەردە سىۋژېتقا: «ئەسەردىكى پېرسوناژلارنىڭ مۇناسىۋەتلىرى، خاراكتېرلىرىنىڭ تەرەققىيات جەريانى» دەپ تەبىر بېرىلىدۇ. سىۋژېت — ئەسەردىكى ھەرىكەت بولغاچقا، بۇ

ھەرىكەتتە بىشمىرەۋىشتە ئەسەردىكى پېرسوناژلارنىڭ ھەرىكىتى بولىدۇ. ئادەتتە ئەسەردىكى پېرسوناژ سيوژېت بۆلەكلىرى تەپسىلاتلارنى تەشكىللەپ، ئۇلارنى ئىزچىللىقتا ئىسگە قىلىدۇ، ئاشۇ ئىزچىللىق ئەسەرنى ئەسەر قىلىپ تۇرىدۇ. ئەمەلىيەتتىمۇ ئىزچىللىقتا (تۇرتا قىلىقتا) ئىگە بولۇش — سيوژېتنىڭ ۋەقەدىن پەرقلىنىدىغان ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

قىسقىسى، سيوژېت ئەدەبىياتتا ماھارەت ئاتالغۇسى بولۇپ، ئۇ پەقەت ئەدەبىي تۈسكە ئىگە ماھارەتلىك سيوژېتلارنى ئاتاش ئۈچۈنلا ئىشلىتىلىشى كېرەك.

سيوژېتنىڭ تەرتىپى

سيوژېت — پروزا ئەسەرلىرىدىكى ھەرىكەت بولغاچقا، بۇ ھەرىكەتنىڭ ئۆزىگە يارىشا تەرتىپى — جەريانى بولىدۇ.

سيوژېتنىڭ تەرتىپى ئادەتتە «باشلىنىش ← راۋاجلىنىش ← يۇقىرى پەللىگە چىقىش ← ئاخىرلىشىش» شەكلىدە بولىدۇ. بۇ شەكىل ئەسەر قۇرۇلمىسىغا ئاساس بولىدۇ.

بەزى ئەسەرلەردە باشلىنىشتىن بۇرۇن «مۇقەددىمە»، ئاخىرلىشىپ بولغاندىن كېيىن «خاتىمە» بولىدۇ. بۇ ئىككى تەركىبىي قىسىم ئۇنۇملۇك قوللىنىلسا (مەسىلەن: م. ھوشۇرنىڭ «سارالڭ» ھېكايىسىدىكىدەك) ئەسەرنىڭ قىممىتىنى ئاشۇرىدۇ. لېكىن بۇلار زۆرۈر ئامىللار ئەمەس.

ئۇزۇن مۇنەۋۋەر ئەسەرلەردە سيوژېتنىڭ تەرتىپى ئۇنداق رەتلىك ۋە ئېنىق بولمايدۇ. قۇرۇلما دائىم دېگۈدەك سيوژېت تەرتىپىنى بۇزۇۋېتىدۇ ۋە ئېنىقسىزلاشتۇرۇۋېتىدۇ. سيوژېت تەرتىپىدىكى ھەر قايسى باسقۇچلارنىڭ پەرقىنى ئىمكان بار يوقىتىپ، ئەسەرنى بىر خىل رىتىمغا ئىگە قىلىش؛ ئەسەرنى چۆچەكلەردەك «مۇرادىغا يېتىپتۇ» شەكلىدە ئەمەس، بەلكى كىشىنى ئويغا سالىدىغان ھالەتتە ئاخىرلاشتۇرۇش، ھازىرقى زامان پروزىچىلىقىدىكى ئومۇمىي ئەھۋال.

سيوژېتنىڭ «باشلىنىش ← راۋاجلىنىش ← يۇقىرى پەللىگە چىقىش ← ئاخىرلىشىش» تەرتىپى يېزىقچىلىق ئەمەلىيىتى جەريانىدىن، ئەسەر ئەمەلىيىتىدىن يەكۈنلەنگەن بولۇپ، ھەرگىزمۇ يېزىقچىلىق جەريانىدا ئەمەل قىلىش كېرەك بولغان تەلەپ، شەرت ئەمەس. شۇڭا رازۋېتكا ئەسەرلىرى بولمىغان ئەسەرلەردە سيوژېتنىڭ تەرتىپىنى ئۇنچىلا ئېنىق پەرقلەندۈرۈپ، گەۋدىلەندۈرۈپ كەتمەسلىك كېرەك.

تەپسىلات

تەپسىلات — پروزا ئەسەرلىرىدىكى ئەڭ كىچىك بىرلىك بولۇپ، ئۇ پېرسوناژ، سيوژېت، قۇرۇلما، شارائىت...لارغا مۇناسىۋەتلىك كونكرېت ھەم بىرلا بىرلىكتىكى تەسۋىرلەشنى كۆرسىتىدۇ. بەزى ئەدەبىياتچىلار تەپسىلاتنى «ئەسەرنى تەشكىل قىلىدىغان ھۈجەيرە» دەپ ئاتايدۇ. بۇ — بىر پارچە ئەسەر ئاشۇنداق نۇرغۇنلىغان «ھۈجەيرە» لەرنىڭ رول ئوينىشى بىلەن ئاندىن ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولىدۇ، دېگەنلىكتۇر.

تەپسىلات — ئەدەبىي ئەسەرلەرنىڭ، جۈملىدىن پروزا ئەسەرلىرىنىڭ تولىمۇ زۆرۈر، بولمىسا زادى بولمايدىغان ئەڭ ئاساسلىق بىرلىكى بولۇپ، ئەسەردىكى ھەممە تەركىبىي

قىسىملار — پېرسوناژلار خاراكتېرى، سيوژېت تەرەققىياتى، تۈرۈلما ئورۇنلاشتۇرۇش، كەيپىيات يارىتىش، شارائىتنى تەسۋىرلەش، ئەسەر تىلىنى بېرىش قاتارلىقلار ئۇنىڭ رول ئوينىشىسىز مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ، كونكرېتلىشالمايدۇ.

مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، بىر پارچە پروزا ئەسىرى ئورغۇنلىغان تەپسىلاتلارنىڭ تىزىلمىسىدىن ئىبارەت. ئەسەردىكى ئۇلۇغ باش تېما، مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىلغان ئوبراز، تەسىرلىك سيوژېت قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى شۇ تەپسىلاتلار ئارقىلىق گەۋدىلەندۈرۈلىدۇ، كونكرېتلاشتۇرۇلىدۇ. شۇڭا تەپسىلاتلار تەسۋىرىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بىلەن قاراش، تەپسىلاتلارنى ماھارەت ئىشلىتىپ، مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن تاللاش كېرەك.

گەرچە تەپسىلات ئۆزى ئىنتايىن كىچىك بىرلىك بولسىمۇ، لېكىن ئەسەردە ئۇ ئاجايىپ چوڭ رولالارنى— ئەسەردىكى ئادەملەرنى گەۋدىلەندۈرۈش، كونكرېتلاشتۇرۇشتىن باشقا يەنە ئەسەرنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بەلگىلەش رولىنى ئوينايدۇ.

تۆۋەندىكىسى «مەڭگۈلۈك قانۇنىيەت» نىڭ پارچىسى بولۇپ، بۇ پارچىدىكى تەپسىلات باش پېرسوناژ باچانانىڭ، بوۋايىنىڭ، ئۇنداقلا، ئەسەرنىڭ خاراكتېرىنى گەۋدىلەندۈرۈشتە چوڭ رول ئوينايدۇ:

«يېرىم كېچىدە لومكاسا رامشۇيلى ئىشىكنىڭ قاتتىق تاقىلدىشىدىن ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ جىن چىراغنى ياقتى - دە، ئىشىك ئالدىغا كېلىپ:

— كىم سەن؟ - دەپ سورىدى.

— مەن — باچانا!- دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى ئىشىكنىڭ كەينىدىن ...

— كىر!

باچانا قىسىر قىلمىدى ...

— نېمە بولدى؟- دەپ سورىدى بوۋاي تىترىگەن ئاۋاز بىلەن.

— ئادەم ئۆلتۈردۈم! - دېدى باچانا ...

— كىمنى ئۆلتۈردۈڭ؟-لومكاسا ئاخىر جىملىقنى بۇزدى ھەمدە جاۋاب كۈتۈپ ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى قۇلاققا ئايلاندى.

— گلاخونا كىركادزېنى ئۆلتۈرگەن قاتىلنى ئۆلتۈردۈم، بوۋا ...

— مېنىڭ خۇدادەك ئىككى ئادىمىم بار ئىدى، - دېدى ئۇ تۆۋەن ئاۋاز بىلەن،- سەن ۋە گلاخونا ... - پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كەتكەن بۇ يىگىتنىڭ كۆز قارىچۇقلىرىغا يوشۇرۇنغان پېنھان سوئالنى لومكاسا ئىچ-ئىچىدىن ھېس قىلدى. نەۋرىسىنىڭ ھەممە ئىستىقبالى ئۆزىنىڭ بۇ سوئالغا بېرىدىغان جاۋابىغا باغلىق ئىكەنلىكىنى چۈشەندى، — توغرا قىپسەن، ئوغلۇم! مەنمۇ شۇنداق قىلاتتىم! - دېدى ئۇ ۋە نەۋرىسىنى باغرىغا باستى ... ‹ئاھ قادىر ئىگەم، شۇ نارسىدە سەبىي بالىنىڭ قولى بىلەن ئۆچ ئالدىڭمۇ؟› لومكاسا ئىڭراپ نەۋرىسىنىڭ يېنىغا تىزلاندى.

روي بەرگەن ۋەقەدىن ئەس - ھوشىنى يوقاتقان سىپتوگوداۋدىزى تاڭ سەھەردە لومكاسانىڭ ئۆيىگە ئالاقىزادە بولۇپ كىرىپ كەلگىنىدە، بوۋاي بىلەن نەۋرىسى يەنىلا پولدا ئولتۇراتتى، باچانا ھۆڭرەپ يىغلايتتى، لومكاسا بولسا ئۈنسىز ياش تۆكمەكتە ئىدى...» (66 -، 68 - بەتلەر)

(داۋامى بار)

مەسئۇل مۇھەررىر: **ھاجى ئەخمەت**

مۇتەللىپ سىدىق

مىسىردا ئۆتكەن بىر يىل①

مەڭگۈلۈك شەھەر — ئەقسۇر

مىسىرنىڭ جەنۇبىدىكى قىنا ۋە ئاسۋان ئۆلكىلىرى، ئۇنىڭ دۇنياغا داڭلىق ساياھەت رايونلىرى بولۇپ، مىسىر قەدىمكى يادىكارلىقلىرىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى مۇشۇ جايلارغا مەركەزلەشكەن. ئۇ، فرئەۋنلەر يۇرتى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. شۇڭا مىسىرغا بارغان كىشى بۇ ئۆلكىلەرگە بارمىسا، شىنجاڭغا بېرىپ قەشقەرگە بارمىغانغا، قەشقەرگە بېرىپمۇ ھېيتگاھنى كۆرمىگەنگە ئوخشاش بىر ئىش.

مەن مىسىر ئالىي مائارىپ ۋازارىتىگە قاراشلىق چەت ئەللىك ئوقۇغۇچىلار كۆڭۈل ئېچىش كۇلۇبى ئۇيۇشتۇرغان ساياھەت ئۆمىكى تەركىبىدە بۇ جايلارنى زىيارەت قىلدىم. ئارىمىزدا ياپونىيە، جۇڭگو، ھىندونېزىيە، مالايسىيا، تايلاند، ھىندىستان، تۈركىيە، يۇگوسلاۋىيە، ئىسپانىيە، جىبۇتى، پەلەستىن ۋە ئىئوردانىيە قاتارلىق ئون نەچچە دۆلەتتىن كېلىپ، قاھىرەدە ئوقۇۋاتقان 50 نەپەر ئوقۇغۇچى بار ئىدى.

بىز نىل دەرياسىنى بويلاپ، پويىز بىلەن ئاۋۋال قىنا ئۆلكىسىنىڭ ئەقسۇر شەھىرىگە يېتىپ كەلدۇق. بۇ شەھەر قاھىرەدىن 670 كىلومېتىر يىراقلىقتا تۇرىدۇ. ئۇ، نىلنىڭ شەرقىي قانىتىغا ئۇزۇنسىغا جايلاشقان بولۇپ، تارىختا مەڭگۈلۈك، ئۇلۇغ شەھەر دېگەن نامى بار. ئۇ، مىلادىدىن ئىلگىرىكى 1567 — 1085- يىللاردا فرئەۋنلەرنىڭ پايتەختى بولغان. ئۇنىڭ ئېزىز تۇپرىقىدا مىسىرلىقلارنىڭ ئەجدادلىرى ياشىغان ۋە كۈرەش قىلغان، ئۇنىڭ مۇنبەت تۇپرىقىغا زىرائەت تېرىغان ۋە دەرەخ تىككەن، ئۇنىڭ پاك تاغلىرى ئۈستىدە كەشپىيات ياراتقان. ئۇلار ئەمگەكچانلىقى، باتۇرلۇقى، قان - تەر ۋە ئەقىل - پاراسىتى بىلەن مۇشۇ دۇنياغا تۇنجى مەدەنىيەتنى ئۇنىڭ قوياشىدىن نۇر چاچتۇرغان.

مىسىرلىقلارنىڭ ئەجدادلىرى ئۇ يەردە تۇنجى دۆلەتنى قۇرۇپ، تەرتىپ - قانۇن تۇرغۇزغان ۋە قانۇننى ھۆرمەت قىلغان، ئەمگەكنى ئۇلۇغلىغان. ئىبادەتلىرىدە پەرۋەردىگارنى تونۇپ يېتىپ، ئۇنى تەھقىقلىگەن ۋە ئەقسۇرغا «تىبىيە» (ئۇلۇغ ئىلاھىي شەھەر) دېگەن نامنى بېرىشكەن.

فرانسىيىلىك ئارخىلوگ شامپاليون ئەقسۇر ھەققىدە مۇنداق دېگەن: «‹تىبىيە› مۇشۇ زېمىندا پەيدا بولغان ھەر قانداق بىر تىل ۋە ئۇنىڭدىكى ھەر قانداق بىر سۆزدىن ئۈستۈن تۇرىدىغان ئەڭ ئۇلۇغ سۆزدۇر. ئىنسانلار ئۇنىڭ (ئەقسۇرنىڭ) ئەسەرلىرىنىڭ گۈزەللىكى ۋە يۈكسەك قىممىتى ۋە سەنئەت ئالاھىدىلىكىدىن ھەيران قېلىشىدۇ. شەكسىزكى،

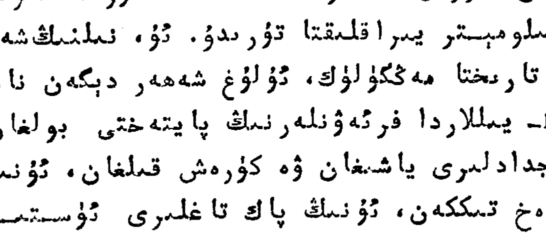

① بېشى ئۆتكەن سانلاردا.

بۇرۇن ئۆتكەن ھەر قانداق بىر خەلق بىناكارلىق سەنئىتىدە قەدىمكى مىسىرلىقلارنىڭ تەرەققىياتىغا يېتەلمىدى. ئۇلار بىزگە ئوخشاش ئادەملەردىن ئەمەس ئىدى.»

ئەرەبلەر ئەقسۇرغا كىرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئېگىز بىنالىرى، گىگانت مەئبۇدلىرى، ساناقسىز قەسىر - سارايلىرىدىن ئەجەبلىنىشىپ، ئۇنى «ئەقسۇر» (قەسىرلەر شەھىرى) دەپ ئاتاشقان. شۇنىڭدەك، قەدىمكى تارىخشۇناسلار ئۇنىڭغا «يۈز ئىشىكلىك شەھەر» دەپ ئات قويۇشقان. بۇ ئىسىملار ئەقسۇرنىڭ شۆھرىتىنىڭ نەقەدەر ئۈستۈنلۈكىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

ھازىر ئەقسۇر مىسىر بويىچىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن دۇنيا بويىچە مەشھۇر جاي. مىسىرغا كەلگەن چەت ئەللىكلەرنىڭ ھەقىقەتەن بۇ شەھەرگە بارمايدىغىنى يوق. ھەريىلى 12-، 1-، 2-ئايلار مىسىرنىڭ تازا ئوبدان ساياھەت پەسلى. بۇ چاغدا تۈركۈم - تۈركۈم چەت ئەللىكلەر پويىز، ماشىنا، پاراخوت، ئايروپىلانلارغا ئولتۇرۇپ، ئەقسۇرغا كېلىدۇ، ئاندىن ئۇ يەردىن ئاسۋانغا ئۆتىدۇ.

ئەقسۇر ھەر قانداق كىشىنىڭ نەزىرىدە، خۇددى چەت ئەللىكلەر ئۈچۈن بىنا قىلىنغان ۋە شۇلار ئۈچۈنلا خىزمەت قىلىدىغان شەھەردەك ھېس قىلىنىدۇ. بازاردىكى سېتىلىۋاتقان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى مىسىرنىڭ ئالاھىدە سەنئەت بويۇملىرى ۋە قول-ھۈنەر بويۇملىرى، سودا بوتكىلىرىنىڭ ھەممىسى بۇلارنى ساتىدىغان ئورۇنلار دېسەك خاتا بولماس. ئەقسۇر بازارلىرىدا ئايلىنىپ يۈرگەن چەت ئەللىكلەر خۇددى مىسىرلىقلارنىڭ سانى بىلەن بەسلىشىۋاتقاندەك شۇنداق كۆپكى، بۇ يەرنى مىسىر ئەمەسمىكىن دەپ قالىمىز. ئۇلارنىڭ خېلى بىر قىسمىنىڭ ياپونلۇقلار ئىكەنلىكى كىشىنى ئويغا سالىدۇ. شۇنچە كۆپ كىشى كۈن چىقىشتىن كۈن پېتىشقا كېلىپ نېمە ئىش قىلىدىغاندۇ؟ ياكى ئۆزلىرى ئىشلەپچىقارغان ماللارنىڭ قەيەرگىچە بارغانلىقىنى تەكشۈرۈۋاتامدىغاندۇ؟

لېكىن، ئەقسۇر سودا شەھىرى ئەمەس، بەلكى ئۇ تارىخىي شەھەر بولۇپ، مىسىر تارىخىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ. بۇ يەردە فىرئەۋنلەر دەۋرىگە ئائىت ئەسەرلەر ئەڭ كۆپ، ئاندىن قالسا ئوتتۇرا ئەسىرگە مەنسۇپ بولغان ئىسلامىي ۋە مەسىھى ئەسەرلەرمۇ بار.

نىلنىڭ غەربىي قىرغىقىغا پادىشاھلار ۋە مەلىكىلەر ۋادىسى جايلاشقان. بۇ يەردىكى قەلئەلەر «رامسىس II قەلئەسى»، «رامسىس III قەلئەسى»، «توت ئەنخۇ ئامۇن ئىبادەتخانىسى» دېگەن ناملار بىلەن ئاتىلىدۇ. «رامسىس» بۇ يەردە فىرئەۋنلەرنى كۆرسىتىدۇ.

رامسىس ئۆز ئەۋلادلىرىغا قەبرىلىرىدىن ۋە قەدىمكى قەلئە - ئىبادەتخانىلاردىن ئىبارەت پۈتمەس - تۈگىمەس بايلىقنى قويۇپ كەتكەن. قەدىمكى مىسىرلىقلار ئۆلۈكلەرنى كۈن پاتقان مەزگىلدە دەپنە قىلىشنى ۋە قەبرىلەرنى قۇرۇق يەرگە ئون مېتىر چوڭقۇرلۇقتا كولاشنى، پادىشاھلار ئۆلسە ئۇلارنىڭ خوتۇنلىرى، قۇللىرى ياكى ھەيكەل ۋە مال-مۈلۈكلىرىنى ئۇلار بىلەن بىللە كۆمۈشنى ئادەت قىلىشقان ھەمدە مېيىتنى پۈختا تاش ساندۇققا قويغان ۋە مومىيا قىلغان. مېيىتنىڭ دەرىجىسىگە قاراپ ئالتۇن ياكى كۈمۈش بىلەن قاپلانغان قىنا كەيدۈرگەن.

لېكىن، كېيىنكى دەۋرلەردە، بولۇپمۇ ئىسلام دىنى مىسىرغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، مۇسۇلمانلار ئۆزىدىن باشقا قەدىمكى دىنلارغا، بولۇپمۇ فىرئەۋنلەرنىڭ خۇدالىرىغا قارشى

قولىدىن كەلگەنلىكى بۇزغۇنچىلىقنىڭ ھەممىسىنى قىلىپ، قەدىمكى قەسىرلەرنى ئۆرۈۋەتكەن، مەئبۇدلارنى چېقىپ تاشلىغان. شۇنداقتىمۇ، قەدىمكى مىمارلارنىڭ ئەقىل - پاراسىتى ۋە كۈچ - قۇدرىتى ئالدىدا ئاجىز كېلىپ قالغان بۇ ئادەملەر بەزى مەئبۇدلارنى ھەر قانچە قىلىپمۇ بۇزالمىغان، بەزى قەسىرلەرنىڭ تۈۋرۈكلىرىنى يېقىتالمىغان، بەزى قەبرىلەرنى تاپالمىغان.

ئۇنىڭدىن كېيىنكى دەۋرلەردە مىسىر يەنە ئارقا - ئارقىدىن چەت ئەل مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا بولدى. ئۇلارمۇ ئەقسۇردىكى بۇ ئەسەرلەرنى يوقىتىۋېتەلمىدى.

مەئبۇدلار ئىچىدە «كۇرۇنك مەئبۇدىسى» ئەڭ چوڭ بولۇپ، ئۇنىڭ ياسالغىنىغا بىر مىڭ ئۈچ يۈز يىلدىن ئاشقان، يەنە «تۇت ئەنخۇ ئامۇن» دەپ ئاتىلىدىغان مەشھۇر پادىشاھنىڭ تاش قەبرىسى ناھايىتى مۇكەممەل ساقلانغان ۋە تابۇتى ئالتۇن بىلەن قاتۇرۇۋېتىلگەن. ئۇ خۇددى ھايات ئادەمدەك مەزمۇت قىياپەتتە سوزۇلۇپ ياتىدۇ. ئەگەر مىسىرنىڭ گۈزەل مەدەنىيىتىنى تاماشا قىلىش ئۈچۈن ئەقسۇرغا بارسىڭىز، ئۇنىڭ قەدىمكى قەلئەلىرىنىڭ كىشىنى جەلپ قىلغۇچى سېھىرلىك گۈل - نەقىشلىرى ۋە گىگانت تۈۋرۈكلىرى ئاشۇ مەدەنىيەتنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان سەنئەت ئەسىرى ئىكەنلىكىنى، «كۇرۇنك مەئبۇدىسى» ۋە «ئەنخۇ ئامۇن» تابۇتى ئۇنى ئورۇنلىغۇچى ئارتىست ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدىكەنسىز. بىنالارنىڭ كاتتىلىقىنى، نەقىشلەرنىڭ گۈزەللىكىنى، ئويمىلىرىنىڭ نازۇك ۋە ئىنچىكىلىكىنى، رەڭلىرىنىڭ چاقناپ تۇرغانلىقىنى سۆزلەشكە تىل ئاجىزلىق قىلىدۇ. مەسىلەن: كۇرۇنكدىكى پىر ئامۇن ئىبادەتخانىسىنىڭ چوڭ سارىيى ئون ئالتە رەت تىزىلغان بىر يۈز ئوتتۇز تۆت دانە غايەت زور تاش تۈۋرۈكتىن تەشكىل تاپقان. بۇ تۈۋرۈكلەرنىڭ ھەر بىرىنى تۆت ئادەم ئاران قۇچاقلىيالايدۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ئېگىز بولغان ئون ئىككى يۇمىلاق تۈۋرۈكنىڭ ھەر بىرىنىڭ ئېگىزلىكى يىگىرمە بىر مېتىر كېلىدۇ. پۈتكۈل ئاساسىي ئىبادەتخانىنىڭ كۆلىمى يىگىرمە بەش گېكتاردىن ئاشىدۇ.

بۈگۈنكى كۈندە، مەدەنىيەتنىڭ شاھىدى بولغان بۇ تىزدىچى پايتەخت دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن كېلىدىغان ساياھەتچىلەرنىڭ كۆپىيىشى ۋە مەڭگۈلۈك ئۆتمۈش بىلەن پارلاق، ئۇلۇغ ھازىرقى دۇنيانى تۇتاشتۇرۇش ئۈچۈن، داۋاملىق تۈردە تەرەققىي قىلماقتا.

چېگرا ئۆلكە — ئاسۋان

ئاسۋان — مىسىرنىڭ جەنۇبىدىن سۇدانغا تۇتىشىدىغان چېگرا ئۆلكىسى بولۇپ، جەنۇبىي دەرۋازا دەپ ئاتىلىدۇ. لېكىن ئۇ، گۈزەللىكتە مىسىرنىڭ ئىخچام كۆرۈنۈشى ھېسابلىنىدۇ.

بىز ئاسۋانغا بېرىش يولىدا، پويىز دېرىزىسىدىن ئىككى ياقىدىكى مەنزىرىلەرنى ئوچۇق كۆرۈپ ماڭدۇق. نىل دەرياسى خۇددى بىزدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغاندەك داۋاملىق يېنىمىزدا ئاقاتتى. قاھىرەدىن باشلانغان يېشىللىق، قىنا ئۆلكىسىگە كەلگىچە ئەمەس، ئاسۋانغا بارغىچىمۇ ھەرگىز ئۈزۈلمەيدىكەن. ئىككى قىرغاقتىكى تۈزلەڭلىكلەر قىش مەۋسۇمى بولۇشىغا قارىماي، ناھايىتى گۈزەل تۈستە نامايان بولۇپ، سىزگە قەش

Altunoq

قەرنىڭ ئەتىياز پەسلىنى ئەسلىتىدىكەن. چۈنكى، مىسىردا 1 - ئاينىڭ ئەڭ سوغۇق مەز-
گىلىدىمۇ تېمپېراتۇرا نۆلدىن يۇقىرى ئون نەچچە گرادۇس ئەتراپىدا بولىدۇ، شۇڭا
تۆت پەسىلنىڭ پەرقى ئانچە چوڭ ئەمەس. پەقەت خورما، ئۈزۈم، ئانار، ئامۇت قاتار-
لىق مېۋىلەرلا شېخىدا ئاللىبۇرۇن تۆكۈلگەن بولىدۇ. ئەمما يول بويىدىكى باغلاردا ساپ-
سېرىق بۇرتۇقال (جۈزە) لارنىڭ يوپۇرماقلار ئارىسىدىن سىزگە كۆز سېلىۋاتقانلىقىنى
كۆرىسىز.

ئېتىزلاردا بۇغداي، بېدە، شېكەرقومىقى قاتارلىق زىرائەتلەرنىڭ مايسىلىرى يەل-
پۈنۈپ تۇرىدۇ، كۆكتاتلار تۆت پەسىلنىڭ ھەممىسىدە ئېتىزدا نۆۋەت بىلەن يېتىلىپ،
سىزنى يېڭى كۆكتاتقا ئېغىز تېگىپ تۇرۇشقا ئۈندەيدۇ. پىياز، قىزىلچا، شوخلا، كاللەك
بەسەي، چەيزە، لازا قاتارلىق كۆكتاتلار ئېتىزدا تېخى شۈپپېتىچە تۇرۇپتۇ، شۇڭا سىزنىڭ
قىشتا كۆكتات ساقلىشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوقكەن.

يولنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى مەيدانلاردا تېخى قويۇق خورمىزارلىقلار بولۇپ، ئۇلار
ھېچ بىر قورۇققا ئېلىنمايدىكەن. چۈنكى ئۇ، يىلتىزىدىن توغراققا ئوخشاش داۋاملىق
كۆپىيىپ تۇرغاچقا، بىر نەچچە يىلدا ئىگىلىرىدىن ھالقىپ كېتىدىكەن. خۇددى «ئالـ
تۇننىڭ قەدرىنى زەرگەر بىلىدۇ» دېگەندەك، خورمىنى ئەڭ قەدىرلەيدىغانلار يەنىلا خورما
ئىگىلىرى ئىكەن. ئۇلار خورمىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ يۈرۈپ، قەيەرگە خورما ئۈنسە
شۇ يەرگە ئۆي سېلىپ ئولتۇرىدىكەن.

ئاسۋان دېھقانلىرى چىراي جەھەتتىن قارامتۇل كېلىدىكەن، بۇنىڭغا ئەلۋەتتە ئاسـ
ۋاننىڭ سۇدانغا يېقىنلىقى بىر سەۋەب بولسا، ئۇنىڭ مىسىر بويىچە ئەڭ ئىسسىق رايون
ئىكەنلىكى يەنە بىر سەۋەب بولۇشى مۇمكىن. ئۇلار خاراكتېر جەھەتتىنمۇ شەھەرلىكلەردىن
پەرق قىلىدۇ. ئەگەر پويىز توختىغان جايلاردا سىزنى كۆرگەن ھامان، ئاتايىن دىققەت
قىلىدۇ، ھەرگىز شەھەرلىكلەردەك سەپ سالماي ئۆتۈپ كەتمەيدۇ ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ ھەس
قىلىشى بويىچە «ياپانى»، (ياپونىيىلىك ئىكەن)، «سىينىي» (جۇڭگولۇق ئىكەن) دەپ
قويۇشىدۇ.

ئاسۋان نىل دەرياسىنىڭ بىر قەدەر تارىيىپ ئاقىدىغان جايىغا ئورۇنلاشقانلىقتىن،
دەريا ئوتتۇرىلىرىدا بىرقانچە كىچىك ئاراللار بولۇپ، خۇددى «مىڭ بىر كېچە» رىۋا-
يەتلىرىدە تەسۋىرلەنگەن گۈزەل چاھار باغلارغا ئوخشاش جەلىپ قىلارلىق تۈسكە ئىگە.
ئاراللاردا خورما دەرەخلىرىدىن باشقا، ئېبنۇس، سەنتە، دۇم، جۇمە يېمىز، مۇجەۋزەپ، جەۋ-
ۋاپە، ئاكاسسىيە، فالما قاتارلىق نۇرغۇن قىممەتلىك دەرەخ خىللىرى بار. بۇ يەردىكى
ئاكاسسىيە دەرىخى ئەقسۇردىكى فىرئەۋن دەۋرىگە ئائىت تام رەسىملىرىدە ئېنىق خاتىـ
رىلەنگەن. شۇنىڭ بىلەن بىللە، بۇ بوستانلاردا قىرەنفىل، جەبىيەرا، ئەيدۇل مىلاد ۋە
ئىنتەنان دەپ ئاتىلىدىغان نادىر گۈللەر ئۆسىدۇ، كىچىك ئاراللارنىڭ قىرغاقلىرى چوڭ-
چوڭ قورام تاشلار ئارقىلىق دەرياغا تۇتىشىپ تۇرىدۇ. ئېيتىشلاردا مىسىر ئەھراملىرى-
نىڭ قۇرۇلۇشىغا ئىشلىتىلگەن تاشلار مۇشۇ يەردىن يۆتكەپ بېرىلگەنىكەن.

بۇ ئاراللاردا ساياھەتچىلەرنىڭ ئېھتىياجى ئۈچۈن قەۋەتلىك مېھمانخانىلار، چاي-
خانىلار ۋە باشقا دەم ئېلىش ئورۇنلىرى بەرپا قىلىنغان، بۇ يەردە نۇرغۇنلىغان چەت

ئەللىك ساياھەتچىلەر دەريانىڭ كەچكى مەنزىرىسىنى سەير قىلىدۇ. دەرياداكى تىنىق سۇ، سىرلىق قايىنامىلار، پاراخوت - قېيىقلار، ئەتراپتىكى سانسىز چىراغلار، ئېگىز بىنالار خۇددى جەننەت يەرگە كۆچۈپ كەلگەندەك ئېسىل مەنزىرىنى شەكىللەندۈرگەن.

ئاسۋان قەدىمكى مىسىر تىلىدا «بازار» دېگەن مەنانى بىلدۈرىدۇ. ئۇ، يالغۇز كۆزەللىكتە مەشھۇر بولۇپ قالماي، ھازىرمۇ ئەنئەنىۋى بازار ئالاھىدىلىكىگە ئىگە. مىسىرنى خەلقئارا بازار دېسەك، ئەقسۇرنى شۇ بازارنىڭ ئىخچاملاشتۇرۇلۇشى، ئاسۋاننى ئۇنىڭ قەدىمكى شەكلى دېيىش مۇمكىن. بولۇپمۇ، بۇ يەرنىڭ يەرلىك مەھسۇلاتلىرى بازىرى ئىنتايىن داغدۇغىلىق. بۇ بازاردا خورما، دورا - دەرمەك، ئىسسىق چىشى، قىممەتلىك ھايۋانلارنىڭ سۆڭەكلىرى ۋە يەرلىك زىننەت بۇيۇملىرى بىر قەدەر ئەرزان باھادا سېتىلىدۇ. مىسىرنىڭ باشقا شەھەرلىرىدە كەمچىل بولىدىغان سۇدان دورا - دەرمەكلىرى، خۇاسىگى ۋە لازىسى بۇ يەردە كەڭرى سېتىلىدىكەن. شۇڭا ساياھەتچىلەر ئاسۋاندىن مۇمكىن قەدەر بىر نەرسە سېتىۋېلىشنى ئويلايدۇ.

ئاسۋاندا مىلادىيىدىن بۇرۇنقى I - III ئەسىرلەرگە ۋە كېيىنكى V ئەسىرلەرگە دائىر قەدىمكى ئىزلار ساقلانغان. بۇنىڭ ئىچىدە مەشھۇرلىرى «ئەبۇ سەمبەل خارابىسى»، «فىيلە ئىبادەتخانىلىرى» ۋە ئىسكەندەر زۇلقەرنەين دەۋرىدىكى خارابىلاردۇر. بۇلارنىڭ ئىچىدىكى «ئەبۇ سەمبەل خارابىسى» رامسىس III دەۋرىگە تەئەللۇق.

ھەر قايسى ئىبادەتخانىلاردا ئومۇمىيۈزلۈك فىرئەۋن دەۋرىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. مەسىلەن: تام رەسىملىرىدە بۈركۈت سۈرىتىنىڭ گەۋدىلىنىشى، ئادەملەرنىڭ كوكۇلىسىدىكى نۇر چېچىۋاتقان قۇياشنىڭ شەكلى ۋە قوللىرىدىكى ئاچقۇچ قاتارلىقلار ئەقسۇرنىڭ پادىشاھلار ۋادىسىدىكى قەبرە سۈرەتلىرىدىمۇ ئەكس ئەتكەنىدى. بۈركۈت ئەرەبلەرنىڭ سىمۋولى. ئەرەبلەر بۈركۈتنى ئىنسانىنىڭ ھىمايىچىسى دەپ قارايدۇ. فىرئەۋن دەۋرىدىمۇ بۈركۈتكە چوقۇنۇش ئادىتى بولغان. بۇ ئەنئەنە تۈپەيلىدىن مىسىر ئەرەب جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت گېربى قانات قېقىپ تۇرغان بۈركۈت سۈرىتىدىن ئىبارەت. مىسىر دۆلەت بايرىقىنىڭ ئوتتۇرىسىدىمۇ بۈركۈت سۈرىتى بار.

تام رەسىملىرىدىكى ئەر - ئاياللارنىڭ قوللىرىغا تۇتقۇزۇلغان ئاچقۇچ بولسا، نىلنىڭ سىمۋولىدۇر. بۇ ئاچقۇچنىڭ ئۇزۇن بويى نىل دەرياسىنى، يۇمۇلاق بېشى ئوتتۇرا دېڭىزنى كۆرسىتىدۇ. بۇنىڭ مەنىسى — نىل ھاياتلىقنىڭ ئاچقۇچى. بۇ ئاچقۇچنى قولدا چىڭ تۇتۇش كېرەك دېگەندىن ئىبارەت. بۇ ئەجدادلارنىڭ مىسىر خەلقىگە قالدۇرغان ۋەسىيىتى بولسا كېرەك. ئەمەلىيەتتە بۇ ۋەسىيەت خۇددى ئەنگۈشتەردەك مىسىر خەلقىنىڭ قولىدا چىڭ تۇتۇپ كېلىنمەكتە، نىل دەرياسى ھەقىقەتەن مىسىرنىڭ ھاياتى.

مىسىر خەلقى نىلنى ئۆز قولىدا مەھكەم تۇتۇش بىلەن بىللە، ئۇنى يۈگەنلەپ، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش ئۈنۈمىنى ئاشۇرغان، ئاپەت يۈز بېرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش تەدبىرىنى كۆرگەن. 70 - يىللاردا سابىق رەئىس ئەنۋەر ساداتنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئاسۋاندا نىلنى يۈگەنلەش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلىپ، «سەددىل ئالى» (چوڭ توغان) دەپ ئاتىلىدىغان توسما ياسالغان ۋە سۇ ئامبىرى بەرپا قىلىنغان. بۇ يەرگە يەنە پۈتكۈل مىسىرنى توك بىلەن تەمىنلەيدىغان چوڭ ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇلغان. شۇنىڭدىن كېيىن مىسىرنىڭ تەرەققىياتىدا دەۋر بۆلگۈچ ئۆزگىرىش بارلىققا كېلىپ، سانائەت ۋە يېزا ئىگىلىكىنىڭ زامانىۋىلىشىشى ئىلگىرى سۈرۈلگەن.

نىل چوڭ توسمىسى ۋە ئېلېكتىر ئىستانسىسى مىسىر بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى ھەمكارلىقىنىڭ سىمۋولى. ئەينى يىللاردا سوۋېت ھۆكۈمىتى مىسىرنىڭ بۇ قۇرۇلۇشىنى لايىھىلەش ۋە تاماملاش ئىشلىرىنى ھۆددىگە ئېلىپ، زور كۈچ بىلەن ياردەم بەرگەن. بۇ ئۇلۇغ ھەمكارلىقنىڭ خاتىرىسى ئۈچۈن چوڭ توسما يېنىدا ھەيۋەتلىك، ئېگىز، ئۈستى ئوچۇق ئۆي شەكىللىك مۇنار ياسىلىپ، ئۇنىڭغا مەرھۇم رەئىس ئەنۋەر ساداتنىڭ رەسمى ۋە ئۇنىڭ مىسىر-سوۋېت دوستلۇقى ئۈچۈن يازغان بېغىشلىمىسى ئەرەب، رۇس يېزىقلىرى بىلەن ئويۇلغان، مىسىر ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى دۆلەتلىرىنىڭ دۆلەت گېرىبى سىزىلغان.

ئاسۋاننىڭ گۈزەل مەنزىرىسى بۇ يۈكسەك قۇرۇلۇشنىڭ قۇۋۋىتى بىلەن تېخىمۇ نۇرلىنىپ، پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە بولغان. ئۇ، نىل دەرياسى بىلەن چەمبەرچەس باغلانغان بولۇپ، ئەبەدىي بىللە ياشايدۇ.

مىسىر دۆلەتلىك مۇزېيىدىن قەدىمكى دەۋرگە نەزەر

بىز ئەھراملارنى ۋە ئەقسۇر، ئاسۋان قاتارلىق جايلاردىكى قەدىمكى ئىزلارنى كۆرگىنىمىزدە، بۇ جايلار تەبىئىي، ئۈستى ئوچۇق مۇزېيكەن دېگەن ھېسسىياتقا كېلىپ قالىمىز ھەمدە قەدىمكى مىسىرلىقلارنىڭ ئاجايىپ ئوبرازى كۆز ئالدىمىزغا كېلىدۇ. ئەمما سىزدە شۇ دەۋر ھاياتى بىلەن تېخىمۇ كۆپرەك تونۇشۇش ئىستىكى تۇغۇلسا، ئارقىدىن مىسىر دۆلەتلىك مۇزېيىنى كۆرۈۋېتىڭ.

مىسىر دۆلەتلىك مۇزېيى 1901 - يىلى، ئەرەب قۇرۇلۇش ئۇسلۇبى بىلەن ياۋروپا ئۇسلۇبى بىرلەشتۈرۈلۈپ سېلىنغان ئىككى قەۋەتلىك كۆركەم بىنا بولۇپ، ئىچكى كۆرۈنۈشى قەدىمكى بۈيۈك پادىشاھلارنىڭ سۇرلۇك قەسىرلىرىگە ئوخشايدۇ. شۇڭا، ئۇنى زىيارەت قىلغىنىمىزدا، قاھىرە شەھىرىدىكى ئاسارە - ئەتىقىلەر خەزىنىسى ئەمەس، بەلكى مىسىرنىڭ قەدىمكى شەھەرلىرىنىڭ بىرىمىكىن دەپ قالىمىز ھەمدە ئۆزىمىزنى ئاشۇ شەھەردىكى سارايلارنىڭ بىرىدە ئايلىنىپ يۈرگەندەك سېزىمىز.

دېمىسىمۇ، ئۇنىڭ سارايلىرى ناھايىتى ئېگىز قۇببا شەكلىدە ياپىلغان، ئەتراپىغا سېلىنىدىر شەكلىدىكى گىگانت تۈۋرۈكلەر ئورنىتىلغان بولۇپ، ئۇ، ئەقسۇر ۋە ئاسۋانلاردىكى فىرئەۋنلەر دەۋرىگە ئائىت قەدىمكى خارابىلارنىڭ غايەت زور تۈۋرۈكلىرىنى كۆچۈرۈپ كەلگەندەك كۆرۈنىدۇ.

كۆرگەزمە بۆلۈملىرىگە دەۋر - زامان بويىچە مۇناسىپ ھالدىكى زور ھەيكەللەر، يازما خاتىرە تاشلىرى ۋە قېزىلمىلار رەتلىك قويۇلغان ياكى تامنىڭ يۈزىگە ئېلىنىپ، مۇستەھكەم ئورنىتىلغان.

قەدىمكى تاش قوراللار دەۋرىگە ئائىت ئەسەرلەر بۆلۈمىدە، تاشتىن ياسالغان پىچاق، قىڭراق، نەيزە، قازان، ياغىچاق ۋە ئوت چىقىرىش سايمانلىرى، قەدىمكى ئوقيالار، قەدىمكى زىننەت بويۇملىرىدىن مارجان، ئۈزۈك، مېدالىيون ۋە ھالقىلار، شۇ زامانلاردىكى ئارپا، خورما ۋە گۈل ئۇرۇقلىرى سىزنى ئالاھىدە جەلب قىلىدۇ. بۇ بۆلۈملەردىكى قەدىمكى نەفىس پاختا توقۇلمىلار، پەلەي، رەخت ياغلىق، پىششىق چىگىدىن ئىشلەنگەن ئىلما ئاياغلار ۋە ئۇلارغا ئىشلىتىلگەن ئىنچىكە يىپلار سىزنى ھەيران قالدۇرىدۇ. قەدىمكى ئىنسانلارنىڭ ئىگىرىش - توقۇش ماشىنىلىرى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا قانداق قىلىپ مۇشۇنداق مۆجىزىلەرنى ياراتقانلىقى سىزنى ئەجەبلەندۈرىدۇ.

قەدىمكى دەۋرگە ئائىت قاشتېشى بويۇملىرى، تاش ھەيكەللەر، ساپالدىن ئىشلەن-

گەن قاچا ـ قۇچىلار، ئەۋرىق، كوزىلار، رەڭلىك ياغاچتىن ئىشلەنگەن ئورۇندۇق، خۇددى خورما ئۇرۇقىغا ئوخشاپ كېتىدىغان ئىككى ئۇچى ئىنچىكە كىمە ـ قېيىقلار، ئىنسانلارنىڭ قەدىمكى بىر پۈتۈن مەنىۋى ۋە ماددىي ھاياتىنى يورۇتۇپ بېرىدۇ.

مۇزېيدا ئەڭ كۆپ ساقلانغىنى يەنىلا فرئەۋنلەر دەۋرىنىڭ ئەسەرلىرىدۇر. ئۇلارنىڭ روشەن ئالاھىدىلىكى شۇ دەۋردىكى تاش ھەيكەللەر، تاش پۈتۈكلەر، تاشتىن ۋە مەرمەردىن ياسالغان تابۇتلار، پۈتۈن ـ پۈتۈن ياغاچلاردىن ئادەم شەكلىدە چەقىرىلغان ياغاچ تابۇتلار، مومىيا قىلىپ قاتۇرۇۋېتىلگەن ئادەم جەسەتلىرى، قۇشلار ۋە ھايۋان جەسەتلىرى، ئالتۇندىن ئىشلەنگەن ۋە زىننەتلەنگەن جەڭ ھارۋىلىرى، گىگانت ئالتۇن ساندۇقلار، كارىۋاتلار، تەختلەر كۇرسىلاردا ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان.

قاشتېشى، مەرمەر ۋە گرانىت تاشلاردىن ياسالغان تابۇتلارنىڭ قېلىنلىقى 15 ـ 20 سانتىمېتىر، ئۇزۇنلۇقى ئادەم بويى بىلەن تەڭ كېلىدۇ، كەڭلىكىمۇ ئادەم ياتقىدەك، ئېگىزلىكى ئادەم بەدىنى تولۇق چۆكۈپ تۇرغىدەك بولۇپ، ئۈستى ھازىرقى دۆلىمە ساندۇقلاردەك جىپسى قىلىپ، تاش ئېغىز بىلەن يېپىلغان ۋە ناھايىتى سۈپەتلىك، چىرايلىق سىلىقلانغان. سىرتىغا ھەر خىل رەسىم، نەقىشلەر ئىشلەنگەن ھەممە قەدىمكى مىسىر يېزىقى بىلەن تابۇت ئىگىسىنىڭ تاۋىخى پۈتۈلگەن. سۈرەتلەرنىڭ ئىچىدە بۈركۈت ئومۇيۇزلۇك گەۋدىلەنگەن. باش قىسمى ئادەم، ئايىغى بۈركۈت، باش قىسمى بۈركۈت، ئايىغى ئادەم شەكلىدىكى سۈرەتلەر ئارقىلىق، ئۆلگۈچىنىڭ بۈركۈتكە ئايلىنىپ، ئەرشكە پەرۋاز قىلىپ، مەڭگۈلۈك ئالەمدە راھەت ـ پاراغەت بىلەن ياشاش ئارزۇسى ۋە تىلەكلىرى ئىپادىلەنگەن. بەزى سۈرەتلەردە پادىشاھنىڭ ئوبرازى ئەكس ئەتكەن. ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە بۈركۈت باشلىق، ئات باشلىق ۋە كالا باشلىق قوغدىغۇچىلارنىڭ بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرغان ھالىتى سىزىلغان. تاش ھەيكەللەر ۋە مومىيا قىلىۋېتىلگەن جەسەتلەرنىڭ سىرتىدىمۇ ئاشۇ خىل سۈرەتلەر بار. سۈرەتلەرنىڭ يەنە بەزىلىرىدە دېھقانچىلىق ۋە قول ھۈنەر ئەمگەكلىرىگە دائىر كۆرۈنۈشلەرمۇ بار.

تابۇتلار مۇستەھكەم ياسىلىش بىلەن بىللە، جەسەتلەرمۇ يۇقىرى ھۈنەر ئىشلىتىپ مومىيا قىلىنغان. جەسەتنىڭ يۈزىگە ئېھتىمال شىلىمشىق دورا سۈركەلگەن بولۇشى مۇمكىن. چۈنكى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يۆگەلگەن قات ـ قات ئاق ئۇراق ئىنتايىن قاتتىق چاپلىشىپ، خۇددى ياغاچتەك قېتىپ كەتكەن. ئۇراقنىڭ ئۈستى بورا قومۇچىنىڭ تاياقچىلىرى بىلەن بەدەنگە جىپسىلاشتۇرۇپ شوينا بىلەن چىرايلىق توقۇلغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە گەج بېرىلىپ، ئۇنىڭمۇ ئۈستى ئالتۇن ياكى كۈمۈش بىلەن قاپلانغان. قول بەدەنگە چاپلاپ قاتۇرۇۋېتىلگەن. ئەمما جەسەتنىڭ باش قىسمى كۆكرەككە قەدەر ئايرىم ئىشلىنىپ، ئالتۇندىن قىناۋ كەيدۈرۈلگەن. بۇلار ئېھتىمال پادىشاھلار ۋە ئۇلارنىڭ جەمەتلىرىنىڭ جەسىتى بولۇشى مۇمكىن. قىناۋ ئۈستى يەنى ئادەمنىڭ باش قىسمى شۇ ئادەمنىڭ ھەيكىلى تەرىقىسىدە ياسىلىپ، قول ئورنىغا قول چەقىرىلىپ، ئۇ، كۆكرەك ئۈستىگە قويۇشتۇرۇلغان، بارماقلار چىڭ يۇمۇلغان، لېكىن باش بارماقلار باشقا تۆت بارماقتەك يۇمۇلماستىن، بەلكى ئىككى تەرەپنى كۆرسىتىپ تۇرغاندەك كۆرۈنىدۇ. بۇ قوللارنىڭ بەزىلىرىگە قامچا، ھاسا ياكى ئالتۇن تاياقچە، بەزىلىرىگە ئاچقۇچ شەكلىدىكى بەلگە تۇتقۇزۇلغان.

تابۇتلار ئىچىدە جەسەتلەر خۇددى تىرىك ئادەمدەك ياتىدۇ. ئۇلار گويا ئىنسانلارغا ئۆز ھوقۇقىنى چىڭ تۇتۇپ، ئەجدادلارنىڭ مۇقەددەس ئىشلىرىنى ئاخىرغىچە ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا ۋەسىيەت قىلىۋاتقاندەك كۆرۈنىدۇ. ئۇلار ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە قامىچىنى مەھكەم تۇتۇپ، قەيسەرلىك بىلەن كۈرەش قىلىپ، ئەۋلادلار ئۈچۈن پارلاق ئۈلگە قالدۇردى. ئۆلۈم ئالدىدا ئۆزلىرىنىڭ سەلتەنىتىنىڭ مەڭگۈ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىنى ئۈمىد قىلدى. ئۇلار ئىنسانىيەتنىڭ ئەقلىنى خىرە قىلىدىغان ئاجايىپ كەشپىياتلارنى يارىتىپ، ئەھراملارنى قالدۇرۇپ، ھەيكەل ۋە تابۇتلارنى قالدۇرۇپ، ناھايىتى ئۇزاق زامان ئىلگىرىلا بۇ دۇنيادىن كېتىپ قالدى. ئۇلار ئىنسانىيەتكە ئالتۇن - كۈمۈش ئەمەس، بەلكى ئۆز تارىخى، يېزىقلىرى، ئېسىل ھۈنەر - سەنئىتى ۋە مول، قىممەتلىك مىراسلىرىدىن ئىبارەت مىسلىسىز زور بايلىقنى تەقدىم قىلدى، دۆلەت مۇزېيى ئەنە شۇ بايلىقلارنىڭ پۈتمەس - تۈگىمەس خەزىنىسى.

مەن قەدىمكى مىسىرلىقلارنىڭ جاسارىتى ۋە تۆھپىسىدىن، ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرىغا قىلغان تەڭداشسىز ھىممىتىدىن قاراپ، بىزنىڭ دەۋرىمىزدىكى ئادەملەرنىڭ ئۇلارنى دورىمىغانلىقىدىن ئەپسۇسلاندىم. يېزىق بولمىغان، زامانىۋى ئەسۋاب - ئۈسكۈنىلەر بولمىغان شۇ دەۋرلەردە ئۇلار يېزىق ئىجاد قىلىپ، تارىخ قالدۇرغان، ئادەمنىڭ قۇۋۋىتى يەتمەيدىغان پۈتۈن تاشلاردىن چىرايلىق ھەيكەللەرنى ۋە تابۇتلارنى ياسىغان، قەسىرلەرنى بىنا قىلغان. لېكىن، بۇرۇنلا مۇكەممەل يېزىققا ئىگە بولغان، ئاز ھەرىكەت بىلەن كۆپ ئۈنۈمگە ئېرىشكىلى بولىدىغان مۇشۇ دەۋردە، كىشىلەر ئۆز يېزىقىدىن پايدىلىنىپ، بالىلىرىنىڭ تۇغۇلغان چېسلاسىنى يېزىپ قويۇشتىنمۇ ئېرىنىدۇ. قەدىمكى ئىنسانلار تاش قوراللار، تۆمۈر نەيزە - قىلىچلار، قومۇش دەستىلىك ئوقيالاردىن پايدىلىنىپ، ئۆز دۈشمەنلىرىگە قاقشاتقۇچ زەربە بېرەتتى. مۇزېيدىكى كۆرگەزمە قىلىنغان تەخت ئاستى دەسسەش سۇپىلىرىغا فىرئەۋنلەرنىڭ دۈشمەنلىرىگە قارشى ئۆچمەنلىكى، غەزىپى ۋە جاسارىتى ئەكس ئېتىدىغان رەسىملەر ئويۇلغان. ياغاچتىن ياسىلىپ، نەپىس سۈرەتلەر سىزىلغان بۇ دەسسەش سۇپىلىرىدا ناھايىتى بەدنۇي قىياپەتتىكى ئىككى دۈشمەن دۈم ياتقۇزۇلۇپ، بىر - بىرىگە چېتىپ باغلاپ قويۇلغان ۋە ئۇلارنىڭ ئۆلۈم ئالدىدا جان تالىشىۋاتقانلىقى تەسۋىرلەنگەن.

قەدىمكى مىسىرلىقلار ئۆزىدىن كېيىنكىلەرگە نېمە قالدۇرۇشنى ئويلىغان، ئۆز دەۋرىدىكى پۇل - مال، ئالتۇن - كۈمۈشلەرنىڭ ئۇزۇنغا قالماي توپىغا ئايلىنىپ كېتىشىنى ئۇلار بىلەتتى. بىزنىڭ ئادەملىرىمىز تاش پۈتۈكلەرنىڭ ئورنىغا قەغەز نامىلارنى يېزىپمۇ قالدۇرمىدى، ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ قەبرىسىنى تەبىئەتنىڭ ھەر خىل زىيانلىرىدىن بىر قەدەر ئۇزۇن مۇددەت ساقلاپ قېلىشقىمۇ تىرىشمىدى. ئەكسىچە، جەسەت قانچە تېز توپىغا ئايلىنىپ كەتسە، شۇنچە ياخشى دەپ قارىدى. پەقەت مۇنارلىرىغا يېڭى ئاي بەلگىسى ئورنىتىلغان، مېھراپلىرى گۈزەل نەقىشلەر بىلەن بېزەلگەن، تام - تورۇسلىرىغا ئاللانىڭ سۆزلىرى ھۆسنخەت بىلەن يېزىلغان، كەڭ، ئازادە مەسچىتلەرلا بىزنىڭ ئىسلام دەۋرىگە ئائىت بىردىنبىر مىراسىمىز بولۇپ قالسا، كۇپايە قىلارمۇ؟

(داۋامى بار)

مەسئۇل مۇھەررىر: ھاجى ئەخمەت

ئابدۇجېلىل ئابدۇخېلىل

كۈتۈش

(ھېكايە)

ماشىنا ئاۋازى ...

— ئاپا، ئاپا ... دادام كەلدى، دادام كەلدى!

مەن ئالدىراشچىلىقتا پۇتىغا دەسسەپ سالغانلىقىمدىن مىياڭلاپ كەتكەن مۈشۈكۈمگىمۇ پەرۋا قىلماستىن، نەچچە تاقلاپ دېگۈدەك ئىشىك ئالدىغا چىقتىم.

ھەي ... يەنىلا شۇ چوقچىيىپ تۇرغان توخۇ كاتىكى. مەن ئەسلى ئىشىكتىن چىقىپلا دادامنىڭ ماشىنىسىنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلاتتىم. كۆزۈم ئاشۇ كاتەككە چۈشۈشى بىلەنلا ئۈمىدسىزلەندىم. ھەي ... دادام كەلمەپتۇ - دە؛ روھسىز چۈشكەن ھالدا ئۆيگە كىرسەم، مۈشۈكۈم مەن دەسسىۋەتكەن پۇتىنى يالاپ ئولتۇراتتى. تۇرۇپلا ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىپ قالدى، «كەل بىچارە جانىۋار.» مۈشۈكنى قولۇمغا ئېلىپ سىلاپ ئولتۇردۇم. ئۇ يېلىنغان قىياپەتتە كۆزىنى مەندىن ئۈزمەي قاراپ تۇراتتى.

پۇتۇڭ بەك ئاغرىپ كەتتىمۇ؟ ئەلۋەتتە ئاغرىدى. ئاشۇ كىچىك پۇتۇڭغا مۇشۇ يوغان پۇتۇم بىلەن دەسسەم ئاغرىماي قالامدۇ. ئۆتكەندە دادام مېنىڭ پۇتۇمغا دەسسىۋەتكەن چاغدا قاتتىق ئاغرىپ كەتكەن. نېمىشقا ئاغرىيدۇ دەمسەن؟ سېنىڭ پۇتۇڭدىن مېنىڭ پۇتۇم چوڭ، مېنىڭ پۇتۇمدىن دادامنىڭ پۇتى چوڭ، شۇڭا ئاغرىيدۇ. سەن مېنىڭ پۇتۇمغا دەسسىۋەتكەن بولساڭ مېنىڭ پۇتۇم ئاغرىمايدۇ، ئەگەر سېنىڭ پۇتۇڭغا دادام دەسسىۋەتكەن بولسا سۇنۇپ كەتكەن بولاتتى. راست، دادام نېمىشقا كەلمەيدىغاندۇ؟ ئۇ «يەنە بىر ھەپتىدىن كېيىن قايتىپ كېلىمەن» دېگەن ئىدىغۇ. بۈگۈن بىر ھەپتە بولۇپ بىر كۈن ئېشىپ كەتتى. مەن تۈنۈگۈن ئەتىگەن دەرسكە كېچىكىپ قالغانلىقىمدا، مۇئەللىم ناھايىتى خاپا بولغانىدى. مەن شۇ چاغدا ئۇنى خاپا قىلغىدەك نېمە دېگەن بولغىيدىم؟ ھە توغرا، «سىڭلىمنى باغچىغا ئاپىرىپ قويدۇم» دېگەنىدىم. شۇنداق دېسەم، ئۇ ناھايىتى خاپا بولغانىدى. ئۇنى نېمە دېدى دەمسەن؟ ئۇ: «سىلەر كىچىكىڭلاردىن باشلاپ راست گەپ قىلىشنى ئۆگىنىشىڭلار لازىم، بولمىسا چوڭ بولغاندا ياخشى ئادەم بولالمايسىلەر، يالغان سۆزلەش ئەڭ يارىماس ئىللەت» دېدى. ئۇ، سىڭلىم يوقلۇقىنى قانداق بىلىۋالغان بولغىيدى؟ توغرا، ئاشۇ ئادىل دېگەن چېقىمچى بولمامدۇ. ئۇ داۋاملىق مەن بىلەن قېيىشىپلا تۇرىدۇ. دادام كەلمەيدىغۇ. ئۇ: «بىر ھەپتىدىن كېيىن قايتىپ كېلىمەن» دېگەنىدى. بۈگۈن بىر كۈن ئېشىپ كەتتى. دادام ياخشى ئادەم ئەمەسمۇ؟ ئۇ مەكتەپتە ئوقۇمىغان ئوخشايدۇ، بولمىسا يالغان سۆزلىگەندە مۇئەللىمى ئۇنىڭغا كايىيتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەسكى ئادەم بولۇپ قالمايتتى.

نېمە، دادام ئەسكى ئادەممۇ؟ ياق، ئۇ دېگەن مېنىڭ دادام. دادام ھەرگىزمۇ ئەسكى ئادەم ئەمەس. ئەمىسە ئۇ نېمىشقا قايتىپ كەلمەيدىغاندۇ؟ بىر كۈن ئېشىپ كەتتىغۇ.

تۈنۈگۈن ھېساب دەرسىدە مۇئەللىم بىر مەسىلىنى ئىشلەڭلار دېگەنىدى. ئۇ نېمە مەسىلە بولغىيدى؟ ھە توغرا، مۇنداق مەسىلە:

A جاي بىلەن B جاينىڭ ئارىلىقى بىر يۈز يىگىرمە كىلومېتىر، ماشىنا سائىتىگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ئوتتۇز كىلومېتىر ماڭىدۇ. شۇنداق بولغاندا ماشىنا A جايدىن B جايغا قانچىلىك ۋاقىتتا يېتىپ بارالايدۇ؟

بۇنداق مەسىلىلەرنى ئىشلەشكە مەن ئۇستا، چۈنكى مەن دادامنىڭ ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ نۇرغۇن جايلارغا بارغانىدىم. مەن دەرھال ئورنۇمدىن تۇرۇپ «تۆت سائەتتە يېتىپ بارالايدۇ» دېدىم. مۇئەللىم مېنىڭ ناھايىتى تېز ھەم توغرا جاۋاب بەرگەنلىكىمدىن مەمنۇن بولۇپ ماختاپ قويغانىدى، لېكىن ھېلىقى قىزىقچى ساۋاقدىشىم ئەسقەر، مۇئەللىمدىن: «ماشىنا بۇزۇلۇپ قالسا تۆت سائەتتە يېتىپ كېلەلەمدىغۇ؟» دەپ سورىدى. شۇ چاغدا بىز پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتكەنىدۇق.

دادام كەلمەيدىغۇ، دادام يالغان سۆزلىمەيدۇ. ھەراست، ماشىنىسى بۇزۇلۇپ قالغانمىدۇ؟ ئۆتكەندە مەن دادام بىلەن تاغقا چىققاندا ماشىنا بۇزۇلۇپ قالغان. مەن شۇ چاغدا ناھايىتى توڭلاپ كەتكەنىدىم. داداممۇ توڭلىغانىدىمۇ؟ ھەقىچان توڭلىمىدى. ماڭا يېپىپ قويغان ھېلىقى يوغان چوۋىسى بار ئەمەسمۇ، شۇنى كىيىۋالسا توڭلىمايدۇ.

— دىلشات، تاماقىڭنى يەۋال!

ئاپام چاقىرىۋاتىدۇ. تاماق پىشىپتۇدە، نېمانچە تېز، قورسىقىممۇ ئاچمىغانىدى. دادام تاماق يېگەندىمۇ؟ ھەقىچان يېدى. ئۇ يولغا چىقىدىغان چاغدا ئاپام ئۇنىڭغا سۈت، شېكەر سېلىپ بىر مۇنچە توقاچ يېقىپ بەرگەن، ناھايىتى تەملىك توقاچ ئىدى، مەنمۇ يەپ باققان، داداممۇ شۇنى يېدى. گۆشنى ئادەم كۆپ يېسە قاۋۇل، تېمەن بولامدىغاندۇ؟ تاماق يېگەندە دادام قاچىسىدىكى گۆشنى مېنىڭ قاچامغا سېلىپ بېرەتتى. ئۇ: «يە ئوغلۇم، كۆپرەك يە، چوڭ بولغاندا قاۋۇل، تېمەن بولىسەن» دېگەنىدى. دادام بىلەن بىللە تاماق يېمىگىلى خېلى كۈنلەر بوپتۇ. مۈشۈك مىياڭلاپ قويدى. نېمە، قورسىقىڭ ئاچتىمۇ؟ ئالدىرىماي تۇر، دادام كەلگەندە بىللە تاماق يەيمىز، شاكىلات يېگۈم كېلىۋاتىدۇ، دادام ماڭا شاكىلات ئېلىپ كېلەرمۇ؟ ئېلىپ كېلىدۇ. ئۇ مېنىڭ شاكىلاتقا ئامراق ئىكەنلىكىمنى بىلىدۇ. ھەي... ئېلىپ كەلمىسىكى، بىر قېتىم ئۇ «بالام تاتلىق تۈرۈملەرنى ئازراق يە، چىشىڭ ئاغرىيدىغان بولۇپ قالىدۇ» دېگەنىدى. شاكىلات ئەكەلمىسىمۇ مەيلى، ئۆزى كەلسىلا بولدى.

— بالام، تاماقىڭنى يەۋال!

ئاپام يەنە چاقىرىۋاتىدۇ. تاماق يېگۈممۇ يوقتى، شۇنداقتىمۇ يەي. دادام ماڭىدىغان چاغدا «بالام، ئاپاڭنىڭ گېپىنى ئوبدان ئاڭلا،

قىل دېگەن ئىشنى قىل، قىلما دېگەن ئىشنى قىلما» دېگەنىدى. ھازىر ئاپام «تاماق يە» دەۋاتىدۇ. دېمەك، تاماق يېيىشىم كېرەك. بولمىسا دادامنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىغان بولۇپ قالىمەن. ئاپام نېمە تاماق ئەتكەندۇ؟ سۈيقاش ئېتىپتۇ ـ دە، ئۇنداقتا دادام چوقۇم قايتىپ كېلىدىكەن. بۇرۇن دادام سەپەردىن قايتىپ كەلگەندە، ئاپام ئۇنىڭغا «ھاردۇق ئېشى» دەپ سۈيقاش ئېتىپ بېرەتتى. بۈگۈنمۇ سۈيقاش ئېتىپتۇ، دادام قايتىپ كېلىدىغان ئوخشايدۇ. مەن سۈيقاشقا بەك ئامراق، داداممۇ ئامراق.

ماشىنا ئاۋازى...

— دادام كەلدى، دادام كەلدى!

مەن يەۋاتقان تامىقىمنى قويۇپ ئىشىككە يۈگۈردۈم، يەنە شۇ توخۇ كاتىكى...

توخۇ كاتىكى كوكۇمدا قارىيىپ چوقچىيىپ تۇراتتى. ھەي... دادام كەلمەپتۇ ـ دە. سوغۇق شامال ئۇرۇپ تۇراتتى، تېنىمنى تىترەك باستى. ئاسماندا بىر نەچچە تال يۇلتۇز پىلدىرلاپ تۇراتتى. ئاشۇ يۇلتۇزلار ھەممىنى كۆرۈپ تۇرىدۇ. دادام ھازىر نەدىدۇ؟ يۇلتۇزلار بىزدىن بەكمۇ يىراقتا تۇرىدىكەن. بۇنى بىزگە مۇئەللىم سۆزلەپ بەرگەنىدى. ئايروپىلان بىلەنمۇ يېتىپ بارغىلى بولمايدىكەن. ئەگەر مەن ئاشۇ يۇلتۇزلارغا ئۇچۇپ بارالىغان بولسام دادامنى كۆرۈۋالاتتىم.

توڭۇپ كەتتىم، سىرتقا يېنىك كىيىم بىلەن چىققانىكەنمەن، دادام «سىرتقا چاپان كىيىپ چىق، زۇكاملاپ قالىسەن» دېگەنىدى. كىرىپ كېتەي، زۇكاملاپ قالماي يەنە.

مۇشۇك ئەسنىدى. ئۇيقۇڭ كەلدىمۇ؟ ئۇيقۇڭ كەلسە ئۇخلاۋەرگىن، مەن دادامنى ساقلايمەن.

— دىلشات بالام ئۇخلىدىڭمۇ؟

ياق، ئۇخلىمايمەن، دادامنى كۈتىمەن. دادام كېلىدۇ، دادامنى كۈتۈشۈم كېرەك، دادامنى...

يۇلتۇزلارغا قاراپ ئۇچتۇم. يۇلتۇزلار ماڭا قاراپ كۆز قىسىشىۋاتاتتى. قايسى يۇلتۇزغا چىقسام دادامنى ئېنىق كۆرەرمەن؟ مۇئەللىم «چولپان يۇلتۇزى يەر شارىغا يېقىن بولغاچقا، ئۇنىڭ نۇرى كۈچلۈك» دېگەنىدى. توغرا، چولپان يۇلتۇزىغا چىقاي، دادامنى ئېنىق كۆرەلەيمەن. مەن چولپان يۇلتۇزىدا تۇرۇپ پەسكە قارىدىم. ئەنە دادامنىڭ ماشىنىسى. مەن ئۇ ماشىنىنى ئېنىق تونۇيمەن، كۆك رەڭلىك ماشىنا. مەن بار ئاۋازىم بىلەن چاقىردىم:

— دادا، دادا...!

مۇشۇك مىياڭلاپ كەتتى؛ چۆچۈپ ئويغاندىم، ئۆي ئىچى قاپقاراڭغۇ، ئەتراپ جىمجىت. ئۇزاقتىچە قۇلىقىمنى دىڭ تۇتۇپ تىڭشىدىم، بىرەر ماشىنا ئاۋازى ئاڭلانمىدى. دېمەك، دادام بۈگۈن كەلمەيدىغان ئوخشايدۇ. ئەمدى ئۇخلاپ قالايچۇ...

مەسئۇل مۇھەررىر: مۇختەر ئىبراھىم

3- ساندىكى «كۈيئوغۇل قەيەرگە كەتكەن؟» ماۋزۇلۇق چۆچەكنىڭ جاۋابى:

ياسىن توي كۈنى ئاخشىمى ھەجەرنىڭ ھوجرىسىغا كىرىدۇ. نىيازنىڭ مەستلىكىدىن پايدىلىنىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، گۆشىنى ئۇششاق چانايدۇ-دە، ئۇدۇللۇق دەرياغا تاشلاۋېرىدۇ. گۆشنى بېلىقلار يەپ تۈگىتىشىدۇ. شۇڭا دەريادىن نىيازنىڭ جەسىتى تېپىلمايدۇ. ياسىن ھەر كۈنلىكى كەچتە ھەجەر بىلەن بىرگە بولىدۇ. ئاخىرقى كۈنى ئىشىكنىڭ ئېچىلىشىنى ئۇقۇپ، ياسىن ئۆزىنى دەرياغا ئاتىدۇ، ئۈزۈپ ئۆيىگە كېلىدۇ، كېيىن قەستەن ۋاقىتنى ئاخىرىغا سوزىدۇ، خەلقلەر ئىچىدە غۇلغۇلا كۆپىيىپ كېتىدۇ. رەمبالنىڭ پاش قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ، كېچىسى ئۇنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ، ھېلىقى مەخپىي قاپىنىغا ئەكىلىپ باغلاپ قويىدۇ. كېيىن بەكرىباي نائىلاج ھەجەرنى ياسىنغا بېرىپ تويىنى قىلىپ قويىدۇ.

ئاپتورلار دىققىتىگە:

«جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەسەر ھوقۇقى قانۇنى» 1991- يىل 6- ئاينىڭ 1- كۈنىدىن ئېتىبارەن يولغا قويۇلۇشقا باشلىدى. بۇ قانۇننى ئىزچىل ئىجرا قىلىش، كەڭ ئاپتورلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى كۈچەيتىش، ئاپتورلارنىڭ ھوقۇق- مەنپەئىتىگە ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، تەھرىر بۆلۈمىمىز تۆۋەندىكىچە ئۇقتۇرۇش قىلىدۇ:

1. تەھرىر بۆلۈمىمىزگە ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەرگە ئاپتور تەرىپىدىن «ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ» دەپ ئىزاھات بېرىلمىگەنلا بولسا، تەھرىر بۆلۈمىمىز ئەسەرنى ئۆزگەرتىپ تەھرىرلەشكە ھوقۇقلۇق.

2. تەھرىر بۆلۈمىمىزگە ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەر بىزگە تېگىپ تىزىملانغان كۈندىن باشلاپ ئۈچ ئاي ئىچىدە، ئاپتور ئەسىرىنىڭ ئىشلىتىلىدىغانلىقى ھەققىدە ئۇقتۇرۇش تاپشۇرۇۋالمىسا، شۇ ئەسىرىنى باشقا يەرگە ئەۋەتسە بولىدۇ.

3. بىزدە ئادەم كۈچى چەكلىك بولغاچقا، تەھرىر بۆلۈمىمىزگە ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەر بىردەك قايتۇرۇلمايدۇ. شۇڭا، ئاپتورلار ئەسىرىنىڭ ئورىگىنال نۇسخىسىنى ساقلاپ قويۇشى كېرەك.

«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى

«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى تەھرىر ھەيئىتىنىڭ يېڭىدىن تەشكىللەپ تولۇقلانغانلىقى توغرىسىدا ئۇچۇر

«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى 1986 - يىلى مەمۇرىي مەھكىمە مەدەنىيەت باشقارمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈۋېلىنغاندىن بۇيان، كەسپىي جەھەتتە ئىزچىل تۈردە تەھرىر ھەيئىتىنىڭ كوللېكتىپ رەھبەرلىكىنى يولغا قويۇش، باش مۇھەررىر مەسئۇل بولۇش، «ئۈچ تەكشۈرۈش» تۈزۈمىدە چىڭ تۇرۇش پرىنسىپى بويىچە ئىش كۆرۈپ كەلدى. لېكىن كېيىنكى ۋاقىتلاردا تەھرىر ھەيئىتى خادىملىرى ئىچىدىكى ئۆزگىرىش بىر قەدەر چوڭ بولغانلىقتىن، ۋىلايەتلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى ۋە مەمۇرىي مەھكىمە مەدەنىيەت باشقارما پارتگورۇپپىسى يېقىندا بىرلەشمە ھۆججەت چۈشۈرۈپ، ژۇرنىلىمىز تەھرىر ھەيئىتىنىڭ يېڭىدىن تەشكىللەپ، تولۇقلانغانلىقى توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تارقاتتى.

يېڭىدىن تولۇقلىنىپ، تەشكىللەنگەن تەھرىر ھەيئىتىنىڭ ئىسىملىكى تۆۋەندىكىچە:

تەھرىر ھەيئەت مۇدىرى:	**ئابدۇرۇسۇل مەھەممەت**	(مەدەنىيەت باشقارمىسىنىڭ باشلىقى)
مۇئاۋىن مۇدىرلىرى:	**ئابدۇكېرىم خالىق**	(ۋىلايەتلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى)
	تۇرسۇن نىياز	(«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى)
ھەيئەت ئەزالىرى:	**ئابلىز ئۆمەر**	(قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتىنىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى)
	مەمتىلى زۇنۇن	(ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كەسپىي ئىجادىيەتچىسى)
	ۋاھىتجان غوپۇر	(قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرى)
	ئابلىمىت ھاجى	(قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەھرىر بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى)
	ھاجى ئەخمەت	(«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى)
	ئۇچقۇنجان ئۆمەر	(«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى).

AltunOq

مۇكاپات تارقىتىشتىن بىر
كۆرۈنۈش

دەم ئېلىش
پەيتىدە

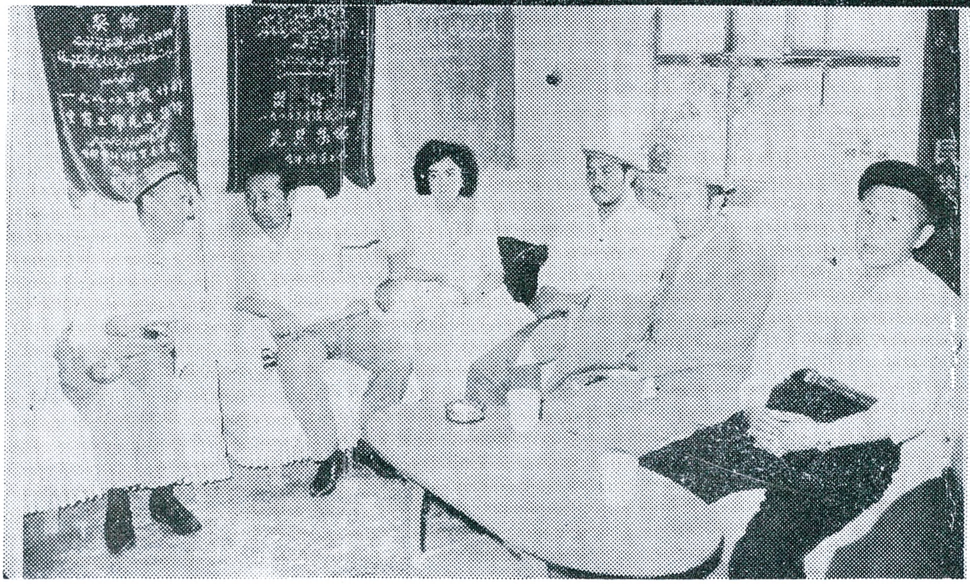

سۆھبەت يىغى-
نىدىن بىر
كۆرۈنۈش

(مەتسىمىن زى-
بىبۇللا فو-
توسى)

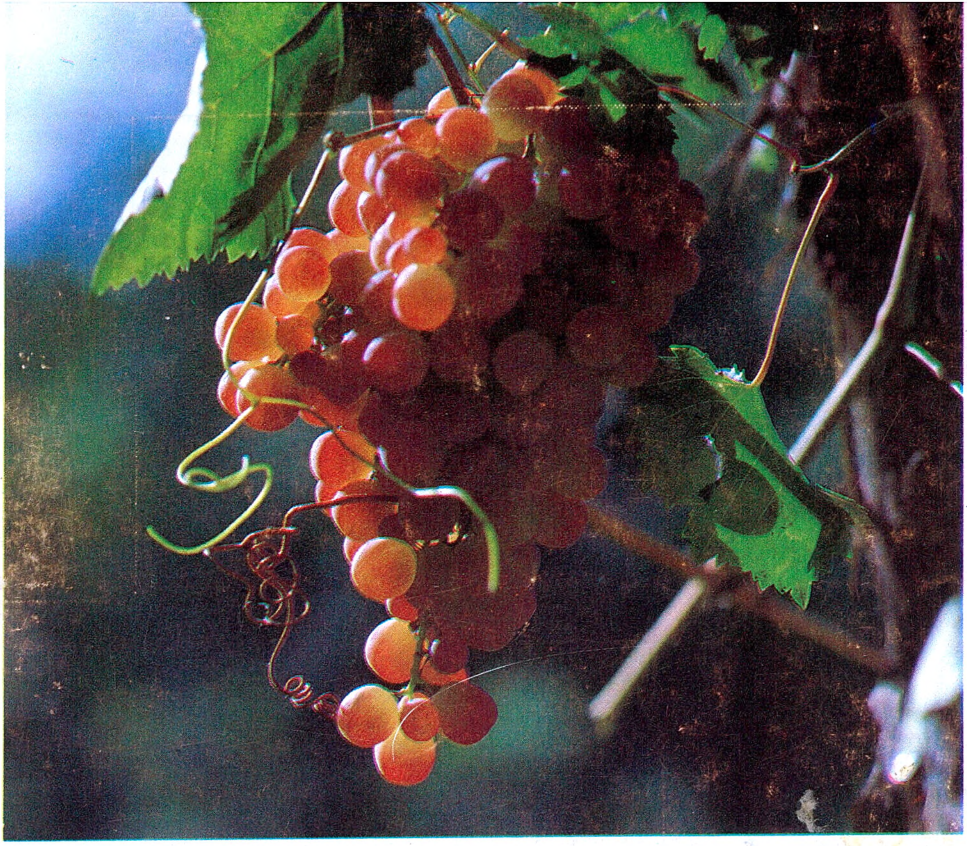

قىزىل ئۈزۈم (جورى قادىر فوتوسى)

قەشقەر ئەدەبىياتى (20-يىل نەشرى)

«喀什噶尔文学»（双月刊）

KASHGAR LITERATURE
IN UIGHUR LANGUAGE JOURNAL

1991-يىل 4-سان (قوش ئايلىق ژۇرنال)

نەشر قىلغۇچى: قەشقەر مەمۇرىي مەھكىمە مەدەنىيەت باشقارمىسى
تۈزگۈچى: «قەشقەر ئەدەبىياتى» تەھرىر بۆلۈمى
«قەشقەر گېزىتى» مەتبەئەسىدە بېسىلدى
قەشقەر ۋىلايەتلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ
مەملىكەت ئىچىدىكى ھەرقايسى پوچتىخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ
جايلاردىكى پوچتىخانىلار ۋاكالىتەن تارقىتىدۇ
چەتئەللەرگە تارقىتىش ئورنى: جۇڭگو خەلقئارا كىتاب-ژۇرنال سودىسى باش شىركىتى
(بېيجىڭ 2820-خەت ساندۇقى)
(O.P. BOX 2820 BIEJING CHINA)

فورماتى 787 × 1092 مم، 1/16 8 باسما تاۋاق
دۆلەت ئىچىدىكى بىر تۇتاش نومۇرى: GN 65—1081/1

پوچتا ۋاكالىتەن نومۇرى: 62 — 58

باھاسى 1.00 يۈەن
تېلېفون نومۇرى: 23196